

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin
Historie/Obecné dějiny

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Zuzana Bolerazká

Eliška Žhořelecká

Vnučka Karla IV. a sňatková politika Lucemburků

Elizabeth of Görlitz

The Granddaughter of Charles IV and the Matrimonial Politics of the House of
Luxembourg

Praha 2023

školitel: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Poděkování¹

Na prvním místě si zaslouží samozřejmě obrovský dík můj školitel doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D., který se mě nejen před několika lety odvážně ujal, ale dovedl mě i k dopsání této práce. Stejně tak velký dík patří doc. PhDr. Th.Lic. Drahomíru Suchánkovi, Ph.D., Th.D., Anně Zvířecí, Janu Malému, Jakubu Izdnému, Martinu Šenkovi a dalším kolegům, s kterými jsem měla možnost se setkat díky Seminári středověkých dějin. Vzhledem k tomu, že tato práce těží také z výzkumů, které jsem provedla při přípravě méj diplomové práce, nemohu opomenout ani přínos prof. PhDr. Martina Nejedlého, Dr., prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc. a mnoha dalších kolegů, s kterými jsem za léta strávená s Eliškou Zhořeleckou vše konzultovala a kteří mi poskytli cenné a podněty rady.

Dík si zaslouží také Jan Dienstbier za to, že se nabídl, že si finální verzi této práce přečte a kriticky ji zhodnotí a Blanka Juranová, která mě naučila nizozemsky, čímž nejen neskutečně obohatila můj život, ale hlavně nepřímo umožnila vznik této práce.

Děkuji i všem pracovníkům knihoven a archivů, v kterých jsem v posledních letech měla možnost bádát, především pak těm z Národní knihovny České republiky, bruselských Archives générales du Royaume, Koninklijke Bibliotheek van België, Katholieke Universiteit Leuven Bibliotheken, Bodleian Libraries a Bibliothek der Universität Konstanz.

Závěrem také samozřejmě velice děkuji Martině, Báře, Kubovi, Ondrovi, Jardovi a mým rodičům za podporu a omlouvám se, že to se mnou někdy vážně není lehké. Bez vás všech bych ale nezvládla nic.

¹ Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2018101).

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal/a samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 12. 2023

Mgr. Zuzana Bolerazká

Abstrakt:

Disertační práce se zabývá fenoménem sňatkové politiky v 15. století na příkladu poslední lucemburské princezny - Elišky Zhořelecké. V úvodu se autorka snaží celou problematiku metodologicky podchytit, především pak kriticky zhodnotit dosavadní obecné použití termínu sňatková politika a odlišit ho od politiky dynastické (resp. rodinné). To je následně východiskem pro definici pojmu, který je dále zkoumán jako jeden z nástrojů moci, jenž politicky využívá možnosti vzniku nového, uměle vybudovaného a prakticky nezrušitelného příbuzenského pouta.

Manželství bylo vždy jakýmsi příslibem společné budoucnosti, a to nejen v romantickém, ale i v ryze praktickém smyslu. Nešlo jen o svazek muže a ženy, jak jej často vnímáme dnes, jednalo se v podstatě o svazek celých rodin. Ačkoli manželství mohla být uzavírána z nějakých objektivních důvodů, vždy je třeba vycházet z toho, že nebyla jen nějakým okamžitým řešením. Pro pochopení středověké společnosti a politické situace je proto nezbytné věnovat při výzkumu manželství pozornost jeho důsledkům. Sňatková politika rodu skutečně nekončila svatebním obřadem.

Tato studie proto shrnuje na základě analýzy dostupných pramenů životní osudy poslední princezny lucemburského rodu, její význam v tomto procesu a to, jak zásadní byly kontakty žen s příbuznými. Vzhledem k tomu, že Eliška Zhořelecká (1390? – 1451) byla po dlouhou dobu jediným potomkem lucemburského rodu a měla hypotetickou šanci získat poměrně rozsáhlé majetky po svých příbuzných, byla od dětství velmi žádanou nevěstou. Je tedy možné na jejím příkladě sledovat motivace a důvody k zásnubám a sňatkům, jak ze strany jejich nápadníků, tak pokrevních příbuzných. Jako jedna z mála lucemburských princezen také přežila oba své manžely a můžeme tedy pozorovat rozdíly mezi vyjednáváním obou svazků a zkoumat jejich důsledky.

Klíčová slova:

Středověk, Eliška Zhořelecká, Antonín Brabantský, Jan Bavorský, Lucemburkové, Zikmund Lucemburský, Václav IV., Čechy, Lucembursko, Burgundsko, Brabantsko, Holandsko, Zéland, Henegavsko, Říše, svatby, sňatková politika, dynastická politika, rodinná politika, women history studies

Abstract:

The dissertation focuses on the phenomenon of matrimonial politics in the 15th century illustrated by the example of the last princess of the House of Luxembourg – Elisabeth of Görlitz. In the introduction, the author discusses the topic in the methodological sense and tries to critically evaluate the term matrimonial politics and distinguish it from dynastic (or family) politics. Consequently, she defines the concept of it, which she further explores as one of the instruments of power that politically exploits the possibility of a new, artificial and nearly unbreakable family bond.

Marriages have always been a kind of promise of a common future, not only in a romantic sense but also in a purely practical sense. It was not just a union between a man and a woman, as it perceived contemporarily. It was a union of entire families. While marriages may have been contracted for objective reasons it must always be assumed that they were not just an immediate solution. In order to understand medieval society and the political situation, it is therefore imperative to pay attention to the consequences of marriage when conducting research on it. The family's matrimonial politics did not really end with the wedding ceremony.

This study based on an analysis of available historical sources attempts to summarize the life of the last princess of the House of Luxembourg, her significance in this process and how essential women's contacts with relatives were. Regarding the fact that Elisabeth of Görlitz (1390? – 1451) used to be the only descendant of the House of Luxembourg during a significant period and therefore she had hypothetical chance to acquire extensive estates from her relatives, she was desired bride. It is therefore possible to trace motivations and reasons for her engagements and marriages, both of her suitors and her blood relatives. As one of the few Luxembourger princesses, she also outlived both of her husbands, and we can therefore observe the differences between the negotiation of the two unions and research their consequences.

Key words:

Middle Ages, Elisabeth of Görlitz, Anthony Duke of Brabant, John III the Pitiless, House of Luxembourg, Sigismund of Luxembourg, Wenceslaus IV of Bohemia, Bohemia, Luxembourg, Burgundy, Brabant, Holland, Zeeland, Hainaut, Empire, Marriages, Matrimonial Politics, Dynastic Politics, Family Politics, Women History Studies

Bibliografický záznam:

Zuzana BOLERAZKÁ, Eliška Zhořelecká. Vnučka Karla IV. a sňatková politika Lucemburků, Praha: Karlova univerzita, Filozofická fakulta, 2023, 200 s. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Obsah

1. Úvodem	8
1.1 Přehled bádání	9
1.2 Pramenná základna	15
1.3 Metodologie a výzkumné otázky	19
2. Sňatková politika posledních Lucemburků	27
3. Dětství a první pokus získat Eliščinu ruku	36
4. Mnohé zásnuby Elišky Zhořelecké	44
5. Vévoda a vévodkyně	54
5.1 Impulzy ke sňatku	55
5.2 Vyjednávání	63
5.3 Cesta na svatbu	71
5.4 Rituály, festivity a jejich role	78
5.5 Manželství	85
6. Vdovské intermezzo	101
7. Elekt a vévodkyně	107
7.1 Impulzy ke sňatku	109
7.2 Vyjednávání a sňatek	119
7.3 Manželství	127
8. Závěrem	133
Seznam zkratk	137
Seznam pramenů	140
Seznam literatury	147
Citované online zdroje	177
Seznam příloh	179
Přílohy	182

1. Úvodem

Nikdo se nemůže pokládat za prakticky zbláhleho v nějaké vědě, a přece pohrdat teorií, aniž by tím dával najevo, že je ve svém oboru ignorant, a to tím, že věří, že dále nežli s pomocí teorie může dospět tápáním v pokusech a zkušenostech, aniž by si shromáždil jisté principy (které vlastně tvoří to, co se nazývá teorií) a aniž by si ve své záležitosti myslel nějaký celek...²

Tato práce se bude ve své podstatě týkat dvou úzce souvisejících témat – života lucemburské princezny Elišky Zhořelecké a sňatkové politiky rodu Lucemburků. Zatímco Eliška Zhořelecká byla prokazatelně žijící osobou, vnučkou Karla IV., poslední žijící, legitimní Lucemburkovnou a jsme schopni její život popsat na základě poměrně velkého množství dobových pramenů relativně podrobně, sňatková politika je termín uměle vytvořený, který v pramenech nemá oporu. Jedná se však o pouhý konstrukt? Tento pojem je hojně využíván, a přesto ne právě dobře metodologicky podchycený. Abychom se ale oběma tématům mohli věnovat podrobněji je nejdříve třeba předesílit, jak byla doposud historiografií chápána, jaké se k nim dochovaly prameny a jakým způsobem je konkrétně možné se problémy dále uchopit.

² Immanuel KANT, *Studie k dějinám a politice*, Praha 2013, s. 67.

1.1 Přehled bádání

V této disertaci jsem navázala na svoji diplomovou práci *Poslední lucemburská princezna. Životní osudy Elišky Zhořelecké v letech 1390-1425*, kterou jsem obhájila na Ústavu českých dějin v roce 2016 pod vedením Martina Nejedlého.³ Vzhledem k tomu, že život Elišky Zhořelecké nebyl doposud podrobně monograficky zpracován, snažila jsem se v diplomové práci především projít veškerou literaturu a základní penzum dostupných pramenů k první polovině jejího života, shrnout základní biografické informace a zjistit, kam by se nejlépe dal směřovat další výzkum zaměřený spíše na nějaký obecnější problém, který by mohl prohloubit naše poznání středověké společnosti, mentality a kultury. Tím se nakonec ukázalo bádání zaměřené na sňatkovou politiku. V průběhu doktorského studia jsem měla možnost získané informace postupně doplňovat a zpřesňovat, především díky mnoha zahraničním výjezdům do knihoven a archivů v Belgii a Německu. Poněkud paradoxně pak díky volnému času, který mi poskytla pandemie COVID-19 a s ní spojené karantény, bylo možné poznatky vyhodnotit a uvést do patřičného kontextu. Dílčí výsledky výzkumů byly prezentovány na několika konferencích a publikovány v článcích *Lutyšský elekt dobývá Lutyč. Příspěvek ke vztahům měst a vládnoucích elit ve středověkém Nizozemí* a *How to Reject a King and to Marry a Bishop*.⁴

Nic z toho by ale nebylo možné bez předchozího bádání. To, že dodnes neexistuje rozsáhlá biografie Elišky Zhořelecké neznamena, že by jí vůbec nebyla věnována pozornost. Pokud pomineme dvě studie z 50. let 19. století, které vyšly v *Neues Lausitzches Magazin* a jsou sice informačně poměrně bohaté, ale neobsahují odkazy na prameny, první rozsáhlejší studie o Elišce se objevuje ve dvacátých letech století následujícího na stránkách *Trierische*

³ Zuzana BOLERAZKÁ, *Poslední lucemburská princezna. Životní osudy Elišky Zhořelecké v letech 1390-1425* (nevydaná diplomová práce), Praha 2016.

⁴ Zuzana BOLERAZKÁ, *How to Reject a King and to Marry a Bishop*, in: *Prague Papers on the History of International Relations 1* (2022), s. 7-17; Táž, *Lutyšský elekt dobývá Lutyč. Příspěvek ke vztahům měst a vládnoucích elit ve středověkém Nizozemí*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 12, č. 2 (2020), s. 69-75. Dále se pak jednalo o konferenční příspěvky na *International Medieval Congress Leeds 2022* s názvem *Wouldn't It Be Nice to Marry the Luxembourg Princess? – Creating or Breaking Down the Borders?*, na *International Medieval Congress Leeds 2019* s názvem *Art or War: Possession of Elizabeth of Görlitz and John III, Duke of Bavaria*, na konferenci *Šlechta a města ve středověku* s názvem *Lutyšský elekt dobývá Lutyč. Příspěvek ke vztahům měst a vládnoucích elit ve středověkém Nizozemí*; na XIII. Letní škole mediévistických studií v podobě posteru *Eliška Zhořelecká a sňatková politika Lucemburků* a na XXV. *Setkání doktorandů a mladých badatelů CMS* s názvem *Eliška Zhořelecká. Lucemburská dědička a vdova po brabantkém vévodovi*.

Chronik. Gottfried Kentenich zde na sedmi stranách shrnuje základní informace, které byly o Elišce známy.⁵

V roce 1949 pak upozornil František Graus ve svém článku *Několik zpráv z bruselského archivu k českým dějinám z let 1402-1413* na dokumenty, které se dodnes nacházejí v bruselském archivu a vážou se k českým dějinám a osobě Elišky Zhořelecké.⁶ Tyto prameny pak podrobili průzkumům Gabriel Wymans a Anne Chevalier.⁷ První z nich se věnoval předmanželské smlouvě, která vznikla mezi Václavem IV. a Antonínem Brabantským. Anne Chevalier se pak zaměřila na prameny spojené se slavnostmi, ceremoniemi, rituály a uměním na brabantském dvoře. Všechny tyto texty mi výrazně napomohly k lepší orientaci v rozsáhlém archivním fondu *La Chambre des Comptes*, kterému ještě bude věnována pozornost.

Zásadní pro tento výzkum se ukázaly také studie Marie Bláhové *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským a Edmond de Dwynter – diplomat a historik. Diplomatická cesta vyslanců vévody Antonína Brabantského ke dvory Václava IV. na podzim roku 1412*.⁸ Autorka jako první detailně shrnula dosavadní bádání pro české publikum, upřela pozornost především na první sňatek Elišky a vyzdvihla důležitost kroniky Edmonda de Dwynter pro celé téma. Krátce se Elišce souhrnně na stránkách časopisu *Dějiny a současnost* věnovala i Božena Kopiczková.⁹ Ta zároveň upozornila na možnost Eliščinu výchovy na dvoře Václava IV. po boku synovce královny Žofie, Albrechta.¹⁰

⁵ Gustav KÖHLER, *Elisabeth, Herzogin von Görlitz und Luxemburg*, in: Neues Lausitzsches Magazin vol. 35 (1859), s. 274–281; A. NAMUR, *Monnaies de la duchesse Elisabeth de Goerlitz*, in: Neues Lausitzsches Magazin vol. 30 (1853), s. 84-85; Gottfried KENTENICH, *Elisabeth von Görlitz*, in: Trierische Chronik 16 (1920), s. 98-104.

⁶ František GRAUS, *Několik zpráv z bruselského archivu k českým dějinám z let 1402-1413*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých, č. 57 (1949), s. 107-108.

⁷ Anne CHEVALIER, *Le Brabant à l'aube du XVe siècle: fêtes et solennités à la cour des ducs de la branche cadette de Bourgogne-Valois (1406-1430). Le mariage d'Antoine de Bourgogne et d'Elisabeth de Goerlitz*, in: Publications du Centre Européen d'Etudes Bourguignonnes, č. 34 (1994), s. 175-186; Táž, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVè siècle*, Frankfurt am Main 1996; Táž, «*Guillaume, un prince brabançon à l'aube du XVe siècle*», in Cahiers Bruxellois, t. 33, 1992, s. 1-15; Gabriel WYMANS, *La conclusion du contrat de mariage d' Antoine duc de Brabant et d' Elisabeth de Görlitz (1408 – avril 1409)*, in: Annales de la soc. royale d' Archéologie de Bruxelles, 1956 – 1961, s. 297-303.

⁸ Marie BLÁHOVÁ, *Edmond de Dwynter – diplomat a historik. Diplomatická cesta vyslanců vévody Antonína Brabantského ke dvory Václava IV. na podzim roku 1412*, in: Martin Kovář, Václav Drška (eds.), *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*, Praha 2014, s. 42-59; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 32-45.

⁹ Božena KOPIČKOVÁ, *V soumraku Lucemburků*, in: *Dějiny a současnost* r. 16, č. 6 (1994), s. 9- 14.

¹⁰ Božena KOPIČKOVÁ, *Projevy mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, in: Zuzana Silagiová, Hana Šedinová, Petr Kitzler (eds.), *Donum magistrae. Ad honorem Dana Martínkové*, Praha 2007, s. 179-188.

Rozsáhlá pozornost pak byla Elišce Zhořelecké věnována v oblasti dějin výtvarného umění, jako významné mecenášce (viz Příloha č.2-4). I když tato stránka Eliščiny osobnosti nebude v této práci zohledněna, je třeba upozornit aspoň na existenci studií, které se tématu týkají, podobně jako na článek z pera Martina Nejedlého s poetickým názvem „*Lucemburku, jsi světloplachý netopýr, mžourající sýček a přeušatý kalous.*“ *Zápas o dědictví lucemburské dynastie pohledem „strůjce frašek a povyražení“ Michaulta Tailleventa.*¹¹ Nejedlý v něm shrnul pohled na druhou polovinu života Elišky Zhořelecké, kdy již žila jako vdova, optikou burgundského básníka. Drobné zmínky o Elišce Zhořelecké pak nevynechávají ani kompendia, která se zabývají dobou a prostorem, ve kterém se pohybovala.¹²

¹¹ Frédéric LYNA, *Elisabeth de Gorlitz et les «Heures de Turin et de Milan»*, In: Scriptorium, T 15, č. 1 (1961), s. 121-125; Jean-Claude MULLER, „*Le premier Paysage Luxembourgeois? „: Burg Belfort, Elisabeth von Görlitz und die Maler van Eyck*, in: Beaufort im Wandel der Zeiten, Bd. 1, Luxemburg 1993, s. 5–17; Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Elisabeth von Görlitz (1451) – Letzte Lebensjahre, Nachlaßregelung und Grabdenkmal einer Herzogin von Luxemburg in Trier*, in: Kontinuität und Wandel. 750 Jahre Kirche des Bischöflichen Priesterseminars Trier. Eine Festschrift aus Anlass der feierlichen Wiedereröffnung 1993, Trier 1994, s. 211–252; Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Das Grabmal der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) – ein Frühwerk des Nikolaus Gerhaert in Trier?*, in: Jean Schroeder (ed.), *Productions et échanges artistiques en Lotharingie médiévale*, Luxembourg 1994, s. 171–220; Hans-Walter STORK, *Frömmigkeit einer Fürstin – Das Gebetbuch der Elisabeth von Görlitz*, in: Kontinuität und Wandel. 750 Jahre Kirche des Bischöflichen Priesterseminars Trier, Eine Festschrift aus Anlass der feierlichen Wiedereröffnung 1993, Trier 1994, s. 123–170; Týž, *Eine illuminierte „Leben Jesu“ – Handschrift aus dem Besitz der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) in Lüttich (UB, Ms. Wittert 71) und deren Parallelüberlieferung in Chantilly (Musée Condé, Ms. 35 [1455])*, in: Wolfgang Haubrichs, Patricie Oster (eds.), *Zwischen Herrschaft und Kunst. Fürstliche und adlige Frauen im Zeitalter Elisabeths von Nassau-Saarbrücken (14.-16.Jh.)*, Saarbrücken 2013, s. 97-120. Martin NEJEDLÝ, „*Lucemburku, jsi světloplachý netopýr, mžourající sýček a přeušatý kalous.*“ *Zápas o dědictví lucemburské dynastie pohledem „strůjce frašek a povyražení“ Michaulta Tailleventa*, in: *Historie – Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s.161-180.

¹² K tomu více především: František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II. / 6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha 1947; Wilhelm BAUM, *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996; J.H.C. BLOM - Emiel LAMBERTS, *History of the Low Countries*, New York 2009; Lenka BOBKOVÁ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV. b (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003; Paul BONENFANT, *Philippe le Bon*, Bruxelles 1945; Joseph CALMETTE, *Les grands ducs de Bourgogne*, Paris 1949; Paul COLIN, *Les ducs de Bourgogne*, Bruxelles 1942; Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1378 – 1437. Lucemburkové na českém trůně II.*, Praha 2000; Jaroslav ČECHURA – Václav ŽUREK, *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, České Budějovice 2012; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. V (1402-1437)*, Praha – Litomyšl 2010; Mario DAMEN - Louis SICKING, *Bourgondië voorbij. De Nederlanden 1250-1650*, Hilversum 2010; Edward DE MAESSCHALCK, *Bourgondische Vorsten. 1315-1530*, Leuven 2012; Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, České Budějovice 2011; Michael ERBE, *Belgien – Nederlanden – Luxemburg – Geschichte des niederländischen Raumes*, Stuttgart 1993; John Allyne GADE, *Luxembourg in the Middle Ages*, Luxembourg 1951; Jörg K. HOENSCH, *Lucemburkové. Pozdně středověké dynastie celoevropského významu. 1308-1437*, Praha 2003; Týž, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit. 1368-1437*, Munich 1996; Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401-1436)*, Amsterdam 2009; František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, Praha 1998; Jean-Marie KREINS, *Historie du Luxembourg*, Paris 2003; Henri LAURENT - Fritz QUICKE, *Les origines de l'état Bourguignon. L'accession de la Maison de Bourgogne aux duchés de Limbourg et des terres d'Outre-Meuse (1383-1396)*, Bruxelles 1939; Jean-Philippe LECAT,

Ani otázka sňatků není české historiografii neznámá. Zásadní studii k problematice manželského práva v době lucemburské a jeho využívání Karlem IV. publikoval v 80. letech Dieter Veldtrup.¹³ Na jeho práce pak navázali mnozí další, především je třeba zmínit spíše popularizační knihu Františka Kavky *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, která téma představila široké veřejnosti.¹⁴ Dlouhodobě se v českém prostředí sňatkům věnuje především Martin Nodl.¹⁵ Nevyhýbají se jim však ani jiní autoři a stává se častým tématem závěrečných

Quand flamboyait la Toison d'or, Paris 1982; Élodie LECUPPRE-DESJARDIN, *Le royaume inachevé des ducs de Bourgogne (XIVe-XVe siècles)*, Paris 2016; Paul MARGUE, *Luxemburg im Mittelalter und Neuzeit*, Luxembourg 1967; P.-J. MULLER, *Tatsachen aus der Geschichte des Luxemburger Landes*, Luxembourg 1932; Mina MARTENS (ed.), *Histoire de Bruxelles*, Toulouse 1976; Karen S. NICHOLAS, *Countesses as Rulers in Flanders*, in: Theodore Evergates (ed.), *Aristocratic Women in Medieval France*, Philadelphia 1999; Aart NOORDZIJ, *Against Burgundy. The Appeal of Germany in the Duchy of Guelders*, in: *Networks, Regions and Nations. Shaping Identities in the Low Countries 1300 – 1650*, ed. Robert Stein, Judith Pollmann, Leiden – Boston 2010, s. 111 – 130; Michael NORDBERG, *Les ducs et la royauté. Études sur la rivalité des ducs d'Orléans et de Bourgogne 1392-1407*, Uppsala 1964; František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II., III., IV.*, Praha 1939; Michel PAULY, *Geschichte Luxemburgs*, Munich 2011; Henri PIRENNE, *L'histoire de Belgique II. Du commencement du XIVe siècle à la morte de Charles le Téméraire*, Bruxelles 1903; Walter PREVENIER – Wim BLOCKMANS, *Les Pays-Bas bourguignons*, Paris 1986; Bertrand SCHNERB, *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paris 2005; Týž, *L'Etat bourguignon*, Paris 2005; Ben SPEET, *De tijd van steden en staten. Kleine geschiedenis van Nederland. 1000-1500*, Zwolle 2008; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986; Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 ca. 1480*, Hilversum 2014; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 2. Kořeny české reformace*, Praha 1996; Han VAN DER HORST, *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005; Rob VAN ROOSBROECK (ed.), *Geschiedenis van Vlaanderen. Deel 1. Van de vroegste tijden tot en met de Bourgondische tijd*, Hasselt 1972; Raymond VAN UYTVEN (ed.), *Geschiedenis van Brabant van het hertogdom tot heden*, Leuven 2004; Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, London – New York 1979; Richard VAUGHAN, *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*, London 1962; Richard VAUGHAN, *Valois Burgundy*, London 1975; Paul WEBER, *Geschichte des Luxemburger Landes*, Luxemburg 1948.

¹³ Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988.

¹⁴ František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, Praha – Litomyšl 2002.

¹⁵ Martin NODL, *In facie ecclesiae*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje - Colloquia mediaevalia Pragensia 14*, Praha 2014; Týž, *Královské svatby a rozvody*, in: Martin Nodl, František Šmahel (eds.), *Slavnosti ceremonie, a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 69-119; Týž, *Pronikání kanonického práva do českého prostředí, jeho recepce nařizeními církve a rezistence laického prostředí vůči kanonickým předpisům*, in: Pavel Krafl (ed.), *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*, Praha 2008, s. 651-659; Týž, *Sexuální morálka a královská autorita*, in: *Český časopis historický* 118, č. 3 (2020), s. 599-618; Týž, *Sňatky a svatební slavnosti*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, 213-215; Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015; Týž, *Rituál královských svateb a zasnub*, in: Martin Nodl, Daniela Tinková (eds.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 163-187; Týž, *Rituál rozvodu*, in: Martin Wihoda, Demeter Malaták (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 113-134; Týž, *Royal Weddings and Divorces*, in: František Šmahel, Martin Nodl, Václav Žůrek (eds.), *Festivities, Ceremonies, and Rituals in the Lands of Bohemian Crown in the Late Middle Ages*, Leiden 2022.

prací.¹⁶ Zmínky k této tématice také nalezneme ve studiích věnovaných urozeným ženám a královnám ve středověku.¹⁷

Ani v zahraničí není téma sňatků opomíjeno a často bývá spojováno s impulzy, které do historické vědy vlil rozvoj women history studies, queenship studies a gender studies.¹⁸

¹⁶ Např. Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 174-177; Antonín KALOUS, *Tři týdny slávy, tři roky šťastného manželství: Beatrix a Matyáš*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje - Colloquia mediaevalia Pragensia 14*, Praha 2014, s. 187-205; Patrik PASTRNAK, *Letentur et exultetur universa Panonia. An Unkonown Gratulatory Oration for King Matthias's Betrothal to Beatrice of Aragon*, in: *Verbum – Analecta Neolatina* 23, č. 2 (2022), s. 329-348; Václav ŽŮREK, *Sňatková politika Karla IV.*, in: Jiří Fajt, Markus Hörsch (eds.), *Císař Karel IV. 1316-2016. První česko-bavorská zemská výstava*, Praha 2016, s. 189-193. Ze závěrečných prací směřovaných k tomuto tématu můžeme jmenovat např. Adéla JILEMNICKÁ, *Sňatková politika Jana Lucemburského* (nevydaná bakalářská práce), Praha 2015; Patrik PASTRNAK, *Nuptial Journeys: A Cultural History of Wedding Travel in Selected Habsburg Unions ca 1450-1550* (nevydaná disertační práce), Oxford 2021; Jana SLAVÍKOVÁ, *Sňatková politika Karla IV.* (nevydaná bakalářská práce), Plzeň 2012.

¹⁷ Kromě prací věnovaných lucemburským princeznám, které budou zmíněny níže je třeba zmínit alespoň: Zdeněk BERAN, *České královny a královská Věnná města v pohusitské době (1436-1526)*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 2 (2019), s. 119-152; Francesca BATTISTA, *Italian Rhetoric and Courtly Love in the Formulary of Queen Kunhuta. A Critical Edition of the Letter Collection of Magister Bohuslav with English Introduction* (nevydaná disertační práce), Praha 2016; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Alžběta Luxemburská, Žigmundova dcéra v letech 1438-1442*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 143-159; Sophie Elise CHARRON, *The Empress and the Humanist: Profit and Politics in the Correspondence of Anne of Świdnica and Petrarch*, in: *Journal of Medieval History* 49, č. 1 (2023), s. 72-92; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 41-53; Mlada HOLÁ, *Sňatek Karla IV. s Annou Śvidnickou*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 69-76; Anna JAGOŠOVÁ, *Consort, soror, filia, mater et ducissa. K vládní praxi žen po boku přemyslovských knížat (do roku 1197)*, in: *Studia Historica Brunensia* 62, č. 1 (2015), s. 73-103; Josef MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991; Martin ŠANDERA, *Mělnický dvůr královen vdov Barbory Celské a Johany z Rožmitálu*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 21, č. 2 (2018), s. 7-27; Karel STLOUKAL, *Královny, kněžny a velké ženy České*, Praha 1941; Věra VEJRYCHOVÁ, *Figures de reines dans les chroniques tchèques du XIVe siècle: idéal, pouvoir, transgressions*, in: *Médiévalia Automne*, č. 67 (2014), s. 31-47; Táž, *Role královny a jejich reflexe ve Zbraslavské kronice*, in: *Studia Mediaevalia Bohemica*, č. 1 (2015), s. 55-79; Jan VOJTÍŠEK, *Věnná města za vlády lucemburské dynastie*, in: Josef Žemlička, Eva Semotanová (eds.), *Věnná města českých královen*, Praha 2022, s. 97-138; Václav ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*, in: Martin Nodl, František Šmahel (eds.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století - Colloquia mediaevalia Pragensia 12*, Praha 2009, s. 203-212; Václav ŽŮREK, *The Coronation of Bohemian Kings and Queens*, in: František Šmahel, Martin Nodl, Václav Žůrek (eds.), *Festivities, Ceremonies, and Rituals in the Lands of Bohemian Crown in the Late Middle Ages*, Leiden 2022, s. 9-52; Ondřej SCHMIDT, *Lovečtí psi, mor a další nemoci: smrt královny Johany Bavorské ve světle nově objeveného italského pramene*, in: *Husitský Tábor* č. 26 (2021), s. 189-208.

¹⁸ Z nejstarších zásadních prací jmenujme například: Marion FACINGER, *A Study of Medieval Queenship: Capetian France, 987-1237*, in: *Studies in Medieval and Renaissance History*, č. 5 (1968), s. 1-48; Suzanne FONAY WEMPLE, *Women in Frankish society. Marriage and the cloister 500 to 900*, Philadelphia 1981; Jo Ann MCNAMARA, *Sisters in Arms: Catholic Nuns Through two Millennia*, Cambridge 1996; z novějších prací pak: Theresa EARENIGHT, *Queenship in Medieval Europe*, London 2013; Táž, *The King's Other Body: Maria of Castile and the Crown of Aragon*, Philadelphia 2011; Elena WOODACRE (ed.), *A Companion to Global Queenship*, Leeds 2018; Dagmar

Vzhledem k tomu, že zahraniční produkce je poměrně rozsáhlá, bylo by zbytečné se pokoušet zde shrnout vše. Tato práce je však věnována přímo sňatkové politice, rozhodně by tak zde měla být připomenuta přelomová díla Karla Heinze Spieße a z poslední doby by neměla být opomenuta ani práce *Blood Royal. Dynastic Politics in Medieval Europe* z pera Roberta Bartletta.¹⁹

Ke středověkým sňatkům upínají svou pozornost i jiné vědní obory než jen historie. Z českého prostředí je nutné okrajově zmínit pokus Josefa Kanderta o analýzu sňatků Přemyslovců ze sociologického úhlu pohledu.²⁰ Z hlediska standardů historické vědy se však Kandertův pohled jeví jako zkratkovitý a zjednodušený a není tedy možné ho příliš využít ani pro inspiraci v oblasti metodologických přístupů k věci.

K popularizaci tématu středověkých svateb napomohla na přelomu let 2010 a 2011 také výstava *Královský sňatek*, která proběhla u příležitosti výročí svatby Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského v Domě U Kamenného zvonu a prezentovala nástup nové dynastie na český trůn v interdisciplinárním kontextu. Už díky svému názvu se nemohla problematice sňatkové politiky vyhnout. K výstavě byl vydán i obsáhlý katalog.²¹

EICHBERGER (ed.), *Women at the Burgundian Court: Presence and Influence*, Turnhout 2011; Elena WOODACRE, *Queens and Queenship*, Leeds 2021; ze zahraniční literatury, která vyšla v češtině pak alespoň: Jean FLORI, *Eleonora Akvitánská. Vzpurná královna*, Praha 2014.

¹⁹ Karl Heinz SPIEB, *Europa heiratet. Kommunikation und Kulturtransfer im Kontext europäischer Königsheiraten des Spätmittelalters*, in: *historische Zeitschrift. Beihefte* 40 (2006), s. 435-464; Týž, *Unterwegs zu einem fremden Ehemann. Brautfahrt und Ehe in europäischen Fürstenhäusern Des Spätmittelalters*, in: Irene Erfen, Karl-Heinz Spieß (eds.), *Fremdheit und Reisen im Mittelalter*, Stuttgart 1997, s. 17-36.; Robert BARTLETT, *Blood Royal. Dynastic Politics in Medieval Europe*, Cambridge 2020.

²⁰ Josef KANDERT, *Sňatky Přemyslovců aneb Jak si vybírali ženichy a nevěsty*, in: *Historická sociologie*, č. 2 (2013), s. 117-124.

²¹ Klára BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010.

1.2 Pramenná základna

Pro jakoukoli historickou práci je stěžejní otázka pramenů. Vzhledem k tomu, že hlavním účelem této práce je vysvětlit konkrétní problematiku na příkladu Elišky Zhořelecké, případně hledat vhodná srovnání a kontext v jejím bezprostředním okolí, vážou se použité prameny především k její osobě a místům, kde se pohybovala.

Svůj výklad situace před Eliščiným narozením, v době jejího dětství a mládí, které prožívala na dvoře Václava IV., jsem založila na standardních edicích pramenů ke konci 14. a počátku 15. století.²² Vycházím především z listinného materiálu úřední proveniencie, protože dobové kroniky zmiňují Elišku jen omezeně. Jediný dobový záznam v narativním prameni české proveniencie představuje totiž drobná zmínka o odjezdu hlavní hrdinky této práce do Brabantska v jednom z rukopisů Starých letopisů českých.²³ O poznání lepší je situace od chvíle, kdy se začneme zabývat prameny, které se týkají Eliščina sňatku s Antonínem Brabantským. O tom jsme totiž informováni do takových detailů, že bychom v české historiografii doposud jen těžko našli srovnání.

Velmi podrobné informace nám nabízí v *Chronice Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum* Edmond de Dynter. Zastavme se nejdříve na chvíli u

²² Především se jedná o edice: Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Zwölfter Band. Vom Jahre 1391-1399*, Brünn 1890; Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Dreizehnter Band. Vom Jahre 1400 bis 1407*, Brünn 1897; Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum bohemicarum. Tom. IV. Chronicon Aulae Reggiae - Excerpta de diversis chronicis additis quibusdam Aulae Regiae memorabilibus - Chronicon Francisci Pragensis - Chronicon Benessii de Weitmil*, Praha 1884; Alfons HUBER (ed.), *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV (1346-1378)*, Böhlau 1968; Richard JECHT (ed.), *Codex diplomaticus Lusatiae superioris III. Die ältesten Görlitzer Ratsrechnungen bis 1419*, Görlitz 1905-1910; Hermenegild JIREČEK (ed.), *Codex juris Bohemici T.II/I. Documenta juris publici saec. XIVmi (1306-1378)*, Praha 1896; František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIV und XV Jahrhunderte. Zweite Lieferung*, Praha 1847; Otto POSSE - Hubert ERMISCH (eds.), *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae, erster Haupttheil, Abtheilung B, Band II*, Leipzig 1902; Fritz QUICKE, *Un testament inédit de l'Empereur Charles (18 octobre 1377)*, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 6 (1927), s. 256-277; Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Eine Erbtheilungs- und Erbfolgeordnungsurkunde Karls IV.*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 31 (1892/93), s. 1-13; Verein für Mecklenburgische Geschichte (eds.), *Mecklenburgisches Urkundenbuch XIX, 1376-1380*, Schwerin 1899; Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. Erste Abtheilung, 1400-1401*, Gotha 1882; Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. T. VI, 1406-1410*, Gotha 1888.

²³ František PALACKÝ - Jaroslav CHARVÁT - František KRČMA, *Dílo Františka Palackého II., Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, Praha 1941, s. 32.

jeho osoby, aby bylo lépe možné pochopit, jaký druh informací nám kronikář ve svém díle zprostředkovává a jak je možné s nimi pracovat.²⁴

Edmond Ambrož z Dyanteru byl potomkem šlechtického rodu, který původně pocházel z brabantského městečka stejného jména. Narodil se v Grave, ale většinu života prožil v Bruselu. Na počátku svou kariéru spojil s církevním prostředím a v 90. letech se stal kanovníkem v remešské diecézi. Tento život ho však pravděpodobně neuspokojoval, protože okolo roku 1403 se oženil s Hildegondou z Olmenu a začal se žít jako notář. Z manželského svazku se Edmondovi narodil syn Ambrož. Edmond de Dyanter byl vzdělaný, titul Mistra svobodných umění získal s největší pravděpodobností na pařížské univerzitě. Ještě před svatbou Elišky Zhořelecké s brabantským vévodou Antonínem se do Bruselu přestěhoval i Edmond. Z notáře se postupně vypracoval na jednoho z nejvýše postavených sekretářů a diplomatů brabantského vévody. Podařilo se mu tak v roce 1412 navštívit i Čechy a setkat se i s Václavem IV. Obecně se dá říci, že se pohyboval mezi nejvýše postavenými osobnostmi své doby a byl tedy výborně informovaný. Svou světskou kariéru ukončil okolo roku 1440, kdy se opět rozhodl vrátit k té církevní – jako kanovník lovaňské kapituly a student teologie na místní univerzitě. Od počátku třicátých let navíc spolupracoval na vzniku brabantských kronik. Zemřel v roce 1449.

Pokud hovoříme o Edmondově spolupráci na tzv. brabantských kronikách, která započala už v době jeho diplomatické kariéry někdy ve třicátých letech 15. století, míníme tím především dva nejzásadnější počiny - *Brabantsche Yeesten* a *Chronice Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum*.²⁵ Obě díla vznikla v nejbližším okolí dvora brabantských vévodů. Autora *Brabantsche Yeesten* neznáme, uvažuje se o Weinemu van Cotthem s vkladem bruselského kanovníka kostela sv. Guduly Petra de Thimo a částečně právě

²⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Edmond de Dyanter – diplomat a historik. Diplomatická cesta vyslanců vévody Antonína Brabantského ke dvory Václava IV. na podzim roku 1412*, in: Martin Kovář, Václav Drška (eds.), *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*, Praha 2014, s. 42-59; Graeme DUNPHY (ed.), *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle 1, 2*, Leiden – Boston 2010, s. 575-576; Robert STEIN, *Edmond de Dyanter*, in: Jan van Oudheusden (ed.), *Brabantse biografiën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders*. Deel 4, Amsterdam – Meppel 1996, s. 89-91; Týž, *Politiek en historiografie: het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*, Leuven 1994, s. 59-99; Raymond VAN UYTVEN, *Edmond de Dyanter (ca. 1370-1449), kroniekschrijver, ambtenaar*, in: Nationaal biografisch woordenboek, vol. 2, Brussel 1966, s. 185-188.

²⁵ J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijkskronijk van Braband*, T. III, Brussel 1869; Petrus Franciscus Xaverius DE RAM (ed.), *Chronica Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum, autore Magistro Edmundo de Dyanter, T. III*, Bruxellis 1857.

i Edmonda de Dynter. Latinská *Kronika vysoce urozených lotrinských a brabantských vévodů a francouzských králů*, jak by zněl doslovný překlad, je pak dílem pouze Edmonda.²⁶

Edmondova kronika shrnuje dějiny Brabantska od mytických počátků spojených s Trójou, až do roku 1442. Jedná se o dílo oficiální, napsané v letech 1443 až 1446 z podnětu Filipa Dobrého. I když je kronika sepsána až zhruba třicet let po událostech, kterým je věnována tato práce, zdají se být informace v ní obsažené přesné. V první řadě popisuje dění, u kterého byl její autor často osobně přítomen, a v obrovském množství využívá archivu brabantských vévodů. To dokazuje nejen jeho výše uvedený stručný životopis, ale i obsah kroniky. Edmond de Dynter cituje významné listiny (v některých případech v úplném znění), které máme dochovány. Jeho popis událostí se navíc přesně shoduje i s účetními záznamy, jak je patrné i z kapitol této práce, které se věnují sňatku Elišky Zhořecké a Antonína Brabantského.

Anonymní pokračování Brabantských gest (*Brabantsche Yeesten*) navazuje na rozsáhlou veršovanou kroniku antverpského měšťana Jana van Boendale z poloviny 14. století.²⁷ Je psáno ve střední nizozemštině. Jako jeden z jeho možných autorů byl identifikován bruselský úředník, kaplan a student Edmonda de Dynter a Petra de Thimo – Wein van Cotthem.²⁸ Podobně jako dílo Edmonda de Dynter obsahuje velké množství zákulisních informací ze života brabantského dvora a komentářů aktuálního dění. Obě kroniky se však v mnohém spíše doplňují, než aby na sebe navazovaly, je tedy zcela zásadní využívat jich společně.

Jak již bylo naznačeno, v této práci jsem využila také diplomatický materiál, zčásti dostupný díky nejruznějším edičním počínům,²⁹ zčásti dosud needitovaný, dnes uložený

²⁶ Robert STEIN, *Politiek en historiografie: het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*, Leuven 1994, s. 59-99.

²⁷ Graeme DUNPHY (ed.), *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle 1, 2*, Leiden – Boston 2010, s. 198-199, 902-903.

²⁸ Astrid HOUTHUYS, *Middeleeuws kladwerk. De autograf van de Brabantse Yeesten, boek IV (vijftiende eeuw)*, Hilversum 2009.

²⁹ Především se jedná o edice: Wilhelm ALTMANN (ed.), *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410-1437), I. Band (1410-1424)*, Innsbruck 1896-1897; Paul BONENFANT - John BARTIER - Andrée VAN NIEUWENHUYSEN (eds.), *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur, 1381-1419, T2 (1394-1405)*, Bruxelles 1974; Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, Bruxelles 1889; Émile FAIRON (ed.), *Regestes de la cité de Liège III. 1390 à 1456*, Liège 1938; Kurt FORSTREUTER - Hans KOEPPEN (eds.), *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, Köln 1960; Alfons HUBER (ed.), *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV (1346-1378)*, Böhlau 1968; W.-A. VAN DIEVE (ed.), *Petrus Divaeus, Jaerboeken der stad Leuven van 240 tot 1507*, Bruxelles-Louvain 1856; Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-*

především v bruselském archivu. Velká pozornost byla věnována archivnímu fondu *La Chambre des Comptes* (tj. účetní komora).³⁰

V roce 1404 se ještě jménem Johany Brabantské pustil budoucí vévoda Antonín do rozsáhlé správní reformy Brabantska, jejíž inspiraci hledal především na dvoře svého otce v Burgundsku.³¹ V rámci této reformy jmenoval tři správce, kteří měli za úkol dohlížet na hospodaření. Jejich působnost se z Brabantska postupně rozšířila i na další oblasti, které vévoda získal. Díky tomu bylo vytvořeno několik řad účtů a shromažďovaly se listiny a další doklady, vznikaly kopíraře listin a další materiály. Vše je dnes uloženo právě ve výše uvedeném fondu a bylo tak možné tyto dokumenty využít pro následující výzkum.

Tato práce se týká poměrně širokého spektra obecných otázek spojených se sňatkovou politikou a Eliškou Zhořeleckou. Nejedná se tedy samozřejmě o úplný přehled použitých pramenů, pozornost v této kapitole byla věnována spíš těm nejzásadnějším, s kterými navíc český čtenář běžně nebývá obeznámen. Lucemburská princezna se během svého života pohybovala v prostoru, na němž je dnes rozprostřeno územím šesti moderních států, ve kterých se hovoří čtyřmi rozdílnými jazyky, ke kterým musíme připočíst latinu. Znamená to, že její osobu a skutky mohlo zmínit více dosud nezmapovaných pramenů. Nelze tak vyloučit, že jejich případný objev může naše poznání témat, které se zde snažím v této práci podchytit, v dílčích otázkách i v budoucnu výrazně posunout.

1404), Bruxelles 1966; Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg*, T. IV, Bruxelles 1917; Graf Lambert VON OBERNDORFF (ed.), *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein*, T II. (1214-1508), Innsbruck 1912; Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht*. T. IV, 1400-1401, Gotha 1882; Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht*. T. VI, 1406-1410, Gotha 1888 ; François-Xavier WÜRTH-PAQUET (ed.), *Table chronologique des chartes et diplomes relatifs à l'histoire de l'ancien pays de Luxembourg. Règne de Sigismond. Du 16 août 1419 – 9 décembre 1437*, in: Publications de la Section historique de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg bd. XXVI (1871).

³⁰ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes. K tomu více: Erik AERTS, *Les comptes du duché de Brabant au bas Moyen Age et de ka recherche historique*, in: Bulletin trimestriel di Crédit Communal de Belgique, r. 36, č. 142 (1982), s. 275-294; Erik AERTS, *Quelques réflexions sur les comptes du duché de Brabant au bas Moyen Age*, in: Archives et bibliothèques de Belgique, č. 53 (1982), s. 108-174; Erik AERTS, *Het bronnenmateriaal van de economische geschiedenis. Een encyclopedisch overzicht*, in: Het Oude Land van Aarschot, č. 16 (1981), s. 174-184.

³¹ K tomu více: Robert STEIN, *Burgundian Bureaucracy as a Model for the Low Countries? The Chambres des Comptes and the Creation of an Administrative Unity*, in: Robert Stein (ed.), *Powerbrokers in the Late Middle Ages. The Burgundian Low Countries in a European Context*, Turnhout 2001, s. 3-25 (zde především s. 9).

1.3 Metodologie a výzkumné otázky

V české historiografii, podobně jako například v německé, nalezneme nepřehledné množství nejrůznějších prací, v kterých se operuje s termíny, jako je dynastická politika, rodinná politika, sňatková politika apod.³² Jejich použití je často dosti volné. V některých případech je termíny dynastická a rodinná politika míněno jednotné vystupování příslušníků jednoho rodu za účelem dosažení nějakého společného cíle. Často ale tyto termíny také bývají slučovány s třetím termínem – sňatková politika, kterému jsou ale ve své podstatě spíše nadřazeny. Sňatková politika je totiž primárně založena přesně na takové kooperaci členů jednoho rodu a samozřejmě je nástrojem pro dosažení nějakého cíle. Využívá k tomu ale jak příbuzenských vazeb, které jsou na jedné straně geneticky podmíněné, tak možnosti vzniku nového uměle vybudovaného a prakticky nezrušitelného příbuzenského pouta. Na rozdíl od dynastické politiky, ale může také být do jisté míry vedena i jednotlivcem nebo osobou, která není ani s jedním z budoucích manželů příbuzensky spojena.³³ Svého cíle se totiž snaží dosáhnout na základě snahy uzavřít (a nebo také naopak narušit) nejrůznější sňatkové aliance, k čemuž není kooperace více osob než manželů nezbytně nutná.

Dynastickou politiku se v nedávné době pokusil definovat Robert Bartlett ve své knize *Blood Royal – Dynastic Politics in Medieval Europe*.³⁴ Bartlett užívá termíny dynastická a rodinná politika jako synonyma a říká, že: „Rodinná politika znamená soupeření a spolupráci

³² V českém prostředí tyto termíny směšuje např.: Mária PROKOPP, *Úvod: Dynastické vztahy ve střední Evropě ve 14. století*, in: Kornélia Kolářová Takácsová (ed.), *Ženy ve středověku, zakladatelky, mecenášky, matky*, Praha 2022, s. 11-17; František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, Praha – Litomyšl 2002; naopak termín sňatková politika důsledně užívá např.: Václav ŽŮREK, *Sňatková politika Karla IV.*, in: Jiří Fajt, Markus Hörsch (eds.), *Císař Karel IV. 1316-2016. První česko-bavorská zemská výstava*, Praha 2016, s. 189-193. Příklady širšího užití termínu dynastická politika, který je použit především pro shrnutí spolupráce mezi členy rodu a jeho reprezentací, nalezneme např. v monografii Ferdinand SEIBT, *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999, s. 261-297; termín rodová politika v podobně širokém kontextu používá např. Jan TOMÁŠEK, *Směrování rodové politiky meklenburských vévodů v pozdním středověku a raném novověku na příkladu vývoje dynastického příběhu ve dvou dobových kronikách*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 90-101. Ze zahraniční literatury je kromě níže rozvinutého příkladu Roberta Bartletta nutné upozornit i na zásadní práci Dietera Veldtrupa (Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988), který již v názvu operuje s termínem *Familienpolitik*, i když němčina běžně užívá *Heiratspolitik*. Nutno podotknout ke směšování termínů často dochází z důvodu jazykového obohacení textu, jak je vidět i na tomto příkladě.

³³ Na základě rozhodnutí papeže Řehoře XI. tak například ztroskotl plán sňatku Jana Zhořeleckého s meklenburskou princeznou Eufemií, jak blíže popsáno dále.

³⁴ Robert BARTLETT, *Blood Royal. Dynastic Politics in Medieval Europe*, Cambridge 2020, s. XIII.

v rámci vládnoucí rodiny, utvářenou v každém okamžiku koloběhem lidského života - narozením, manželstvím a úmrtím – a také představami o tom, co to dynastie je.“ V tomto duchu pak první část studie věnuje ve skrze praktickým otázkám, jako jsou strategie při výběru nevěst; očekávání potomků (resp. synů); vztahům otců se syny; ženám jako panovnicím; milenkám a bastardům; vztahům s dalšími blízkými příbuznými, ale i situacím okolo úmrtí ve vládnoucích rodech. Druhá část knihy se pak věnuje právě představám toho, co dynastie vůbec je a budování jejího obrazu pomocí pro rod typických jmen, legend, heraldiky, astrologie, prorocství a podobně. Bartlett tak nastiňuje zásadní obecné otázky, které se dotýkají i sňatkové politiky, ale celou věc daleko více zobecňuje tím, že se zaměřuje na vztahy v rámci vládnoucích dynastií a způsoby, kterými jejich členové získávají moc. Nezaměřuje se tak na rozdíl od této studie výhradně na fenomén sňatku, jakožto primárního impulzu pro změnu mocenských, politických nebo ekonomických pozic. Navíc díky optice zaměřené na celé dynastie mu poněkud unikají možnosti, které se naskýtalý jednotlivci. Ten se totiž do jisté míry mohl od dynastie odpojit a fungovat zcela samostatně. Takovými příklady byli v podstatě oba manželé Elišky Zhořelecké. Jedná se sice v obou případech o potomky významných rodů, jak uvidíme, byli ale oba druhorozenými syny a neměli tedy přirozený nárok na dědictví. Oběma se však podařilo dostat se k moci mimo původní rodovou doménu a začít si budovat vlastní mocenskou pozici.

Podobně jako v případě Bartlettovy studie však i tato práce bude postavena na výkladu, který se zaměří na sledování jednotlivých fází koloběhu lidského života a změn, které přinášejí. Tento narativ totiž nejlépe umožní zachytit všechny vztahy jednotlivých aktérů lucemburské sňatkové politiky, celý příběh zasadit do patřičného kontextu a zjistit, jakou roli v něm sňatek hrál a jak jím bylo možné operovat. Sňatky totiž bylo možné přislíbit a nakonec k jejich uskutečnění vůbec nemuselo dojít. Do sňatkové politiky mohli být zapojeni téměř všichni potomci rodu, a to včetně levobočků.³⁵ Na to, aby sňatky proběhly úspěšně a dalo se jich využít v plné míře, se šlo navíc důkladně připravit. Prvky takové přípravy nalezneme už ve výchově a výuce dětí (např. v jazykové přípravě, nebo v tom, že děti často bývaly vychovávány na cizích

³⁵ Za přeborníka na sňatky levobočků se dá považovat císař Fridrich II. K tomu více: Olaf B. RADER, *Fridrich II. Sicilan na císařském trůně*, Praha 2016, s. 141-158. Cílené využití levobočků ve sňatkové politice se však dá očekávat i u členů lucemburské dynastie, k tomu více např. Petr ELBEL, *Vlašimský epilog dynastie: Markéta z Lucemburku na Úsově*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 773-776. K cílenému narušení sňatků došlo např. ze strany Karla IV., když v roce 1365 zmařil plánovaný sňatek mezi Albrechtem III. Habsburským a dcerou uherského krále Ludvíka, k tomu více: Wilhelm BAUM, *Císař Zikmund. Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996, s. 17. Problematice přislíbení a neuskutečnění sňatku bude více pozornosti věnováno níže.

dvorech).³⁶ Zásadní také byla diplomatická jednání o podmínkách budoucího svazku a na jejich základech vzniklé svatební smlouvy, méně důležitější však nebyvaly ani samotné praktické přípravy sňatku, cesty budoucích manželů na místo obřadu a následné slavnosti s ním spojené. Vše se dalo politicky využít například k dalším diplomatickým jednáním nebo veřejné demonstraci postavení rodu formou nejrůznějších ceremonií a okázalých festivit.

Musíme si také uvědomit, že každý uzavřený sňatek navíc měl velké množství důsledků, a to jak těch okamžitých (např. pokud vzniknul jako součást snah o narovnání poměrů po válečném konfliktu), střednědobých (partneři mohli nadále být v úzkém kontaktu se svými rodinami, měli spolu děti, které měli krev obou spojených rodů, mohli se ale také dostat do ostrých sporů, nebo spolu naopak vycházet velmi dobře apod.), tak dlouhodobých (na základě navázaných příbuzenských svazků může např. docházet k nejrůznějším nárokům na dědictví i dlouho po smrti kteréhokoliv z manželů). I když se manželství mohlo ze společenského hlediska jevit jako vyrovnané, vždy měla jedna ze stran nějakou výhodu a ty bylo možné využít. Zároveň byla manželství uzavírána mezi osobami, které často pocházely z velmi rozdílných oblastí, ať už z kulturního nebo třeba jazykového hlediska (kulturní vzdálenost Čech a Brabantu přitom není žádný extrém). Mohlo tak díky nim docházet i k nejrůznějším kulturním transferům. Otázkou také je, nakolik se s odhady nejrůznějších důsledků dalo dopředu operovat, protože něco takového logicky muselo ovlivnit pozici člena jak uvnitř rodiny, tak i vně, a mohl se stát mnohem žádanějším. Na druhou stranu veškeré plány mohly velmi snadno ztroskotat, kvůli příbuzenství dvojice. Pokud se totiž sňatky odehrávaly pouze mezi nejvýše postavenými jedinci Evropy, jednalo se samozřejmě o velmi úzkou skupinu vybraných a možností tedy nebylo mnoho. Otázkou také je, jakou roli v celé věci hrály ženy. Byly jen jakýmsi loutkami v rukou svých příbuzných, nebo mohly zastávat aktivní roli?

Cílené využívání všech možností, které nabízí možný vznik blízké rodinné vazby mezi dvěma dynastiemi, nebylo využíváno ku prospěchu jejich členů pouze ve středověku, ale je staré jako sňatky samy. Kořeny těchto dynasticko-politických snah tedy nalezneme již v antice a hojně jsou využívány i ve všech následujících obdobích.³⁷ Dnes by vzhledem k tomu, že manželství v poměrně sekularizované a liberální Evropě vnímáme především skrze fenomén

³⁶ K tomu více: Dana DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ - Martin HOLÝ - Tomáš STERNECK - Jan ZELENKA a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019, s. 270-283; Milena LENDEROVÁ a kol., *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Dětství*, Praha- Litomyšl 2021, s. 66-80.

³⁷ K tomu více např. Bruce W. FRIER – Thomas A.J. MCGINN, *A Casebook on Roman Family Law*, Oxford 2004; Karen K. HERSCH, *The Roman Wedding, Ritual and Meaning in Antiquity*, Cambridge 2010; Susan TREGGIARI, *Roman Marriage*, New York 1991.

romantické lásky, by pravděpodobně bylo společensky velmi nevhodné tvrdit, že se nějaký sňatek uzavírá na základě takovýchto pragmatických plánů. Otázka, jak tomu však dnes je reálně, by ovšem mohla být zajímavým podnětem pro výzkumy jiných vědních oborů, než je historie.³⁸

Sňatková politika se také rozhodně nedá považovat výhradně za evropský vynález, ale její doklady nalezneme například i v asijských nebo afrických kulturách.³⁹ Užití nejrůznějších sňatkových strategií, na jejichž základě se např. mění sociální nebo ekonomická situace osob, které sňatek uzavírají (potažmo i jejich širších rodin), a dochází k nim především za účelem zvýšení prestiže, doložíme napříč společenskými vrstvami.⁴⁰ Tato práce však bude zaměřena na využití manželství v Evropě konce 14. a první poloviny 15. století v té nejvyšší společenské vrstvě – v rodu římských králů a císařů.

Je tedy zcela evidentní, že sňatková politika je téma velmi široké, ale zároveň poměrně komplexní, ke kterému se logicky váže velké množství nejrůznějších typů pramenů a s tím je také spojena široká škála možných metodologických přístupů, které je možné využít. Cílem této práce je především podchytit základní aspekty sňatkové politiky lucemburského rodu na příkladu jeho poslední dědičky – Elišky Zhořelecké.

Nejedná se samozřejmě o první práci, která by se věnovala této problematice a Lucemburkům, jak již bylo shrnuto v kapitole 1.1. Většina těchto studií se však z větší části věnuje právnímu hledisku jednotlivých sňatků, případně jejich příčinám. Méně však již přihlíží k jejich skutečným důsledkům. Během jednání o sňatku přitom často docházelo ke vzniku slibů spolupráce, přípravám na nejrůznější převody majetku a jiným dohodám. Díky smlouvám, které

³⁸ K fenoménu romantické lásky např.: Victor KARANDASHEV, *Romantic Love in Cultural Context*, Cham 2017, zde především s. 167-173; Stephanie COONTZ, *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage*, New York 2006. Ke sňatkům z hlediska antropologie nebo sociologie např.: Paricia H. FLEMING, *The Politics of Marriage among Non-Catholic Royalty*, in: *Current Anthropology* 14, č. 3 (1973), s. 231-249; Josef KANDERT, *Sňatky Přemyslovců aneb Jak si vybírali ženichy a nevěsty*, in: *Historická sociologie*, č. 2 (2013), s. 117-124; Jack GOODY, *Proměny rodiny v evropské historii*, Praha 2000; Martine SEGALEN, *Historical Anthropology of the Family*, Cambridge 1986.

³⁹ Z obrovského množství literatury k manželství v asijských a afrických kulturách můžeme náhodně jmenovat např.: Nurul Ilmi DRUS, *Gender relations in an Indonesian Society: Bugis Practices of Sexuality and Marriage*, Leiden 2016; Memunat Olayemi MAHMUD, *A Study of the Yoruba Traditional Marriage as a Rite of Passage*, in: *International Journal of African Society, Cultures and Traditions* 10, č. 1 (2022), s. 40-52; Dimpho Takane MAPONYA, *The African Woman's Plight of Reproduction: A Philosophical Analysis of Marriage, Procreation and Womanhood*, in: *Agenda* 35, č. 3 (2021), s. 82-91; Lubna TARABEY, *Family Law in Lebanon: Marriage and Divorce among the Druze*, London 2013.

⁴⁰ K problematice manželství v nižších vrstvách společnosti v Nizozemí více např.: Martha C. HOWELL, *The Marriage Exchange. Property, Social Place, and Gender in Cities of the Low Countries, 1300-1550*, Chicago – London 2009.

kvůli tomu mezi budoucími manželi (resp. jejich rodinami) vznikaly, máme jedinečnou možnost nahlédnout do toho, jak si obě strany v daném momentě představovaly ideální budoucnost. Byla tato očekávání přehnaná a neuskutečnitelná? Nebo byla vedena snaha, aby byly podmínky dodrženy? Badatelé se však často spokojí s tím, že své vyprávění a analýzu předsvatebních úmluv dovedou k okamžiku konce svatebního veselí, které stále ještě postihují jasně vymezené prameny. Tato práce si však klade za cíl se na věc dívat z hlediska politiky a každý politický krok má nějaké důsledky. Domnívám se, že problematiku je nutné pojmout ze širšího hlediska a zhodnotit dopady předsvatebních úmluv a případně i to, jakým způsobem se následně skutečně realizovaly.

Plánované i uskutečněné sňatky Elišky Zhořecké představují z hlediska těchto typů otázek v každém případě zajímavé situace. Byla ženou z jednoho z nejvýznamnějších rodů Evropy přelomu 14. a 15. století a po dlouhou dobu jeho jedinou dědičkou, vnučkou a neteří římských císařů, později manželkou, matkou i vdovou. Jako jedna z mála lucemburských princezen se stihla provdat hned dvakrát a oba své manžely přežít. Přesto, že se nám k jejímu životu dochovalo poměrně velké množství pramenů, je ženou, jejíž život není nijak podrobně zpracován.

Celá práce bude do značné míry pracovat právě s rolí Elišky Zhořecké jakožto dědičky lucemburského rodu. Důvody proto jsou dva. V první řadě byla po velkou část svého života posledním žijícím potomkem Lucemburků. Krom toho jí (resp. jejím potenciálním manželům) ale byly v různých životních obdobích přislíbeny rozličné majetky patřící do lucemburské rodové domény, jak i dále uvidíme. Za tímto tvrzením je však vždy nutné obratem podotknout, že něco takového nemuselo nutně znamenat, že by veškerá zmiňovaná území automaticky skutečně získala.

Zásadní otázkou pak je, jaké možnosti reálně měla na zisk dědictví a nástupnictví po svých strýcích, resp. po Lucemburcích. Na možnost nástupnictví žen je obecně možné nahlížet ze dvou stran. V první řadě nás vždy musí zajímat, jestli by něco takového vůbec bylo možné *de iure*. Pokud ano, přichází však mnohem složitější otázka a to, jestli bylo nástupnictví žen možné i *de facto*. Vzhledem k tomu, že v této době nedošlo v Českých zemích k nástupu ženy na trůn, nemáme vhodné srovnání a jedná se samozřejmě o úvahu čistě hypotetickou.

Nástupnictví a dědictví žen se v Evropě stalo poměrně ožehavou a často teoreticky řešenou otázkou již v první polovině 14. století. Primárním impulzem k těmto úvahám bylo vymření hned několika významných vládnoucích dynastií a nutnost okamžitého řešení nastalé

situace. Diskuse v teoretické rovině se však rozbíhaly například i kvůli jedné z příčin série konfliktů mezi Francií a Anglií, které dnes nazýváme stoletá válka, a to nároku Eduarda III. na francouzský trůn a jeho příbuzenství s Kapetovci přes matku.⁴¹

Řešení tohoto problému se nevyhnuli ani Lucemburkové. Karel IV., dobře si vědom veškerých rizik, která mohou nastat v případě nevyjasnění dědických nároků, v letech 1376 a 1377 přistoupil k přípravě testamentů, ve kterých přesně popsal způsob, podle něž měli jeho potomci nastupovat na trůn a být zajištěni. Obě listiny byly až na drobné detaily téměř totožné. Karel v nich definoval následnictví na základě primogenitury a přesné vymezení domén, které měli mít ve správě mladší synové. Počítal však i s možností toho, že by se jeho přímým dědicům nemuselo podařit mít potomky. Vládu pak měla převzít vedlejší, moravská větev rodu. V případě, že by zemřeli úplně všichni mužští následníci, došla by řada na dědictví v ženské linii, a to tak, že by se vládu měla ujmout žena, která je pokrevně nejbližší mužským dědicům a je nejstarší.⁴²

Ač se to v době, kdy Karel testamenty sepisoval mohlo zdát nepravděpodobné, tato situace skutečně nastala zhruba o šedesát let později. Když v říjnu 1439 zemřel Albrecht Habsburský, neměl mužského potomka, který by se stal jeho nástupcem, ale pouze dvě dcery. Jeho manželka Alžběta Lucemburská však byla v této době opět těhotná a přesvědčená, že se jí tentokrát narodí syn. Začala se tedy velmi aktivně snažit udržet trůn pro nenarozeného následníka. Velmi komplikovaná situace nastala především v Čechách. O uprázdněný trůn zde měla zájem nejen Alžběta pro nenarozeného Ladislava, ale také polský král Vladislav III. Jagellonský a vznikla zde i prohabsburská frakce, která však prosazovala vládu Fridricha III. Habsburského. Nakonec se čeští pánové v roce 1440 však shodli na Albrechtu III. Bavorském

⁴¹ Ve Francii vymírá v roce 1328 hlavní větev Kapetovců a je nahrazena vedlejší větví rodu - Valois, v Polsku smrtí Kazimíra III. Velikého v roce 1370 vymírají Piastovci, v Uhrách v roce 1301 Arpádovci, kteří jsou nahrazeni Anjouovci, kteří ovšem taktéž vymřou ještě v průběhu 14. století. Vhodné je také zmínit vymření Přemyslovců po meči v roce 1306 a nástup Lucemburků na český trůn. K situaci ve Francii a nárokům Anglie více např.: Boris BOVE, *Stoletá válka*, Praha 2021, s. 105-109.

⁴² Ke Karlovým testamentům více: Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV. a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 431-438; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica I, Studia historica – Monographiae I*, Ústí nad Labem 1993; Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1980, s. 458-467; Václav DRŠKA, *Karlova závěť a Česká koruna. K možností diachronní komparace*, in: Luděk Březina, Jana Konvičná, Jan Zdichynec (eds.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 65-78. Texty Karlových závětí viz: Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Eine Erbtheilungs- und Erbfolgeordnungsurkunde Karls IV.*, in: *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 31 (1892/93), s. 1-13; Fritz QUICKE, *Un testament inédit de l'Empereur Charles (18 octobre 1377)*, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 6 (1927), s. 256-277.

– synovci královny Žofie, který byl vychováván na pražském dvoře v době, kdy zde pobývala i o jedenáct let starší Eliška. Ten však korunu odmítl.⁴³

Snad i právě díky Albrechtovi se o komplikované situaci v Čechách mohla dozvědět Eliška Zhořelecká, která následně učinila pokus o přihlášení se o dědictví.⁴⁴ Podle dochovaného listu z 15. září 1442 z Křivoklátu Aleš Holický ze Šternberka mimo jiné informoval Oldřicha z Rožmberka, že se na něj tajně obrátila lucemburská kněžna s tím, že je pravou dědičkou království českého a prosí, aby se na ni nezapomnělo. Aleš ze Šternberka vyjádřil i obavu, že by Eliška mohla dokonce chtít do Čech přijet, což by mohlo v zemi způsobit ještě větší zmatek a chtěl po Oldřichovi, aby zasáhnul.⁴⁵ Oldřich na to zareagoval ve stejném duchu.⁴⁶ Nemáme však zprávy, že by jednání s Eliškou jakkoli pokračovala, a to dokonce ani po následné smrti Alžběty Lucemburské.

I když Eliščin požadavek na uznání jejich dědičných práv nakonec vyzněl naprázdno, rozhodně by neměl být považován za úplně nesmyslný. Vznikl sice ještě za života Alžběty Lucemburské, která by podle logiky výše uvedených testamentů měla na trůn sice větší nárok než Eliška, korunu se ale snažila získat pro svého o generaci mladšího syna. Eliška tak snad mohla operovat i s tím, že je nejstarším přímým žijícím potomkem rodu, navíc jistě měla vždy na paměti, jak rozsáhlé majetky jí byly přislíbeny během jejího života, jak uvidíme později na příkladech smluv s jejími manžely.

Korespondence Aleše Holického ze Šternberka s Oldřichem z Rožmberka dokládá v širším slova smyslu vysoké sebevědomí lucemburské princezny, ale také to, že Eliška zjevně věděla, na koho se v této věci obrátit, protože oba šlechtici patřili mezi významné pány, kteří se angažovali ve volbě nového českého krále, takže musela být se situací v Čechách alespoň částečně obeznámena. Zásadnější ovšem je to, že z obou listin jsou cítit silné obavy obou mužů z možnosti, že by Eliška začala aktivně jednat. Ani jeden sice nepracuje s možností, že by skutečně Eliška mohla uprázdněný trůn nastoupit, ale evidentně počítali s tím, že by mohla alespoň nějakou podporu hypoteticky získat. To je zcela zásadní především proto, že se jedná o výjimečný dokument, který potvrzuje, že možnost dědictví po ženské linii nebyla ani de facto

⁴³ K tomu více např. Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011, s. 84-86.

⁴⁴ K tomu více: Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III./1, Věk poděbradský*, Praha 1915, s. 606-607.

⁴⁵ Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. II., 1438-1444*, Praha 1932, s. 24-25, č. 207.

⁴⁶ František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, díl 2.*, Praha 1842, s. 17-18, č. 21.

apriori popřena, respektive se mohla stát silným taktickým politickým argumentem pro případné jiné cíle.

Vhodné srovnání bychom navíc mohli hledat v Polsku nebo Uhách. V Polsku byla v 80. letech 14. století korunována desetiletá princezna Hedvika jako *Rex Poloniae* a až po tomto aktu se provdala, díky čemuž se na polský trůn dostal Vladislav II. Jagello. V Uhrách podobně nechala královna vdova Alžběta Bosenská korunovat Hedvičinu starší sestru Marii. Sňatek Marie se Zikmundem proběhl až následně, českému čtenáři za velmi dobře známých komplikovaných okolností.⁴⁷ Pokud by tedy Eliška Zhořelecká získala dost silné spojení mohla snad na dědictví pomýšlet i jako stárnoucí vdova. Nabízí se protiargument, že Marie i Hedvika byly na rozdíl Elišky mladé ženy, které si snadno mohly nalézt manžela, který by jejich mocenskou pozici podpořil, a navíc s ním zplodit potomka, a tedy nového dědice, takže jejich postavení bylo oproti stárnoucí Elišce dost rozdílné. Logické ale také je, že pokud by se Eliška podařilo korunu získat, pravděpodobně by se rychle našel nějaký vhodný kandidát, který by na její věk zapomněl, oženil se s ní a za správné politické konstelace sám získal trůn.

V době, které se však věnuje tato práce především, však Eliška byla mladou ženou a měla silnou podporu ve svých manželech a možnost porodit dědice. Navíc její role dědičky rodu se mohla jejím budoucím manželům zdát velmi reálnou, jak dále uvidíme.

⁴⁷ K situaci kolem sňatků Hedviky a Marie více např. Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska*, Budmerice 2017, s. 32-34, 36-48; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 123-5; Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský. Liška na trůně*, Praha 1996, s. 11-21.

2. Sňatková politika posledních Lucemburků

K úplnému pochopení role Elišky Zhořecké v lucemburské sňatkové politice je třeba se nejdříve podívat na to, jakým způsobem v ní figurovali už její předci. Není samozřejmě možné zabývat se všemi, pojďme se ale zastavit alespoň u těch, kteří byli Elišce nejbližší, s kterými se mohla setkat a kteří do jisté míry ovlivňovali její život.

Pokud se přikloníme k teorii, že Eliška Zhořecká přišla na svět na podzim roku 1390, čemuž bude ještě věnována pozornost později, narodila se do rodu, který byl významný nejen proto, že v jeho čele stál římský a český král Václav, ale také proto, že stále ještě žilo velké množství jeho dalších členů, kteří dosáhli vysokého společenského postavení. Otec Elišky, nejmladší syn Karla IV., Jan Zhořecký, se stal braniborským markrabětem, vévodou zhořeckým a měl v držení také Novou marku. Eliščina teta Anna Česká byla v této době anglickou královnou, strýc Zikmund se snažil udržet si uherský trůn a nejmladší dcera Karla IV., Markéta, se provdala za norimberského purkrabího Jana III. z Hohenzollernu. Do nejvyšší politiky také zasahovali legitimní synové Jana Jindřicha, Jošt a Prokop, jeho levoboček, aquilejský patriarcha Jan, a snad alespoň nepřímo i jejich sestry - Kateřina, Alžběta a Anna, o kterých nejsme tak podrobně informováni. Naživu také stále byla Eliščina babička Alžběta Pomořanská, a jediná z dcer Karla IV., která přežila hned dva manžely, Kateřina.⁴⁸

⁴⁸ Obecně k Lucemburkům v této době především: František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha 1947, s. 45-112; Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV. b (1310 – 1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 330-406; Zdeněk FIALA, *Předhusitské Čechy. Český stát pod vládou Lucemburků, 1310-1419*, Praha 1978, s. 293-333; Jörg K. HOENSCH, *Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu, 1308-1437*, Praha 2003, s. 159-191. K Václavovi IV.: Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 159-212. K Janu Zhořeckému především: Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořecký. Třetí syn Karla IV.: Korunní země v dějinách českého státu VII.*, Praha 2016, s. 91-110; Lenka BOBKOVÁ, *Jan Zhořecký*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 753-757. K Zikmundovi především: Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský. Liška na trůně*, Praha 1996, s. 11-21; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Zikmundova vláda v Uhrách*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 702-709; Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*, München 1996, s. 64-92. K moravské větvi lucemburského rodu více: Tomáš BALETKA, *Jošt Lucemburský – markrabě moravský, braniborský a král římský*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 721-723; Petr ELBEL, *Jan Soběslav a Prokop*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 710-718; Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava, 1310-1423*, Praha 1999, s. 250-285; Václav

Z tohoto letmého přehledu je evidentní, že rod byl zatím zajištěn dostatečným množstvím dědiců, u nichž se navíc ještě stále dalo očekávat, že budou mít další potomky. Ilustruje ale snad dobře také to, že všichni jeho přímí potomci byli zataženi do sňatkových plánů příbuzenstva a nikdo z nich se například nevěnoval církevní kariéře. Shodou nejružnějších okolností se však situace měla brzy změnit.

Během prvních šesti let Eliščina života zemřela nejdříve její babička Alžběta, tety Kateřina a Anna a otec Jan Zhořelecký. Došlo také k zavraždění levobočka Jana Jindřicha, aquilejského patriarchy Jana. Do konce roku 1411 pak bez dědiců zemřeli Jošt s Prokopem, a svět opustila i nejmladší dcera Karla IV., Markéta. Z rozvětveného rodu tak náhle zbylo jen několik posledních. Dostatečné pokračování rodu nemohla pochopitelně zajistit ani dcera Alžběta, která se narodila Zikmundovi v roce 1409.⁴⁹

Vraťme se ale k narození Elišky Zhořelecké, které se svým způsobem stalo také důsledkem lucemburské sňatkové politiky. Eliščiným otcem byl, jak již bylo řečeno, nejmladší syn Karla IV. a jeho čtvrté manželky Alžběty Pomořanské - Jan Zhořelecký.⁵⁰ Jan se narodil

ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*, Brno 2002, s. 255-341. K Janu z Moravy: Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy. Zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Praha 2016, s. 62-150. K Anně České více: Marek SUCHÝ, *Anna Lucemburská, anglická královna*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 763-766. K Markétě více: Marie BLÁHOVÁ, *Čtyři ženy Karla IV.*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 173; Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 180. Ke Kateřině více: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, s. 180-182; Tereza MAZANCOVÁ, *Kateřina Lucemburská*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 99-109. K Alžbětě Pomořanské například: Marie BLÁHOVÁ, *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 172-173.

⁴⁹ Pro větší přehlednost jsem se rozhodla v této práci užívat pro dceru Jana Zhořeleckého jméno Eliška a pro dceru Zikmunda Alžběta, i když v pramenech jsou obě nejčastěji uváděny jako *Elisabetha*. K Alžbětinu narození více: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná. Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej (1392-1451)*, Budmerice 2017, s. 69-73;

⁵⁰ K tomu více: Richard GELBE, *Herzog Johann von Görllitz*, in: *Neues Lausitzisches Magazin*, č. 59 (1882), s. 1-201; Lenka BOBKOVÁ, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást České koruny v letech 1319-1396*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 5 (1998), s. 67-90, Táž, *Jan Zhořelecký*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 753-757; Táž, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, in: Dana Dvořáčková - Malá a kol., *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 197-214; Táž, *Zhořelecké vévodství v koncepci lucemburské České koruny*, in: *Historie - Otázky - Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 9-22, Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.: Korunní země v dějinách českého státu VII.*, Praha 2016.

v roce 1370 v Praze a Karel pro něj od dětství plánoval budoucnost spojenou s vládou nad oblastmi ležícími na severu Koruny české.

Karel IV. se vždy snažil, aby jeho potomci byli zajištěni a zároveň nedocházelo ke zbytečným rozepřím v rodu. Územní celek, který sám umně vybudoval, měl vzkvétat pod svrchovanou vládou českého krále. V tomto duchu byly sepsány i již zmiňované Karlovy testamenty.⁵¹ Nejmladšímu Janovi měla být od českého krále jako léno udělena východní část Dolní Lužice, nově vzniklé zhořelecké vévodství a braniborská Nová Marka. Císař se ale rozhodl celou věc podpořit ještě jiným způsobem – sňatkem.

Krátce před tím, než Karel určil, která území jeho nejmladší syn získá, začal také jednat s Albrechtem II. Meklenbursko-Schwerinským o možnostech Janova manželství.⁵² Na začátku roku 1376 císař během svého pobytu v západních Čechách domluvil, že se Jan ožení s nejmenovanou dcerou Albrechtova syna Magnuse, případně jinou Albrechtovou vnučkou. Podrobnosti byly dojednány na schůzce, ke které došlo 4. března 1376 v Chebu.⁵³ K uzavření manželství mělo dojít do tří let, a nevěstino věno ve výši 6 000 hřiven stříbra mělo být zajištěno na braniborských městech Liebenwalde, Zehdenick, Strasburg a Fürstenwerder. Tato města meklenburští vévodové ovšem drželi již před tím jako zástavu v hodnotě 12 000 hřiven stříbra. Znovu se Karel s Albrechtem v této věci sešli na začátku května 1376 ve Weidenu v Horní Falci. Zde se rozhodlo, že se Janovou manželkou stane přímo Magnusova dcera Eufemie.⁵⁴ Karel navíc slíbil nevěstino věno zvýšit o dalších 6 000 hřiven zajištěných na výše uvedených

⁵¹ Karlův záměr zajistit své potomky a budoucnost zemí Koruny české na základě dvou dochovaných testamentů kladně hodnotí především Lenka Bobková (Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV. a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 431-438; Táž, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica I, Studia historica – Monographiae I*, Ústí nad Labem 1993) naopak Jiří Spěváček se k věci staví značně skepticky (Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1980, s. 458-467) a považuje testamenty spíše za důkaz úpadku Karlových vladařských schopností ve stáří. Srovnání obou názorů nabídl například Václav Drška (Václav DRŠKA, *Karlova závěť a Česká koruna. K možnostem diachronní komparace*, in: Luděk Březina, Jana Konvičná, Jan Zdichynec (eds.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 65-78) a i na jeho základě se jeví logičtější přiklonit se k názoru Lenky Bobkové. Text Karlovy závěti viz: Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Eine Erbtheilungs- und Erbfolgeordnungsurkunde Karls IV.*, in: *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 31 (1892/93), s. 1-13; Fritz QUICKE, *Un testament inédit de l'Empereur Charles (18 octobre 1377)*, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 6 (1927), s. 256-277.

⁵² Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 23-25, Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988, s. 430.

⁵³ Verein für Mecklenburgische Geschichte (eds.), *Mecklenburgisches Urkundenbuch XIX, 1376-1380*, Schwerin 1899, s. 36, č. 10851.

⁵⁴ Verein für Mecklenburgische Geschichte (eds.), *Mecklenburgisches Urkundenbuch XIX, 1376-1380*, s. 67-74, č. 10875.

městech, čímž nevěsta získala vzhledem k existující zástavě právo užívat veškeré požitky z těchto měst.⁵⁵

Karlův plán oženit svého nejmladšího syna s meklenburskou princeznou perfektně doplňoval ideu, že Jan Zhořelecký bude mít v držbě východní část Dolní Lužice, nově vzniklé zhořelecké vévodství a braniborskou Novou Marku a zapadá tak do císařovy „severské politiky“. Jak upozorňuje Lenka Bobková, měl ale být samozřejmě výhodný i pro meklenburskou stranu.⁵⁶ Albrecht si totiž tehdy dle všeho dělal naděje na uprázdněný dánský trůn a doufal, že mu k němu pomůže Karlova podpora. Nakonec se však na základě volby stal dánským králem Olaf, syn zdejší princezny Markéty.

Daleko větším problémem pro zdárné uzavření sňatku mezi Janem Zhořeleckým a Eufemií se ovšem ukázalo to, že matkou nevěsty byla Alžběta Pomořansko-Wolgastská, která byla zároveň neteří Alžběty Pomořanské a tedy Janovou sestřenicí. Dostáváme se tak k problematice, týkající se možnosti uzavření sňatku a hranice incestu. Manželství takto blízkých příbuzných bylo v rozporu s tehdejší církevním právem. Problematika incestu však byla ve středověku mnohem širší a, jak uvidíme později, netýkala se pouze osob, které pojilo blízké pokrevní pouto, jako v případě Jana a Eufemie, ale sňatku mohlo bránit i příbuzenství vzniklé na základě jiných manželství, případně spojení vzniklé na základě křtu. Pravidla byla poměrně přísná. V období před čtvrtým lateránským koncilem se církev přikláněla k tomu, aby ke sňatkům nedocházelo, pokud jsou osoby v šestém resp. sedmém stupni příbuzenství. Během pontifikátu papeže Inocence III. na čtvrtém lateránském koncilu došlo k zásadnímu průlom a hranice se ustálila až na čtvrtém stupni příbuzenství. V případě nedodržení tohoto pravidla však zúčastněným hrozil až interdikt.⁵⁷ Praxe se ovšem ukazovala ještě složitější. V případě, že budoucí manželé byli blíže příbuzensky spřízněni, nabízely se de facto stále dvě možnosti řešení.

Jednou poněkud nevhodnou cestou bylo, že mohli budoucí manželé na příbuzenství jednoduše zapomenout. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že v této době neexistovala

⁵⁵ Verein für Mecklenburgische Geschichte (eds.), *Mecklenburgisches Urkundenbuch XIX, 1376-1380*, s. 75-79, č. 10876.

⁵⁶ Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 24-25.

⁵⁷ K tomu více např.: Martin NODL, *Rituál rozvodu*, in: Martin Wihoda, Demeter Malat'ák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 119-120; Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, in: Martin Nodl, František Šmahel (eds.), *Slavnosti ceremonie, a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 99; Charles DONAHUE, *Law, Marriage, and Society in the Later Middle Ages: Arguments about Marriage in Five Courts*, Cambridge 2007, s. 27-28.

jakákoli forma jednotné evidence, nemusela to ale vždy být pouhá výmluva. Příbuzenství se skutečně v některých případech ani nedalo nijak doložit. V určitých sociálních skupinách (ať už se jednalo o královské dynastie, nebo rolníky žijící v blízkých vesnicích) se často stávalo, že nějakým způsobem byl příbuzensky spojen prakticky každý s každým.

Celou věc bylo ale také možné řešit oficiální cestou a zažádat papeže o výjimku – dispens. V takovém případě pak záleželo na tom, jestli dvojici bude sňatek nakonec papežskou kurií povolen, nebo ne, což poskytovalo papeži, žadatelům a případně také odpůrcům takových sňatků široké pole působnosti pro případné politikaření. Ani v případě, že ke sňatku nakonec skutečně došlo, nepřestala skutečnost blízkých příbuzenských vztahů hrát svou roli. Často se jí totiž využívalo zpětně jako jedné z mála legálních a účinných příčin pro ukončení manželství.⁵⁸

Protože papež Řehoř XI. dispens Janovi Zhořeleckému a Eufemii nevydal, k uzavření sňatku nakonec nedošlo. Z podobných důvodů mohly ztroskotat i další plány na Janův možný sňatek s dcerou Giangaleazza Viscontiho Valentinou. Valentina, jako vnučka Bony Lucemburské, sestry Karla IV., totiž byla opět Janovou blízkou příbuznou.⁵⁹ K úvahám o tomto sňatku došlo až v 80. letech, kdy již byl po smrti Janův otec, a za plány k navázání rodinných pout mezi Lucemburky a rodem Visconti tedy stál Václav IV. Český a římský král sám sice na rozdíl od svého otce a děda pravděpodobně nikdy do oblastí ovládaných Viscontim nezavítal, jeho kontakty s Itálií však byly bližší, než by se mohlo zdát.⁶⁰

Nesmíme totiž zapomínat na to, že v případě, že Václav stejně jako jeho otec uvažoval o uskutečnění římské jízdy a korunovaci císařem, musel situaci v Itálii sledovat a hledat si zde pro tuto akci podporu. Jedním z dobrých způsobů mohlo být navázání rodinných vazeb.

⁵⁸ Dle kanonického práva nebylo možné, aby bylo manželství standardním způsobem rozvedeno. Legálně ho tedy mohla ukončit pouze smrt jednoho z manželů, nebo mohlo dojít k jeho anulaci v případě, že manželství nikdy nebylo naplněno, objevila se překážka jako blízké příbuzenství, ukázalo se, že jeden z manželů před uzavřením sňatku složil řeholní sliby, apod. Manželé případně mohli žít odloučeně, v takovém případě, ale ani jeden z nich nesměl uzavřít jiné manželství. Komplikace spojené se snahou legálně ukončit manželství jsou dobře známé i z českého prostředí. Připomeňme například snahu Přemysla Otakara I. rozvést se s Adlétou Míšeňskou nebo anulaci manželství Přemysla Otakara II. a Markéty Babenberské. K tomu více např. Martin NODL, *Rituál rozvodu*, in: Martin Wihoda, Demeter Malat'ák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 113-134.

⁵⁹ Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988, s. 434.

⁶⁰ Ke vztahu Václava IV. a Giangaleazza Viscontiho: Ivan HLAVÁČEK, *Wenzel (IV.) und Giangaleazzo Visconti*, in: Paul-Joachim Heinig, Sigrid Jahns et al., *Reich, Regionen und Europa in Mittelalter und Neuzeit. Festschrift für Peter Moraw*, Berlin 2000, s. 203 – 226; k Václavu IV. a jeho kontaktům s Itálií naposledy: Ondřej SCHMIDT, *Druhé zajetí Václava IV. z italské perspektivy*, in: *Studia Mediaevalia Bohemica* 9 (2017), s. 163 – 214.

Milánský rod Visconti ve své sňatkové politice byl podobně úspěšný jako Lucemburkové a povedlo se mu provázat se s Habsburky, Wittelsbachi, ale později i s francouzským vládnoucím rodem Valois. Důvody odstoupení od plánů k sňatku Jana a Valentiny, nejsou podle Ivana Hlaváčka známy. Uvádí, že pravděpodobně mohlo dojít ke změně politických plánů Giangaleazza Viscontiho, ale že se jedná příznačný doklad toho, jak si oba rody byly v některých momentech blízké.⁶¹ Visconti pravděpodobně v této době lavíroval mezi více možnými ženichy. Valentina byla jeho jediným dítětem a vzhledem k majetkům rodu se stala jednou z nejbohatších nevěst Evropy, takže si něco takového mohl dovolit. Jak později uvidíme i na příkladu Elišky Zhořelecké, nejednalo se o situaci nijak výjimečnou. Dle všeho se ovšem o Viscontiho dalších krocích bohužel dozvěděl český král a jeho reakce přirozeně nebyla nadšená. Dobře o tom svědčí ostře laděný list Václava IV., ve kterém si v této věci český král vévodovi stěžuje na urážlivé porušení dohod. Je však nutno dodat, že jde pouze o formulářový zápis.⁶² Neuzavřený sňatek však nakonec k dlouhodobým rozporům mezi oběma suverény nevedl a Visconti s Václavem i nadále spolupracovali, přičemž milánský vévoda a Valentinu o několik let později úspěšně provdal za mladšího bratra francouzského krále – Ludvíka Orleánského.⁶³

Po krachu vyjednávání s Viscontii se následně Lucemburkové vrátili k logičtější možnosti najít pro Jana manželku mezi meklenburskými princeznami, jak bylo domluveno už v sedmdesátých letech Karlem IV. V duchu předchozích jednání byla dokonce vybrána opět vnučka Albrechta II. Meklenburského, tentokrát se ale jednalo o Kateřinu, dceru švédského krále Albrechta III. Meklenburského a jeho ženy Richardis Švédské.⁶⁴ Vzhledem k tomu, že vyjednávání o Janových sňatcích není na první pohled úplně přehledné, je třeba upozornit na to, že ve starší literatuře se v některých případech chybně uvádí jako manželka Jana

⁶¹ Ivan HLAVÁČEK, *Wenzel (IV.) und Giangaleazzo Visconti*, s. 209.

⁶² František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIV und XV Jahrhunderte. Zweite Lieferung*, Praha 1847, s. 37 – 38.

⁶³ Martin NEJEDLÝ, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, Praha 2014, s. 55.

⁶⁴ K tomu více: Lenka BOBKOVÁ, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, s. 197-214; Táž, *Zhořelecké vévodství v koncepci lucemburské České koruny*, s. 9-22; Táž, *Jan Zhořelecký*, s. 753-757, Lenka BOBKOVÁ – Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 55-58; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 433-436.

Zhořeleckého a tudíž i matka Elišky Zhořelecké nejen již zmíněná Eufemie, ale dokonce i Janova tchýně Richardis.⁶⁵

Pozadí vyjednávání tohoto sňatku, ani výši nevěstina věna a obvěnění bohužel nemůžeme doložit, protože se nám nedochovala žádná nová svatební smlouva nebo jiné dokumenty, které by něco takového dokládaly. Možné ovšem je, že zůstaly v platnosti původní dohody ze sedmdesátých let. Stejně tak zůstává otázkou, jestli byl sňatek vyjednáván Václavem IV., nebo do plánů mohl nějakým způsobem zasahovat i mladý vévoda Jan, který v této době již dosáhl věku 18 let.

Kateřina Švédská a Jan Zhořelecký byli oddáni 10. února 1388 v Praze. Ani o sňatku bohužel nejsme nijak podrobně informováni žádným z narativních pramenů, nedochovalo se však ani podstatnější množství diplomatického materiálu, který by o jeho průběhu něco vypovídal. Prameny úřední povahy se vesměs omezují pouze na zápis ve formulářové sbírce Jana z Přimdy.⁶⁶

Jedná se o vzor dalšího poměrně typického dokumentu spojeného se sňatkem – oznámení o sňatku. V tomto konkrétním exempláři, datovaném 18. února 1388, zhořelecký vévoda a lužický markrabě dodatečně oznamuje, že se na masopustní neděli (tedy 10. února) oženil v Praze s dcerou krále švédského a gottlandského. List měli případným adresátům doručovat dvořané čerstvého litomyšlského elekta Jana IV. Železného.⁶⁷ Lenka Bobková z toho usuzuje, že Jan IV. Železný snad mohl manžele oddat, čímž by nahradil svého předchůdce lucemburského levobočka Jana z Moravy nejen na litomyšlském stolci, ale i jako oddávajícího.⁶⁸ Faktem ale zůstává, že více o sňatku nevíme, chybí nám tak například informace o konkrétním místě, kde došlo k obřadu, o tom, jak celá slavnost vypadala, nebo o nákladech, které na ni byly vydány.

Právě otázka míst sňatků by se mohla jevit z hlediska reprezentace dynastie jako zásadní. Ve srovnání s ostatními členy lucemburského rodu je poměrně zajímavé, že se svatba Jana Zhořeleckého udála v Praze.

⁶⁵ Pod jménem Richardis uvádí matku Elišky Zhořelecké např. Božena KOPIČKOVÁ, *V soumraku Lucemburků*, s. 9; Christopher ALLMAND (ed.), *The New Cambridge Medieval History VII, c. 1415-c.1500*, Cambridge 2015, s. 1835.

⁶⁶ František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte*, s. 92.

⁶⁷ Jan Železný se ujal litomyšlského biskupství po nemanželském synovi Jana Jindřicha - Janovi z Moravy, který v této době krátce působil v Olomouci a následně získal aquilejský stolec, o tom více: Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy. Zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Praha 2016.

⁶⁸ Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELÍČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 56.

Praha se sice dá považovat za hlavní sídlo českých králů, nicméně svatební obřady Lucemburků nebyly dle všeho fixovány na nějaké jedno tradiční místo. Lucemburkové za sňatky až na velmi výjimečné případy jezdili. Jan byl jediným mužským potomkem rodu, který se prokazatelně oženil v Praze. Výjimečně došlo ke sňatku v Praze i u princezen. V Praze se vdaly pouze Karlovy dcery Kateřina (ta ovšem dokonce dvakrát) a Alžběta.⁶⁹ Místa, kde ke sňatkům dochází, ovšem nebyla vybírána úplně náhodně. Možností bylo mnoho.

Tou nejobvyklejší by se mohla z hlediska obecných představ zdát varianta, kdy nevěsta zamíří na dvůr svého budoucího manžela, kde dojde ke svatbě, jak uvidíme i při prvním sňatku Elišky Zhořelecké. V případě, že byla nevěsta pro něco takového moc mladá, mohlo samozřejmě dojít k tomu, že zde mohla nejdříve být nějakou dobu vychovávána, aby si zvykla na zdejší mravy a provdat se až později. To ovšem nemuselo být z hlediska rodiny, z níž nevěsta pocházela, vždy výhodné. Pokud pár nepojilo manželské pouto, mohlo kdykoli dojít k tomu, že se našla lepší partie a připravovaný sňatek mohl být zrušen. Nyní již starší nevěsta se tak zase vrátila zpět na dvůr své rodiny a šance na její provdání se tak mohly snížit.⁷⁰

Právě tento postup se ovšem volil několikrát (a také ne právě v jednoduchých případech) i u mužských potomků lucemburského rodu. Na výchovu na dvůr své budoucí manželky, dědičky Tyrol, byl poslán bratr Karla IV., Jan Jindřich, který se následně po jejím boku zde měl ujmout vlády. K jeho sňatku s Markétou Maultasch sice skutečně došlo, ale i když měl být na poměry v této oblasti díky delšímu pobytu připraven, nepovedlo se mu ani s pomocí Lucemburků, udržet vládu a celé jeho manželství skončilo fiaskem.⁷¹ Druhým Lucemburkem, který se uchýlil na dvůr své budoucí manželky, aby předem poznal poměry v zemi, v které měl posléze převzít vládu, byl Zikmund. Komplikace, které ho čekaly, než se mu podařilo oženit s Marií Uherskou, snad není třeba připomínat.⁷²

⁶⁹ K tomu více např.: Ke Kateřině více: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, s. 180-182; František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, s. 132.

⁷⁰ Připomeňme, že takovouto „smolařkou“ byla například (pozdější svatá) Anežka Česká. K tomu více např. Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 316-321; Týž, *Rozmach a vrchol přemyslovské moci*, in: Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 299.

⁷¹ Více ke sňatku Jana Jindřicha a Markéty Tyrolské např. Robert ANTONÍN, *Jan Jindřich*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 152-158.

⁷² K tomu více např.: Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský. Liška na trůně*, Praha 1996, s. 11-21; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Zikmundova vláda v Uhrách*, s. 702-709; Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*, s. 64-92.

Muži se samozřejmě také mohli vydat pro manželku na místo, kde původně žila, tam se oženit a následně si ji odvést zpět do své vlasti.⁷³ Vzhledem k tomu, že panovnické dvory málokdy pobývaly na jednom místě a vysoce postavené osoby často cestovaly od jednoho sídla k druhému, bylo něco takového spíše výjimečné. Častěji se stávalo, že se sňatky uzavíraly na místě, které v danou chvíli oběma stranám vyhovovalo k setkání (viz Příloha č.1). Všechny tyto varianty počítaly s tím, že sňatek uzavírali přímo budoucí manželé a neproběhl tedy „per procuram“ (tj. v zástupu), což bylo v některých případech také možné.

Je otázkou, jestli v případě Jana Zhořeleckého a Kateřiny Meklenburské byl sňatek v Praze právě takovou logickou variantou, nebo se jednalo o Janovu hlavní rezidenci.⁷⁴ Bohužel z dochovaných pramenů není možné přesně určit, kde přesně Jan svá sídla měl. Praha byla ale hlavním městem království, sídlem římského krále, politickým a kulturním centrem a Jan Zhořelecký zde často pobýval po boku svého bratra. Mohlo by se jednat zároveň i o logickou volbu v tom smyslu, že pokud sňatek proběhnul mimo oblasti, které měl Jan ve správě. Neupřednostnil tím tak žádné z měst lužického Šestiměstí (tj. Budšín, Kamenec, Žitavu, Zhořelec, Lobavu nebo Lubáň), které patřily do hlavní sféry jeho vlivu. Navíc se dá předpokládat, že manželství bylo dojednáno Václavem IV., takže se sňatek odehrál tam, kde právě římský král pobýval.

Další důsledky manželství a to, jak mohl Jan v dané době využívat nově vzniklých rodinných vazeb s Meklenburky je už mimo horizont této práce. Zásadní je však osud dcery Jana a Kateřiny, která se z tohoto svazku narodila pravděpodobně už na podzim roku 1390.

⁷³To se týká např. sňatků Karla IV. s Annou Svidnickou, Annou Falckou i Alžbětou Pomořanskou. K tomu více např.: František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*.

⁷⁴Více k rezidencím Jana Zhořeleckého: Lenka BOBKOVÁ, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, s. 197-214.

3. Dětství a první pokus získat Eliščinu ruku

Přibližně dva a půl roku po pražské svatbě se Janovi Zhořeleckému a Kateřině narodil pravděpodobně první a dle pramenů i jediný, vytoužený potomek, který se tak mohl stát příslibem pro budoucnost rodu. Slovo vytoužený zde není použito náhodou. Předposlední generace lucemburské dynastie měla s plozením dědiců velký problém. Pokud se zaměříme na děti Karla IV. ukáže se, že většina z nich potomky neměla. Karlovy dcery zemřely bezdětné, s výjimkou Markéty, manželky norimberského purkrabího Jana III. Z Hohenzollernu. Ta měla přinejmenším jednu dceru, pojmenovanou Alžběta, čili jménem typickým pro poslední generaci Lucemburků.⁷⁵ Karlovi synové na tom byli o něco málo lépe.

Nejstarší Václav sice ani s jednou ze svých manželek potomka nezplodil, v poslední době se ale uvažuje o možnosti, že měl alespoň jednu nemanželskou dceru.⁷⁶ Petr Elbel tak usuzuje na základě analýzy listiny krále Zikmunda z léta 1432, která byla vydána v Lucce Arnoštu z Vlašimi a na Úsově. V tomto dokumentu je jmenována Arnoštova matka, Markéta z Lucemburku. Mnoho jiných dochovaných pramenů nás však o této jistě významné ženě neinformuje. Elbel dále upozorňuje, na existenci znakové galerie na zámku v Brandýse nad Labem z konce 15. století, kde je Markétiným znakem orlice, a fakt, že její synové byli pojmenováni jmény typickými pro Lucemburky (Jan, Karel a Václav).⁷⁷ S přihlédnutím k tomu, že se Markéta provdala za Václavova dvořana Jana z Vlašimi, kterému král z jinak neznámých příčin dopomohl k značnému rozšíření majetků, Elbel hypoteticky uvažuje o tom, že se tak snad mohlo stát i proto, že se oženil s Václavovou nelegitimní dcerou – Markétou.

Podobně jako Václav i mladší Zikmund zůstával v manželství dlouho bez potomků. Vzhledem k tomu, jak komplikovaný byl jeho vztah s Marií Uherskou, ani není divu. I když je pravdou, že podle anonymního německého kronikáře měla být Marie v době svojí smrti těhotná

⁷⁵ K tomu více: Marie BLÁHOVÁ, *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 173; Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, s. 180.

⁷⁶ Petr ELBEL, *Vlašimský epilog dynastie: Markéta z Lucemburku na Úsově*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 773-776.

⁷⁷ Stanislav KASÍK, *Znaky na arkýři zámku v Brandýse nad Labem*, in: *Heraldická ročenka* 21 (1994), s. 95-110.

a zemřít měla následkem pádu z koně a předčasného porodu.⁷⁸ Jediná dcera a dědička, Alžběta, se Zikmundovi narodila až z druhého manželství s Barborou Celskou v roce 1409.⁷⁹

Jak už z tohoto krátkého přehledu snad částečně vyplývá, narození dcery nejmladšího z Lucemburků muselo být v rodině netrpělivě očekáváno. Poslední dítě, které se Lucemburkům před Eliškou narodilo, byl syn Karla IV. a Alžběty Pomořanské narozený v roce 1377, pojmenovaný Jindřich, který však brzy zemřel. Eliška Zhořelecká se tak stala prvním dědicem rozvětveného rodu narozeným po téměř třinácti letech. Bohužel o této radostné události opět nejsme nijak podrobně informováni, což ovšem není v této době výjimečné.

První otázkou určitě je, kde a kdy se Eliška narodila. Jediný pramen, který nám k něčemu takovému může poskytnout alespoň pár informací, jsou zhořelecké účty.⁸⁰ Podle zápisu v nich musel být před 26. listopadem 1390 z tohoto města vyslán posel, který měl předat vévodkyni Kateřině dar v podobě blíže neurčeného množství piva. Poslovi se pravděpodobně nepodařilo v Praze zastihnout Janovu manželku, která podle téhož zápisu byla prý tehdy v šestinedělí, a pokračoval tedy ve své cestě až do Hořovic, kde prý tehdy dlela. Zápis se váže k 26. listopadu, Eliška se tedy logicky musela narodit o několik dnů dříve, snad už v říjnu 1390. Bylo by samozřejmě na místě zamyslet se i nad tím, jestli se skutečně jednalo právě o narození Elišky Zhořelecké. Tuto hypotézu podporuje především to, že nemáme žádné další informace o narození jiného Janova dítěte, a to, kdy se Eliška následně poprvé objevuje v dalších písemných pramenech, které se týkají jejích zásnub. Svědectví zhořeleckého posla samozřejmě může vést i k úvahám o tom, zda se ve výše uvedených lokalitách lokalit nenalézala rezidence Jana Zhořeleckého a Kateřiny Meklenburské. Nabízí se pak i to, že v některém z těchto sídel mohla být Eliška vychovávána.

Vzhledem k tomu, že Jan Zhořelecký udržoval po většinu svého života velmi blízké vztahy se svým bratrem Václavem, dá se předpokládat, že v obou místech skutečně mohl mít rezidenci. Praha, jak už bylo řečeno v minulé kapitole, byla centrem zemí Koruny české. Hořovice jsou naopak takřka v bezprostřední blízkosti Žebráku, jednoho z Václavových nejoblíbenějších hradů. Oba bratři v této části Čech často pobývali a logicky by zde mohl mít

⁷⁸ H. CARDAUNS (ed.), *Chronik über Sigmund König von Ungarn*, in: *Forschungen zur deutschen Geschichte*, 16 (1876), s. 344; k smrti Marie Uherské více: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska*, Budmerice 2017, s. 55-61.

⁷⁹ K narození Zikmundovy dcery více: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná. Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej (1392-1451)*, Budmerice 2017, s. 69-72.

⁸⁰ Richard JECHT (ed.), *Codex diplomaticus Lusatiae superioris III. Die ältesten Görlitzer Ratsrechnungen bis 1419*, Görlitz 1905-1910 (dále jen CDLS III), s. 173.

nějaké vlastní sídlo i Jan. Dochované prameny však o něm mlčí. V Hořovicích se sice skutečně nacházel hrad, který původně drželi páni z Hořovic, kteří se pohybovali i na královském dvoře. To jasně vylučuje možnost, že by se jednalo o Janovo sídlo. Zápis v konfirmačních knihách z 16. listopadu 1390, podle kterého Václav IV. obsadil místní uprázdněné beneficium, však napovídá, že v této době byl již hrad v držení panovníka.⁸¹

Zhořelecký posel tak automaticky hledal vévodkyni nejdříve v Praze, jakožto hlavním sídle krále. Tam musel pravděpodobně být informován, že se vévodkyně uchýlila na králův venkovský statek a vydal se proto za ní do Hořovic. Nejednalo se však přímo o statek Jana Zhořeleckého. Později se hrad dostal do rukou dalšího vysoce postaveného dvořana – Ondřeje Hulera, bratra nechvalně proslaveného Zikmunda Hulera, který byl spojován s karlštejnskými vraždami.⁸²

Nadšení z narození dítěte jistě bylo veliké, i když pravděpodobně ne tak, jako kdyby se narodil mužský potomek. Nezachovaly se nám například žádné listy, v kterých by Jan Zhořelecký oznamoval novinu. Po narození Václava IV. takový list poslala Anna Svídnická papeži Inocenci IV. a máme i mnoho dokladů k tomu jak následně rozradostněný Karel IV. opulentně oslavoval synovo narození, nešetřil dary a mimo jiné také odpouštěl daně.⁸³ V případě Václava IV. se samozřejmě jednalo o narození budoucího dědice trůnu.

U dívek byly pocity současníků leckdy ambivalentní. Připomeňme zde například v české historiografii tradičně citovanou pasáž Zbraslavské kroniky. Zde autor uvádí, že se 21. května 1315 Janovi Lucemburskému a Elišce Přemyslovně narodila už druhá dcera, z čehož byl lid znepokojen, protože se očekávalo narození syna, a celou událost dramaticky dokresluje údajným výrokem královny: „protože skoro nikdo nemá tohle dítě rád, musím ho mít já ráda

⁸¹ František Antonín TINGL (ed.), *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesisin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Annus 1390*, Pragae 1865, s. 39.

⁸² K hradu v Hořovicích více: Tomáš DURDÍK, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 1995, s. 103-104; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl šestý – Podbrdsko*, Praha 1995, s. 181-197; Jindřich JŮNA (ed.), *Monografie Hořovicka a Berounska*, Praha 1931, s. 117. K rezidencím Jana Zhořeleckého také: BOBKOVÁ, Lenka, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, s. 197-214. Ke karlštejnským vraždám více: Václav ŠTĚPÁN, *Vražda čtyř členů královské rady na Karlštejně roku 1397*, in: *Český časopis historický*, r. 92, č. 1 (1994), s. 24-44.

⁸³ K narození Václava IV. více: Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV. a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 358-359.

tím více“.⁸⁴ Nutno podotknout, že dítětem, jehož narození vzbudilo tak málo nadšení, byla Bona Lucemburská, manželka budoucího francouzského krále Jana II.

Pokud je ovšem správná hypotéza Lenky Bobkové, která spojuje s narozením Elišky Zhořelecké pouť jejího otce do braniborského Wilsnacku, již vykonal v březnu 1391, svědčilo by to Janově spokojenosti a vděčnosti za narození zdravého potomka nehledě na pohlaví.⁸⁵

Velmi krátce po narození dětí obvykle docházelo ke křtu. Logicky se tak dělo především kvůli vysoké úmrtnosti a snaze vyhnout se tomu, že by novorozenec zemřel nepokřtěný. Jediná dcera Jana Zhořeleckého a Kateřiny Meklenburské byla pokřtěna v lucemburském rodě velmi často používaným jménem Eliška/Alžběta, které mohla zdědit jak třeba po babičce Alžbětě Pomořanské, tak po prababičce Elišce Přemyslovně.⁸⁶ Kde princezna strávila dětství, jak byla vychovávána a jak vůbec přesně probíhalo, nevíme. Dá se samozřejmě předpokládat, že byla nejdříve svěřena do péče kojných, jak bylo obvyklé, a později vychovávána na dvoře Václava IV.

Jak už bylo naznačeno v předcházející kapitole, v některých případech byly děti odesílány na výchovu na dvůr svého budoucího manžela nebo manželky už v útlém dětství. To se Elišky Zhořelecké, pokud víme, týká jen teoreticky. Tuto podmínku nacházíme pouze v případě jejích v pořadí druhých zásnub spojených s cestou Václava IV. do Francie v roce 1398, kterým ještě bude věnována další pozornost.⁸⁷ Pokus Elišku provdat za syna Ludvíka I. Orleánského ovšem ztroskotal, takže s největší pravděpodobností strávila celé své dětství v blízkosti Václavova dvora.

Obecně můžeme také předpokládat, že její výchova probíhala podle dobových zvyklostí. I když na lucemburském dvoře Eliška nemohla vyrůstat s žádnými dětmi svých strýců nebo sourozenci, Božena Kopiczková upozorňuje, že ve stejné době byl vychováván na

⁸⁴ Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum bohemicarum. Tom. IV. Chronicon Aulae Reggiae - Excerpta de diversis chronicis additis quibusdam Aulae Regiae memorabilibus - Chronicon Francisci Pragensis - Chronicon Benessii de Weitmil*, Praha 1884 (dále jen FRB IV), s. 183.

⁸⁵ Lenka BOBKOVÁ, *Úloha dítěte v dynastické politice prvních Lucemburků na českém trůně*, in: Dana Dvořáčková - Malá (ed.), *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 18.

⁸⁶ V pramenech se Eliška Zhořelecká vyskytuje nejčastěji jako Elisabeth, v české literatuře pak jako Eliška i Alžběta.

⁸⁷ K okolnostem druhých zásnub např. František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, s. 155; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 35; Eugène JARRY, *La vie politique de Louis de France duc d'Orléans*, Paris – Orléans 1889, s. 196-203; Božena KOPIČKOVÁ, *Projevy mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, s. 182; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, s. 285; Dieter VELDRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988, s. 437-438.

pražském dvoře synovec královny Žofie Albrecht III. Mnichovský z rodu Wittelsbachů.⁸⁸ Syn Žofiina bratra Arnošta, který ve 40. letech 15. století málem získal i českou korunu, byl ale o 11 let mladší než Eliška. Není tedy pravděpodobné, že by společně vyrůstali, je ovšem jisté, že se na pražském dvoře setkávali.⁸⁹

Z hlediska sňatkové politiky je ovšem pro nás právě otázka výchovy a vzdělání do značné míry zásadní. Vzhledem k tomu, že od počátku se počítalo s tím, že se Eliška jednoho dne provdá, musela být pro takový život i připravována. To se však netýká pouze toho, že by měla být vedena k tomu, aby se chovala jako správná dáma a důraz v její výchově byl kladen na to, aby se z ní stala cudná dívka, zdrženlivá ve svých citech, nebyla upovídána a naučila se ručním pracím.⁹⁰

Vysoce postavené dívky také procházely výukou čtení a psaní, aby mohly číst modlitební knihy a vést korespondenci. Eliška stále byla zatím jedinou dědičkou velmi významného rodu a podobnou výukou jistě musela projít. To pro ni mohlo později představovat výhodu, když se zapojovala do politických aktivit rodu. Podobně vzdělané musely být i další ženy, které se Lucemburkům narodily nebo se do rodu přivdaly, jak velmi dobře dokazují monografie a studie z poslední doby.⁹¹

Do přípravy dívky na svou budoucí úlohu můžeme zařadit také například výuku jazyků. V případě, že se dívka později přistěhovala na dvůr svého manžela, a nebyla schopna se domluvit, jednalo se o obrovský problém. Za příklad nám může sloužit například neoblíbenost a kritika francouzské královny Isabely Bavorské, která údajně nebyla schopná se dobře naučit francouzsky.⁹² Krom toho, že ženy musely porozumět jazyku dvorů, na kterých žily, nebo

⁸⁸ Božena KOPIČKOVÁ, *Projevy mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, in: Zuzana Silagiová, Hana Šedinová, Petr Kitzler (eds.), *Donum magistrae. Ad honorem Dana Martínková*, Praha 2007, s. 179-188.

⁸⁹ K životu Albrechta III. Mnichovského více: Ivana HERGLOVÁ, *České království – soused Bavorska v pozdním středověku a raném novověku* (nevydaná disertační práce), Praha 2015, s. 91-92.

⁹⁰ K dobovým představám o výchově dívek více například: Lenka BLECHOVÁ, *Výchova dítěte podle knížecích zrcadel*, in: Dana Dvořáčková - Malá (ed.), *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 24 – 25; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ - Martin HOLÝ - Tomáš STERNECK - Jan ZELENKA a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019, s. 35.

⁹¹ K tomu více například: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná*, Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu českej kráľovnej*, in: *Studia mediaevalia Bohemica* 2 (2010), s. 75-114; Jana FANTYSOVÁ-MATEJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, s. 180; Marie BLÁHOVÁ, *Čtyři ženy Karla IV.*, s. 172-173; František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, s. 21, 76; Božena KOPIČKOVÁ, *Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, Praha 2018; Marek SUCHÝ, *Anna Lucemburská, anglická královna*, s. 763-766.

⁹² Martin NEJEDLÝ, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, Praha 2014, s. 56-57.

v některých momentech politicky zastoupit své manžely a porozumět tak i poměrně komplikovaným problémům, musely být schopné zde například komunikovat i se služebnictvem. U Elišky můžeme uvažovat o tom, že se během svého života setkávala s češtinou, němčinou, francouzštinou, latinou a po jistou dobu i s nizozemštinou. Neznamena to, že by nutně musela všemi těmito jazyky plynule vládnout, ale všech těchto jazyků měla patrně alespoň základní znalost, přičemž některé ovládala dokonale. Minimálně o němčině, a latině se to dá tvrdit prakticky jistě vzhledem k tomu, kde se celý život pohybovala a jakým jazykem jsou později vydávány její listiny. Jedná se navíc o jazyky, se kterými se mohla setkávat už na pražském dvoře. Pokusy Elišku od dětství provdat navíc byly vždy spojeny s frankofonním nebo germanofonním prostředím a, jak uvidíme, její věno bylo často navázáno na držbu Lucemburska (kulturně spojeného s oběma jazykovými oblastmi), nebo severní části Koruny, které leží v Německu. Eliška se tedy pravděpodobně od dětství oba jazyky učila, respektive jimi aktivně komunikovala.

Výchovu a také případné plány na vdavky dívek nejvíce ovlivňovali rodiče. Bohužel otec Elišky Zhořelecké zemřel již velmi brzy po jejím narození. Tragédie se odehrála 1. března 1396, když nocoval v cisterciáckém klášteře Neuzelle na hranici Braniborska a Dolní Lužice. Dodnes se nepodařilo spolehlivě zjistit, co se během noci událo. Kvůli pozdější zprávě Eberharda Windecke se však uvažovalo i o tom, že zde Jan byl dokonce zavražděn a zemřel důsledkem otravy.⁹³ Janův pohřeb se následně uskutečnil v Praze a tělo bylo uloženo do hrobky v katedrále svatého Víta. Území, která Jan ovládal, se vrátila zpět do rukou českého krále Václava.⁹⁴

Kateřina Meklenburská zemřela jen pár let po svém manželovi. Stalo se tak pravděpodobně okolo roku 1400. Vzhledem k tomu, že Kateřina Meklenburská nebyla pravděpodobně nikdy příliš politicky aktivní, nevyskytuje se v pramenech příliš často. Naposledy jsme schopni doložit její přítomnost na pražském dvoře při korunovaci královny Žofie 15. března 1400.⁹⁵ Oba rodiče tak přestali do života Elišky Zhořelecké zasahovat ve velmi nízkém věku a její výchovy se ujal Václav IV.

⁹³ Wilhelm ALTMANN (ed.), *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, Berlin 1893, s. 3.

⁹⁴ Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV. b (1310 – 1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 753-757; Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELÍČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 106-110.

⁹⁵ Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Dreizehnter Band. Vom Jahre 1400 bis 1407*, Brünn 1897 (dále jen CDM XIII), s. 27, č. 19; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 35.

První pokus Elišku provdat však proběhl ještě za života jejího otce.⁹⁶ Získat ruku pětileté dívky se při jednání s Václavem IV. v roce 1395 pokoušel vévoda Vilém z Geldern a Jülichu. Oženit se však nechtěl sám, ale snažil se sňatek zprostředkovat svému bratru Rainaldovi. Tento sňatek s druhorozeným synem by pro Lucemburky rozhodně nebyl nijak výhodný. Je z něj dobře patrné, že se již v této době kalkulovalo s tím, že Eliška bude mít v budoucnu nároky na Lucembursko, které měl po nějakou dobu ve správě i její otec.⁹⁷ Vilém byl sice vzdáleně spřízněn s Václavem IV. (Vilémova manželka byla sestrou Václavovi první manželky Johany), ale jeho druhorozený bratr v této době rozhodně nedisponoval nijak zásadními majetky nebo politickou mocí. Je sice pravdou, že nakonec Rainald zdědil Geldern a Jülich, stalo se tak ale až v roce 1402. V době, kdy došlo k pokusu získat ruku Elišky Zhořelecké, se s něčím takovým nedalo počítat.⁹⁸

Na druhou stranu z pohledu vévodů z Geldern a Jülichu by takový krok dával smysl z více hledisek. V této době si již museli plně uvědomovat veškerá rizika, která jim hrozila vzhledem k neustále posilující se moci burgundských vévodů v oblasti Nizozemí, kterým se spolu s bavorsko-straubingskou větví Wittelsbachů, vládoucí v oblasti Henegavska, Holandska a Zélandu, snažili konkurovat.⁹⁹ Burgundsko v této době již ovládal Filip Smělý, bratr francouzského krále Karla V., který položil základy obrovské moci svých potomků, jejichž linie dosáhla na francouzském rodu nezávislosti. K Burgundsku samotnému se Filipovi podařilo díky sňatku s Markétou Flanderskou připojit rozsáhlá území v Nizozemí a jeho synové území dále rozšiřovali, čemuž budu věnovat větší pozornost i v dalších kapitolách. Prozatím postačí říci, že snaha získat za manželku neteř římského krále, představovala ze strany vévodů z Geldern a Jülich pragmatický pokus najít silného spojence. Římský král byl totiž lenním

⁹⁶ Eliščiným prvním zásnubám se stručně věnovali: Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 34; Henri LAURENT - Fritz QUICKE, *Les origines de l'état Bourguignon. L'accession de la Maison de Bourgogne aux duchés de Brabant et de Limbourg (1383-1407)*, Bruxelles 1939, s. 395.

⁹⁷ Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 53-55.

⁹⁸ Kromě příbuzenských vztahů byl Vilém v kontaktu s Lucemburky samozřejmě především kvůli tomu, že jeho državy ležely v bezprostřední blízkosti Lucemburska. V roce 1371 v bitvě u Baesweileru se mu například podařilo zajmout lucemburského hraběte Václava, nevlastního bratra Karla IV., a následně si na císaři vyměnou za jeho propuštění vymoci velké množství výhod (k tomu více: Václav ŽŮREK, *Karel IV. Portrét středověkého vládce*, Praha 2018, s. 117).

⁹⁹ Územním rozsahem středověkého Nizozemí se v poslední době zabýval např. Robert Stein (Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 – ca. 1480*, Hilversum 2014, s. 13), ten do něj nakonec zahrnuje především Flandry, Artois, Brabantsko, Henegavsko, Holandsko a Zéland. Sám ale upozorňuje, že konkrétnější vymezení této oblasti můžeme doložit až pro polovinu 16. století. V této studii je tedy termín Nizozemí užíván pro oblast, která bývá v zahraniční literatuře označována anglickým termínem „Low Countries“ (nizozemsky. „De Lage Landen“), který zahrnuje právě oblast dnešního Nizozemska, Belgie, Lucemburska a části severní Francie).

pánem oblasti oblastí, v kterých měli vévodové své državy a zároveň se jim nabízela možnost zisku Lucemburska, které by tyto jejich majetky značně rozšířilo.

Nemáme ovšem žádné doklady pro to, že by skutečně k nějakým zásnubám došlo, a jednalo se pravděpodobně opravdu pouze o nepodařený pokus Viléma navázat bližší spojení s Václavem. Jan Zhořelecký tedy, jak se zdá, budoucnost svojí dcery řešit v podstatě nestihl a vše proto záviselo především na českém králi Václavovi.

4. Mnohé zasnuby Elišky Zhořelecké

Další pokusy provdat Elišku probíhaly až po smrti jejího otce. Do těchto sňatkových projektů mohla hypoteticky alespoň zpočátku stále promlouvat Eliščina matka, ale vzhledem k tomu, jak malé množství pramenů se nám o ní zachovalo, zdá se, že ani do plánování budoucnosti své dcery moc nezasahovala.¹⁰⁰ Obě snad v této době pobývaly na pražském dvoře Václava IV. Pravděpodobnější tedy je, že další osudy Elišky byly řízeny českým králem a snad i jeho manželkou Žofií Bavorskou a odpovídaly tak spíše jejich představám.

Královna byla v této době za Václava provdána již šest let, manželství ovšem stále zůstávalo bezdětné. Bylo tedy čím dál jasnější, že role Elišky v politice rodu by nemusela být úplně nepodstatná a v následujících bezmála patnácti letech byla zatažena hned do několika sňatkových projektů, které ve všech případech měly značný politický dopad. K některým došlo již krátce po smrti Jana Zhořeleckého, a to v poměrně krátkých časových intervalech.

K prvnímu pokusu politicky Elišku využít přistoupil Václav hned v roce 1396. Pokud se přikloníme k teorii, že se Eliška narodila na podzim roku 1390, byla samozřejmě na sňatek ještě moc malá, ovšem, jak bylo řečeno, k zasnubám často docházelo i v takto nízkém věku.

Z hlediska kanonického práva byly schopny uzavírat sňatek až děti starší sedmi let, protože podmínkou uzavření platného manželství bylo to, že muž i žena museli být dost vyspělí na to, aby mohli projevit svou svobodnou vůli při vstupu do manželství a udělit si vzájemně svátost manželskou. Děti mladší sedmi let (*infantes*) toho schopny být neměly. V případě dětí, které již dovršily sedmi let věku (*impuberes*), k sňatku dojít mohlo, ovšem nemohl být samozřejmě naplněn. Nedochovalo tak k uzavírání sňatků *per verba presenti*, ale *de futuro*. Sňatek byl ovšem skutečně nezpochybnitelný až ve chvíli, kdy došlo k jeho konzumaci. Věková hranice, při jejímž dosažení tak mohly činit – z dnešního pohledu – děti, se pohybovala okolo čtrnácti let u chlapců a dvanácti let u dívek. Ve chvíli, kdy šlo o politiku, docházelo i zde k hledání způsobů, jak problém s věkovými hranicemi obejít a sňatek potvrdit.¹⁰¹

¹⁰⁰ Naposledy je Eliščina matka zmíněna při příležitosti korunovace královny Žofie, která proběhla 15. března 1400. K tomu více: CDM XIII, s. 27, č. 19, Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, in: *Historie - Otázky - Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 35; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 433; Lenka BOBKOVÁ, *Jan Zhořelecký*, s. 754, 756-757; Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 55-57, 67, 110.

¹⁰¹ Blíže k dětským sňatkům např. Lenka BOBKOVÁ, *Úloha dítěte v dynastické politice prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 47-57; Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 79 – 83; Týž,

Jak upozornila například Lenka Bobková: „V případě dětského sňatku mohla být závaznost a neměnnost svazku podtržena symbolickou „souloží“, respektive rituálně chápaném položení nevěsty vedle ženicha. S opravdovým fyzickým naplněním dětského manželství se počítalo až v dospělosti obou partnerů ...“¹⁰² Na první pohled je jasné, že se jedná o jakési obcházení pravidel. V mnoha případech jistě bylo funkční, v některých méně.

Typickým příkladem může být životní příběh Jana Jindřicha. Syn Jana Lucemburského byl od svých pěti let vychováván na korutanském dvoře v Innsbrucku, jako budoucí manžel Markéty Maultasch a díky tomu i dědic Korutan a Tyrol. V roce 1330 byla dvojice, i přes nízký věk chlapce oddána (Janovi Jindřichovi bylo osm let, Markétě dvanáct). Manželství však bylo později za dramatických okolností anulováno, pro což Markéta využila argument impotence svého mladšího muže. K naplnění manželství tak údajně nedošlo ani v dospělosti obou partnerů a z hlediska církevního práva bylo proto možné jinak nerozlučitelný svazek rozpustit. To, že se jednalo pouze o právní argument snad nejlépe dokládá to, že Jan Jindřich později zplodil hned několik dětí (včetně levobočků).¹⁰³

Špatné zkušenosti však členy lucemburské dynastie od pokusů o uzavření dětských sňatků neodradily, dokonce byly dovedeny až do jakési extrémní a poněkud bizarní formy. Jak si povšiml Martin Nodl, Karel IV. v roce 1368 v podstatě zasnoubil svou dceru ještě dříve, než se mu narodila, za chlapce, který se ještě nenarodil.¹⁰⁴ V listině doslova slíbil, že pokud se mu do pěti let narodí nějaké děvče, provdá ho se za syna norimberského purkrabího Fridricha z Hohenzollernu, který ovšem také ještě nebyl na světě. Zároveň se dle této smlouvy, měl

Středověk v nás, Praha 2015, s. 56; Týž, *Rituál královských svateb a zasnub*, in: Martin Nodl, Daniela Tinková (eds.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 163-187; Michael SCHRÖTER, „*Wo zwei zusammenkommen in rechter Ehe...*“ *Sozio- und psychogenetische Studien über Eheschließungsvorgänge vom 12. bis 15. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 1985; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988, s. 20–185.

¹⁰² Lenka BOBKOVÁ, *Úloha dítěte v dynastické politice prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 48; této problematice se však věnovali například i: Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 20-185; Martin NODL, *Rituál královských svateb a zasnub*, s. 163-187.

¹⁰³ K tomu více: Robert ANTONÍN, *Jan Jindřich*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 152-154.

¹⁰⁴ Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 79; vychází z: Hermenegild JIREČEK (ed.), *Codex juris Bohemici T.II/I. Documenta juris publici saec. XIVmi (1306-1378)*, Praha 1896, s. 559, č. 593; Alfons HUBER (ed.), *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV (1346-1378)*, Böhlau 1968, s. 376; č. 4612, 4613, 4614; online dostupné na: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1011/charter> (cit. 31. 10. 2020); <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1010/charter> (cit. 31. 10. 2020); <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1009/charter> (cit. 31. 10. 2020)

Karlův syn Zikmund oženit s Fridrichovou dcerou Kateřinou. Pokud by k dodržení dohody nedošlo, měla být zaplácena pokuta 100 tisíc zlatých.

První větší cílený pokus provdat Elišku Zhořeleckou začal, jak už bylo řečeno výše, v roce 1396, kdy došlo k velmi paradoxní situaci, protože sňatek měl vzniknout odměnou za pomoc Wettinů při urovnání sporu mezi Václavem IV., panskou jednotou a Joštem. Ovšem s největší pravděpodobností zkrachoval na tom, že ohrozil právě Joštovy majetky.

V květnu 1394 se moravský markrabě Jošt spojil se skupinou devíti českých pánů, kteří se postavili proti vládě Václava IV. Skupina krále zajala a ten se poté, co vzbouřenci získali další příznivce a zajistili si dokonce podporu tří pražských měst, musel podvolit jejich požadavkům. Za krále se posléze ale postavil otec Elišky, Jan Zhořelecký a říšská knížata. Díky svému nátlaku v létě 1394 dosáhli Václavova propuštění ze zajetí.¹⁰⁵

Jedním z těch, kteří se v létě 1394 postavili po boku Jana Zhořeleckého za Václava IV., byl i míšeňský markrabí a durynský lantkrabí Vilém I. Připravovaný sňatek jeho synovce a Elišky Zhořelecké se tak měl stát jakýmsi Václavovým díkem za pomoc ze svízelné situace a za urovnání konfliktu.¹⁰⁶ Zájem o ruku Elišky ze strany Wettinů byl logický. Dalo se předpokládat, že by s sebou hypoteticky mohla přinést nároky na alespoň některé z oblastí, které držel její otec a které bezprostředně sousedily s oblastí drženou Vilémem I.

Samotný Vilém již byl s Lucemburky bezprostředně spřízněn díky tomu, že si vzal Joštovu sestru Elišku, byť ze sňatku nakonec nevzešli žádní potomci. Eliška Zhořelecká proto měla být provdána za jednoho z jeho nejbližších příbuzných, synovce Fridricha IV. Mírného, který se měl stát jedním z Vilémových dědiců.

¹⁰⁵ K zajetí Václava IV. např. Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava, 1310-1423*, Praha 1999, s. 258-260; Robert NOVOTNÝ, *Spor Václava IV. s panstvem*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 664-674; Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*, Brno 2002, s. 359-363.

¹⁰⁶ K okolnostem zásnub: František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha 1947, s. 143; Božena KOPIČKOVÁ, *Projekty mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, s. 182; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 265; Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV. b (1310 – 1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 362; Nicolas VAN WERVEKE, *Die Erwerbung des Luxemburger Landes durch Anton von Burgund*, Luxemburg 1891, s. IV; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988, s. 436-437.

K zasnubám Elišky a Fridricha došlo na počátku roku 1397, což dokládá listina ze dne 3. ledna.¹⁰⁷ Manželství podle ní mělo být uzavřeno do pěti let a Eliščino věno mělo dosáhnout výše 10 tisíc kop grošů. Václav takovou částkou nedisponoval, proto se rozhodl Wettinům zastavit roční příjem z Budyšína, Lubáně, Lobavy a Kamence. Na tato území si ale dělal nároky Jošt, který se proto proti celé věci ohradil listinou z 6. února 1397 a snad i na tom mohl celý plán ztroskotat.¹⁰⁸ Dochované prameny nás bohužel neinformují o ničem bližším a nevíme, jestli došlo k nějakému oficiálnímu zrušení zasnub, nebo jestli se některá ze stran cítila takovým činem poškozena. Pravdou ovšem také je, že veškeré listiny, které při těchto jednáních vznikly, byly zpečetěny ještě před tím, než Eliška dosáhla věku sedmi let, který byl požadován kanonickým právem, takže jejich právní vymahatelnost byla jistě omezená.¹⁰⁹

Nový ženich se pro Elišku našel velmi brzy a tentokrát se pro změnu jednalo o francouzského prince.¹¹⁰ Hypoteticky se dá uvažovat o tom, že mohlo dojít k předjednání tohoto svazku už někdy v době, kdy byla Eliška čerstvě zasnoubena za Fridricha a jednání mohl vést například francouzský diplomat a básník Eustach Deschamps, který pobýval na dvoře Václava IV. podobně jako další francouzští vyslanci.¹¹¹ Pro obě strany mohla být taková aliance výhodná. Václavova pozice v říši se stále zhoršovala, proto mu mohla podpora Francouzů značně pomoci. Naopak francouzská strana měla samozřejmě zájem o zisk Lucemburska.

¹⁰⁷ Otto POSSE - Hubert ERMISCH (eds.), *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae, erster Haupttheil, Abtheilung B, Band II*, Leipzig 1902 (dále jen CDSR 1B/II), s. 44.

¹⁰⁸ Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Zwölfter Band. Vom Jahre 1391-1399*, Brünn 1890 (dále jen CDM XII), s. 339-342.

¹⁰⁹ K tomu více např.: Petr ELBEL - Stanislav BÁRTA - Wolfram ZIEGLER, *Die Heirat zwischen Elisabeth von Luxemburg und Herzog Albrecht V. von Österreich. Rechtliche, finanzielle und machtpolitische Zusammenhänge (mit einem Quellenanhang)*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje (Colloquia mediaevalia Pragensia 14)*, Praha 2014, s. 83-84.

¹¹⁰ K okolnostem druhých zasnub např. František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, s. 154-158; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 35; Eugène JARRY, *La vie politique de Louis de France duc d'Orléans*, Paris – Orléans 1889, s. 196-203; Božena KOPIČKOVÁ, *Projevy mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, s. 182; Martin NEJEDLÝ, *Poezie Eustacha Deschampse jako historický pramen 14. století*, s. 46-50; Týž, *Středověký mýtus o Meluzině a rodová pověst Lucemburků*, s. 328, 384; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, s. 285; František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie*, Praha 2006, s. 216; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 437-438. Ve svědečně řadě listiny jsou uvedeni Václav Králík z Buřenic, nejvyšší hofmistr Jan (II.), vévoda Opavský, nejvyšší maršálek Hynek Pluh z Rabštejna, senešal lucemburského vévodství Huart d'Autel, dvořan Václava IV. Hanuš z Mülheimu, a členové královské rady Mikuláš ze Sedlce a Jan ze Schönfeldu.

¹¹¹ Eugène JARRY, *La vie politique de Louis de France duc d'Orléans*, Paris – Orléans 1889, s. 196-203; Martin NEJEDLÝ, *Poezie Eustacha Deschampse jako historický pramen 14. století*, in: Český časopis historický, r. 96, č. 1 (1998), s. 63; Týž, *Středověký mýtus o Meluzině a rodová pověst Lucemburků*, s. 328.

Samotné druhé Eliščiny zásnuby proběhly během cesty Václava IV. do Francie v roce 1398.¹¹² Eliška v této době již dosáhla věku sedmi let a mohla tak teoreticky být rovnou provdána, k tomu ale nedošlo. Podle Václavových plánů se manželem měl stát prvorozený syn Ludvíka I. Orleánského a Valentiny Visconti, s kterou byl původně zasnoubený Eliščin otec. Počítalo se i s tím, že v případě, že by Ludvíkův a Valentinin prvorozený syn, budoucí básník Karel Orleánský, zemřel, měl sňatek s Eliškou uzavřít jeho mladší bratr Filipem.

O celé věci jsme detailně informováni díky smlouvě uzavřené 16. března 1398 v Ivoix, jejíž kopie je uložena v bruselském archivu.¹¹³ Z jejího textu vyplývá, že s Eliškou se v podstatě počítalo jako s dědičkou Václava IV., ale není zde opomenuta možnost, že by tomu tak ještě být nemuselo. Václav se v dokumentu přímo zavázal nejen k tomu, že Elišce vyplatí věno sto tisíc zlatých, ale také, že se stane jeho dědičkou, to vše však pouze za předpokladu, že Václav zemře bez potomků. Václav dokonce sliboval, že se zasadí u Zikmunda a svých bratranců, aby jí dědictví nebylo nijak kráceno. Za věno ručil hrady Rothenburg, Hohenstein a Parkstein s durynským městem Weida.

Naopak Ludvík přislíbil Elišku obvěnit roční rentou šesti tisíc franků a držbou hradu a města na lucemburském pomezí. Podmínkou také bylo, že se Eliška prakticky okamžitě dostaví do Francie (termín byl stanoven na 25. června 1398). Smlouva tak svým zněním poměrně odpovídá textům smluv, které jak uvidíme byly nakonec uzavřeny s Eliščinými manžely Antonínem i Janem, jen věno bylo o 20 tisíc zlatých nižší. Při pozdějších smlouvách se už nepočítá s jinými možnými dědici a navíc se zdůrazňuje Lucembursko, které má být primárně v rukou Elišky Zhořelecké a jejích manželů.¹¹⁴

Z Václavovy strany se však spíše jednalo o pouhý diplomatický tah, který mu měl otevřít dveře k dalším jednáním ve Francii. Eliška totiž do Francie pravděpodobně nikdy neodjela a nedošlo ani k dalším krokům, které by v takovém případě byly nutné. Vzhledem

¹¹² K cestě Václava IV. do Francie více: Tereza DUFKOVÁ, *Cesta krále Václava IV. do Francie roku 1398. Politické, kulturní a geografické aspekty* (nevydaná bakalářská práce), Praha 2016; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, s. 284-286; František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II. / 6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, s. 155-156.

¹¹³ Regest kopie listiny: Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, Bruxelles 1966, s. 70, č. 7239; originál kopiáře uložen v: Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 157, č. 4, f. 13.

¹¹⁴ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, Bruxelles 1917, s. 110-111, č. 1500, 1501; Petrus Franciscus Xaverius DE RAM (ed.), *Chronice Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum, autore Magistro Edmundo de Dwynter, T. III*, Bruxellis 1857., s. 176-185; Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 171-173, č. 1578.

k blízkému příbuzenství rodu Valois a Lucemburků by totiž musel papež pro takový svazek vydat dispenz. Prameny však nedokládají, že by jednání o vydání dispensu začalo natož, aby byl vydán. Smlouva se tedy nerealizovala a o tři roky později dochází k dalšímu pokusu Elišku zasnoubit.

V tomto případě za plánem sňatku nestála lucemburská strana a dá se dokonce říci, že se jednalo o svazek vynucený. Situace v říši se pro Václava čím dál víc komplikovala a vyústila jeho sesazením z římského trůnu v srpnu roku 1400 a volbou Ruprechta Falckého na jeho místo. Václav se svým ponižujícím sesazením samozřejmě nesouhlasil, ale nakonec byl v roce 1401 okolnostmi stejně donucen s Ruprechtem jednat a uzavřít s ním mír.¹¹⁵ Nový římský král na Václava primárně tlačil, aby sám na říšský trůn oficiálně rezignoval a podrobil se mu tím, že by přijal Země Koruny české v léno. Dále požadoval, aby mu byly vydány říšské insignie a listiny. Vzhledem k rozpínavosti burgundských vévodů na západní hranici říše svou pozornost soustředil především na listiny týkající se Brabantska. Zásadním požadavkem Ruprechta bylo i to, aby Václav dal svou neteř Elišku za ženu Ruprechtovu synovi Ludvíkovi III. z Wittelsbachu.

Václavova pozice v této době bohužel nebyla v Čechách ani v říši dostatečně silná na to, aby mohl Ruprechtovi odporovat, muselo tedy dojít k jednáním. Ty za Václava vedl markrabí Prokop. Nás jejich průběh samozřejmě zajímá především kvůli otázce Eliščina sňatku. Zásadním bodem k projednání mezi oběma stranami byla otázka věna, které nakonec, pravděpodobně i kvůli vysokému společenskému postavení snoubence, mělo být skutečně velkorysé. Eliška s sebou do manželství měla přinést nejen Lucembursko, ale i Horní Falc. Dosavadním držitelem Lucemburska byl v této době Jošt, který se jej ve prospěch manželů měl vzdát.

Snaha získat Lucembursko je u původně bavorského rodu, kterým Wittelsbachové byli, na první pohled poněkud nelogická, protože se jedná o oblast tradičně spojovanou spíše se zájmy a působností francouzského krále a jeho příbuzenstva. Důvodem samozřejmě mohlo být už to, že se jednalo o ekonomicky velmi aktivní region, který mohl svým majitelům přinášet značné zisky. Nesmíme ale opomenout, že Wittelsbachové se postupně stali rozvětvenou dynastií, která měla své zájmy i v oblasti Nizozemí. Konkrétně území Holandska, Zélandu, Henegavska a Fríska držela již od poloviny 14. století vedlejší větev rodu známá jako

¹¹⁵ Ke sporu Václava IV. a Ruprechta např. Alois GERLICH, *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach. Im Kampf um die deutsche Königskrone*, Wiesbaden 1960.

Straubingsko-Holandská.¹¹⁶ Ruprecht sám opíral svou moc o Falc. Ziskem Lucemburska a Brabantska, by se tedy oblast podařilo tato území propojit v podstatě do jednoho celku, který by mohl směle konkurovat burgundským vévodům.¹¹⁷ Smysl tedy dává i zdůraznění požadavku na vydání říšských listin, které se týkají Brabantska, které bylo říšským lénem. V této době ho stále měla v držení vdova po Václavovi Českém, ale zemi se jako dědictví po ní snažil získat Antonín, mladší syn burgundského vévody, jak detailněji rozeberu dále.

Tento konkurenční boj o ovládnutí oblasti Nizozemí mezi Wittelsbachi a burgundskými vévody velmi dobře ilustrují i dvě manželství, která Elišku později čekala. První z nich bylo uzavřeno s potomkem burgundského vévody, druhé pak s dědicem Straubingsko-Holandské větve Wittelsbachů. Je tedy evidentní, že snaha Wittelsbachů získat Lucembursko přetrvávala i v dalších letech. Sňatek mezi Eliškou a Ruprechtovým synem ovšem opět neproběhl a Lucembursko nadále zůstalo v držení moravského markraběte Jošta.¹¹⁸

V následujících několika letech se zdá, že k dalším zasnubám Elišky nedošlo, při tom je jisté, že se nedalo očekávat, že by se provdala ani za Ludvíka III. z Wittelsbachu, ani za Karla Orleánského. Zasnuby ani s jedním sice nebyly, pokud víme, oficiálně zrušeny, ale ani v jednom případě nebyly dodrženy předjednané podmínky. Ludvík se navíc už v létě 1402

¹¹⁶ K tomu více: Dick Edward Herman DE BOER, *Ein Dreieck wird gespannt. Der Weggang Albrechts von Bayern-Straubing in die Niederlande im Licht der Territorienbildung*, in: Jahresbericht des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung 89 (1987), s. 33-56; Týž, *Mittelpunkt in der Ferne. Die Rolle Straubings in der Holländisch-bayrischen Verwaltung um 1390*, in: Alfons Huber, Johannes Prammer (eds.), *1100 Jahre Straubing 897-1997*, ed., Straubing 1998; Týž, „*Certamen semper averte*“: *Person und Neutralitätspolitik Albrechts I. (1336-1404) von Bayern-Straubing-Holland*, in: Alfons Huber, Johannes Prammer, *650 Jahre Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland*. Vortragsreihe des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung, Straubing 2005; Dick Edward Herman DE BOER – Erich Heinz Pieter CORDFUNKE, *Graven van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580)*, Zutphen 1997.

¹¹⁷ Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. Erste Abtheilung, 1400-1401*, Gotha 1882 (dále jen DRTA IV), s. 397 – 398, č. 340; CDM XIII, s. 124 – 125, č. 118; K tomu více: František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, s. 185; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 36; Božena KOPIČKOVÁ, *Projevy mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, s. 182; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, s. 327 – 329, Dieter VELDRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 438-439.

¹¹⁸ K Joštově držbě více: Božena KOPIČKOVÁ, *Bemerkungen zur Regierung König Wenzels IV. und Markgrafen Jobsts in Luxemburg*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (eds.), *Husitství – Reformace – Renesance*. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, Praha 1994, s. 213-223; Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 243-244.

ožení s dcerou anglického krále a Karel si podobně v roce 1406 vzal svou příbuznou, vdovu po anglickém králi Richardu II., Izabelu z Valois.¹¹⁹

To, že Elišce nebyl hledán další ženich, může mít různé důvody. V první řadě je samozřejmě možné, že se jednoduše nezachovaly prameny, které by něco takového dokládaly. Další příčiny bychom hypoteticky mohli hledat ve Václavově komplikovanému postavení nejen v říši, ale i v Čechách. Eliščin sňatek mohl být upozaděn kvůli nutnosti řešit závažnější politické problémy. Stejně tak se dá uvažovat o tom, že o neteř sesazeného římského krále zkrátka nikdo neprojevil zájem. Obojí je ale krajně nepravděpodobné, protože jako ve všech výše uvedených případech, by se jistě dala najít možnost, kdy by byl sňatek výhodný pro obě strany. V této době ovšem už bylo čím dál jasnější, že Lucemburkové budou mít s dědici velký problém. Z hlediska Václava IV. tak snad mohlo dojít i k úvahám, že by Eliška mohla pomýšlet na celé dědictví po něm, nebo alespoň na jeho velkou část, a proto se s jejími vdavky otálelo? I v takovém případě by ale bylo lepší, aby vedle sebe měla manžela, který by byl schopen jí pomoci prosadit její zájmy v zemi, jak to dále uvidíme na příkladu Jakuby Bavorské. Jedná se sice o poměrně odvážnou hypotézu, na druhou stranu, pokud si uvědomíme, jaká byla pozice ostatních žen v Lucemburském rodě, nemusí být nutně úplně nemožná.

Příkladem může být jen o něco později Barbora Celjská, která plně zastupuje Zikmunda v Uhrách v době jeho nepřítomnosti, nebo výše uvedené dřívější korunovace královen v Polsku a Uhrách. Eliška sama navíc byla poměrně velmi schopná jednat samostatně ve věci Lucemburska, jak uvidíme později. I tak by se logičtější jevila varianta, kdy sice by se novým pánem lucemburských držav stal muž, který by se mohl odvolávat na Eliščina dědická práva.

Dalším problémem mohla také být Václavova finanční situace. Ve všech výše uvedených případech bylo věno Elišky Zhořelecké dosti vysoké. Václav takovou hotovostí nedisponoval, a ne vždy se ho snažil nahradit nějakou jinou formou příjmů. Jednalo se však buď o příjmy z říšských hradů a měst, o které přišel, nebo majetky, které si nárokoval Jošt.

¹¹⁹ Ke svatbě Ludvíka III. z Wittelsbachu více: Walther HOLTZMANN, *Die englische Heirat Pfalzgraf Ludwigs III.*, in: *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 43 (1930), s. 1-22. K sňatku Karla Orleánského více: Xavier HÉLARY, *Orléans, Charles duc d' (1394-1465)*, in: Philippe Contamine, Olivier Bouzy, Xavier Hély (eds.), *Jeanne d'Arc. Histoire et dictionnaire*, Paris 2012, s. 893-894; Léon MIROT, *Isabelle de France, reine d'Angleterre pendant la guerre de Cent ans*, in: *Revue d'histoire diplomatique* 18 (1904), s. 545-573.

Teprve v roce 1407 se snad opět pokoušeli Václavovi úředníci Václav Králík z Buřenic a Aleš Škopek z Dubé na jednání v Mostě domluvit sňatek Elišky s míšeňským markrabím.¹²⁰ Tentokrát už se ale jednalo o Viléma II. Bohatého, který pravděpodobně, podobně jako jeho předchůdci v roce 1397, doufal, že by s Eliščinou rukou mohl získat území bezprostředně sousedící s jeho državami, která dříve měl ve svých rukách Jan Zhořelecký. V tomto případě ale opět k dohodě nedošlo, ovšem je možné, že tomu bylo proto, že se už Elišce začal nabízet mnohem výhodnější sňatek s Antonínem Brabantským.

Pokusy provdat Elišku Zhořeleckou jasně ukazují, že Václav IV. byl schopen kalkulovat se sňatkem své příbuzné a dědičky podobně obratně jako jeho otec Karel IV. Nemáme přitom doklady toho, že by byl kterýkoli ze zmíněných pokusů Elišku provdat byl později jakkoli oficiálně zrušen, byť na druhou stranu nebyl ani nijak právně vymáhán. Celá věc by se dala možná jednoduše odbýt tvrzením, že u takto vysoce postavené a žádané nevěsty jsou několikanásobné zasnuby zcela běžnou praxí a je poměrně obvyklé, že často vůbec nedošlo k již domluveným sňatkům.

V mnoha případech z něčeho takového pro rodiče dětí (resp. osoby, které je zastupovaly) žádné větší problémy neplynuly, čehož i Václav poměrně zdatně využíval. Přiznejme si, že z dostupných pramenů vyplývá, že pokud by Eliška nepocházela z takovýchto poměrů, mohl pro ni už pouhý náznak slibu manželství (např. přijetí dárku) prakticky znamenat vstup do manželství, jak například z českého prostředí napovídají zápisy z manželských sporů, kterým se krátce věnovala Zdeňka Hledíková.¹²¹ Už samotné oficiální zasnoubení navíc mezi dvojicí vytvořilo příbuzenské pouto, což pravděpodobně nebylo vždy tvrdě vymáháno, ale není od věci připomenout z dnešního pohledu až absurdně znějící příklad ze šlechtického, uherského prostředí, který doložila Daniela Dvořáková: „...například aj incest, ktorý bol chápáný oveľa širšie jako dnes. Za krvesmilstvo sa totiž považoval aj styk s príbuznými partnera, ba dokonca budúceho partnera. Keď sa chcel gróf Karol z Krbavy (Korbavia) oženit' s tret'ostupňovou príbuznou svojej bývalej snúbenice, vydatej už za iného muža, potreboval na to papežský

¹²⁰ Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. T. VI, 1406-1410*, Gotha 1888 (dále jen DRTA VI), s. 210, č. 150; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 37; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 438-439.

¹²¹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Zápisy z manželských sporů – nepovšimnutý pramen 15. století*, in: Zdeněk Beneš, Eduard Maur, Jaroslav Pánek (eds.), *Poceta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*, Praha 1991, s. 79-91.

dišpenz.“¹²² Ve srovnání s tím pak nepůsobí ani Václavův rozezlený koncept listu na adresu Giangalezza Viscontiho, kvůli nevyvedenému sňatku Jana Zhořeleckého s Valentinou Visconti, na který jsem upozornila v druhé kapitole, nijak zvlášť důrazně. Sám Václav mnohdy v oblasti domlouvání a rušení sňatků nejednal jinak než Visconti.¹²³

Všechna Eliščina neúspěšná zasnoubení byla ze strany ženichů motivována primárně možnostmi získat území, a to buď Lucembursko, nebo oblasti na severu Koruny české, tedy území, které původně spravoval Eliščin otec Jan Zhořelecký. Dále ovšem taková spojení měla přirozeně upevňovat vazby mezi rody, pomoci Václavovi v jeho diplomatických jednáních na francouzském dvoře nebo upevnit jeho pozici v říši. V případě zasnub se synem Ruprechta Falckého měla být Eliška jakýmsi nástrojem míru a sňatek měl spojit znesvářené rody. Se všemi výše uvedenými důvody se ve středověku běžně setkáváme a sňatková politika v nich měla svůj základ.

¹²² Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský*, s. 301-302, odkazuje se na: Iván BORSA - Elemér MÁLYUSZ (eds.), *Zsigmondkori oklevéltár IV (1413-1414)*, Budapest 1994, č. 2815.

¹²³ František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIV und XV Jahrhunderte. Zweite Lieferung*, Praha 1847, s. 37-38.

5. Vévoda a vévodkyně

...Ende die hertoghe sonder letten

Trouwede vrouwe Elizabetten

Van Lutzenborch, daert menich sach,

In julio den XVIsten dach

Op Coudenberch, in Sinte Jacobs kerken...¹²⁴

Již na příkladech Eliščiných zasnub jsme mohli několikrát vidět, jak se dá už jen příslib manželství obratně politicky využívat. Zásadnější ovšem jsou ty případy sňatkové politiky, které dosáhly kýženého vrcholu v podobě uzavření manželství. Jak jsem naznačila v úvodu, tím by ale úvaha o sňatkové politice neměla nikdy končit. Diplomatické a politické využití měla jednání před svatbou, cesty na svatbu i třeba festivity s ní spojené. Důsledky pak ovšem byly dlouhodobé a nově vzniklé rodinné vazby středověké rody aktivně využívali i dlouho po svatbě. Podívejme se ale na celou věc postupně právě na příkladu Elišky a Antonína.¹²⁵

¹²⁴ Nakonec si vévoda bez překážek vzal 16 července na Coudenbergu v kostele svatého Jakuba paní Elišku z Lucemburska, kde viděl mnohé. Citace z: J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijmkronijk van Brabant*, T. III, Brussel 1869 (dále jen BY III), s. 91.

¹²⁵ Okolnostem sňatku Elišky a Antonína se věnovali především: Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 32-45; Anne CHEVALIER, *Le Brabant à l'aube du XVe siècle: fêtes et solennités à la cour des ducs de la branche cadette de Bourgogne-Valois (1406-1430). Le mariage d'Antoine de Bourgogne et d'Elisabeth de Goerlitz*, s. 175-186; Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 112-120; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 438-439; Gabriel WYMANS, *La conclusion du contrat de mariage d'Antoine duc de Brabant et d'Elisabeth de Görlitz (1408 – avril 1409)*, s. 297-303. K významu cest na svatbu teoreticky např. Patrik PASTRNAK, *Nuptial Journeys: A Cultural History of Wedding Travel in Selected Habsburg Unions ca 1450-1550* (nevydaná disertační práce), Oxford 2021.

5.1 Impulzy ke sňatku

Manželství mezi urozenými osobami ve středověku obvykle nevznikala nahodile. Budoucí partner nebyl vybírán bez rozmyslu, ke sňatkům většinou nedocházelo ani z nějakých romantických popudů, ale čistě pragmaticky. Snoubenci v ideálním případě měli mít oba odpovídající sociální postavení, což nebylo vždy možné, protože jen těžko by se našel pro každou královskou dceru, královský syn, který by ještě k tomu všemu nebyl její blízký příbuzný. Nutno podotknout, že odpovídající sociální postavení neznamena, že by se jednalo o postavení naprosto rovné. Obvykle totiž jedna nebo druhá strana měla nějakou politickou nebo ekonomickou výhodu.

Za většinou sňatků jsme proto schopni velmi dobře odhalit větší nebo menší množství impulzů, které k němu vedly. Existují samozřejmě výjimky, které potvrzují pravidlo. Například kolem příčin sňatku posledního přemyslovského krále na našem trůně, Václava III. a Violy Těšínské se dodnes vedou nejrůznější debaty, ale jeho politický rozměr nám uniká, protože z Václavovy strany šlo o sňatek společensky nerovný a zrušil kvůli němu i zasnoubení s uherskou princeznou.¹²⁶ Svatba Jana Lucemburského s Beatrix Bourbonskou působí také spíše romanticky, alespoň z popisu soudobých kronikářů.¹²⁷ Je ovšem pravdou, že otec Beatrice byl nejvyšším komořím francouzského krále, tedy jedním z nejvýše postavených úředníků na francouzském dvoře. Motivace Jana tak mohla být i politická. Naopak jeho nové manželce se dostalo nejen zlepšení sociálního postavení, ale byla na základě svatební smlouvy 18. prosince 1334 i výborně majetkově zajištěna.¹²⁸

Nejdramatičtějším příkladem svateb, které se nedají odůvodnit pouze pragmaticky, je snad ale skandál Albrechta III. Mnichovského z rodu Wittelsbachů, který byl synovcem královny Žofie a, jak už bylo uvedeno, vyrůstal podobně jako Eliška na pražském dvoře. Ten se měl oženit s chudou dcerou lazebníka Anežkou Bernauerovou, proti čemuž se postavila

¹²⁶ K sňatku Václava III. a Violy Těšínské více: Karel MARÁZ, Václav III., in: Petr Sommer – Dušan Třeštík - Josef Žemlička (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 338; Karel MARÁZ, *Václav III. (1289-1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007, s. 50-52.

¹²⁷ FRB IV, s. 329; Jan z VIKTRINGU, *Iohannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum*, in: J. F. Böhmer (ed.), *Fontes rerum germanicarum I*, Stuttgart 1843, s. 413. K svatbě Jana a Beatrice více např.: Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018, s. 236-240; Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václav I. k moci (1334-1354)*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.) *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku* Praha 2003, s. 293-353.

¹²⁸ Josef CHYTIL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Siebenten Bandes (1334-1349)*, Brünn 1858 (dále jen CDM VII), s. 25-29, č. 35.

Albrechtova rodina a Anežka nakonec měla být utopena v Dunaji.¹²⁹ Tento příběh nešťastné lásky je ovšem snad ještě více skandalizovaný během dalších staletí, než vyprávění o Václavovi IV. a lazebnici Zuzaně.¹³⁰

To, že sňatek vznikl na za určitých podmínek a do jisté míry z pragmatických příčin, nutně neznamenalo, že manželství nemusela být šťastná a dvojice si nakonec nemohla „padnout do oka“. Jen je třeba za nimi vždy hledat i jiné důvody než romantickou lásku. Jaké tedy byly impulzy pro sňatek Elišky Zhořelecké a Antonína Brabantského? Pro pochopení jeho významu, zájmů všech zúčastněných stran a toho, co vlastně mohly znamenat všechny kroky, které byly v této věci vedeny, je třeba se chvíli věnovat poněkud širšímu kontextu. V první řadě je nutné si vysvětlit, jaká byla v této době pozice Lucemburků a kdo byl vůbec Eliščin nastávající.

V roce 1408, kdy dochází k prvním jednáním o možném sňatku brabantského vévody Antonína s lucemburskou princeznou Eliškou Zhořeleckou, byli naživu poslední tři mužští potomci lucemburského rodu – Václav IV., Zikmund a Jošt. Obecně se dá říci, že se jedná o období, kdy spolu všichni tři výjimečně relativně dobře vycházejí, dokonce spolupracují.

Nejstarší Jošt tehdy disponoval kromě Moravy a Braniborska také Lucemburskem. Vzhledem k tomu, že se jedná o zásadní oblast pro Elišku Zhořeleckou, krátce se u něj zastavme. Původní rodová země Lucemburků po smrti Jana Lucemburského připadla jeho nejmladšímu synovi Václavovi.¹³¹ I když po jeho smrti projeví o tuto oblast velký zájem její sousedé, Václavu IV. se podařilo zareagovat dostatečně rychle a pružně a udržet ji ve svých rukou. Václav IV. se pokoušel v této od Čech vzdálené zemi vládnout pomocí správců, což ovšem přinášelo z logistického hlediska celou řadu komplikací.

Jedním z těchto správců se nakonec z Václavovy vůle stal i Eliščin otec Jan Zhořelecký.¹³² Snad i právě proto byly otázky Eliščina možného dědictví a věna často spojovány nejen s Braniborskem, Zhořeleckem nebo Novou markou, ale právě také s Lucemburskem. Vzhledem k tomu, že držba Lucemburska nebyla na dálku jednoduchá, Václav v roce 1390 využil příležitosti a vyměnil ho s Joštem za Kladsko a další majetky. Jošt Lucembursko v roce 1402 zastavil Ludvíku Orleánskému, aby mohl Václava IV. vykoupit ze

¹²⁹ K tomu více: Dorit-Maria KRENN – Werner SCHÄFER, *Wer war Agnes Bernauer?*, Straubing 2015.

¹³⁰ K tomu více např. František ŠMAHEL, *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha 2012, s. 166.

¹³¹ Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, s. 264-265, 418-420; Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Wenceslas de Bohême: un prince au carrefour de l'Europe*, Paris 2013, s. 103-130.

¹³² Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.*, s. 53-55.

zajetí. Zpět do jeho rukou se vévodství vrátilo až po zavraždění Ludvíka v listopadu 1407 v Paříži. Jošt si pak Lucembursko jako zástavu udržel až do roku 1411, kdy zemřel.¹³³

V době jednání o sňatku Elišky a Antonína se z hlediska mezinárodní politiky Václav IV. nenacházel ve snadné pozici. Bezprostředně po svém sesazení z říšského trůnu se musel vyrovnávat také s nelehkou situací v Čechách. Lucemburkové snad mohli doufat, že by Václav své postavení v říši snad ještě mohl uhájit, pokud by se mu povedlo zorganizovat římskou jízdu a nechat se korunovat papežem na císaře. To se ovšem nepodařilo. Teprve na sklonku prvního desetiletí 15. století se Václav vrátil zpět na scénu a zapojil se do mezinárodní politiky. Důvodem bylo překvapivě papežské schizma, za jehož neřešení byl před tím tolikrát kritizován.

Zatímco římský král Ruprecht zachovával svou věrnost římskému papeži, Václav se začal odhodlávat k aktivitě a přiklánět se k možnosti, že by se celá situace dala vyřešit během koncilu v Pise. Tím se také nepřímou cestou stavěl v mezinárodní politice na stranu Francie, z jejíž univerzit už dlouhou dobu zaznívala myšlenka, že situace se dá nejlépe odblokovat odchodem obou současných papežů a volbou nového. To, že tato idea de facto později vedla dokonce k trojpapežství, nic nemění na tom, že Václav mohl v roce 1408 doufat, že pokud by církevní rozkol vyřešil, mohl by usednout zpět na říšský trůn.¹³⁴ Sňatek Elišky a Antonína tak, jak záhy uvidíme, můžeme považovat za jeden z jeho výjimečně prozíravých kroků, jak na svou stranu získat dalšího velkého hráče na poli evropské politiky – burgundského vévodu, jehož byl budoucí Eliščin manžel bratrem.

Zikmund byl v této době zaměstnán úspěšnou konsolidací poměrů v Uhrách, takže do manželských plánů své neteře nijak zásadně nezasahoval. V roce 1405 se podruhé oženil. Jeho nová manželka Barbora Celjská byla následně korunována uherskou královnou a, jak se očekávalo, brzy se stala i matkou. Dcera, pojmenovaná opět Alžběta, která měla nakonec být jediným Zikmundovým legitimním potomkem, se narodila na začátku roku 1409. Barbora musela proto otěhotnět zhruba v době, kdy na pražském dvoře najednou dochází k horečné aktivitě provdat Elišku. Zikmund navíc v roce 1408 zakládá takzvaný Dračí řád,¹³⁵ a jak

¹³³ Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV. b (1310 – 1402)*, s. 312, Tomáš BALETKA, *Jošt Lucemburský – markrabě moravský, braniborský a král římský*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 721–723.

¹³⁴ K Václavově vládě v říši více: Ivan HLAVÁČEK, *Václav IV. na říšském stolci*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 643–655; k nezdaru římské jízdy více: Ondřej SCHMIDT, *Druhé zajetí Václava IV. z italské perspektivy*, s. 163–214.

¹³⁵ K tomu více: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná*, s. 64–66.

upozorňuje Daniela Dvořáková: „Podľa názoru niektorých historikov bolo hlavným dôvodom vzniku Dračieho rádu zabezpečenie nástupníctva v prípade Žigmundovej smrti, a to aj vtedy, ak po sebe nezanechal mužského potomka. Znamenalo by to, že po smrti kráľa by žezlo mohla prevziať aj jeho prípadná dcéra. Kráľovná Barbora vystupuje v zakladacej listine ako rovnocenný partner kráľa (je spoluvydavateľkou listiny) a ako rovnocenný partner zvyšných dvadsiatic dvoch mužských spoluzakladateľov rádu.“ V zakládacích listinách je dokonca priamo povedané, že členové sľubujú, že budú zachovávať vernosť nejen Žigmundovi a Barboře, ale i jejich potomstvu, a to bez ohľadu na pohlavie detí. V prípade, že by po smrti Václava IV. Žigmund prevzal vládu i nad Korunnými zemiami, niečo takového by logicky ohrožovalo pozíciu Elišky Zhořelecké. Byl tedy čas, aby se vyjasnilo i její místo v rámci rodu.

Poněkud podrobnejšie sa budeme musieť zastaviť u Eliščina nastávajúceho Antonína Brabantského, jehož postava není tak dobre známa jako výše uvedení Lucemburkové.¹³⁶ Antonín, o šest let starší než Eliška, se narodil 1. srpna 1384 burgundskému vévodovi Filipu II. Odvážnému a Markétě Flanderské.¹³⁷ Byl tedy spřízněn jak s francouzským královským rodem Valois (a tedy vnukem Bony Lucemburské), tak s významným rodem Dampierre, jehož poslední dědičkou byla právě jeho matka. Antonínovi rodiče ovládali rozsáhlé území, které zahrnovalo nejen Burgundsko, ale také bohaté, ekonomicky a kulturně aktivní oblasti Flander, Artois, Nevres a Rethel, a panství Salines a Mechelen. Antonín však tato území zdědit neměl, protože díky svému prvorozenectví na ně měl nárok Jan Nebojácný, Antonínův o třináct let starší bratr.¹³⁸

Antonín dostal vychování na burgundském dvoře proslaveném svým leskem a bohatstvím. Dostalo se mu zde dobrého vzdělání (dle všeho ovládal minimálně francouzštinu a nizozemštinu), které jej mělo připravit na budoucí politickou roli. Navzdory tomu, že nešlo o prvorozeného potomka, na nějž se upírala hlavní pozornost, rodina hledala cestu, jak by bylo

¹³⁶ Životopis Antonína Brabantského podrobne zpracoval: Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404-1415)*, in: *Revue belge de philologie et d'histoire: recueil trimestriel*, T 76, č.2 (1998), 319-355.

¹³⁷ K burgundským vévodům více především: Paul BONENFANT, *Philippe le Bon*, Bruxelles 1945; Joseph CALMETTE, *Les grands ducs de Bourgogne*, Paris 1949; Paul COLIN, *Les ducs de Bourgogne*, Bruxelles 1942; Jean-Philippe LECAT, *Quand flamboyait la Toison d'or*, Paris 1982; Élodie LECUPPRE-DESJARDIN, *Le royaume inachevé des ducs de Bourgogne (XIVe-XVe siècles)*, Paris 2016; Walter PREVENIER – Wim BLOCKMANS, *Les Pays-Bas bourguignons*, Paris 1986; Bertrand SCHNERB, *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paris 2005; Týž, *L'État bourguignon*, Paris 2005; Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 ca. 1480*, Hilversum 2014; Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, London – New York 1979; Týž, *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*, London 1962; Týž, *Valois Burgundy*, London 1975.

¹³⁸ Přesněji řečeno, byl synem třetím, ale druhorozený Karel, zemřel ve věku jednoho roku.

možné Antonína zajistit. Jako nejlepší možnost se ukázalo, pokusit se získat pro něj dědictví brabantského vévodství jež spravovala jeho blízka, a přitom bezdětná příbuzná Johana Brabantská.

Antonín se proto následně přesunul na její neméně honosný dvůr v Tervurenu a Coudenbergu.¹³⁹ Johana držela kdysi spolu se svým manželem Václavem Lucemburským, nejmladším synem Jana Lucemburského, společně oblasti Lucemburska, Brabantska a Limburska. Po vévodově smrti v roce 1383 se ovšem Lucembursko vrátilo českému králi a Johaně zůstalo pouze Brabantsko a Limbursko, které zdědila po svém otci.¹⁴⁰

Vzhledem k tomu, že Johanu pojilo blízké příbuzenství s Antonínovou matkou Markétou Flanderskou (byla její tetou), burgundskému vévodovi Filipu II. Odvážnému se podařilo s Johanou vyjednat, že její majetky po ní zdědí právě jejich druhorozený syn Antonín.¹⁴¹ K tomu samozřejmě potřeboval nejen souhlas Johany, ale také podporu brabantských stavů. Oblast si mohli jinak nárokovat i další dědicové- například Johanina sestra Marie – nebo o ní mohl rozhodovat z pozice římského krále Václav IV. resp. Ruprecht Falcký.

Filip II. spolu s Johanou tak pragmaticky zvolili postup, který měl věc řešit tak, aby měl Antonín s převzetím vlády po její smrti, co nejmenší problém. V první řadě započalo jednání s Johanou, aby uznala za dědičku Brabantska svou neteř Markétu, Antonínovu matku.¹⁴² Byly tak zdůrazněny rodinné vazby mezi Antonínem a jeho pratetou. Jako reálný dědic se Antonín posléze přesunul na brabantský dvůr, aby se mu zde dostalo dalšího řádného vzdělání a výchovy, zvykl si na zdejší mravy, začal se prakticky připravovat na to, že zde bude vládnout a postupně přebíral kontrolu na tomto území.

¹³⁹ Václav Český často pobýval v nejrůznějších lokalitách včetně Coudenberského paláce v Bruselu a Tervurenu (o tom více: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Rezidence Václava Českého, vévody lucemburského a brabantského, jejich funkce a úloha v rodinných a "mezinárodních" vztazích*, in: Lenka Bobková, Jana Konvičná (eds.), *Korunní země v dějinách českého státu. III, Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.-17. století: sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 29.-31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze, Praha 2007, s. 527-573*) a v těchto místech pravděpodobně často pobývala i jeho žena, s místy pobytu mladého Antonína Brabantského však bývá spojován právě Coudenberg a Tervuren (Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404-1415)*, s. 321).

¹⁴⁰ K tomu více: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Wenceslas de Bohême: un prince au carrefour de l'Europe*, Paris 2013.

¹⁴¹ K tomu více např. Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant*, s. 322-324; Robert STEIN, *Magnanimous Dukes and Rising States*, s. 204; André UYTTEBROUCK, *Le gouvernement du duché de Brabant au bas Moyen Âge (1356-1430)*, Bruxelles 1975, s. 387; Richard VAUGHAN, *Philip the Bold*, s. 100-102.

¹⁴² K tomu více: Henri LAURENT - Fritz QUICKE, *Les origines de l'état Bourguignon*, s. 308; EDMOND DE DYNTER III, s. 149-158.

Od roku 1396 používal titul limburského vévody a v roce 1404 se stal správcem (*ruwardem*) brabantského vévodství.¹⁴³ Ke konci Johanina života tak zde už prakticky vládl a po její smrti v roce prosinci roku 1406 převzal definitivně vládu bez větších problémů. Ne každý ovšem považoval Antonínovo dědické nároky za nezpochybnitelné.

Brabantsko i Limbursko byly ve středověku součástí Svaté říše římské, měly by tedy být Antonínovi uděleny v léno římským králem, což se nikdy nestalo. Jejich poloha na západní hranici říše a v bezprostřední blízkosti Francie, často znemožňovala přímý vliv římských králů i císařů na tuto oblast. Ruprecht logicky nikdy neudělil Antonínovi Brabantsko v léno, protože, jak naznačují jeho kroky, na něž jsem upozornila při popisu jeho snahy o zasnoubení Elišky se svým synem, chtěl tuto oblast dostat do rukou Wittlesbachů. Antonínův příklon k Václavu IV. se tedy v tomto světle jeví zcela logický. Později pro změnu Zikmund, už jako římský král, protestoval proti tomu, aby bylo Elišce Zhořelecké a Antonínovi v Lucembursku holdováno. Považoval totiž Brabantsko a Limbursko taktéž za odumřelá říšská léna a jejich držbu Antonínem za zcela neoprávněnou.¹⁴⁴ Snahy o definitivní legitimizace držby obou zemí pak můžeme sledovat po celou dobu manželství Elišky a Antonína.

Od počátku svého působení ve vévodství se mladý Antonín snažil provést správní reformy, které měly zlepšit jak politickou, tak ekonomickou situaci v regionu. Stéphane Mund hodnotí stav vévodství v této době přímo jako kritický a reformy tedy byly nezbytné.¹⁴⁵ Vévodovy kroky byly inspirovány především tím, jakým způsobem vedl jeho otec Burgundsko. Díky tomu, že založil nové instituce a na vysoké posty dosadil zkušené úředníky, které si přivedl právě z burgundského dvora a mohl jim plně důvěřovat, se mu povedlo situaci rychle dostat pod kontrolu.

Zásadním problémem, který začal aktivně řešit, představovala nepřehledná finanční situace, která vznikla během samostatné vlády Johany Brabantské. Díky obratným diplomatickým krokům se mu také dařilo poměrně dobře vycházet se silnými a vzdornými městy v regionu. Na druhou stranu mladý vévoda neváhal pro udržení míru sáhnout ani

¹⁴³ Paul BONENFANT - John BARTIER - Andrée VAN NIEUWENHUYSEN (eds.), *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur*, s. 678-684, 701-705.

¹⁴⁴ Marianne AWERBUCH, *Über die Motivation der burgundischen Politik im 14. und 15. Jahrhundert*, Berlin 1970, s. 71-75; Laetitia BOEHM, *Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden*, s. 93-130; Heinz-Dieter HEIMANN, *Zwischen Böhmen und Burgund Zum Ost-Westverhältnis innerhalb des Territorialsystems des Deutschen Reiches im 15. Jahrhundert*, s. 66-67; Bertrand SCHNERB, *Jean sans Peur*, s. 627-638; Richard VAUGHAN, *John the Fearless*, s. 239-249, 252-257; Wilhelm BAUM, *Kaiser Sigismund, Hus, Konstanz und Türkenkriege*, Graz – Wien – Köln 1993, s. 256.

¹⁴⁵ Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404 – 1415)*, s. 324.

k vojenským zásahům. Města, která se v této oblasti rozvíjela, se nejen díky své příhodné poloze stala významnými a mocnými díky obchodu a svému bohatství. Ať už se jedná například o Brusel nebo Lovaň, tyto metropole v dobách svého největšího rozmachu ovlivňovaly nejen své bezprostřední okolí, ale díky dálkovému obchodu prakticky celou Evropu. Jejich síla se samozřejmě neprojevovala pouze ekonomickým a kulturním rozmachem. Obyvatelé těchto oblastí si často byli plně vědomi své silné pozice a chovali se sebevědomě. Pro dosažení moci nad Nizozemím bylo proto nutné buď silná města buď ovládnout, nebo získat jejich podporu, popřípadě alespoň dosáhnout jakéhosi modu vivendi, což se Antonínovi dařilo.

Ještě před smrtí Johany Brabantské se také Antonínovi podařilo také zajistit si vhodnou nevěstu. Tou se stala Jana ze Saint-Pol. Jednalo se o sňatek dlouho plánovaný, manželská smlouva byla uzavřena už 19. února 1393.¹⁴⁶ Svatba se konala dne 25. dubna 1402 v Arrasu. Vzletně se dá říci, že všechny ženy Antonínova života pojila jedna zásadní věc – rozsáhlé dědictví. Jana byla totiž jedinou dědičkou Walerana ze Saint-Pol a Ligny. Díky svatbě tak Antonín mohl brzy zdědit tituly hrabě z Rethel a pán z Lille. Antonín s Janou měli dva syny – Jana IV. Brabantského a Filipa ze Saint-Pol. Ti se posléze stali jejich dědici a jako jediní z Antonínových legitimních potomků se dožili dospělosti. Jana ze Saint-Pol zemřela poměrně záhy, v roce 1407. Vzhledem k tomu, že Antonín byl v té době velmi mladý, prakticky okamžitě se začal poohlížet po nové manželce. Tou se měla stát právě Eliška Zhořelecká.

Shrňme si tedy impulzy, které vedly k tomu, že vůbec došlo k vyjednávání o možnostech sňatku Elišky Zhořelecké a Antonína Brabantského. V první řadě měli Lucemburkové pravděpodobně velký zájem Elišku provdat a zajistit. Celá věc také mohla souviset se snahou Václava IV. o pomyslný návrat do evropské politiky. V Antonínu Brabantském získal silného spojence, spřízněného s burgundskými vévody, který byl navíc protivníkem nového římského krále Ruprechta. Lucembursko sice bylo stále v rukou tehdy již stárnoucího a bezdětného Jošta, ale muselo být jasné, že z Čech (resp. z Moravy) se tato poměrně vzdálená země dá spravovat jen velmi těžko. Logickým řešením tedy také mohlo být svěřit ho raději rodinnému příslušníkovi, který by v této části Evropy dlouhodobě pobýval jako dříve Václav Český. Eliška (a její manžel) pro to byli vhodnými kandidáty.

¹⁴⁶ Text smlouvy: Paul BONENFANT - John BARTIER - Andrée VAN NIEUWENHUYSEN (eds.), *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur, 1381-1419, T2 (1394-1405)*, Bruxelles 1974, s. 553 – 558, k manželství více: Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404 – 1415)*, s. 322 – 323; Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, České Budějovice 2011, s. 237-239.

Antonín naopak hledal nejen novou manželku, ale i římského krále, který by mu potvrdil držbu Brabantska. Tím rozhodně nemohl být Ruprecht, který sám měl evidentně v této oblasti velké zájmy. Pokud by se Antonínovi navíc povedlo sňatkem získat Lucembursko, obnovil by pod svou vládou územní celek v rozsahu, jakému dříve vládl Václav Český.

5.2 Vyjednávání

Na první pohled by se mohlo zdát, že vzhledem k ne úplně jisté pozici Antonína Brabantského v zemích, kterým vládnul, nebyl pro lucemburskou dědičku úplně ideálním budoucím manželem. Antonín však díky svým rodinným vazbám a aktivitám, jak na poli diplomatickém, tak válečném, získal silné spojence. Po smrti Antonínova otce, burgundského vévody Filipa II. Odvážného, roku 1404 se hlavou rodu stal jeho starší bratr Jan Nebojácny.¹⁴⁷ Ten se vzhledem k psychickým problémům francouzského krále Karla VI. posléze začal velmi aktivně zapojovat do francouzské politiky a snažil se získat na zdejším dvoře co největší moc. V tom si značně konkuroval především s královým bratrem, Ludvíkem Orleánským. Celá situace vyvrcholila tím, že Jan nechal vévodu Orleánského v listopadu 1407 v Paříži brutálně zavraždit. I přes tento krvavý čin a následné vypuknutí otevřeného konfliktu mezi Burgundany a Armagnacy (Ludvíkovými přívrženci), se po krátké době Janovi podařilo opět získat přízeň francouzského krále.¹⁴⁸ Antonín Brabantský s bratrem udržoval úzké styky a sám se na francouzském dvoře často pohyboval.

Právě z Francie v této době nejsilněji zaznívaly hlasy volající po bezodkladném vyřešení papežského schizmatu. Vzhledem k tomu, že římský král Ruprecht zůstal věrný římskému papeži a s celou věcí nic nedělal, bylo vysláno na dvůr sesazeného římského krále Václava francouzské poselstvo. Jeho hlavním úkolem bylo obnovit kontakty mezi oběma dvory a začít řešit otázky papežského schizmatu. Mimoto ovšem poselstvo také mělo začít dojednávat sňatek Antonína Brabantského s Eliškou.¹⁴⁹ Za tímto nápadem tak snad můžeme hledat nejen

¹⁴⁷ K tomu více: Élodie LECUPPRE-DESJARDIN, *Le royaume inachevé des ducs de Bourgogne (XIVe-XVe siècles)*, Paris 2016; Bertrand SCHNERB, *L'Etat bourguignon*, Paris 2005; Bertrand SCHNERB, *Armagnacs et Bourguignons*, Paris 2009; Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 – ca. 1480*, Hilversum 2014; Wim BLOCKMANS, *De geschiedenis van Nederland, 1100-1560, Metropolen aan de Noordzee*, Amsterdam 2013, s. 199-448; BLOM, J.H.C. - LAMBERTS Emiel, *History of the Low Countries*, New York 2009, s. 57-110; David NICHOLAS, *Vlaanderen in de Middeleeuwen*, Antwerpen 2000, s. 342-382; Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, České Budějovice 2011, s. 186-241. K Filipu II. Odvážnému: Richard VAUGHAN, *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*, London 1962. K Janu Nebojácnymu: Týž, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, London – New York 1979; Bertrand SCHNERB, *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paříž 2005.

¹⁴⁸ Ke konfliktu Burgundů s Armagnacy více např. Bertrand SCHNERB, *Armagnacs et Bourguignons*, Paris 2009.

¹⁴⁹ K vyjednávání sňatku: Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 38-40; Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt*, s. 635; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 239-242; Nicolas VAN WERVEKE, Nicolas, *Die Erwerbung des Luxemburger Landes durch Anton von Burgund*, s. V; Gabriel WYMANS, *La conclusion du contrat de mariage d' Antoine duc de Brabant et d' Elisabeth de Görlitz (1408 – avril 1409)*, in: *Annales de la soc. royale d' Archéologie de Bruxelles*, 1956 – 1961, s. 297-303.

Antonína, ale právě i jeho staršího bratra Jana Nebojácného, který sám mistrně využíval sňatků svých dětí k podpoře své pozice na francouzském dvoře.¹⁵⁰

Sňatek, který ovšem měl hrát zcela zásadní roli pro oba rody, nebyl dojednán hned. Nejdříve se obě strany musely dohodnout na veškerých podmínkách, na což jediné poselstvo nestačilo. V první řadě bylo nutno projednat majetkové otázky, možnosti spolupráce, které sňatek přinese, a naplánovat všechny detaily spojené se svatbou samotnou, a to včetně cesty Elišky do Brabantska.

Zastavme se nejdříve obecně u otázek spojených s finanční stránkou věci. Rodina nevěsty vždy vyplácela ženichovi věno. Jednalo se většinou o konkrétní sumu, která ovšem kvůli nedostatku finanční hotovosti mohla být nahrazena například nejrůznějšími zástavami. Věno bylo po dobu života obou manželů ve správě muže, v případě jeho smrti přecházelo na vdovu a dále pak na jejich potomky. Pokud pár dědice neměl, mělo se po smrti vdovy vrátit rodině někdejší nevěsty. Naopak ženich nevěstu obvěnil, což znamená, že ženě dal do jejího držení majetky, které jí případně zůstaly i po smrti manžela a opět případně dále přecházely na jejich potomky. U bezdětného páru se po smrti manželky vracely mužově rodině. Obě tyto sumy (resp. majetky), jsou obvykle v předmanželských smlouvách přesně vyčísleny. Nejednalo se však o jediné výdaje se sňatkem spojené.

Obrovské sumy často byly vyplaceny i za vše spojené se svatbou samotnou (včetně nákladů na cestu). Nevěsty dále musely mít patřičnou výbavu, kterou hradila jejich rodina. Zapomenout však nesmíme ani na to, že ženich po svatbě také své novomanželce dával tzv. jitrní dar. O tom, jak konkrétně vypadal, nebo jakou měl hodnotu, se dnes stále vedou diskuse, ale v případě významných sňatků se pravděpodobně nejednalo o nic levného.¹⁵¹ Nutné je ovšem podotknout, že celá tato problematika se týká především nejvyšších vrstev společnosti a rozhodně by neměly být zbytečně zobecňovány. Ve chvíli, kdy se zaměříme na tuto problematiku ve Flandrech v měšťanském prostředí, ukáže se, že situace je více než rozdílná. Jak upozorňují například studie Jelle Haemerse a jeho týmu, věno v této oblasti nebylo běžné. Děti totiž byly nehledě na své pohlaví nebo věk rovnoprávnými dědici svých rodičů.¹⁵² To platilo dokonce na takové úrovni, že v případě, že dítě bylo kvůli sňatku svým rodičem nějakým

¹⁵⁰ Janova dcera Markéta Burgundská byla provdána za francouzského dauphina Ludvíka, Janův syn Filip Dobrý se oženil s francouzskou princeznou Michaelou.

¹⁵¹ K tomu více např. Daniela DVORÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná. Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej (1392 – 1451)*, s. 57-58.

¹⁵² K tomu více např.: Jelle HAEMERS - Chanelle DELAMEILLIEUDE (eds.), *Wijvenwerld. Vrouwen in de middeleeuwse stad*, Antwerpen 2019, s. 55.

způsobem podpořeno, toto „věno“ se po smrti rodičů de facto vracelo a znovu se rozpočítávalo tak, aby skutečně každý získal ideální část dědictví. Něco takového se samozřejmě nemohlo promítnout do dělení majetků v nejvyšších vrstvách, které bylo daleko víc odvislé od aktuální politické situace, ale může nám to do jisté míry přiblížit to, jakým způsobem mohly být vnímány ženy jako dědičky – tedy jako relativně samostatné osobnosti, schopné plnohodnotně nakládat s vlastním majetkem.

Vraťme se ale ke konkrétnímu případu plánování sňatku Elišky Zhořelecké. Na jednání v Praze navázalo setkání v červenci 1408 v Gentu, kde byly projednávány konkrétnější podmínky možného manželství.¹⁵³ Zde Jan Nebojácny a Antonín Brabantský společně českému poselstvu vystavili listinu, ve které potvrdili podmínky, které dojednali zástupci obou stran. Na brabantské straně jím byl Reiner Pot, za Václava jednali královský číšník Dětrich Kraa a vyšehradský kustod Jakub z Dubé. Václav IV. je zde uváděn nejen jako český, ale také jako římský král a Eliška se podle dohody měla stát opravdu bohatou nevěstou. Měla de facto zdědit vše, na co měl nárok její zesnulý otec: Lucemburské vévodství, hrabství Chiny. Fojtství v Alsasku pak mohla buď ona sama, nebo její manžel vykoupit od moravského markrabího Jošta. Krom toho si obě strany přislíbily pomoc proti nepřátelům, jmenovitě speciálně proti Ruprechtovi Falckému. Tato listina tak jasně dokládá zájmy obou stran, jak byly popsány už výše, ale také v několika věcech potvrzuje, jak silnou pozici sama Eliška měla.

V první řadě, pokud měla nárok na všechny země a práva, které držel její zesnulý otec, stávala se fakticky vzato po Zikmundovi (za předpokladu, že by neměl žádné potomky) univerzální dědičkou rodu. Druhou zásadní věcí je to, že se v předmanželské smlouvě počítalo s tím, že mohla sama vykoupit od Jošta Lucembursko. To jasně dokládá, že se předpokládalo, že bude s těmito majetky samostatně nakládat. Finanční podmínky, za kterých mělo být Lucembursko případně českým králem vykoupeno zpět, byly ve smlouvě stanoveny tak, že se dají považovat za zcela nesplnitelné, na čemž se shodují Nicolas van Werveke i Marie Bláhová.¹⁵⁴ Země tak měla zůstat v rukou Elišky a jejích potomků.

Ve výše uvedeném případě se ale ještě nejednalo o smlouvu definitivní. Ta se nám bohužel nezachovala v originále, ale je dobře známa z opisů. Krom toho jsme o okolnostech

¹⁵³ Antonín HAAS (ed.), *Archiv Koruny české 5. Katalog listin z let 1378-1437*, Praha 1947, s. 132-133, č. 213, listina digitalizována na: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1416/charter> (cit. 31. 10. 2020).

¹⁵⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 38, Nicolas VAN WERVEKE, *Die Erwerbung des Luxemburger Landes durch Anton von Burgund*, s. VI.

jejího vzniku podrobně informování brabantským kronikářem Edmondem de Dynter, který právě opis smlouvy včlenil do svého díla.¹⁵⁵

Z Brabantska byla vyslána za Lucemburky dvě poselstva. První vyrazilo na cestu na podzim roku 1408 a jeho cílem bylo vyjednat konečnou smlouvu a odvézt Elišku zpět do Brabantska. Podle svědectví Edmonda de Dynter poselstvo vyrazilo na cestu na den svatého Lukáše a do Prahy dorazilo v listopadu, cesta do Prahy mu tedy zabrala o něco méně času než pozdější návrat, který byl ovšem zdržován řadou zastávek a slavností a jistě zpomalován i tím, že se jednalo o větší, honosný průvod, jak ještě uvidíme. Jednání v Praze se značně protáhla kvůli králově nepřítomnosti. Václav se tehdy opět nacházel ve svízelné situaci a zabýval se především problémy univerzity. Do Prahy se vrátil v lednu 1409.¹⁵⁶ I tak mu trvalo další tři měsíce, než vydal potřebnou listinu, která upravovala finální podmínky sňatku.

Sám Antonín v této době nezhálel. Vzhledem k tomu, že ho s Eliškou pojila příbuzenská vazba (Antonínovou babičkou byla sestra Karla IV. Bona Lucemburská), musel vyřešit otázku, jak uzavřít sňatek legálně podle již zmíněných principů kanonického práva. Musel tedy zažádat o papežský dispens, a to ještě někdy před únorem 1409. Probíhajícímu schizma samozřejmě celou věc komplikovalo. Antonín si chtěl být pravděpodobně jistý, že nebude možné manželství z jakýchkoli příčin kýmkoli napadnout a jednal velmi pružně. Nezažádal proto pouze o jeden dispens, ale minimálně o dva. Opominul pouze římského papeže Řehoře XII., jehož velkým straníkem a spojencem byl římský král a Antonínův protivník Ruprecht Falcký, takže by zde pravděpodobně neměl šanci na úspěch.

Naproti tomu se nám dochoval dispens z února 1409, který Antonínovi vydal avignonský papež Benedikt XIII., pobývajícím v této době v Perpignanu.¹⁵⁷ Dále Antonín ovšem počítal i s tím, že by oba stávající papežové mohli být nahrazeni někým jiným podle toho, jak dopadnou jednání na koncilu v toskánské Pise. Ještě několik měsíců před začátkem koncilu samotného se mu tak povedlo získat druhý dispens od dvou biskupů, Petra z Tuskula a Antonína z Preneste, kteří už meškali v Pise.¹⁵⁸ Tento dokument byl následně potvrzen nově zvoleným

¹⁵⁵ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, Bruxelles 1917, s. 110-111, č. 1500, 1501; Petrus Franciscus Xaverius DE RAM (ed.), *Chronice Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum, autore Magistro Edmundo de Dynter, T. III*, Bruxellis 1857 (dále jen EDMOND DE DYNTER III), s. 176-185.

¹⁵⁶ Martin NODL, *Dekret Kutnohorský*, Praha 2010, s. 236-247.

¹⁵⁷ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 107, č. 1495.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 106, č. 1493, 1494.

pisánským papežem Alexandrem V. dne 17. července 1409, tedy přesně jeden den po uzavření sňatku Antonína a Elišky.¹⁵⁹

Mezitím Václav IV. v Čechách konečně 27. dubna 1409 vydal kýžený dokument, který věcně navazuje na zmiňovanou smlouvu z Gentu a do značné míry jí i odpovídá. Bohužel se nám nedochoval originál listiny a známe ji pouze díky kronice Edmonda de Dynter a z jiných dobových opisů.¹⁶⁰ V listině mělo být potvrzeno Eliščino právo na dědictví po Lucemburcích. V případě, že by Václav, jeho mladší bratr Zikmund, nebo moravský markrabě Jošt zemřeli bez dědiců, má Eliška nárok na jejich země. V případě, že by se některému z nich narodil potomek, měla mít ovšem i tak nárok na majetek. Získala by v takovém případě alespoň dědictví po svém otci Janu Zhořeckém. Vzhledem k tomu, že v této době už se dalo tušit, že bude mít Zikmund s Barborou Celjskou dalšího dědice, je tato část do smlouvy zapracována velmi pragmaticky.

Tyto dokumenty ale neřešily, jak by k něčemu takovému prakticky došlo. V případě, že by se skutečně některá z těchto situací udála, musely by převzetí vlády Eliškou schválit stavy a je také otázkou, jak by se k věci postavil římský král. Je proto obtížné posoudit, nakolik byla smlouva vůbec v tomto směru reálně použitelná, a především jak moc si to obě strany uvědomovaly.

Už tehdy samozřejmě mohli všichni zúčastnění do jisté míry čerpat z historické zkušenosti z doby nástupu Lucemburků na český trůn a z toho, jakou roli v nástupnictví po vymřelém panovnickém rodu mohly hrát ženy, přemyslovské princezny a královna Eliška Rejčka.¹⁶¹ Velmi zjednodušeně se dá říci, že sňatek s těmito ženami sice tvořil část celého procesu, který vedl k ovládnutí země a získání trůnu, sám o sobě ale pro to nebyl dostačující. Pretendent se nemohl prosadit bez podpory stavů a římského krále a případně nalezení dalších silných spojenců.

Podobné problémy jako Rudolfa Habsburského, Jindřicha Korutanského a Jana Lucemburského ovšem, jak uvidíme dále, v podstatě doprovázely Eliščiny manžele i při

¹⁵⁹ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 113, č. 1505.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 110-111, č. 1500, 1501; Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, Bruxelles 1966, s. 152, č. 8540, EDMOND DE DYNTER III, s. 178-185.

¹⁶¹ K tomu více např.: Lenka BOBKOVÁ, *Na prahu pozdního středověku*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 21-29.

snahách ujmout se vlády v Lucembursku. Je tedy možné, že vize budoucího dědictví chápaly obě strany zcela vážně, ale počítalo se s tím, že bude muset být podpořena dalšími kroky. Tento bod smlouvy tedy není jen jakýmsi nesmyslným a přehnaným slibem, ale pravděpodobně spíš jakousi vizí budoucnosti, která nemusí samozřejmě vyjít. Dvojice díky tomu získala alespoň zlistinění vůle tehdejší hlavy rodu, jak s má být se zeměmi naloženo.

Dalším problémem, který měl tento dokument vyřešit, byla držba Lucemburska, které se mělo stát pro Eliščinu budoucnost zcela zásadním. Věno Elišky mělo dosáhnout horentní sumy 120 tisíc rýnských zlatých. Jen pro srovnání, když o pouhé tři roky později Zikmund, už jako římský král, zasnuboval svou jedinou dceru Alžbětu Albrechtovi Habsburskému, přislíbil jí věno 100 tisíc uherských zlatých.¹⁶² Je samozřejmě složité porovnávat dvě sumy ve dvou odlišných měnách. Vzhledem k tomu, že se ale obecně počítá s tím, že hodnota rýnského zlatého je asi o jednu čtvrtinu nižší a v této době hodnota obou mincí podobně kolísá, dá se počítat s tím, že se skutečně jedná o takřka shodnou částku.¹⁶³

Václav samozřejmě takto vysokou sumou nedisponoval, proto měla být nahrazena Lucemburskem, které ovšem manželé ještě museli vykoupit od Jošta za 64 tisíc zlatých. Eliška navíc získala do konce svého života právo užívat titul lucemburská vévodkyně, což také dělala.¹⁶⁴ Z finančního hlediska to však stále nebylo vše. Václav přislíbil také Antonínovi nahradit veškeré další náklady, které by mu při převzetí Lucemburska vznikly (zaplacení dluhů a vykopení hradů). Dále pak měl uhradit výdaje spojené s vysláním diplomatů, kteří sňatek vyjednávali, do Čech.

Lucembursko, hrabství Chiny a fojtství v Alsasku měli podle smlouvy zdědit Eliščiní potomci, kteří ovšem i nadále měli zůstat leníky českého krále. Lucembursko tak i nadále mělo být svázáno s českou korunou. V případě, že by Eliška zemřela bez potomků, přecházelo

¹⁶² Sňatkem Alžběty Lucemburské a Albrechta Habsburského se velmi podrobně zabývali: Petr ELBEL - Stanislav BÁRTA - Wolfram ZIEGLER, *Die Heirat zwischen Elisabeth von Luxemburg und Herzog Albrecht V. von Österreich. Rechtliche, finanzielle und machtpolitische Zusammenhänge (mit einem Quellenanhang)*, s. 79-152; zde je otištěná i edice listin s tímto sňatkem spojených.

¹⁶³ K tomu více např. Zdeněk PETRÁŇ – Pavel RADOMĚRSKÝ, *Encyklopedie české numismatiky*, Praha 1996, s. 276-277, 314; Peter SPUFFORD, *Handbook of Medieval Exchange*, London 1986; Peter SPUFFORD, *Moneys of Account in the Burgundian Netherlands. The Extent of the Burgundian Netherlands in the Fifteenth Century*, in: Johan van Heesch – Jean-Marie Yante – Hannes Lowagie (eds.), *Monnaies de compte et monnaies réelles. Pays-Bas méridionaux de Liège au Moyen Âge et aux Temps modernes*, Louvain-la-Neuve 2016, s. 137-162.

¹⁶⁴ Eliška se tituluje jako lucemburská vévodkyně i ve svém testamentu, který vznikl v době, kdy již Lucembursko prodala Filipu Dobrému. Edice testamentu dostupná v příloze: Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Das Grabmal der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) – ein Frühwerk des Nikolaus Gerhaert in Trier?*, s. 208-210.

dědictví na Antonína a jeho potomky. Václav si ovšem ponechával teoretickou možnost, že může on sám nebo jeho dědicové majetky vykoupit zpět. Václav dále z titulu římského krále výslovně uznal Antonínovu držbu Brabantska, Limburska a hradů mezi Maasou a Rýnem. Co se Eliščina obvěnění ze strany Antonína týče, nebylo ani zdaleka tak rozsáhlé. Brabantský vévoda jí do doživotního užívání dal hrabství Chiny, město Ivoix s hradem a proboštví Durbuy a Bastogne. Obě strany si dále znovu přislíbily vzájemnou vojenskou pomoc, a to opět hlavně proti Ruprechtu Falckému.

Smlouva by se mohla zdát výhodná pouze pro brabantskou stranu. Pokud si ale uvědomíme, že jestli chtěl Antonín získat Lucembursko, musel v této době počítat s tím, že ho bude muset vykoupit, dá se říci, že ve skutečnosti byla v podstatě vyrovnaná. Z majetkového hlediska česká strana nabízela Lucembursko v hodnotě 120 tisíc zlatých, brabantská strana naopak Elišce nabízela do doživotního užívání hrabství Chiny, město Ivoix s hradem a proboštví Durbuy a Bastogne, ale počítala pravděpodobně i s tím, že do Lucemburska bude muset investovat dalších 64 tisíc. Smlouva je tedy opět srovnatelná se smlouvou týkající se zasnub Alžběty Lucemburské a Albrechta Habsburského, kde věno i obvěnění jsou přesně vyčísleny a jsou si rovny.

Z politického hlediska dochází také k výraznému zisku na obou stranách. Jak Václav, tak Antonín díky tomuto dynastickému spojení nacházejí vlivného partnera na poli mezinárodní politiky a vzájemně si uznávají své komplikované mocenské postavení.

Druhé zmiňované Antonínovo poselstvo se mělo odebrat v lednu 1409 na dvůr Zikmunda, který dlel v Budíně.¹⁶⁵ Brabantská strana sem vyslala chalonského biskupa Filiberta ze Saulx a Viléma mladšího ze Seyne, kteří později doprovázeli Elišku na cestě do Brabantska. Vzhledem ke komplikovaným vztahům Václava a jeho bratra, byl cíl cesty jasný. Získat souhlas se sňatkem Elišky a Antonína i od jejího druhého strýce. Bohužel nejsme konkrétně informováni, jestli byl cíl jejich mise splněn. Vzhledem k tomu, že ale Zikmund, jak uvidíme později, s manželi jedná z pozice římského krále velmi příkře, je to ale nepravděpodobné.

Na okraj ještě zmiňme, že celé vyjednávání o podmínkách sňatku neuniklo ani pozornosti autora *Brabantsche Yeesten*.¹⁶⁶ Ten pro své vyprávění z větší části použil podobné materiály jako Edmond de Dynter. Vzhledem k tomu, že se snaží popsat události do co

¹⁶⁵ EDMOND DE DYNTER III, s. 177.

¹⁶⁶ BY III, s. 58-67.

největších detailů, nezapomněl při tom poměrně přesně přebásnit ani podmínky svatební smlouvy a shrnul je téměř ve sto verších.

Z popisu jednání jasně plyne, že uzavření předmanželských dohod nebylo v žádném případě věcí jednotlivců. Takto významný sňatek, který navíc hrál významnou politickou roli v celoevropském kontextu, vznikl nejen na základě zájmů Václava IV. a Antonína Brabantského, ale také burgundského vévody Jana a francouzského krále. Z nejvyšších míst byl podpořen ze strany avignonského a pisánského papeže. Diplomatická jednání o jeho konkrétní podobě byla vedena vysoce postavenými dvořany obou stran. Jednou z mála osob, jejíž místo v jednáních neodhalíme a je nám fakticky vzato známa pouze jako předmět jednání, je ovšem samotná Eliška. Její pozice se však měla právě díky sňatku brzy změnit.

5.3 Cesta na svatbu

Po ukončení jednání a zpečetění předmanželské smlouvy bylo možné na obou stranách zahájit přípravy na svatbu. Obřad měl dle původních plánů proběhnout v Bruselu 1. července 1409, tedy pouhé dva měsíce po uzavření smlouvy.¹⁶⁷

Elišce bylo nutné připravit odpovídající výbavu a vypravit ji na dlouhou cestu do Brabantska. Výbava obvykle reprezentovala moc a prestiž rodu a mohly sem patřit šaty, šperky a nejrůznější luxusní vybavení domácnosti (textilie, nádobí, nábytek).¹⁶⁸ Opět se tedy nemohlo jednat o levnou záležitost, bohužel se nám nezachovaly žádné prameny, které by to ale dokládaly. Na druhou stranu, jak uvidíme dále, šperky Elišce na svatbu poskytl burgundský vévoda Jan, je tedy možné, že finanční situace Václavovi nedovolila Elišku vybavit dostatečně.¹⁶⁹

V Bruselu se mezitím chystala vskutku opulentní slavnost.¹⁷⁰ Velké množství zedníků a dalších řemeslníků zde pracovalo na výzdobě nejrůznějších prostor, jak ve vévodově hlavním bruselském sídle - paláci Coudenberg – tak mimo něj. Byly prokazatelně vynaloženy náklady na sochy, vitráže a fresky. Došlo k výstavbě jednorázových dřevěných staveb určených ke slavnostem. Konkrétně je prameny detailně popisována například dlouhá dřevěná hala, jejíž stěny byly zvenčí pokryty bílou a šarlatovou a uvnitř na stropě zlatými a hedvábnými látkami. Na stěnách visely drahocenné gobelíny a místnosti měly vévodit erby Antonína a Elišky, připomínající význam sňatku a důležitost spojení dynastií.

Edmond de Dynter dokonce uvádí, že zde měla být i neobvyklá fontána v podobě Sirény, z jejíchž nader tryskalo rýnské a burgundské víno. Vysoké náklady si vyžádaly nákupy nejdražších látek, které posloužily na oděvy nejen vévodových nejbližších, ale také přítomného personálu. Jednalo se o luxusní materiály – nejrůznější zlaté, stříbrné, šarlatové a hedvábné

¹⁶⁷ Jak dále uvidíme, termín byl nakonec o několik týdnů posunut, protože se vévoda Antonín zdržel ve Francii. O původním plánovaném datu svatby jsme ale informováni díky brabantským účtům. Posun totiž způsobil problémy osobám, které měly na svatbu dodat zboží podléhající zkáze (např. řezníkovi). Viz např. Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 493v; k tomu také: Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, Frankfurt am Main 1996, s. 113.

¹⁶⁸ K tomu více např. Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 84.

¹⁶⁹ EDMOND DE DYNTER III, s. 186-187.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 186-187; BY III, s. 90-94; Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 102v – 105v. Přípravám sňatku se také věnovala např. Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, Frankfurt am Main 1996, s. 113-115; Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 42-43.

tkaniny. Investovalo se ve velkém také do šperků, drahých kamenů a perel. Velkolepost příprav odpovídá významu sňatku. Je však třeba připomenout i to, že brabantský dvůr byl díky příbuzenským vazbám v úzkém kontaktu s dvorem burgundským. Ten je dnes obecně považován v době vlády vedlejší větve rodu Valois za tehdejší evropské centrum dvorské kultury, charakterizované extravagantními slavnostmi a přemrštěnými náklady za luxusní zboží.¹⁷¹ Brusel samotný byl navíc tehdy centrem produkce luxusních výrobků, které tak přirozeně musely hrát u takto významné události zásadní roli.¹⁷² I tak se ovšem anonymní autor Brabantsche Yeesten podívoval, že tak vysoká částka do té doby nikdy nebyla v Brabantsku za takovou událost vynaložena.¹⁷³

V květnu 1409 se Eliška konečně v doprovodu brabantských posílů, kteří vyjednávali její sňatek, vydala na dlouhou cestu do vzdáleného Brabantska. Průvod se jistě snažil vypadat honosně, jak se v dané situaci patřilo. Martin Nodl upozorňuje, že v podobných případech byla nevěsta často vezena v luxusním zlatém kočáře, nebo byl průvod oděn do rodových nebo zemských barev.¹⁷⁴ Sice v tomto případě opět nejsme konkrétně informováni o tom, jak nevěstin doprovod vypadal, je zajímavé, že se nám dochovalo poměrně velké množství pramenů, které se této cestě relativně podrobně věnují.

Popis velkolepé cesty urozené princezny za ženichem, který se nám dochoval, není až tak neobvyklý, protože se s něčím podobným ve středověkých pramenech setkáváme vícekrát.¹⁷⁵ Srovnání nalezneme i v českém prostředí. Obdobně, byť vzhledem k okolnostem v některých momentech trochu dramatičtější, je popisována Petrem Žitavským cesta Elišky Přemyslovny na svatbu do Špýru.¹⁷⁶ Za honosnými slavnostními vjezdy a oslavami se ovšem obvykle skrývá relativně závažný politický kontext, který celou věc staví do trochu jiného světla. Podívejme se nejdříve na to, o čem nás prameny informují v tomto případě.

¹⁷¹ K tomu více např.: Wim BLOCKMANS, *The Burgundian Court and the Urban Milieu as Patrons in 15th Century Bruges*, in: M. North (ed.), *Economic History and the Arts*, Cologne 1996, s. 15-26.

¹⁷² K tomu více např.: Raymond VAN UYTVEN, *Splendour or Wealth: Art and economy in the Burgundian Netherlands*, in: *Fifteenth Century Flemish Manuscripts in Cambridge Collections*, in: *Transactions of the Cambridge Bibliographical Society*, Vol. 10, No. 2 (1992), s. 101 – 124; Jeroen DEPLOIGE - Peter STABEL, *Textile entrepreneurs and textile workers in the medieval city*, in: Véronique Lambert, Peter Stabel (eds.), *Golden Times. Wealth and Status in the Middle Ages*, Tiel 2016, s. 240-281.

¹⁷³ BY III, s. 90.

¹⁷⁴ Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 84.

¹⁷⁵ K tomu více např. Patrik PASTRNAK, *Nuptial Journeys: A Cultural History of Wedding Travel in Selected Habsburg Unions ca 1450-1550* (nevydaná disertační práce), Oxford 2021.

¹⁷⁶ FRB IV, s. 133-147; k tomu více např. Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 85-86.

Na prvním místě připomeňme krátký a poněkud zmatený zápis ve Starých letopisech českých. Přes svou stručnost jde o jediný narativní pramen české provenience, kde je Eliška vůbec jmenována.¹⁷⁷ Je omylem datován k roku 1410 a uvádí:

*„Téhož léta, v sobotu [11. května] po sv. Gothardu,
Elška kněžna, synovkyně krále Václava,
vezena jest za muž do Francouz.“*

Autor se tedy spletl nejen ve vročení ale i v cíli Eliščina putování, což patrně souvisí i s tím, že svůj text zpracoval až s jistým odstupem po události.

Co se narativních pramenů týče, k daleko detailnějšímu popisu cesty se uchýlil kronikář Edmond de Dwynter a neznámý autor Brabantsche Yeesten. Dochovalo se nám ale i menší množství diplomatického materiálu.¹⁷⁸ Můžeme tak alespoň částečně rekonstruovat itinerář výpravy i její pozadí.

Celá cesta pravděpodobně začala v Praze, kde byla sepsána zmiňovaná předmanželská smlouva. Odtud se Eliška se svým početným doprovodem vydala na severozápad. První zastávkou, kterou prameny dokládají, byl severočeský Most. Vzhledem k tomu, jak velké jsou ale vzdálenosti mezi jednotlivými doložitelnými body cesty, musíme samozřejmě počítat s tím, že přesun z jednoho místa do druhého vždy trval několik dní a celá výprava musela mezi tím někde nocovat. Přesné lokace těchto zastávek však neznáme.

Celá cesta do Brabantska zabrala Elišce zhruba měsíc. Z Mostu průvod pokračoval do durynského Altenburgu, následně směrem do Mohuče, odkud se přes Koblenz plavili po Rýně až do Kolína. Poslední známou zastávkou je Lutych, přes který Eliška konečně dorazila do svého cíle v brabantské Lovani. Brabantští vyslanci si na celou výpravu měli vyžádat ochranné listy od míšeňského markrabího, brunšvického vévody, mohučského a kolínského arcibiskupa a lutyšského biskupského elekta.

Máme i velmi dobrou představu o finanční stránce věci. Cesta lucemburské princezny s doprovodem do vzdálené oblasti, jakou bylo Brabantsko, samozřejmě nebyla levná. Během pobytu v Mostu si jménem krále Eliška (resp. královna Žofie, která ji doprovázela) zapůjčila

¹⁷⁷ František PALACKÝ - Jaroslav CHARVÁT – František KRČMA, *Dílo Františka Palackého II., Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, Praha 1941, s. 32.

¹⁷⁸ EDMOND DE DWYNTER III, s. 185-186; BY III, s. 82-89; Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Codex iuris municipalis regni Bohemiae, T. II., Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225-1419*, Praha 1893 (dále jen CIM II), s. 1106, č. 833; s. 1137, č. 847.

od města 400 kop pražských grošů nejen na samotnou cestu, ale i na další výdaje. Brabantský kronikář Edmond de Dynter zase zmiňuje, že na tuto cestu mělo být brabantským poselstvem vynaloženo více než 150 tisíc francouzských korun. Nicolas van Werveke ovšem na základě podrobného studia úředních záznamů a srovnání měn došel k podstatně menší částce.¹⁷⁹ Mělo se jednat o sumu 76 533 zlatých, což je ovšem částka, která by byla vyšší než polovina Eliščina věna. Tato částka musela být podle podmínek uvedených ve svatební smlouvě, přičtena k obnosu, za který mohla být vyplacena lucemburská zástava. Ani tak se však nejedná o částku konečnou. Edmond de Dynter totiž upozorňuje, že náklady, které vznikly během cesty na území jednotlivých pánů (např. mohučského arcibiskupa), hradili oni sami. To snad nejlépe dokládá, jak nákladným počinem taková cesta musela být.

Do jisté míry jsme schopni rekonstruovat i personální obsazení Eliščina průvodu. V první řadě byla samozřejmě doprovázena Antonínovými navracejícími se diplomaty. Na svatbu se s Eliškou, jak již bylo zmíněno, vydala i královna Žofie, ovšem je otázkou, jestli ji doprovodila až do cíle. Její přítomnost doložíme pouze v Chebu. Vzhledem k tomu, že další prameny o ní mlčí, a dá se předpokládat, že například Edmond de Dynter, nebo autor *Brabantsche Yeesten* by si alespoň zmínku o královnině přítomnosti nenechal ujít, pravděpodobně Elišku doprovodila pouze na hranice království.

Takováto velká výprava se ale samozřejmě neobešla bez doprovodu dalších pánů a dam z pražského dvora. I když něco takového nemůžeme konkrétně doložit, dá se předpokládat, že v této družině mohla být také Anna z Koldic, vdova po Borešovi IX. z Rýzmburka, která se později stala na brabantském dvoře Eliščinou hofmistryní.¹⁸⁰ Co se brabantského doprovodu týče, Edmond de Dynter konkrétně jmenuje chalonského biskupa Filiberta a Viléma mladšího ze Seyne, tedy dvojici, která měla být předtím vyslána jednat o sňatku za Zikmundem do Budína.

Edmond de Dynter ovšem, krom výše uvedených praktických stránek cesty, přidává i informace, které by na první pohled mohly vypadat, jako pouhá kronikářská topoi, ovšem právě za nimi se skrývá mnoho informací, poodhalujících nám politické pozadí Eliščina sňatku a vztahy v říši. Edmond de Dynter květnatě popisuje, že měla celá skupina být všude velkolepě

¹⁷⁹ Samotné vyúčtování cesty je uloženo v: Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 076, č. 46936; Nicolas VAN WERVEKE, *Die Erwerbung des Luxemburger Landes durch Anton von Burgund*, s. IX.

¹⁸⁰ Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, s. 163, č. 8589.

vítána. Zmiňuje, jakého velkolepého pohoštění se Eliška a královna Žofie dočkaly v Mostě, s jak velkou úctou jednal s Eliškou míšeňský markrabí Vilém II. z rodu Wettinů spolu se svou rodinou, a jaké dary si s ní vyměnil, nebo to, že mohučský arcibiskup Jan II. z Nassau půjčil Elišce nádhernou loď se skleněnými okny, aby se mohla po Rýně dopravit do Kolína. Slavnostně byla uvítána i v Koblenzi, kde pro ni Gerard ze Seyne uspořádal honosnou hostinu a daroval jí vůz nejlepšího vína z oblasti okolo Rýna.

Je logické, že by Eliška nebyla na takovou cestu vyslána přes území, kde by jí hrozilo nějaké nebezpečí, to koneckonců dokládá i zmíněná snaha opatřit si ochranné listy. Její zastávky ovšem přesně odpovídají aktuální politické situaci a diplomatickým vztahům, které i touto cestou mohly být posíleny.

První zastávkou v říši měl být durynský Altenburg, kde se měla sejít s míšeňským markrabím Vilémem II. z rodu Wettinů a jeho rodinou. Jak již bylo nastíněno výše, jednalo se o muže, s nímž se v roce 1407 pokoušeli Václavovi úředníci Václav Králík z Buřenic a Aleš Škopek z Dubé na jednání v Mostě domluvit Elišce sňatek. Nemáme doklady, jak celá věc dopadla, ale je evidentní, že i když ze svatby sešlo, Vilém to pravděpodobně nepovažoval za žádný větší problém. Edmond de Dynter popisuje, že mezi Eliškou a míšeňským markrabím mělo dojít k výměně darů (Eliška dala Vilémovi šperk s drahokamy), které pravděpodobně i byly dokladem toho, že jejich vztah byl narovnan.

Cesta dále vedla do Mohuče, kde měla Eliška být uvítána arcibiskupem Janem II. z Nassau.¹⁸¹ Jeho vztahy k Lucemburkům byly dosti komplikované, proto je zajímavé se u jeho osoby zastavit. Jan se aktivně podílel na sesazení Václava IV. z říšského trůnu a volbě Ruprechta jeho nástupcem. Jeho odpor k Václavovi IV. byl dokonce tak velký, že mu 13. května 1401 svým listem oficiálně vyhlásil nepřátelství.¹⁸² Ovšem nakonec ani Ruprechtova vláda arcibiskupovi nevyhovovala. Oba si nejen konkurovali z územního hlediska, ale Janovi především vadilo, že (podobně jako před tím Václav) Ruprecht neřešil problém církevního schizmatu a přikláněl se na stranu římského papeže Řehoře XII. Eliščina cesta se svým termínem bezprostředně překrývala se začátkem koncilu v Pise a vzhledem k tomu, že jak brabantské poselstvo, tak Václav IV. měli velký zájem, aby koncil dopadl úspěšně, je logické

¹⁸¹ Více k Janovi II. z Nassau: František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha 1947, s. 306, 308, 336-337; Lenka BOBKOVÁ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. IV.b (1310 – 1402)*, s. 374; Anton Philipp BRÜCK, *Johan II. von Nassau*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 10, Berlin 1974, s. 496; Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, s. 322, 326, 363.

¹⁸² DRTA IV, s. 394-395, č. 336.

uvažovat o tom, že Eliščina cesta na bruselskou svatbu mohla být využita pro další diplomatická jednání vedená v tomto duchu. Vzhledem k tomu, že Jan II. z Nassau byl jedním z iniciátorů koncilu a později v Pise podpořil volbu Alexandra V. papežem, zdá se, že byla i úspěšná. Jan se také postupně v této době začíná přiklánět na stranu Lucemburků. Sice nevyvíjel aktivní snahu pomoci opět Václavu IV. k návratu na říšský stolec, ale po Ruprechtově smrti podpořil svým hlasem kandidaturu Jošta a později i Zikmunda.

Na lodi, kterou Elišce mohučský arcibiskup zapůjčil, se dále s celým doprovodem plavila do Koblenze. Zde byla slavnostně uvítána, pohoštěna a obdarována Gerardem ze Seyne, dalším brabantským spojencem a bratrem jednoho z brabantských vyslanců (Viléma ml. ze Seyne). Plavba posléze pokračovala nerušeně až do Kolína a odtud se skupina vydala do Lutychu.

Poslední Eliščinu známou zastávku je nutné zdůraznit především proto, že se zde poprvé setkala s místním biskupským elektem Janem Bavorským, kterému bude ještě věnována široká pozornost. Na cestě na svou první svatbu tak totiž Eliška poznala v jedné osobě nejen elekta a pozdějšího kmotra svého syna, ale také svého druhého manžela. Z hlediska Eliščiny svatební cesty se ovšem jednalo o zastávku u blízkého spolupracovníka burgundských vévodů, který se ale v případě potřeby jako Wittelsbach neměl ani problém přiklonit se k Ruprechtovi Falckému.¹⁸³ Jeho primárním cílem v této době stále bylo udržet si svou pozici v Lutychu, jak bude ještě uvedeno dále.

Dne 24. června 1409, na svátek svatého Jana Křtitele, pak celá výprava konečně dorazila do jednoho z Antonínových rezidenčních měst – Lovaně. Podle toho, o jakých místech se prameny zmiňují, dá se předpokládat, že se při této cestě Eliška vyhnula průjezdu přes Lucembursko. Je otázkou, jestli tomu tak bylo proto, že tato země byla oficiálně v držení Jošta, nebo spíš proto, že takováto velkolepá cesta mohla být využita k dalším diplomatickým jednáním, jak bylo naznačeno. To se nám však dnes už pravděpodobně nepodaří konkrétně prokázat, stejně jako to, jestli do takových jednání Eliška sama mohla zasahovat, nebo byla její úloha čistě reprezentativní. Nákladná cesta, proložená oficiálními uvítáními od místních pánů, oslavami a dary nebyla nenápadná. Pod rouškou oslav se v tomto případě skrývá demonstrace spojenectví a spolupráce. I v případě, že odhlédneme od toho, že během ní mohlo docházet k diplomatickým jednáním, svou velkolepostí a leskem veřejně demonstrovala, s kým je Václav

¹⁸³ Např. když proti Janovi o rok dříve vypuklo povstání v Lutychu, obrátil se s žádostí o pomoc na Ruprechta a římského papeže, viz Graf Lambert VON OBERNDORFF (ed.), *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein, T II. (1214-1508)*, Innsbruck 1912, s. 355-356, č. 4817.

IV. spojen, s kým má dobré vztahy. Nemluvě o tom, že v případě mohučského arcibiskupa, se jednalo o demonstraci přátelských vztahů s jedním z říšských kurfiřtů.

Eliščina role v té chvíli byla každopádně zásadní. I kdyby sama aktivně nevstupovala do jednání, svého strýce symbolicky zastupovala už svou přítomností. Tato její pozice by za normálních okolností snad tolik nevynikala, pokud si ale uvědomíme, v jak obtížné situaci se Václav IV. nacházel, šlo podle všeho o důležitou demonstraci toho, že na lucemburskou stranu nesmí být zapomínáno. Sesazený římský král mohl, nejen dohodnutým sňatkem, ale i vším, co k němu přináleželo, veřejně demonstrovat své spojenectví s brabantskými, respektive burgundskými vévody, a potažmo i s Francií, a hlavně svůj pokus o návrat do evropské politiky.

5.4 Rituály, festivity a jejich role

Prakticky veškerá literatura věnující se středověkým sňatkům vždy samozřejmě musí obsahovat i část věnující se samotné svatbě. Pomyslný vrchol politických aktivit se tím proměňuje v detailní a často velmi líbivý popis rituálů a festivit. Není divu – pompézní události v takovýchto případech nebyly jen oslavou spojení dvou rodů, nebo nalezeného řešení společných problémů. Demonstrovaly bohatství a moc obou stran, jednalo se o okázalý druh reprezentace.

V mnoha případech je nutné se při líčení svatebního veselí uchylovat k obecnému popisu a vysvětlení, protože přesné informace se nám nedochovaly. Svatba Elišky Zhořelecké a Antonína Brabantského je v tomto výjimečná. Zachovalo se nám velké množství pramenů, díky kterým jsme schopni celou akci rekonstruovat velmi podrobně.¹⁸⁴

Dva roky po smrti Jany ze Saint-Pol se měl teprve pětadvacetiletý vévoda konečně znovu oženit. O šest let mladší Eliška se s ním podle Edmonda de Dwynter měla poprvé setkat v brabantské Lovani, ale nakonec vše dopadlo jinak.¹⁸⁵ Když sem Eliška s doprovodem na svátek narození svatého Jana Křtitele (tedy 24. června, týden před plánovaným termínem svatby) dorazila, nacházel se Antonín spolu se svým bratrem Janem Nebojácným stále v Paříži. Byla

¹⁸⁴ Tématem se dále zabývali: Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 42-43; Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 113-120; Anne CHEVALIER, *Le Brabant à l'aube du XVe siècle: fêtes et solennités à la cour des ducs de la branche cadette de Bourgogne-Valois (1406-1430). Le mariage d'Antoine de Bourgogne et d'Elisabeth de Goerlitz*, in: Publications du Centre Européen d'Etudes Bourguignonnes, č. 34 (1994), s. 175 – 186; Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Elisabeth von Görlitz (1451) – Letzte Lebensjahre, Nachlaßregelung und Grabdenkmal einer Herzogin von Luxemburg in Trier*, s. 211–252; Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Das Grabmal der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) – ein Frühwerk des Nikolaus Gerhaert in Trier?*, s. 171–220; Gottfried KENTENICH, *Elisabeth von Görlitz*, in: *Trierische Chronik* 16 (1920), s. 98-104; Gustav KÖHLER, *Elisabeth, Herzogin von Görlitz und Luxemburg*, in: *Neues Lausitzisches Magazin*, č. 35 (1859), s. 274-281. K festivitám v této části Evropy dále také: Wim BLOCKMANS, *La représentation de la noblesse en Flandre au XVe siècle*, in: Jacques Paviot, Jacques Verger (eds.), *Guerre, pouvoir et noblesse au Moyen Âge. Mélanges en l'honneur de Philippe Contamine*, Paris 2000, s. 93-99, k pozdějšímu vývoji také: Eric BOUSMAR, *La place des hommes et des femmes dans les fêtes de cour bourguignonnes (Philippe le Bon – Charles le Hardi)*, in: Jean-Marie Cauchies (ed.), *A la cour de Bourgogne. Le duc, son entourage, son train*, Turnhout 1998, s. 11-31.

¹⁸⁵ EDMOND DE DWYNTER III, s. 186-187; BY III, s. 90-94, J. A. BUCHON (ed.), *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, T.II, nouvelle édition entièrement refondue sur les manuscrits*, Paris 1826 (dále jen ENGUERRAND DE MONSTRELET II), s. 33.

proto uvítána vévodovým rádcem Reinierem Goedeheerem, který ji zde očekával již od předešlého večera.¹⁸⁶

Eliška byla ubytována v lovaňském hradě a čekala na svého nastávajícího.¹⁸⁷ Jakmile Antonín zjistil, že je Eliška už na smluveném místě, urychleně se vydal za ní. I tak se ale vévoda dost zdržel a svatební obřad byl proto nakonec posunut na pozdější termín – 16. července 1409. Posun termínu nebyl bez problémů. Už v minulé kapitole bylo naznačeno, že průběh celé akce byl plánován velmi detailně dlouho dopředu a počítalo se tedy i s velkým množstvím hostů, kteří se v této době už museli zdržovat ve městě, nebo alespoň chystat na cestu. A nejednalo se pouze o samotné urozené hosty. Počítat musíme i s tím, že je do Bruselu měl dorazit i jejich početný doprovod sloužících. Všechny bylo nutné někde ubytovat a něčím je živit. Příchozí museli navíc dorazit na koních, které bylo nutné někde ustájit, a část z nich přijela na vozech, které musely být někde odstaveny. Vzhledem k tomu, že byl v rámci oslav, jak uvidíme, plánován i obvyklý turnaj, někteří návštěvníci si přiváděli i speciálně vycvičené turnajové koně, kteří se pravděpodobně obvykle nepoužívali pro běžné cestování.¹⁸⁸

Takto logisticky náročný podnik musel být i za normálních okolností velmi komplikovaný dokonce i pro tak velké a bohaté město jako Brusel. Posun termínu svatby doslova na poslední chvíli si tedy nepochybně vyžádal další enormní náklady. Problémem jistě bylo, že přímo na svatbu muselo být dostatečně dopředu objednáno i obrovské množství jídla,

¹⁸⁶ K tomu více: Robert STEIN, *Politiek en historiografie: het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*, Leuven 1994, s. 128.

¹⁸⁷ Nedá se přesně určit, o který hrad se jednalo. V Lovani, která byla do 13. století hlavní rezidencí brabantských vévodů, byly dva. Jeden se nacházel na řece Dyle, druhý byl nazývaný Mont-César. Vzhledem k tomu, že Mont-César prošel v roce 1375 nákladnou rekonstrukcí a lovanští měšťané doufali, že by se mohl opět stát hlavním vévodovým sídlem, je pravděpodobnější, že se jednalo o ten. Lovañ byla v této době sice městem stále významným, hlavním městem oblasti však již v této době byl ekonomicky silnější Brusel, kde vévoda vlastnil nejen Coudneberský palác, ale i Cantersteen. Kromě zmíněných míst Antonín (a později i Eliška) často pobýval ve svých rezidencích v Bosvoorde, 's-Hertogenboschi, Genappe, Tervurenu, Turnhoutu a Vilvoorde, ale i v Antverpách, kde žádný palác nevlastnili, ale využívali cizích nemovitostí. Vzhledem k tomu, že už bylo naznačeno, že Antonína Brabantského pojily velmi úzké vztahy k pařížskému královskému dvoru, je také nutné podotknout, že měl dvě vlastní residence také přímo v Paříži. K tomu více např.: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Rezidence Václava Českého, vévody lucemburského a brabantského, jejich funkce a úloha v rodinných a "mezinárodních" vztazích*, s. 540-541, Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 51-56.

¹⁸⁸ K tomu více např. Daniela DVOŘÁKOVÁ a kol., *Člověk a svět zvířat v středověku*, Bratislava 2015; Táž, *Kůň a člověk ve středověku*, Budmerice 2007.

kteřé (zvlášt' v letních měsících) rychle podléhalo zkáze. Konkrétně tento problém nám dokládají i prameny, značné ztráty totiž například utrpěl bruselský řezník.¹⁸⁹

Budoucí manželé se nakonec i přes vévodovo zpoždění skutečně poprvé podle plánu setkali v Lovani a o několik dní později se i s celým doprovodem přesunuli do nedalekého Bruselu, který už byl připraven na svatební veselí. Celá akce nezačala obřadem, jak by se dalo možná očekávat, ale oslavami. Vévoda Antonín pobýval spolu se svými syny z prvního manželství a dvorem v Coudenbergu nejpозději od soboty 13. července. V paláci byla ubytována i jeho budoucí manželka a nejvýznamnější hosté. Ve stejný den sem měl například dorazit i Antonínův starší bratr Jan Nebojácny s doprovodem a jejich mladší bratr hrabě Filip z Rethel.¹⁹⁰

Martin Nodl upozorňuje ve své práci věnované královským svatbám a rozvodům na příklady z říšského prostředí pozdního středověku, kdy byly dopředu vypracovávány podrobné seznamy hostů a pozvánky obsahovaly i informace o doporučených barvách oděvů, nebo svatebních darech.¹⁹¹ Tento pramen nám bohužel chybí, i když pravděpodobně existoval, už jen proto, že látkám a oděvům byla, jak bylo výše uvedeno, již při přípravách věnována extrémně velká pozornost. Otázkou zůstane, kolik hostů bylo na svatbě přítomno z českých zemí a o koho se konkrétně jednalo.

Svatba se udála před zraky všech pozvaných 16. července 1409 ráno. Samotný obřad proběhl v bezprostřední blízkosti paláce Coudenberg, a to buď ve farním kostele svatého Jakuba, jak uvádí Edmond de Dwynter, nebo před ním, jak uvádí neznámý autor *Brabantsche Yeeften*.¹⁹² Obě varianty jsou možné, protože sňatky byly v této době a oblasti uzavírány jak uvnitř kostela tak před ním.¹⁹³ Zásadní bylo především to, aby proběhly před očima svědků, kteří jim dodaly punc legitimacy a mohli případně později potvrdit, že oba snoubenci vstupovali do svazku dobrovolně a manželství tak bylo uzavřeno dle kanonického práva. Intimní obřady, kde by byli přítomni jen snoubenci a oddávající, byly považovány za sňatky tajné, společensky nevhodné a obvykle k nim docházelo pouze v případě, kdy s manželstvím nesouhlasily rodiny

¹⁸⁹ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, 2395, f. 493v; Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 113.

¹⁹⁰ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 106r.

¹⁹¹ Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 87.

¹⁹² Detailní popis obřadu podává především: EDMOND DE DWYNTER III, s. 186-187; BY III, s. 91-94.

¹⁹³ K tomu více: Myriam GREILSAMMER, *L'Envers du tableau. Mariage & maternité en Flandre médiévale*, Paris 1990, s. 93-113; Jean-Baptiste MOLIN - Protas MUTEMBE, *Le rituel du mariage en France du XIIe au XVIe siècle*, Paris 1974, s. 43-46. K reprezentaci v oblasti brabantska: Mario DAMEN, *Convocatie en representatie. De Staten van Brabant in de late middeleeuwen*, in: Noordbrabants historisch jaarboek 29 (2012), s. 29-43.

snoubenců. Vzhledem k tomu, že ve všech dostupných pramenech je zmíněn kostel, dá se snad předpokládat, že pár byl oddán některým z přítomných církevních hodnostářů. Sňatek tedy proběhl i v souladu s požadavkem *in facie ecclesiae*, což je u politicky založeného, oficiálního a takto detailně připravovaného svazku naprosto obvyklé.

Církev požadovala, aby manželství nebyla uzavírána tajně a bylo jim všemi prostředky bráněno již od čtvrtého lateránského koncilu.¹⁹⁴ To ovšem neznamenovalo, že vůbec nedocházelo k tomu, co dnes označujeme jako světský sňatek, a to i v nejvyšších společenských vrstvách. Martin Nodl takto upozornil např. na druhý sňatek Filipa Švábského s brabantskou vévodkyní Marií, který proběhl právě světským způsobem. Pár měl svůj manželský slib totiž složit před jedním z Filipových příbuzných, který byl oddávajícím.¹⁹⁵ Na rozdíl od tajných sňatků však proběhl s veškerou pompou a zcela veřejně.

Elišku oděnou prý v bílých šatech do kostela doprovodil Jan Nebojácny a hrabě z Clermontu.¹⁹⁶ Burgundský vévoda Jan měl také Elišce zapůjčit šperky a některé jí dokonce darovat. Je tedy patrné, že Jan Nebojácny měl skutečně velký zájem na tom, aby ke sňatku došlo.

Konkrétní průběh obřadu bohužel není nikde zachycen, jednalo se pravděpodobně o zcela běžný způsob, kterým uzavírání manželství probíhalo, proto nepřipadalo kronikářům podstatné, se jím více zabývat. Bohužel tedy z písemných pramenů nevíme ani, jestli si například manželé vyměnili prsteny. Výměna prstenu však byla u vyšších vrstev obvyklá, a některé exempláře tzv. fede rings, jsou provedené velmi nákladně.¹⁹⁷ Bohužel nejsme schopni kvůli chybějícím písemným ani srovnat, jestli byl obřad v Brabantsku nějakým způsobem odlišný od těch, které se v podobné době konaly v Zemích Koruny české, domovinně nevěsty. Za zmínku ale stojí alespoň jeden obrazový pramen.

Naše vizuální představa průběhu svatebního obřadu bývá často ilustrována bohatým obrazovým materiálem, který se dochoval především ve formě rukopisných iluminací často

¹⁹⁴ Konstituce čtvrtého lateránského koncilu v Čechách publikoval: Robert ANTONÍN a kol., *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*, Praha 2020, s. 385-387.

¹⁹⁵ Martin NODL, *In facie ecclesiae*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje - Colloquia mediaevalia Pragensia 14*, Praha 2014, s. 57-58.

¹⁹⁶ Marie Bláhová dříve ztotožnila hraběte z Clermontu s hrabětem Janem I. Z Clermont-en-Beauvais (1381-1434) (Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 42).

¹⁹⁷ K tomu více např.: Věra ŠLANCAROVÁ, *Středověký šperk. Archeologické nálezy z Jižní Moravy*, Brno 2018.

doprovázejících především texty narativních pramenů.¹⁹⁸ V některých případech zachycují zcela konkrétní pár (určený heraldickými znaky, nikoli jakýmikoli individuálními rysy), který skládá svatební sliby. V literatuře týkající se Lucemburků tak často bývá ilustrativně užíváno především zobrazení sňatku Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským z Balduinova kodexu (viz Příloha č. 5).¹⁹⁹ V tomto případě by se ale více hodilo srovnání s iluminovaným rukopisem ms. IV 684 první části Brabantských gest, který je uložen v belgické Královské knihovně (viz Příloha č. 6-8).²⁰⁰

Text sice obsahuje starší část Brabantsche Yeesten sepsanou ještě Janem van Boendale, iluminace však pocházejí z první poloviny 15. století a vznikají v oblasti Nizozemí. Časově a místně jsou tak blízké době a prostoru, kde se provdala Eliška Zhořelecká. Ikonografie sňatků však zůstává podobná. Bohatý obrazový doprovod rukopisu se skládá s celkem 79 rozsáhlých iluminací, z nichž hned 13 je věnováno uzavírání manželství místních vévodů. Všechny de facto zobrazují totožnou scénu, podanou obdobně jako v Balduinově kodexu. Ústřední pár je v tomto případě vždy oděný v bohatém šatu s výraznými heraldickými znaky, aby bylo možné snadno identifikovat nejen, o koho se konkrétně jedná, ale zároveň také, jaký původ dvojice a jaký kapitál tím pádem do svazku přináší. Dvojice si slibuje věrnost rukoudáním za přítomnosti většího množství svědků (v některých případech je dokonce možné identifikovat mezi nimi významné příbuzné páru). Ve většině případů přítomnost kněze naznačuje obvyklé církevní požehnání, není to však v iluminacích pravidlem. Právě šablonovitost často opakovaného motivu, která se objevuje s drobnými obměnami na mnoha dalších dílech, by také mohla podporovat tezi, že se jedná o scénu zcela běžnou a standardní průběh obřadu, který všichni dobře znali. Nějakým takovým způsobem si tedy můžeme představovat i obřad, který čekal Elišku Zhořeleckou a Antonína Brabantského v Bruselu.

Po následující hostině se Eliška Zhořelecká přesunula na slavnostně vyzdobenou radnici. Vévoda Antonín se zúčastnil turnaje. Jednalo se o takzvaný tjust, tedy klání, kdy mezi sebou na kolbišti soupeřili dva jezdci na koních, jedoucí podél dřevěného zábradlí, a snažili se dřevci jeden druhého vyhodit ze sedla nebo alespoň zasáhnout. Antonín v klání bojoval třikrát a dva ze svých soupeřů prý srazil na zem. O tom, zda byl naopak potřetí zasažen sám, kronikáři

¹⁹⁸ K tomu více: Edwin HALL, *The Arnolfini Betrothal. Medieval Marriage and the Enigma of van Eyck's Double Portrait*, Berkley-Los Angeles-London 1994.

¹⁹⁹ Koblenz, Landeshauptarchiv, MS 1 C 1.

²⁰⁰ Brusel, De Koninklijke Bibliotheek van België, ms. IV 684. K tomu více: Bram CAERS – Mark VISSCHER, *The Illuminated Brabantsche Yeesten Manuscripts IV 684 and IV 685 in the Royal Library of Belgium: An Unfinished Project of Brabantine Historiography. Description, List of Illustrations and Index of Persons Depicted*, in: Monte Artium, č. 11 (2018), s. 7-35.

taktně mlčí. Eliška turnaj sledovala a po boji si její manžel sňal helmu a šel se své manželce poklonit. Eliška na to povstala také a uklonila se svému muži. Slavnostní turnaj pokračoval až do setmění a pak další dva dny. Antonín se jej i dále aktivně účastnil. Kromě něj však mezi účastníky také nalezneme i další významné šlechtice. Třeba hraběte z Nevers, nebo Eliščina budoucího druhého manžela lutyšského elekta Jana Bavorského. Biskup ze Châlons a pán ze Sayn se zase účastnili turnaje coby heroldi.²⁰¹ Na vítěze čekala odměna v podobě zlaté brože zdobené rubínem, diamantem a pěti perlami. Šperky si za odměnu vysloužila také dvojice, která slavnosti řídila.²⁰² Po uzavření sňatku se během svatební noci očekávala konzumace sňatku, přičemž muselo dojít k naplnění sňatku a jeho faktickému potvrzení. Nevěsta druhý den ráno snad také získala jítňní dar.

Během několika dní dle všeho došlo na brabantském dvoře k utracení obrovských sum. Nicolas Werveke se pokoušel vyčíslit, kolik takto opulentní akce mohla celkem stát.²⁰³ Víme, že na ni brabantské stavy uvolnili částku 225 tisíc korun. Ještě po roce 1411 ale Antonín podle brabantských účetních záznamů další peníze splácel. Nutno ale podotknout, že tyto výdaje brabantského dvora nebyly ničím až tak ojedinělým. Podle studie Roberta Steina vévoda Antonín v letech 1406 - 1415 uspořádal minimálně dvacet šest slavností a hostin a dalších dvacet turnajů. Jeho mladší syn Filip ze Saint-Pol pak dokázal uspořádat dokonce jedenáct turnajů během své vlády v Brabantsku, která trvala pouhé tři roky.²⁰⁴

Anne Chevalier-de Gottal také před časem upozornila na to, že velké množství hostů Brusel neopustilo hned po ukončení slavností, ale zdrželo se delší dobu.²⁰⁵ Otázkou tedy zůstává, jaký mohla mít takováto slavnost nepřímý dopad. Mezi významnými účastníky například docházelo k velkému množství diplomatických jednání ať už těch oficiálních nebo neoficiálních. Jejich pobyt sice extrémně finančně zatěžoval brabantský dvůr, ale mohl být například finančně výhodný pro místní řemeslníky a obchodníky s luxusním zbožím, pro něž příjezde obrovského množství majetných a urozených hostů nepochybně znamenal nárůst

²⁰¹ ENGUERRAND DE MONSTRELET II, s. 32-33; Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 170r.

²⁰² Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 170r, 182v, 200r-v.

²⁰³ Nicolas VAN WERVEKE, *Die Erwerbung des Luxemburger Landes durch Anton von Burgund*, s. X.

²⁰⁴ Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 ca. 1480*, s. 88 – 91.

²⁰⁵ Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 119-20.

poptávky po jejich službách. Bohužel prameny to v tomto případě přímo nedokládají a lze o tom jen spekulovat.

Šlechtické slavnosti v oblastech pod vlivem burgundského dvora představovaly finančně náročnou záležitost. Lesk a nádhera však byly pro reprezentaci tehdejších elit zásadní a úzce souvisely i s reálným vlivem a politickou mocí, která se ve šlechtické společnosti odvíjela od osobní pověsti a cti, s níž souvisela i velkorysost přecházející až v jistou míru rozhazovačnosti.²⁰⁶ Okázalé slavnosti měly především jasně veřejně ukazovat moc vévodů, kteří vystupovali jako majetní vladaři, kteří byli ale i schopni účastnit se turnaje a prezentovat se jako ideál rytířství. Svatební oslavy, ale musely odpovídat i významu nevěsty. V tomto konkrétním případě si Antonín Brabantský bral za manželku jednu z nejbližších příbuzných muže, kterého byl ochoten považovat za římského krále, a tedy svého lenního pána. Ženu, díky níž mohl hypoteticky v budoucnu získat obrovské majetky, ty ale bylo třeba ještě zajistit.

²⁰⁶ K tomu více např.: Raymond VAN UYTVEN, *Splendour or Wealth: Art and economy in the Burgundian Netherlands*, s. 101 – 124.

5.5 Manželství

Historici mají tendenci končit výklad sňatkové politiky právě bodem uzavření manželství, nejspíš proto, že dochované prameny nejlépe postihují právě předsvatební smlouvy a komplikovaná jednání, která sňatky středověkých elit předcházela.²⁰⁷ Manželství je ale dlouhodobý svazek mezi dvěma lidmi, nehledě na to, jestli vznikl z romantických nebo čistě pragmatických důvodů. Za dobu jeho trvání dochází k velkému množství změn, a to nejen ve vztahu mezi manžely nebo jejich rodinami, ale i k těm geopolitickým. Dohody, na kterých bylo manželství postaveno, se netýkaly pouze jednoho momentu, ale plánovaly budoucnost, a to nejen manželského páru, ale počítaly například i se zajištěním jejich potomků. Je tedy třeba se na věc dívat z mnohem širšího hlediska a zohlednit i následný vývoj.

Historické interpretace navíc často působí tak, že ve chvíli, kdy se žena provdala, začala žít se svou novou rodinou a její kontakty s prostředím, z kterého pocházela, prakticky vyhasly. Pokud měl ale sňatek vzniknout za účelem posílení vztahu mezi dvěma rody, je daleko logičtější představa pozice takové ženy také jako jakéhosi přímlyvce, respektive kontaktu, který pomáhá oběma stranám, což může být pozice velmi vrtkavá. Některé dámy jistě navíc měly i vlastní ambice. Naopak představa, že žena byla na cizí dvůr pouze „odložena“ a její role dále tkvěla pouze v rození dědiců, byla samozřejmě v některých případech možná, ale je otázkou, kdy je vůbec plně prokazatelná. Jak tedy probíhaly kontakty mezi nově spojenými rody a jakou roli v nich ženy hrály? Jakým způsobem reálně docházelo k naplnění jednotlivých bodů předmanželských smluv?

Příklady blízkých kontaktů s rodem, z kterého pocházely, velmi dobře nalezneme nejen u Elišky Zhořelecké, ale i u dalších lucemburských princezen. Připomeňme například to, že Karel IV. byl odeslán na výchovu k francouzskému královskému dvoru v době, kdy byla francouzskou královnou jeho teta Marie Lucemburská.²⁰⁸ Eliška Přemyslovna udržovala kontakty se svými dcerami a část života strávila na dvoře své nejstarší dcery Markéty a jejího manžela Jindřicha II. Dolnobavorského.²⁰⁹ Karlova dcera Kateřina se naopak po smrti svého

²⁰⁷ Např. Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, s. 32-45; Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, s. 69-119; Martin NODL, *Rituál královských svateb a zasnub*, s. 163-187; Adéla JILEMNICKÁ, *Sňatková politika Jana Lucemburského* (nevydaná bakalářská práce); Mlada HOLÁ, *Sňatek Karla IV. s Annou Svídnickou*, s. 69-76.

²⁰⁸ K tomu více: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 174-177.

²⁰⁹ K tomu více: Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká*, Praha 2008, s. 70.

prvního manžela vrátila na pražský dvůr a pobývala zde i v průběhu svého druhého manželství.²¹⁰

Podobné příklady neustávajících kontaktů s příbuzenstvem máme doloženy i u žen, které se za Lucemburky provdaly. Za připomenutí stojí například královna Žofie a její dnes již dobře zmapovaná korespondence s bratry, nebo vztahy Barbory Celjské s jejími příbuznými.²¹¹ Co ale víme o kontaktech Elišky Zhořelecké s její domovinou?

Po odjezdu svatebních hostů a skončení všech oslav čekal na Elišku nelehký úkol zhostit se nové role brabantské vévodkyně. To v praxi mimo jiné znamenalo, že bylo třeba ustanovit její vlastní dvůr. Složení tohoto dvora se rekonstruuje z dostupných pramenů poměrně složitě, ale alespoň několik útržkovitých informací nám může napovědět, jak vypadal. V první řadě nás samozřejmě zajímá, jestli se na něm dlouhodobě pohybovaly jen osoby, které pocházely z brabantského prostředí, nebo i jedinci, kteří s Eliškou odešli z Čech a usadili se v západní Evropě. Právě jejich přítomnost by obecně vzato mohla mít na ženu značný vliv. Do jisté míry kladný v tom, že se náhle neocitla v cizím prostředí sama a měla u sebe někoho, komu pravděpodobně mohla plně důvěřovat a kdo jí mohl dobře zprostředkovávat kontakt s pokrevními příbuznými a původním domovem. Z opačného pohledu jí ale něco takového mohlo značně komplikovat sžití se s novým prostředím.

Pokud se žena například přivdala z jazykově odlišné oblasti, nebyla tak silně nucena užívat jazyk typický pro daný dvůr, zažívat si nové zvyky a obyčeje a plnohodnotně tak fungovat ve své nové pozici. Připomeňme podobný příklad z českého prostředí. Milovaná manželka Karla IV. Blanka z Valois se dočkala po svém příchodu do Čech právě za svůj frankofonní dvůr značné kritiky kronikáře Petra Žitavského.²¹² Ten se totiž pozastavil nejen nad její krásou a v českém prostředí neobvyklým oděvem podle francouzské módy, ale primárně kritizoval, že prý mluvila pouze francouzsky a obklopovala se francouzskou družinou. Zbraslavský kronikář zjevně nebyl jediný, komu Francouzi vadili, protože zmíněná družina byla po pouhém měsíci odeslána zpět do Francie a nahrazena českou. Značně kritické jsou

²¹⁰ K tomu více: Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, s. 180-182.

²¹¹ K tomu více: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna královna*; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu českej kráľovnej*, s. 75 – 114; Božena KOPIČKOVÁ, *Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, Praha 2018, s. 217-262; Božena KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 8 (2001), s. 121 – 138.

²¹² K tomu více: František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, Praha – Litomyšl 2002, s. 33-34; FRB IV, s. 319-320.

dobové prameny také k manželce Karla VI., francouzské královně Isabele Bavorské, jíž předhazují její špatnou francouzštinu a přecházejí až ke kritice jejího původu, jak bylo uvedeno výše.²¹³

Na dvoře Elišky Zhořecké a Antonína Brabantského se se vši jistotou pohybovaly osoby pocházející z Čech. Mohlo se samozřejmě jednat jak o jednice, kteří byli součástí Eliščina doprovodu na svatbu, ale stejně tak dobře Čechy, kteří zde již dříve pobývali. Zůstává otázkou, jak velký vliv mohla mít právě přítomnost Čechů na Eliščiny osudy především po smrti Antonína Brabantského, jak uvidíme níže.

Zcela bez pochyby můžeme v Eliščině fraucimoru doložit minimálně jednu zásadní a vysoce postavenou ženu původem z Čech – Annu z Koldic. V jednom z listů, který se jinak týkal platby za výšivky jakémusi Rummekenu Collensovi, je totiž uvedena jako Eliščina hofmistrině.²¹⁴ Některé další osoby původem z Čech zde pobývali již od doby vlády Václava Českého, jiní se mohli dát přímo do Antonínových služeb nebo je sem pouze na čas mohla zavést nějaká diplomatická mise. V nedávné době poměrně detailně zmapoval Bertrand Schnerb Čechy pobývající v tomto období na burgundském dvoře.²¹⁵ Vzhledem k úzké provázanosti brabantského dvora se dá uvažovat i o tom, že se v Bruselu často objevovali někteří z nich.

V prvních letech po svatbě se Eliška nejspíš do vysoké politiky nijak zásadně nevstupovala a věnovala se spíše snaze zorganizovat si vlastní život, jakožto nová brabantská vévodkyně. Z tohoto období máme Elišku doloženou nejčastěji ve spojitosti s poměrně vysokými platbami za luxusní zboží, jako bylo oblečení, doplňky a šperky. V prosinci roku 1409 například manželé utratili částku 379 korun a 26 grošů u kožešníka Jana Renarda za šest

²¹³ K tomu více: Tracy ADAMS, *The Life and Afterlife of Isabeau of Bavaria*, Baltimore 2010, s. 113-148.

²¹⁴ Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, s. 163, č. 8589; Josef EMLER (ed.), *Libri confirmationum. Ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber sextus ab anno 1399 usque ad annum 1410*, Pragae 1883, s. 218. Zmiňuje se o ní například: Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišici páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 221. Anna z Koldic byla dcerou Těmy mladšího z Koldic a sestra dvořana Václava IV. Albrechta z Koldic. Vdala se za Boreše z Rýzmburka a po jeho smrti se vydala s mladou Lucemburkovnou a také se svým bratrem do západní Evropy na svatbu a zůstala zde. Stala se Eliščinou hofmistryní. Rozhodně se ale nevzdala svých majetků v Čechách, kde měla v držení Bochov, jak naznačuje zápis v konfirmačních knihách. Zde se ovšem uvádí jako správkyně kuchyně Elišky Zhořecké.

²¹⁵ Bertrand SCHNERB, *Des nobles de Bohême à la cour de Bourgogne au temps des ducs de la Maisonde Valois*, in: Martin Nejedlý, Jaroslav Svátek (eds.), *La noblesse et la croisade à la fin du Moyen Âge*, Toulouse 2015, s. 109-130.

set kun, jejichž kožešina měla být použita na jejich šaty a pláště.²¹⁶ Eliška také měla ve svých službách bruselského zlatníka Jeana Kug nebo výše uvedeného výšivkáře Rummekena Collense.²¹⁷

Vévodský pár nepobýval pouze na svém hlavním sídle v Bruselu, ale také na hradě v Lovani, v paláci v Tervurenu nebo na hradě v Turnhoutu. Podle studie Roberta Steina uspořádal vévoda Antonín mezi lety 1406-1415 minimálně dvacet šest velkolepých slavností a hostin a dokonce dvacet dva turnajů.²¹⁸ Elišky život byl tedy jistě spojen i s mnohými radostmi a dvorskými zábavami.

Nejočekávanější událostí však v této době pravděpodobně bylo narození potomka vévodského páru. Dítěte, které se hypoteticky mohlo za určitých okolností stát i dědicem lucemburské dynastie. Mladým manželům se ho podařilo zplodit velmi brzy po svatbě, protože se dle všeho narodilo již v roce 1410.²¹⁹ Byl jím syn pojmenovaný Vilém.²²⁰ Na bohaté prameny týkající se Vilémova narození před časem upozornila Anne Chevalier-de Gottal v publikaci *Les Fêtes et les Arts à la Cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*.²²¹ Podobně jako v případě svatby se totiž nemusíme spoléhat pouze na vyprávění kronik, ale dostatek informací k tomuto tématu nalezneme i ve fondech bruselského archivu.

Jsme tak schopni až do překvapivých detailů rekonstruovat přípravy vévodského páru na rodičovství.²²² Víme, že Elišce byly pro tyto účely vyhrazeny dva bohaté a nákladně zdobené pokoje v paláci Coudenberg. Jeden o něco méně honosný a užívaný spíš pro jakýsi běžný provoz, druhý reprezentační, kde se vévodkyně střetávala s návštěvami a její malý syn byl poprvé představován veřejnosti.

²¹⁶ Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, s. 190, č. 8715.

²¹⁷ Tamtéž, s. 160, č. 8574; s. 161, č. 8589; s. 163, č. 8590.

²¹⁸ Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 ca. 1480*, s. 88-91.

²¹⁹ EDMOND DE DYNTER III, s. 187.

²²⁰ Narozením Viléma se zabývala: Anne CHEVALIER, «Guillaume, un prince brabançon à l'aube du XVe siècle», in Cahiers, Bruxellois, t. 33, 1992, p. 1-15; Monique SOMMÉ, *Le cérémonial de la naissance et de la mort de l'enfant princier à la cour de Bourgogne au XVe siècle*, in: *A la cour de Bourgogne. Le duc, son entourage, son train*, Jean-Marie Cauchies (ed.), Turnhout 1998, s. 33 – 48.

²²¹ Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 121-128.

²²² Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 460v, 485r; Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, registre n. 131, f LXVII, LXVIII.

Před Vilémovým narozením vévodský pár zainvestoval do luxusních lůžkovin včetně zlatem zdobených polštářů, plněných levandulí, drahých látek, které pokrývaly zdi, nejrůznějších látek přímo pro dítě nebo drobných zlatnických předmětů, které měly být užívány při péči o malého Viléma (např. lahvičky na růžovou vodu, misky apod.), a také dětské vaničky.

Rodiče také nechali dítěti opatřit dvě kolébky (jednu do každé místnosti). První byla menší, zelená, zdobená zlatými květinami, náboženskými symboly a erby obou rodičů. Druhá kolébka měla pravděpodobně sloužit především při přijímání návštěv a reprezentaci budoucího dědice vévodského páru. Byla proto větší, zdobená zlatem a vévodily jí plastiky mořských panen, ale také andělé a další křesťanské symboly. Výrazná výzdoba mohla působit nejen reprezentativně, jako jakýsi ukazatel budoucího významu potomka, ale snad mohla malé dítě při dlouhých oficiálních akcích do jisté míry rozptylovat a uklidňovat. Výzdoba však měla zároveň dítě ochraňovat, podobně jako obrazy, které zavěšené nad lůžkem vévodkyně – Svatý Jiří a Svatá Markéta.

Bez zajímavosti není ani to, že jsme informováni o jménech autorů malířských a zlatnických prací. O malby se postaral Antonínův dvorní malíř Christophe Besaen, práce ze zlata a drahých kamenů zpracoval Daniel de Watermael. Působení umělců na brabantském dvoře by si do budoucna zasloužilo podrobnější uměleckohistorické zhodnocení, to by nás však odvádělo od tématu této práce.

Na rozdíl od umělců a dekoratérů nám však chybí údaje o identitě a působení chův nebo kojných, které se jistě musely o dítě starat. Podobně jako v případě Elišky Zhořelecké pak neznáme ani v případě malého Viléma přesné datum narození. Prameny jsou sice v tomto případě poněkud bohatší, bohužel si ale dost protiřečí. Pokud by dítě bylo počato o svatební noci, jak tvrdí Edmond de DYNTER, narodilo by se někdy na začátku dubna 1410.²²³ Prameny z první poloviny 16. století hovoří o červnu.²²⁴ Podle zápisu z dubna 1410 z register, která jsou součástí fondu La Chambre des Comptes se měl syn vévodského páru narodit v dubnu po Velikonocích.²²⁵

²²³ EDMOND DE DYNTER III, s. 187.

²²⁴ W.-A. VAN DIEVE (ed.), *Petrus Divaeus, Jaerboeken der stad Leuven van 240 tot 1507*, Bruxelles-Louvain 1856, s. 218.

²²⁵ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, registre n. 131, fLXVII, LXVIII: *"l'estat de gesine de madame duchesse Isabeau de Goerliz fait au mois d'Avril apres pasques 1410 et son filz nomme Guillaume"* K termínu Velikonoc: Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 508-509, v roce 1410 připadla velikonoční neděle na 23. března.

Naopak patrně známe přesné datum Vilémova křtu, prameny udávají, že se měl odehrát v neděli 22. června 1410.²²⁶ Literatura, která se problematikou křtů dětí ve středověku zabývá, obvykle uvádí, že děti byly vzhledem k vysoké úmrtnosti novorozenců v této době křtěny co nejdříve po porodu, ideálně v rámci několika následujících dnů. Mělo se tak předejít tomu, aby dítě zemřelo bez křtu, který se považoval za způsob, jakým bylo nejen očištěno od prvotního hříchu, ale také přijato do křesťanské společnosti. Jednalo se o natolik důležitou svátost, že v případě, kdy hrozilo, že potomek zemře těsně po porodu, mohla být udělena i laikem (*in casu necessitatis*), aby se předešlo tomu, že se dětská duše dostane do *limbu puerorum* a ztratí tak navždy naději na spásu.²²⁷

Otázkou však je, jestli se můžeme jen na základě teze, že se děti křtily v dnech okamžitě následujících po porodu, přiklonit k tomu, že se Vilém narodil koncem června, jak říkají mladší prameny. Mohlo se totiž stejně dobře stát, že naopak mladší prameny o červnu hovoří právě na základě toho, že jejich autorovi bylo známo datum Vilémova křtu. Opět se navíc dostáváme k problematice opulentních oslav v prostoru západní Evropy v 15. století. Ani křest totiž rozhodně nebyl v tomto případě nějakou intimní rodinnou událostí a bylo nutné, aby se na něj stihly dopravit pozvané osoby. Je otázkou, jestli tedy bylo možné takto rozsáhlou společenskou událost zorganizovat během několika málo dní.

V daném případě byl sice naplánován na neděli, ale oslavy probíhaly již dva dny před tím za přítomnosti velkého množství urozených hostů. Dochován máme i popis velkolepého průvodu, který v neděli s malým Vilémem zamířil do kostela sv. Michala archanděla a svaté Guduly, kde přijetí svátosti křtu došlo.²²⁸ Nejdůležitější trojicí osob, které byly na slavnost do Bruselu pozvány, byli dva Vilémovi kmotři a jedna kmotra. Oba kmotři byli potomci vedlejší tzv. bavorsko-straubingské větve bavorských Wittelsbachů - dědic Holandska, Zeelandu a Henegavska Vilém II. Bavorský a jeho mladší bratr lutyšský biskupský elekt Jan III. Bavorský, budoucí druhý manžel Elišky Zhořelecké. Identita kmotry není známa a bohužel ani nejsme informováni o tom, jestli se křtu zúčastnil některý z Vilémových rodičů. Pokud by skutečně došlo ke křtu těsně po porodu, Eliška sama by se ho patrně nezúčastnila. Žena byla vnímána

²²⁶ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 362v.

²²⁷ K tomu více: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ - Martin HOLÝ - Tomáš STERNECK - Jan ZELENKA a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019, s. 370; Milena LENDEROVÁ a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české. Tématická řada. Dětství*, Praha- Litomyšl 2021, s. 62-63.

²²⁸ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395. f 362r, 362v.

během šestinedělí, jako nečistá a nebylo obvyklé, že by se účastnila veřejné festivity.²²⁹ Dítě pokřtil biskup z Arrasu Martin Poré.

Je patrné, že výběr osobností přítomných u křtu nebyl nahodilý. Významný arraský biskup byl spojencem vévody Antonína. Vilém II. Bavorský, po kterém bylo dítě pravděpodobně i pojmenováno, byl, podobně jako jeho mladší bratr Jan, nejen Antonínovým spojencem, ale ovládal i významná území sousedící s Antonínovými majetky, a zároveň představoval jakési spojení mezi Antonínem a Lucemburky. Sestrou Viléma a Jana byla totiž první manželka Václava IV. Johana.²³⁰

Malý Vilém ovšem brzy po křtu zemřel a s jeho životem vyhasly i jakékoliv naděje, které do něj obě rodiny vkládaly.²³¹ Otázkou, kdy došlo k nešťastné události se opět zabývala Anne Chevalier-de Gottal, která jako první upozornila především na to, že se neshoduje datum uvedené v archivních fondech bruselského archivu (k 5. červenci 1410 se zde mluví o tom, že Vilém před několika dny zemřel) s informacemi na Vilémově epitafu (10. července 1410).²³² Narativní prameny o přesném datu Vilémova úmrtí mlčí. Logičtější se však zdá, že nejpřesnější informace poskytnou právě účty a Vilém tedy musel zemřít někdy na přelomu června a července 1410, tedy prakticky bezprostředně po křtu.

Pohřben byl v chóru karmelitánského kostela v Bruselu vedle manželky Václava Českého, Johany Brabantské.²³³ Z hlediska vztahů mezi Lucemburky a Brabantskem se i místo Vilémova posledního odpočinku jeví, jako poměrně zásadní a do jisté míry symbolické. Vládnoucí dynastie si obvykle budovaly rodové nekropole v místech, kde byli jednotliví členové rodu nejen pohřbeni, ale kde za ně mohly být slouženy zádušní mše. Volba tak padla spíše na kláštery než soukromé kaple. Tato místa se tak mohla stát i jakýmsi místem rodové paměti a vzpomínky na předky. Místem, které, pokud zde byli členové rodu pohřbíváni dlouhodobě, mohlo velmi dobře být dobrým dokladem legitimacy moci případných dědiců. Právě otázka dědictví a legitimního nástupnictví v Brabantsku byla v této době velmi horkým

²²⁹ K tomu více např. Milena LENDEROVÁ a kol., *Velké dějiny země Koruny české. Tématická řada. Dětství*, s. 62.

²³⁰ K tomu více: Ivana HERGLOVÁ, *České království – soused Bavorska v pozdním středověku a raném novověku (nevydaná disertační práce)*, Praha 2015.

²³¹ EDMOND DE DYNTER III, s. 187; BY III, s. 96.

²³² Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 396r; Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 132-133.

²³³ EDMOND DE DYNTER III, s. 187; BY III, s. 96; Alexandre HENNE, Alphonse WAUTERS, *Histoire de la ville de Bruxelles, T1*, Bruxelles 1845, s. 187.

tématem, jak již bylo naznačeno. Dalo by se tedy očekávat, že by mohla být i takovými otázkám věnována značná pozornost.

Zatímco Václav Český, jakožto vévoda lucemburský, brabantský a limburský, spočinul ve starobylém cisterciáckém opatství Orval, místem posledního odpočinku jeho manželky Johany Brabantské, dědičky Brabantska a Limburska se stal karmelitánský kostel v Bruselu. První manželka Antonína Brabantského, Jana ze Saint-Pol byla pohřbena v kostele v Tervurenu, stejně jako později samotný Antonín a jejich dva synové – Jan IV. a Filip I.²³⁴ Tervuren, který je dnes v podstatě předměstím Bruselu a nepůsobí tak honosně jako ve 14. a 15. století, sloužil jako jedna z vévodských rezidencí a zdejší kostel nám je z pramenů dobře znám díky sňatku Jindřicha VII. Lucemburského s Markétou Brabantskou.²³⁵

Jedná se tedy o pohřebiště zcela odpovídající významu brabantských vévodů. Nabízí se tedy otázka, z jakého důvodu byl Vilém pohřben v Bruselu u karmelitánů. Na první pohled by tím mohl být svým způsobem snižován jeho význam jako Antonínova třetího syna. Na druhou stranu symbolicky spočinul vedle dědičky Brabantska, Johany. Podle svatební smlouvy jeho rodičů, se totiž právě on měl stát, stejně jako Johanin manžel, dědicem Lucemburska, přičemž za určitých příznivých okolností by mohl pomýšlet i na dědictví po Lucemburcích obecně.

Spojení Antonína a Elišky bylo jen prvním krokem, tato dvojice byla nucena si své nároky na zmiňovaná území aktivně prosazovat. Právě Vilém však mohl být osobou, která by mohla vládu v oblasti stabilně zajistit. Nemohl tedy jeho pohřeb vedle Johany hypoteticky tedy být spíše projevem úcty dědici? Odpověď se asi bohužel nedozvíme. Smrt Viléma musela jistě být pro jeho rodiče tragickým okamžikem. Z čistě pragmatického úhlu pohledu na budoucnosti země, kterým vládli, ovšem ještě nemusela znamenat nic zásadního. Mladý pár měl šanci mít společně další potomky. To se ovšem nakonec nestalo a, jak později uvidíme, pravděpodobně to Elišce v jisté fázi poměrně hodně zkomplikovalo život.

Během prvních dvou let manželství Elišky a Antonína ovšem došlo k obrovskému personálnímu otřesu na říšském trůnu. Nejdříve 18. března 1410 zemřel římský král Ruprecht Falcký. Na jeho místo se podařilo krátce dostat Joštovi, i ten však v lednu 1411 zemřel a byl nakonec nahrazen Eliščiným strýcem Zikmundem Lucemburským.²³⁶ Jak bylo naznačeno

²³⁴ Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVe siècle*, s. 129-152; Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden*, s. 9.

²³⁵ K tomu více: Wojciech IWAŃCZAK, *Jan Lucemburský*, Praha 2018, s. 16.

²³⁶ K tomu více: František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II./6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, s. 336-338; Wilhelm BAUM, *Císař Zikmund. Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996, s. 86-

v předcházející kapitole, komplikované vztahy mezi jednotlivými Lucemburky, Ruprechtem a brabantským vévodou (resp. jeho burgundskými příbuznými), patřily mezi hlavní důvody uzavření Eliščina a Antonínova manželství. Jošt měl navíc ve svém držení lucemburskou zástavu, která měla být manželé vykoupěna, a Zikmundovi se 28. února 1409 narodila dcera Alžběta a těšila se dobrému zdraví.²³⁷ Eliška tak najednou nebyla nejmladším členem rodu a tedy potencionální dědičkou.

Zcela přirozeným způsobem tak během relativně krátké doby došlo ke změnám, které naprosto podryly původní motivaci k sňatku a nabouraly tak předem vyjednané podmínky. Dalo by se dokonce říci, že z hlediska ujednání mezi Václavem IV. a vévodou Antonínem, na kterých bylo manželství postaveno, začal sňatek najednou naprosto postrádat smysl. Na druhou stranu se ovšem jednalo o svazek, který byl z hlediska církevního práva nerozlučitelný, a případné vyvázání se z manželských slibů by bylo natolik složitým procesem, že se stávalo až posledním možným řešením. Manželský pár tak musel společně začít hledat smysluplné řešení, jak z nastalé situace alespoň vytěžit co nejvíc. Otázkou tedy samozřejmě je, jakou roli v tom hrála Eliška Zhořelecká.

Diplomatický materiál, který se nám dochoval a pochází z produkce kanceláře brabantského vévody, z velké části tvoří listiny, které vydávali manželé společně.²³⁸ Jedná se především o dokumenty vztahující se ke komplikované situaci v Lucembursku. Vzhledem k tomu, že Antonín zde svou moc mohl uplatňovat jen díky sňatku s Eliškou, bylo by chybou na ni v těchto úvahách zapomínat. V kopiářích můžeme narazit, byť v menší míře, i na několik příkladů dokumentů, které jsou vydány pouze jménem Elišky.²³⁹ V prvních letech manželství se však jedná se především o ochranné glejty.

95; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. V. (1402-1437)*, Praha – Litomyšl 2010, s. 130-133; Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský. Liška na trůně*, s. 44-46; Petr ELBEL, *Zikmund Lucemburský*, in: Pavlína Cermanová, Robert Novotný, Pavel Soukup (eds.), *Husitské století*, Praha 2014, s. 194; Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*, s. 148-161.

²³⁷ Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna královna*, s. 69-73.

²³⁸ Např. Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 129-131, č. 1525; s. 132-133, č. 1527; s. 133-134, č. 1528; s. 134-135, č. 1529; s. 138, č. 1530.

²³⁹ Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, s. 160, č. 8574; originál uložen v: Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 195, č. 45673, f 90v - 91r. Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, s. 162, č. 8584, s. 186, č. 8695; originál uložen v: Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 195, č. 45673, f 86v, 87r; f 102v. Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de*

Manželé se vydali do Lucemburska v lednu 1411.²⁴⁰ Místní obyvatelé však jejich vládu odmítli uznat a vzbouřili se. V čele odboje stál místní šlechtic Huart d'Autel. Antonínovi se sice podařilo povstání potlačit, ale toto vítězství nemělo dlouhého trvání. Další vzpoura proti mladému páru vypukla hned v únoru následujícího roku a s krátkými přestávkami bouře pokračovaly až do srpna 1413.

Václav IV. se mladé manžele v jejich snahách ovládnout Lucembursko pokoušel podpořit, a to i přes to, že výše uvedené změny na římském trůně totiž způsobily, že zásadní bod smlouvy – spojenectví proti Ruprechtovi – se stal zcela bezpředmětným. Jednou z králových motivací mohlo být to, že musel podle smluv vyplatit Eliščino věno, přičemž se podle předsvatebních úmluv počítalo s tím, že věno nahradí právě držba Lucemburska. V srpnu 1411 proto Václav v Praze vydal nejdříve listinu, kterou nařizoval všem ve městech a vsích v Lucembursku, Chyni a Alsasku přísahat Elišce a jejímu manželovi poslušnost, a o pár dní později potvrdil Antonínovi držbu Brabantska.²⁴¹ Václav IV. tak navíc činil nejen z moci českého krále, jak by se dalo téměř měsíc po Zikmundově korunovaci očekávat, ale i nadále jako král římský, a z Antonína tak de facto udělal svého leníka.

Zikmund naopak ve vztahu k Antonínovi zcela navázal na politiku svého předchůdce na římském trůně Ruprechta Falckého a naprosto odmítal uznat Antonínovu držbu Brabantska. Ze strany Zikmunda dával tento postoj jasný politický smysl. Moc burgundských vévodů na západní hranici říše povážlivě sílila a rozšíření sféry jejich vlivu nejen o Brabantsko, ale také o Lucembursko, by z hlediska Zikmundovy politiky v této době orientované spíše na spolupráci s francouzským králem, nebylo strategické a mohlo by zbytečně oslabit jeho pozici.²⁴² V roce 1412 proto římský král v Košicích vydal nařízení, kterým všem obyvatelům Lucemburska zakazuje Elišce a Antonínovi holdovat.²⁴³ Odvolává se na to, že by tak byla znevážena práva české koruny.

Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404), s. 179, č. 8664; originál uložen v: Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 195, č. 45673, f 97.

²⁴⁰ EDMOND DE DYNTER III, s. 204-205, BY III, s. 119-122.

²⁴¹ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg*, T. IV, s. 126, č. 1523; EDMOND DE DYNTER III, s. 190-191.

²⁴² K tomu více: Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, s. 237-239, Heinz-Dieter HEIMANN, *Zwischen Böhmen und Burgund Zum Ost-Westverhältnis innerhalb des Territorialsystems des Deutschen Reiches im 15. Jahrhundert*, Köln - Wien 1982, s. 66-67; Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant*, s. 347; Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, s. 237-239.

²⁴³ Wilhelm ALTMANN (ed.), *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410-1437)*, I. Band (1410-1424), Innsbruck 1896-1897 (dále jen RI XI/I), s. 14, č. 212.

Antonín s Eliškou vyslali na konci léta 1412 do Čech další poselstvo, které mělo za úkol jednat s Václavem IV. o lucemburské zástavě.²⁴⁴ Edmond de Dynter v tomto případě ve své kronice popsal veškerá jednání v rámci této mise velmi podrobně, protože jí byl sám účasten. Na cestu jej doprovodili Egidius de Rodemacher a hrabě Vilém mladší ze Seyne, který již byl přítomen dřívějším jednáním o Eliščinu ruku. Do Prahy měli všichni dorazit 19. září 1412, krále zde však nenašli, protože pobýval na Karlštejně.

Poselstvo se tedy vydalo na další cestu, avšak ani poté, co úspěšně dorazili na Karlštejn, se nemohli ke králi nějakou dobu dostat. Pasáže kroniky věnované setkání poselstva s králem bývají v české literatuře hojně citovány především kvůli tomu, že Václav měl Edmondu de Dynterovi ukázat dnes zaniklé nástěnné malby, tzv. Lucemburský rodokmen.²⁴⁵ Václav se ale podle kronikáře také vyptával na Elišku a Antonína a nakonec měl vyslancům přislíbit listiny, které budou řešit problémy s držbou Lucemburska. Ani jejich vyhotovení se k nelibosti kronikáře neobešlo bez otálení, ale nakonec je výprava po několika dalších týdnech v Praze získala a mohla se opět vydat zpět do Brabantska.²⁴⁶

Poselstvo našlo vévodu a vévodkyni v Turnhoutu.²⁴⁷ Poté, co se Antonín s listinami a výsledky jednání na Václavově dvoře obeznámil, rozhodl, že sevezve lucemburskou šlechtu a měšťany do Arlonu. Edmond de Dynter následně sklouzává k velmi dramatickému popisu toho, jak nebezpečná cesta byla, jak se musel vyhýbat hlavním dopravním tepnám, aby nebyl po cestě přepaden a listiny mu nebyly odcizeny. Podporu měl najít v Durbuy u zdejšího kastelána a probošta Jindřicha z Welckenhusenu a jeho synovce Dětricha. Ti měli spolu s dalšími čtyřiadvaceti ozbrojenými muži Edmonda de Dynter na cestě doprovázet přes Bastogne až do cílového Arlonu. Ani tato akce však situaci v Lucembursku nijak zvlášť nezměnila. Nejvíce ji

²⁴⁴ Poselstvem se zabývala: Marie BLÁHOVÁ, *Edmond de Dynter – diplomat a historik. Diplomatická cesta vyslanců vévody Antonína Brabantského ke dvory Václava IV. na podzim roku 1412*, in: Martin Kovář, Václav Drška (eds.), *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*, Praha 2014, s. 47; EDMOND DE DYNTER III, s. 106-107, 212-226.

²⁴⁵ EDMOND DE DYNTER III, s. 72-73; k tomu více např. Jan ROYT, *Lucemburský rodokmen*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 789-791; Barbora UCHYTILOVÁ, *Nástěnné malby na hradě Karlštejn ve světle restaurátorských zásahů* (nevydaná disertační práce), Praha 2019, s. 20-21.

²⁴⁶ Dynter ve své kronice uvádí listinu z 9. října, která potvrzovala Antonínovi a Elišce zástavu Lucemburska, povolovala jim vykupovat zastavené hrady apod. a hlavně jim dovolovala potlačit odpor lucemburčanů (EDMOND DE DYNTER III, s. 217-219). Dne 18. října na Točnicku Václav zároveň vydává listiny, podle nichž vyzývá obyvatele Lucemburska k poslušnosti a přikazuje jim, aby složili manželskému páru přísahu věrnosti (Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 149, č. 1551). Zároveň také potvrzuje Elišce všechny starší listiny, které se týkaly Lucemburska, Alsaska nebo Chiny (Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 149, č. 1550).

²⁴⁷ EDMOND DE DYNTER III, s. 224-227.

komplikoval radikální postoj římského krále proti manželům. Zikmund totiž 7. září 1413 obyvatele Lucemburska opět vyzval k odporu proti Elišce a Antonínovi a hlavního strůjce povstání Huarta d'Autel dokonce ustanovil lucemburským hejtmanem.²⁴⁸

Eliška s Antonínem se opět rozhodli hledat oporu u Václava IV. a na podzim 1413 vyslali do Prahy další poselstvo.²⁴⁹ Vyslanci tentokrát Václava zastihli na Novém hrádku u Kunratic a jednání s českým králem bylo sice opět úspěšné, ale z hlediska situace v Lucembursku v podstatě zbytečné. Z dochovaných pramenů je těžké rozhodnout, zda Eliška s Antonínem z počátku natolik věřili svatební smlouvě a vlivu Václava IV. na věc, nebo jim bylo jasné, že Zikmund bude ve věci držby Brabantska a Lucemburska naprosto neoblomný.

I když se v létě 1413 podařilo Antonínovi zničit nepřátelské hrady a silou, a tak Lucembursko ovládnou, neznamenalo to, že by od té chvíle manželé začali zemi automaticky v poklidu spravovat. Stéphan Mund upozornil, že se jednalo spíš o přechod z otevřeného konfliktu na jakousi nekonečnou partyzánskou válku.²⁵⁰ Antonína navíc vojensky i diplomaticky vyčerpávala také podpora, jíž musel poskytovat svému bratru Janu Nebojácnému v rámci konfliktu s francouzskou korunou. Úplně stabilní nebyla situace navíc ani v Brabantsku, kde Antonín musel řešit množství lokálních sporů mezi městy a bojovat také se vzpurnou šlechtou.²⁵¹

Manželé se pravděpodobně pokoušeli vyjednávat se Zikmundem od samého začátku. Dokládá to i Antonínův zmiňovaný pokus získat Zikmundovo svolení již před sňatkem nebo ochranný glejt, který vydala v roce 1409 Eliška pro Zikmundova posla.²⁵² Problém byl ovšem v tom, že se římský král spojil s francouzským královským rodem Valois proti Antonínovu bratru a nejbližšímu spojenci Janovi Nebojácnému.²⁵³

²⁴⁸ RI XI/I, č. 720, s. 42.

²⁴⁹ EDMOND DE DYNTER III, s. 237-241.

²⁵⁰ Stéphan MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404 – 1415)*, s. 347-348.

²⁵¹ Tamtéž, s. 351.

²⁵² Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 162, č. 8584.

²⁵³ Jak upozorňuje Václav Drška, 25. června 1414 byla v italském Trinu obnovena stará aliance mezi Lucemburky a rodem Valois doplněná o dodatek zaměřený proti Janovi Nebojácnému (k tomu více: Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, s. 239; Václav DRŠKA, *Na cestě k rozdělení? Francouzsko-burgundský diskurs po zavraždění Ludvíka Orleánského*, in: Martin Kovář, Václav Drška (eds.), *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*, Praha 2014, s. 60-73).

V letech 1414 – 1415, kdy již bylo pravděpodobně zcela jasné, že bez jeho podpory bude situace v Lucembursku neřešitelná, Antonínovo úsilí začít se Zikmundem vyjednávat zintenzívnělo.²⁵⁴ Římský král nejdříve o jednání neprojevoval zájem, ale díky nebývalé aktivitě burgundských posílů v Kostnici se nakonec podařilo Zikmunda přesvědčit alespoň k společnému setkání.²⁵⁵ Roli ve věci mohl do jisté míry hrát jak přístup burgundského vévody k řešení církevního rozkolu, tak fakt, že se Antonínovi povedlo Jana Nebojácného alespoň na krátkou dobu smířit s Karlem VI.²⁵⁶ Bohužel, než mohlo dojít k řešení celé tahanice o tuto část lucemburského dědictví, Antonín padl v bitvě u Azincourtu.

I když by se na první pohled mohlo zdát, že Antonína s Eliškou musela situace okolo Lucemburska zaměstnávat zcela naplno, rozhodně tomu tak nebylo. Vévoda Antonín byl velmi aktivním hráčem prakticky ve veškerých sporech a zásadních diplomatických jednáních, které v oblasti západní Evropy v této době probíhaly.²⁵⁷ Jak jsem naznačila výše, účastnil se i komplikovaných jednání mezi francouzským králem a burgundským vévodou. Tyto složité a dlouhotrvající spory nebylo prakticky možné vyřešit. Jediné, co je mohlo na nějakou dobu uklidnit, mohl logicky být střet ještě větší, který skutečně nastal. Spor o Lucembursko, stejně tak jako tzv. spor mezi Burgundány a Armagnacy se odehrává na pozadí konfliktu, který běžně označujeme jako stoletá válka.

Konflikt, který měl začít v roce 1337 zabavením vévodství Guyenne anglickému králi, který se naopak považoval za dědice francouzského trůnu, a skončit v roce 1453 odchodem Angličanů z kontinentu, je daleko více historiografickým konstruktem, než kontinuální válkou v pravém slova smyslu.²⁵⁸ Jedna se o souhrnný název pro období zhruba 116 let, kdy probíhalo mezi anglickou a francouzskou stranou větší množství ozbrojených střetů, do kterých ovšem byla z velké míry zapojena i oblast středověkého Nizozemí, jakožto významného ekonomického partnera obou mocností. Jeden z přelomových momentů stoleté války se přitom odehrál právě roku 1415.

Na konci léta tohoto roku se totiž ve Francii vylodil mladý anglický král Jindřich V., který se podobně jako jeho předchůdci, rozhodl pokusit uplatnit nároky na francouzský trůn a

²⁵⁴ EDMOND DE DYNTER III, s. 262-268, 274-296; BY III, s. 166-170.

²⁵⁵ RI XI/I, s. íá, č. 1548a.

²⁵⁶ K tomu více: Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, s. 239; Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, s. 198-202.

²⁵⁷ K tomu více: Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404 – 1415)*, s. 319 – 355.

²⁵⁸ K fenoménu stoleté války více např.: Boris BOVE, *Stoletá válka*, Praha 2021.

získat pod svou vládu území ležící v pevninské části Evropy.²⁵⁹ Jindřichovi se zpočátku příliš nedařilo a po vylovení téměř celý měsíc obléhal městečko Harfleur. I když Harfleur nakonec padl a Jindřich ho vydrancoval, vyhráno neměl. Délka obléhání totiž vedla Jindřicha k rozhodnutí vrátit se i s armádou do Calais, přeplavit se zpět do Anglie a přečkat zimu raději zde. Jeho vojsko navíc bylo zasaženo úplavicí, která je značně oslabila. Francouzská strana se naopak rozhodla spojit, urychleně zmobilizovat veškeré síly a proti Jindřichovi zasáhnout ještě na podzim roku 1415 než odpluje zpět do Anglie.

Brabantský vévoda Antonín se o pohybu anglických vojsk směrem na Calais a přípravě francouzské odvety dozvěděl dle svědectví Edmonda de DYNTER večer 21. října 1415.²⁶⁰ Antonín se rozhodl reagovat na žádost francouzské strany o pomoc kladně a informoval o tom své věrné. Ti měli s co největším počtem mužů ve zbrani okamžitě vyrazit k severofrancouzskému Cambrai, kde se měla hotovost shromáždit. Následně vévoda požádal o pomoc také města Antverpy, Brusel a Lovaň, která se všechna nakonec rozhodla mu podporu poskytnout.²⁶¹

Samotný Antonín se na cestu do bitvy vydal ve středu 23. října.²⁶² Nezdržoval se však čekáním u Cambrai, až se zde sejdou veškerá vojska, a okamžitě vyrazil směrem na Lens, kam dorazil ještě ve čtvrtek.²⁶³ Takřka 150 km tak urazil za extrémně krátkou dobu.

V pátek, na den svatého Křišpína, v brzkých ranních hodinách pak Antonín vyrazil do Pernes. Zde získal francouzský plán útoku, podle kterého mělo ke střetu dojít v podvečer. Antonínův kaplan Hector z Vitry odsloužil před bitvou mši, Antonín přijal eucharistii a vyrazil na bojiště u Azincourtu, kde byl ovšem brzy jako mnoho jiných brzo zabit. Z hlediska brabantské strany se bitva neobešla bez svého skandálu, protože jeden z brabantských šlechticů, Jean de Grimbergen, z boje se svými muži zbaběle utekl.

Bitva u Azincourtu neměla pro anglickou stranu na první pohled větší dopad, protože vedla pouze k tomu, že se Angličané mohli bez problémů vrátit zpět na ostrovy. Jak ale trefně

²⁵⁹ K průběhu stoleté války kolem roku 1415 např. Boris BOVE, *Stoletá válka*, Praha 2021, s. 134-139; k účasti Antonína Brabantského v bitvě: Serge BOFFA, *Antoine de Bourgogne et le contingent brabançon à la bataille d'Azincourt (1415)*, in: *Revue belge de philologie et d'histoire*, T 72, č. 2 (1994), s. 255-284.

²⁶⁰ Podrobný popis situace a příprav na bitvu uvádí: EDMOND DE DYNTER III, s. 298-299.

²⁶¹ Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 12902, f 206v – 207r; Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2399, f 49r.

²⁶² Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, 2399, f. 49.

²⁶³ J. A. BUCHON (ed.), *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, T.VIII, nouvelle édition entièrement refondue sur les manuscrits*, Paris 1826 (dále jen ENGUERRAND DE MONSTRELET VIII), s. 5-15.

uvádí Boris Bove: „Jakožto boží soud legitimizovala nároky anglického vítěze a současně diskvalifikovala Armagnacy, kteří vedli útok. Kromě politické diskreditace utrpěla strana Karla Orleánského rovněž personálně, neboť nepřítel zabil velký počet lidí a mnoho dalších zajal.“²⁶⁴

Pro francouzskou stranu bitva v každém případě představovala naprostou katastrofu. Obvykle se uvádí, že zde zahynulo okolo tří tisíc Francouzů a více než patnáct set jich bylo zajato. Ztráty na anglické straně proti tomu byly relativně mizivé. Příběh bitvy se promítl i do historické paměti. Ještě po mnoha letech na dlouhý seznam padlých na francouzské straně vzpomněl i William Shakespeare, když nechal svoji verzi Jindřicha V. ve stejnojmenné hře familiárně nazývaného Harry bitvu shrnout slovy:

... Antony, Duke of Brabant,
The brother to the Duke of Burgundy,
And Édouard, Duke of Bar; of lusty earls,
Grandpré and Roussi, Fauconbridge and Foix,
Beaumont and Marle, Vaudemont and Lestrelles.
Here was a royal fellowship of death.
Where is the number of our English dead?²⁶⁵

Ač se Shakespearovy historické hry s naší představou období, která popisují, moc neshodují, je jasně patrné, že i dlouhou dobu po bitvě byla vzpomínka na ni spojena především se smrtí velkého množství pro Angličany zneprátelených šlechticů. Slavný anglický bard nechybuje ani, když mezi padlými jmenuje právě brabantského vévodu Antonína.

Vévodovo tělo našel až dva dny po bitvě jeho kaplan Hector z Vitry a nebohý brabantský vévoda měl být prý okraden o veškeré ošacení a zbroj. Eliška Zhořelecká tak po šesti letech od svatby přišla o svého prvního manžela, a dostala se do nelehké situace vdovy žijící daleko od své původní rodiny. Ztráta to však nebyla jen pro ni, ale i pro Václava IV., který

²⁶⁴ Boris BOVE, *Stoletá válka*, s. 136.

²⁶⁵ William SHAKESPEARE, *The Life of Henry the Fifth*, in: John Jowett, William Montgomery, Gary Taylor, Stanley Wells (eds.), *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*, Oxford 2005, s. 620; překlad Martin Hilský: *Antonín z Brabantu, Jan z Aleçonu*

*Vévoda z Baru, bratr vévody
Z Burgundu. Z hrabat Fauconbridge a Foix
Grandpré a Roussi, Vaudemont a Lestrelles
Beaumont a Marle – tomu říkám žeň,
Bratrstvo smrti přímo královské
Jaké jsou počty padlých Angličanů?*
(William SHAKESPEARE, *Jindřich V.*, Praha 2003, s. 109)

přišel o svého potenciálního blízkého a zároveň schopného spojence, byť to pro něj zároveň znamenalo, že problém s výplatou věna, za něž mělo posloužit Lucembursko, ztratil svou důležitost.

Pohybujeme se také už v době, kdy muselo být o Václavovi jasné, že jeho návrat do říšské politiky je čím dál více iluzorní a evropskou politikou skutečně hýbá jeho mladší bratr Zikmund. Nové možnosti se tak Antonínovou smrtí otevřely především Eliščinu druhému strýci, který s jejím původním sňatkem nesouhlasil a celou dobu proti němu aktivně brojil. Najednou měl novou šanci uspořádat vše podle svých představ a, podobně jako před tím Václav, získat díky Elišce nového silného spojence a zároveň vyřešit držbu ze střední Evropy obtížně spravovatelného Lucemburska tak, aby to odpovídalo jeho politickým cílům a představám.

6. Vdovské intermezzo

Tělo Antonína Brabantského bylo z bitevního pole přepraveno nejdříve do Saint-Pol. Vévoda byl nabalzamován a uložen do olověného sarkofágu, poté následoval smuteční průvod do Bruselu, kde proběhla mše a jeho ostatky byly nakonec uloženy v kostele svatého Jana Křtitele v Tervurenu, vedle jeho první manželky Jany ze Saint-Pol.²⁶⁶ Eliška Zhořelecká se tak stala poprvé a bohužel ne naposledy vdovou.

Prameny nás sice neinformují o její konkrétní reakci na manželovu smrt, avšak víme, že se nenacházela právě v jednoduché situaci. Stala se z ní mladá, bezdětná vdova v cizí zemi, daleko od pokrevních příbuzných, jež by mohli podporovat její majetkové nároky a pomoci jí se zabezpečením. Vzhledem k Eliščině stále relativně nízkému věku se dalo předpokládat, že se bez problémů ještě jednou provdá. Narozením Zikmundovy dcery Alžběty a volbou Zikmunda římským králem se však její pozice poněkud změnila. Jak všechny tyto události ovlivnily další situaci, a hlavně pak Eliščinu pozici ve sňatkové politice lucemburského rodu?

Celý případ bude opět nejlepší nastínit v chronologickém sledu. Eliška se pravděpodobně výše uvedeného náročného několikadenního pohřbu svého muže nezúčastnila. Podle informací Edmonda de DYNTER, totiž měla v říjnu 1415, těsně před tím, než se její manžel vydal do osudné bitvy, ochořet.²⁶⁷ Podle Edmonda se nejednalo o nějaké lehké onemocnění, a proto mu ve svém díle věnuje poměrně velkou pozornost a upozorňuje, že někteří jedinci z okolí vévodkyně byli dokonce přesvědčeni, že šlo o otravu a Eliška musela požit nějaký blíže nspecifikovaný jed. Stalo se tak během jejího pobytu na hradě v Turnhoutu. Její manžel jí ještě před tím, než se vydal do osudného boje, stihl poslat lékaře z Bruselu, Lovaně i Antverp a šlechtice, kteří o ni měli pečovat. Léčba nakonec byla úspěšná a bylo tak možné začít řešit otázku nástupnictví po Antonínovi a Eliščinu budoucnost.

Eliška samozřejmě alespoň nějakou dobu musela za manžela držet smutek. Už Johan Huizinga upozornil na jen o něco pozdější spis dvorní dámy druhé manželky burgundského vévody Karla Smělého Isabely Bourbonkové, Eleonory z Poitiers. Ta uvádí, že: „*Sluší se nosit smutek za manžela či manželku dva roky, alespoň pokud dotyčná osoba znovu nevstoupí do*

²⁶⁶ K Antonínově účasti v bitvě u Azincourtu blíže: Serge BOFFA, *Antoine de Bourgogne et le contingent brabançon à la bataille d'Azincourt (1415)*, s. 255-284, Antonínův pohřeb je pak detailně popsán v: EDMOND DE DYNTER III, s. 299-303; BY III, s. 214-231.

²⁶⁷ EDMOND DE DYNTER III, s. 296-298; BY III, s. 231-235.

manželství.²⁶⁸ V Eliščině zájmu ovšem bylo k truchlení přistupovat pragmaticky, vzhledem k tomu, že manželství zůstalo bezdětné a Antonín měl děti z předchozího manželství, musela si hledat zajištění do budoucna.

Po vévodově smrti brabantské stavy schválily, že se nástupcem stane Antonínův dvanáctiletý syn Jan, kterého měl ještě se svou první manželkou – Janou ze Saint-Pol.²⁶⁹ Vzhledem k nízkému věku ovšem Jan zatím nebyl schopen samostatné vlády. Vlády nad Brabantskem se tak jako regent ujal jeho strýc, burgundský vévoda Jan Nebojácny. Výsledky bitvy u Azincourtu však ovlivnily i jeho plány a u otrěseného francouzského dvora se tehdy pokoušel získat co největší vliv a definitivně vystrnadit stranu Armagnaců od moci. O prosazování svých zájmů v Brabantsku proto z pozice regenta nijak zvlášť neusiloval. Brabantské stavy tudíž nakonec ustanovily radu, která měla za mladého vévodu Jana vládnout, dokud toho nebude schopen on sám.

Zda se Eliška, jako Janova nevlastní matka, také nějakým způsobem nesnažila získat podíl na regentské vládě, nemůžeme doložit. Faktem je, že Edmond de Dynter zmiňuje, že po Antonínově smrti za ní do Turnhoutu, kde stále ještě pobývala, vyslaly brabantské stavy poselstvo, skládající se z dvou opatů, dvou baronů, dvou šlechticů a několika měšťanů. Poselstvo vévodkyni mělo nejen vyjádřit soustrast, ale zároveň s ní jednat o její budoucnosti. Měla zde především padnout nabídka nového mladého vévody, aby i nadále pobývala v některém z jeho paláců v Brabantsku.²⁷⁰

Eliška pravděpodobně toužila být přímo v centru dění, protože v návaznosti na toto jednání se rozhodla, že se vydá zpět do Bruselu a následně pobývala po boku nového mladičkého vévody v Coudenbergu. Nejsme sice přesně informováni, jak zde její pobyt probíhal, ale vzhledem k obavám, které ze svého okolí měla, se nedá předpokládat, že by zde jen trpně přihlížela dění a nijak se do něj nesnažila zasáhnout. Nabízí se, že ji do problému mohla přivést především snaha podřídít politiku brabantského dvora cílům svého strýce, římského krále Zikmunda Lucemburského. To může na první pohled sice působit jako nelogický obrat její vlastní politiky, ve skutečnosti by to naprosto zapadalo do kontextu často opomíjených vazeb princezen k jejich pokrevnímu příbuzenstvu, které budou zdůrazněny dále.

²⁶⁸ Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha – Litomyšl 2010, s. 53.

²⁶⁹ Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, s- 238-239.

²⁷⁰ EDMOND DE DYNTER III, s. 312.

Mohlo by se zdát, že s narozením Zikmundovy dcery Alžběty Eliška ztratila své výsadní postavení jediné dědičky rodu a nebude tak již zajímavou partii. Vzhledem k tomu, že do Antonínovy smrti udržovala navíc lepší vztahy spíše s Václavem IV., dalo by se očekávat, že Zikmund se jí spíše bude snažit odsunout na vedlejší kolej. Na druhou stranu Zikmund byl panovníkem, který obratně navazoval na svého otce a nemohl tedy zahodit v této době pro Lucemburky již zcela jedinečnou příležitost využít sňatku jako politického nástroje. Po smrti svého prvního manžela se tak i Eliška stala zcela zásadním hráčem. Původní sňatek s Antonínem však Zikmundovy možné plány komplikoval i po vévodově smrti.

Nejdříve si připomeňme podmínky, za kterých Václav Elišku provdal za Antonína. Podle předmanželské smlouvy měli Lucembursko, hrabství Chiny a fojtství v Alsasku zdědit Eliščiní potomci, kteří ovšem i nadále měli být leníky českého krále a Lucembursko tak i nadále mělo být svázáno s českou korunou. V případě, že by Eliška zemřela bez potomků, přecházelo dědictví na Antonína a jeho potomky. Václav si ovšem ponechával možnost, že může on sám nebo jeho dědicové majetky vykoupit zpět.²⁷¹ Antonínova smrt de facto tuto dohodu nijak nenarušila. Eliščin syn byl také mrtev a logicky se tedy jejími dědici měli stát Antonínovi synové. Nový brabantský vévoda Jan (resp. rada, která za něj vládla) mohla navíc snad doufat, že by jim Eliška mohla být nápomocna v jednání se Zikmundem, protože se samozřejmě opět otevřela i otázka držby Brabantska, které nehledě na rozhodnutí jeho stavů bylo říšským lénem. Stejně jako jeho otci Zimund ani Janovi samozřejmě Brabantsko do držení neudělil. Pro Jana bylo zcela nezbytné udržet Elišku v Brabantsku.

Pokud pro Zikmunda, stejně jako pro jeho předchůdce, bylo zcela neakceptovatelné to, že Antonín zdědil Brabantsko z vůle svojí tety Johany Brabantské a Lucembursko získal na základě sňatku s Eliškou, nemohl rozhodně souhlasit ani s tím, že by tato území přešla dědictvím na jeho syna. V březnu roku 1416 se proto na brabantském dvoře objevilo poselstvo z Říše.²⁷² Zikmund skrze něj požadoval, aby mu byly vydány veškeré listiny, vydané sesazeným římským králem Václavem IV., a došlo k vydání zajatých povstalců z Lucemburska, které prý zesnulý brabantský vévoda neměl žádné právo držet v zajetí. Zikmund tedy uplatnil

²⁷¹ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, Bruxelles 1917, s. 110 – 111, č. 1500, 1501; EDMOND DE DYNTER III, s. 176-185.

²⁷² EDMOND DE DYNTER, s. 313-316; více k Zikmundovu vztahu s burgundskými vévody například: Jean-Louis KUPPER, *Empire et Bourgogne : le séjour à Liège du roi des Romains Sigismond (décembre 1416-janvier 1417)*, in: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, r. 149, č. 2 (2005), s. 457-477. Členové poselstva měli být : Vilém Zajíc z Valdeka, Ludvík II. z Břehu a Lehnice, říšský kancléř Peter Wacker a pán z Rochlice.

svá práva, jako Janův lenní pán. Zároveň ale mělo poselstvo také diplomaticky vyjádřit i císařův dík, že je dobře postaráno o jeho jedinou neteř.

Postaráno o ni dle všeho bylo i po odjezdu poselstva, protože Eliška zůstala na náklady nového vévody i nadále v bruselském paláci. Začala však postupně jednat poněkud nevypočitatelně.²⁷³ V červenci 1416 si nejdříve začala stěžovat, že se dvorním dámám, které má, nedá věřit a chtěla se jich proto zbavit. Protože nebyla zjevně v postavení, aby si změnu samostatně vymohla, zaútočila proti nim tvrzením, že nemají dobré mravy. Mladý vévoda, kterému si v této věci stěžovala, se zdráhal jejím obviněním uvěřit a chtěl Elišku i nadále nechat v jejich společnosti. Situace vyvrcholila tím, že Eliška opustila Brusel a stáhla se do Lucemburska.

Je velmi těžké na základě pramenů zpětně zhodnotit, jestli byl Eliščin pobyt v Brabantsku nějakým způsobem neobvyklý, či dokonce vynucený. Prameny, které se k událostem vážou, pochází z prostředí brabantského dvora jsou proto samozřejmě politicky zabarvené. Příliš nám v tomto případě nepomůže ani komparace s osudy jiných urozených žen. Jak bylo naznačeno v úvodu na příkladu lucemburských princezen, své manželky přežila jen menší část z nich. Velmi obecně se dá říci, že pokud se znovu neprovdaly, jejich další život mohl být spojen buď s pobytem u rodných příbuzných, u rodiny příbuzných manžela, nebo žily samostatně na svých věnných statcích, či se stáhly do ústraní kláštera. Pokud měly potomky, mohly samozřejmě také žít u nich. Možné byly také různé kombinace těchto způsobů. Nicméně kontakty a až by se dalo říci závislost na příbuzných zesnulého manžela, nejsou ničím neobvyklým.

Příkladem může být situace vdovy po Václavovi IV., Žofie Bavorské.²⁷⁴ Ta se po smrti Václava a odchodu z Čech ocitla v komplikované finanční situaci, za kterou primárně vinila svého švagra Zikmunda. Přesto se až do své smrti držela především v blízkosti jeho dvora. Zároveň ale neustále zůstávala v kontaktu se svými bratry a urputně od nich vyžadovala pomoc. Eliška tedy mohla na Janově dvoře pobývat zcela dobrovolně, na druhou stranu ji zde mohla držet i jistá forma nátlaku. Ve hře byly totiž její dědické nároky na rozsáhlá území, která by jinak pod Brabantsko nespadala. Navíc, s přihlédnutím k tomu, že podle popisu Edmonda de Dynter mělo v době okolo bitvy u Azincourtu dojít k pokusu o její otravu, najednou se její

²⁷³ EDMOND DE DYNTER III, s. 316-317.

²⁷⁴ K tomu více: Daniela DVORÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu české královny*, s. 75-114; Božena KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fasciál č. 543: Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, s. 121-138; Božena KOPIČKOVÁ, *Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, Praha 2018, s. 217-262.

obavy jeví v docela jiném světle.²⁷⁵ Z Eliščina úmrtí totiž mohl její nevlastní syn podle předsvatebních smluv jediné profitovat.

Eliščin pobyt v Lucemburku můžeme doložit od poloviny července roku 1416. Díky kronice Edmonda de Dynter víme, že okamžitě navázala na požadavky Zikmundova poselstva a snažila se na brabantských stavech domoci svých majetků. Vyžádala si tak především veškeré dokumenty týkající se Lucemburska.²⁷⁶ Brabantské stavy se však pochopitelně neměly příliš k tomu, aby jí promptně vyšly vstříc. Musela se tedy především začít snažit reálně zemi ovládnout zevnitř, aby svou pozici ve svém dědictví upevnila.

Dne 13. srpna 1416 tak potvrdila Lucembursku a hrabství Chiny veškerá doposud platná práva a privilegia. V této listině se tituluje nejen jako zdejší správkyně (*gouvernante*), ale také nadále jako vévodkyně brabantská a limburská.²⁷⁷ Svou vládu v této oblasti podpořila i způsobem, který neměl nikoho v zemi nechat na pochybách, kdo ve svých rukách drží moc a připomínat to zdejším obyvatelům každý den. Nechala zde totiž v této době razit novou minci se svým jménem a označením z boží vůle lucemburská vévodkyně viz Příloha č. 11 a 12).²⁷⁸ Na líci ražby je v mincovním poli lucemburský lev a opis ELISABET-DEI-GRA-LVCEB-DVCISSA, na rubu pak opis MONETA-NOVA-FCA-LVCENBVRGENS a mincovní pole je rozděleno křížem na čtyři části s dvěma lvy a dvěma hvězdami.

Eliška měla oproti dřívějšímu velkou výhodu především v tom, že se jí konečně podařilo získat silného spojence ve strýci Zikmundovi, což od počátku naznačuje jejich podobné jednání. Celé věci pravděpodobně pomohlo právě to, že již déle neprodlévala na brabantském dvoře a snažila se samostatně spravovat Lucembursko. Nehrozilo tak, že by se brabantská (resp. burgundská) strana pokusila získat část lucemburského dědictví. Římský král se proto rozhodl nechat Lucembursko ve správě Elišce a svému staršímu bratru, českému králi Václavovi IV., což explicitně vyjádřil listinou vydanou v Lucemburku 13. ledna 1417.²⁷⁹

²⁷⁵ EDMOND DE DYNTER III, s. 296-298; BY III, s. 231-235.

²⁷⁶ EDMOND DE DYNTER III, s. 317-319.

²⁷⁷ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg*, T. IV, s. 162, č. 1568.

²⁷⁸ K tomu více: A. NAMUR, *Monnaies de la duchesse Elisabeth de Goerlitz*, in: Neues Lausitzsches Magazin vol. 30 (1853), s. 84 – 85; Raymond WEILLER, *Stručné dějiny studia lucemburských mincí*, in: Numismatické listy 4, r. 38 (1983), s. 109-114; příklad mince z let 1415-1418 odstupný na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11342805x.r=elisabeth%20de%20goerlitz?rk=64378;0> (citováno 23. 7. 2022).

²⁷⁹ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg*, T. IV, č. 1574, s. 167.

Vzhledem k tomu, že v této době se Václav IV. již prakticky stáhl z říšské politiky a spíše jej pálil problém s rozvíjející se „herezí“ na domácí půdě, znamenalo to faktické předání moci do rukou Elišky. V případě Zikmunda navíc nešlo o nijak překvapivý krok. Roli žen lucemburského rodu v aktivním řízení státu sice dosavadní literatura spíše přehlížela, ale v poslední době se ukazuje, že tento postoj bude vhodné přehodnotit. Minimálně pro poslední generaci Lucemburků to totiž úplně neplatí. Zikmund, plně zaměstnaný celoevropskou politikou, se například neobával svěřit i na velmi dlouhou dobu správu Uher do rukou své manželky Barbory.²⁸⁰ To, jakým způsobem postupovala po Zikmundově smrti jeho dcera Alžběta, ve snaze získat moc nejdříve do rukou svých a Albrechta II. Habsburského a později zase zajistit práva svého syna Ladislava Pohrobka, dokazuje, že musela být na svou roli připravena.²⁸¹ Z tohoto důvodu by měla do budoucna také revidována aktivita druhé manželky Václava IV. – Žofie Bavorské.²⁸²

To, že Eliška byla politicky aktivní a evidentně schopná jednat sama za sebe, ovšem neznamenovalo, že by znovu nemohla být zatažena do sňatkové politiky rodu. Je samozřejmě jasné, že mladá vdova, která byla neteří římského krále, měla ve správě Lucemburska a stále hypotetickou šanci získat alespoň část dalšího lucemburského dědictví, byla jako možná manželka žádaná. Otázkou ovšem je, jakou roli ve výběru svého budoucího manžela hrála sama Eliška a jakou její příbuzní.

²⁸⁰ Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna královna*, s. 121-151.

²⁸¹ Tamtéž, s. 225-239.

²⁸² Poslední syntetické zpracování života Žofie Bavorské z pera Boženy Kopičkové navazuje především na starší práce F.M. Bartoše a R. Urbánka a nabízí čtenáři obraz královny jako osudem stíhané ženy, za jejímž neštěstím stojí především Zikmund. Vzhledem k tomu, že kniha prakticky nereflektuje novější bádání, a to zejména studii věnovanou vztahu Žofie a Zikmunda od Daniely Dvořákové zůstává ještě velké množství otázek nedořešeno. Božena KOPIČKOVÁ, *Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu české královnej*, s. 75-114; recenze: Zuzana BOLERAZKÁ, *Božena Kopičková - Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, in: *Studia Mediaevalia Bohemica* 1, r. 10 (2018), s. 119-120.

7. Elekt a vévodkyně

...Ghetrou Vrouwe Elisabethten
Van Lutzenborch hertoghinne,
Weduwe wilen, dat versinne,
Van den edelen hertoghe Anthonijs
(Wiens ziel God bringhe int paradij!),
Niet wederstaende dien zaken
Dat hi was subdiaken...²⁸³

Eliška hypoteticky s dalším sňatkem spěchat nemusela, mohla se stejně dobře vydat ve stopách Johany Brabantské. Ta po smrti Václava Lucemburského samostatně vládla v Brabantsku ještě po dobu dvaceti tří let. Na druhou stranu Johana se stala vdovou v mnohem vyšším věku než Eliška, bylo jí 61 let, a vládla sice Brabantsku, ale neměla v podstatě ani hypotetickou možnost, aby získala nějaká další dědictví. Nebyla zkrátka tak významným hráčem na politickém poli a vzhledem k jejímu věku bylo pro příbuzné pravděpodobně jednodušší ji přesvědčit, aby své majetky odkázala svému synovci, než aby se aktivně snažila o další sňatkovou alianci.

Elišce Zhořelecké oproti tomu bylo v momentě, kdy ovdověla pouhých 25 let. I když občas otázku věku jedinců ve středověku stále hodnotíme poněkud rozporuplně a často stále upozorňujeme na vyšší úmrtnost žen především při porodech, nejednalo se ještě o věk nijak vysoký. Zmiňovaná Johana zemřela až v 84 letech. Elišku tak mohl čekat ještě dlouhý život. Relativně mladá, bezdětná vdova, držící rozsáhlý majetek, mající dobré vztahy s římským králem, skvělý původ a hypotetickou možnost rozšíření dědictví, tak jistě musela přitahovat značnou pozornost. Nakonec se ale rozhodla pro sňatek takřka skandální, i když pravděpodobně měla i jiné možnosti.

²⁸³ *Vzal si paní Elišku, vévodkyni z Lucemburska, která se vzdala vdovství po vznešeném vévodovi Antonínu (jehož duši přivedl Bůh do Ráje). Tomuto svazku nezabránilo ani to, že byl podjáhen. Citace z: BY III, s. 326-327.*

O Eliščinu ruku se dle ne příliš přesných pozdějších informací polského kronikáře Jana Długosze měl ucházet i polský král Vladislava II. Jagello.²⁸⁴ Čerstvě ovdovělý král údajně vyslal svého rytíře Piotra Miedźwieckiego, aby mu domluvil sňatek s vdovou po brabantském vévodovi.

Długosz se sice plete, co se jmen týče – Elišku zaměňuje s Annou Českou (tehdy již zesnulou manželkou anglického krále Richarda II.), a Eliščina budoucího manžela považuje za elekta v Utrechtu, nikoli Lutychu – ale rámcově situaci podchytit dokázal. Tvrdí totiž, že vdova po brabantském vévodovi měla sňatek s polským králem odmítnout, neboť se zamilovala do biskupského elekta a ten, protože byl pouze podjáhнем, kvůli ní na tuto funkci rezignoval. Šlo o v této práci již mnohokrát zmíněného Jana III. Bavorského.

²⁸⁴ Danuta TURKOWSKA (ed.), *Joannis Dlugossii, Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber undecimus (1413 – 1430)*, Warszawa 2000, s. 63-64.

7.1 Impulzy ke sňatku

Podobně jako v případě Eliščina prvního sňatku se nejdříve zastavme u důvodů, které k manželství vedly. Jan III. Bavorský byl synem vévody Albrechta I. z bavorsko-straubingské větve Wittelsbachů a Markéty Břežské.²⁸⁵ Ještě před svatbou s Eliškou Zhořeleckou ho tak pojily příbuzenské vazby k lucemburskému rodu, protože jeho sestrou byla první manželka Václava IV., královna Johana.²⁸⁶ Narodil v roce 1373 v henegavském městečku Le Quesnoy jako druhorozený syn vévodského páru, takže dědictví po otci měl získat jeho starší bratr Vilém. Albrecht I. však svého mladšího potomka rozhodně nehodlal zanechat nezaopatřeného. Vhodným řešením se zdála, jak tomu bylo i v mnoha jiných případech obvyklé, církevní kariéra. V roce 1390 tak Albrecht dopomohl svému teprve sedmnáctiletému synovi k zisku uprázdněného biskupského stolce v Lutychu, kde nahradil Arnolda van Horne. Pro Jana se na první pohled jednalo o vynikající post.

Lutych vznikl na místě původní římské osady, ale jeho středověký rozvoj těsně souvisí s kultem sv. Lamberta, maastrichtského biskupa, který zde byl zavražděn a jemuž je zasvěcena i zdejší katedrála. Postupně se tak stal i významným poutním místem. V důsledku toho sem

²⁸⁵ Janu Bavorskému se podrobně věnoval především: Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425). Ein Kirchenfürst und Staatsmann am Anfang des XV. Jahrh.*, Vaduz 1965. Je zajímavé, že sňatek Janových rodičů je výsledkem sňatkové politiky Karla IV., který ji využil jako dcery svého významného spojence břežského knížete Ludvíka. Sňatek samotný proběhl v den korunovace Anny Svidnické. K tomu více např.: Lenka BOBKOVÁ, *Lucembursko-přemyslovský dědic Českého království Karel IV.*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 81-82; Mlada HOLÁ, *Slezská knížata na lucemburském dvoře*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 412-413; Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, s. 404-405; Dick Edward Herman DE BOER, „*Certamen semper averte*“: *Person und Neutralitätspolitik Albrechts I. (1336-1404) von Bayern-Straubing-Holland*, in: Alfons Huber, Johannes Prammer, *650 Jahre Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland. Vortragsreihe des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung*, Straubing 2005, s. 91-126.

²⁸⁶ O bavorsko-straubingské větvi Wittelsbachů a jejich vládě na západě Evropy např. Laetitia BOEHM, *Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden*, in: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte* 44, 1981, s. 93–130; Alfons HUBER — Johannes PRAMMER, *650 Jahre Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland. Vortragsreihe des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung*, Straubing 2005; Dorit-Maria KRENN, *Das Herzogtum Straubing-Holland (1353–1425/1429)*, in: Karl Batz (ed.), *Bayern-Ingolstadt, Bayern-Landshut. Glanz und Elend einer Teilung. Ausstellung des Stadtarchivs, der Wissenschaftlichen Stadtbibliothek und des Stadtmuseums Ingolstadt*, Ingolstadt 1992, s. 111–122; Dorit-Maria KRENN — Joachim WILD, „*Fürste in der ferne*.“ *Das Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland 1353–1425 (Hefte zur bayerischen Geschichte und Kultur 28)*, Augsburg 2003. O vyjednávání sňatku Václava IV. s Johanou např. František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. II. díl (1364–1378)*, Praha 1993, s. 111–113.

bylo přemístěno biskupství z blízkého Maastrichtu a díky velkému množství zbožných nadací zde vznikl územní celek, který zahrnoval nejen město Lutych samotné, ale i jeho okolí, kterému vždy vládl místní biskup, přičemž část tohoto území ani nepatřila do lutyšské diecéze. Z tohoto důvodu se zde byl v podstatě biskupský úřad spojen s knížecím titulem.²⁸⁷

Vzhledem ke svému nízkému věku však Jan samozřejmě nemohl dosáhnout dostatečně vysokého stupně svěcení, aby se mohl stát skutečným biskupem (obvykle se uvádí, že mohl být nanejvýš podjáhmem).²⁸⁸ Z tohoto důvodu je titulován pouze jako *electus* — zvolenec, elekt.²⁸⁹ Je tedy logické, že se od počátku automaticky počítalo s tím, že tento titul bude dočasný a Jan postupem času požadované svěcení získá. Otázkou ovšem je, jestli s něčím takovým vůbec kdy počítal samotný Jan.

Lutyšský elekt se v narativních pramenech z nejrůznějších příčin netěší právě dobré pověsti a jeho obraz snad ani nemohl být vzdálenější ideálu katolického kněžství. Kronikáři ho například popisují jako zhýralého karbaníka. Konkrétně podle Jeana de Stavelot Jan obehřál všechny přítomné o peníze na slavnostech, jichž se účastnil v Paříži v roce 1405. Tímto jednáním prý pobouřil jednoho z přítomných pánů, který Janovi začal vyčítat, že to, co předvádí, není právě kněžské chování (doslova ho měl nazvat „*d'áblem, a ne knězem*“). Jan údajně opravdu nezareagoval jako vážený církevní představitel. Rozházet totiž prý vyhrané peníze všude kolem a ohradil se, že žádným knězem není.²⁹⁰

Vyprávění Jeana de Stavelot se může na první pohled jevit, jako pouhé topoi, kterým se snaží vyjádřit to, že Jan nebyl ideálním příkladem vysoce postaveného církevního hodnostáře. Na druhou stranu, ale velmi dobře odráží Janův až by se dalo říci drzý přístup, s kterým úřad reálně vykonával, a důvody, a proč nebyla jeho vláda v Lutychu přijímána právě s nadšením. Zároveň je ale důležité si uvědomit, že události spadají do počátku 15. století, tedy doby, kdy se církev nachází v hluboké krizi, a Janovo chování bohužel nemůžeme považovat za úplně neobvyklé. Nutné je ovšem také podotknout, že jeho prohřešky proti křesťanské morálce neskončily pouze u bujarých zábav. Jan Bavorský měl také minimálně jednoho nemanželského syna, pojmenovaného opět tradičním jménem pro jeho rod - Vilém, o kterém jsme informováni

²⁸⁷ O tom více např. Jean LEJEUNE, *Liège. De la principauté à la métropole*, Antwerpen 1968, s. 22–25 (ke smrti sv. Lamberta), s. 50–55 (ke vzniku lutyšské diecéze).

²⁸⁸ Jako podjáhna ho uvádí např. Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, s. 50.

²⁸⁹ Např. Sylvain BALAU (ed.), *Chroniques liégeoises I. Chronique du règne de Jean de Bavière, 1387–1423*, Brusel 1913, s. 148; Adolphe BORGNET (ed.), *Chronique de Jean de Stavelot (Collection de chroniques belges inédites X)*, Brussels 1861 (dále jen JEAN DE STAVELOT), s. 17.

²⁹⁰ JEAN DE STAVELOT, s. 95–96.

především proto, že se stal v roce 1452 členem kartuziánského kláštera Genadedal nedaleko Brugg.²⁹¹ Právě tato Janova pochybení pravděpodobně stála na počátku řetězu událostí, který ho dovedl k poměrně brutálním činům, a nakonec snad i k hledání jiné cesty k zajištění svých majetků, než byl biskupský úřad.

Obyvatelé Lutychu a jeho okolí, které spadalo pod vládu místního biskupa, se dlouhodobě se snažili získat podíl na moci ve městě i za cenu otevřeného konfliktu se svým suverénem. Již od roku 1316 se tak biskup dělil o moc s místní šlechtou, klérem a městy. V roce 1345 proběhlo úspěšné povstání proti biskupu Engelbertu de La Marckovi přímo v Lutychu a místním cechům se podařilo získat značnou kontrolu nad budoucí politikou města.²⁹² Dalším zásadním konfliktem v dějinách Lutychu se stal právě spor měšťanů s Janem Bavorským a i po jeho odchodu z diecéze se zdejší obyvatelé pravidelně bouřili proti své vrchnosti.²⁹³ Slovy Jana Dumolyna a Jelle Haemerse se rebelie staly základním rysem politické kultury v tomto kraji a nejrůznější nepokoje můžeme doložit prakticky v každém větším městě v Nizozemí.²⁹⁴

V tomto kontextu tedy není tedy divu, že kontroverzní vláda Jana Bavorského, který zcela ignoroval zdejší obvyklé uspořádání a požadavek biskupského svěcení nutný k vládě v oblasti, vyvolávala konflikty. Lutyšští měšťané vystupovali proti Janovi prakticky od počátku jeho vlády, naopak on se dle svědectví narativních pramenů stejně tak od počátku situaci nesnažil řešit diplomaticky a svou vládu udržoval silou.²⁹⁵

Dobré vztahy se naopak Jan snažil mít se svými příbuznými a sousedy. S vévody, kteří vládli v nejbližším okolí jeho držav, byl vesměs blízce příbuzensky spřízněn. Jak již bylo řečeno, Janův starší bratr Vilém VI. Bavorský v roce 1404 zdědil po rodičích panství Holland,

²⁹¹ K tomu více: Susan FRANCES JONES, *The Workshop and Followers of Van Eyck* (nevydaná disertační práce), London 1998, s. 132; Emma CAPRON, *Paintings, Prayers, and Salvation: The Jan Vos Virgins in Context*, in: Emma Capron - Maryan Ainsworth - Till-Holger Borchert (eds.), *The Charterhouse of Bruges. Jan van Eyck, Petrus Christus, and Jan Vos*, New York - London 2018, s. 30.

²⁹² O tom více např. Henri PIRENNE, *L'histoire de Belgique II. Du commencement du XIVe siècle à la morte de Charles le Téméraire*, Brusel 1903, s. 145–147. Engelbert de La Marc sice po povstání musel v mnohém obyvatelům Lutychu ustoupit, to mu ale nebránilo dále úspěšně pokračovat v kariéře. Byl významným diplomatem (v roce 1364 můžeme dokonce doložit, že vyjednával na dvoře Karla IV.) a od roku 1364 se i přes těžkou nemoc krátce stal kolínským arcibiskupem. O tom více např. František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378)*, s. 11, 13, 44, 47, 49, 57, 66.

²⁹³ O těchto sporech např. Richard VAUGHAN, *Philip the Good. The Apogee of Burgundy*, London 1970, s. 58–61; Richard VAUGHAN, *Charles the Bold. The Last Valois Duke of Burgundy*, London 1973, s. 1–40.

²⁹⁴ Jan DUMOLYN — Jelle HAEMERS, *Patterns of Urban Rebellion in Medieval Flanders*, in: *Journal of Medieval History* 31, 2005, č. 4, s. 370.

²⁹⁵ JEAN DE STAVELOT, s. 18–19, 95–118.

Zeeland a Henegavsko.²⁹⁶ Jejich sestra Markéta se v roce 1385 provdala za burgundského vévodu Jana Nebojácného. Ani pravidelné styky s Eliščiným prvním manželem, Antonínem, nemůžeme považovat za nepřátelské. Jan také navíc stejně jako ostatní výše zmínění od počátku podporoval burgundského vévodu ve sporu s Ludvíkem Orleánským.²⁹⁷ Jan tak sice měl podporu svých sousedů, ale ve svém vlastním dominiu musel čelit neustálé hrozbě vzpoury. Situace vygradovala v září 1406, kdy došlo dokonce ke zvolení vzdorobiskupa. Stal se jím Thierry, potomek významného lutyšského rodu de Perwez.²⁹⁸ Z více hledisek šlo o znepokojivý vývoj, protože krátce po zvolení Jana Bavorského biskupským elektem byl právě Thierryho strýc jedním z hlavních rádců a podporovatelů. Nyní se naopak stal hlavním podporovatelem svého synovce. Kdy ale přesně došlo k odklonu rodu de Perwez od Jana, nebylo dodnes spolehlivě vysvětleno.²⁹⁹

Obě znepřátelené strany okamžitě začaly hledat podporu na nejvyšších místech, a to jak u hlavy světské moci, tak církevní. Jejich spor totiž mohl rozhodnout papež, v případě, že Lutyech byl pojímán jako biskupství, ale také panovník Svaté říše římské z hlediska Lutychu jakožto říšského léna. Aby byla situace ještě složitější, problém nastal v době, kdy nebyl rozdvojen pouze biskupský stolec v Lutychu, ale také stolec papežský, a římským králem byl sice právoplatně zvolen Ruprecht Falcký, ale tento titul ve stejné době používal i sesazený Václav IV. Došlo k paradoxní situaci, kdy v jeden moment jak Jan, tak Thierry mohl získat podporu římského krále i papeže najednou.

Thierry, vědom si dobrých vztahů Jana s burgundskými vévody, hledal primárně pomoc u jejich nepřátel. V první řadě navázal kontakty s Ludvíkem Orleánským a díky němu získal na svou stranu také avignonského papeže Benedikta XIII. Následně se rozhodl získat podporu také u římského krále, a to toho sesazeného – Václava IV. Dochoval se nám originál jeho žádosti o podporu ze 14. prosince 1406 – latinské listiny adresované Václavovi IV., který je zde titulován jako král římský a český. V listině na pergamenu s třemi přivěšenými pečetěmi (samotného Thierryho, kapituly sv. Lamberta a města Lutychu) Thierry, jakožto zvolený lutyšský biskup,

²⁹⁶ O tom více: Richard VAUGHAN, *John the Fearless*, s. 50; Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 – ca. 1480*, s. 43–47.

²⁹⁷ Richard VAUGHAN, *John the Fearless*, s. 32–34, 43.

²⁹⁸ Émile FAIRON (ed.), *Regestes de la cité de Liège III. 1390 à 1456*, Liège 1938, s. 92.

²⁹⁹ K tomu více: Zuzana BOLERAZKÁ, *Lutyšský elekt dobývá Lutyč. Příspěvek ke vztahům měst a vládnoucích elit ve středověkém Nizozemí*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 12, č. 2 (2020), s. 69–75; Hubert CARRIER, *Si vera est fama. Le retentissement de la bataille d'Othée dans la culture historique au XVe siècle*, *Revue historique* 303, 2001, č. 3, s. 640; Yves CHARLIER, *La bataille d'Othée et sa place dans l'histoire de la principauté de Liège*, *Bulletin de l'Institut archéologique liégeois* 97, 1985, s. 165–170.

spolu se svými spojenci (vévodou bouillonským, nejmenovaným arciděkanem a kanovníky lutyšské kapituly, purkmistry, konšely, přísežnými a obcí města Lutychu) Václava žádá o udělení úřadu lutyšského biskupa.³⁰⁰

Naproti tomu Jan Bavorský se snažil v květnu 1407 získat podporu svého příbuzného - Ruprechta Falckého. Přimlouval se za něj navíc i římský papež Řehoř XII., který Ruprechta požádal, aby Janovi pomohl proti vzbouřencům. Ruprecht jejich žádostem vyšel vstříc.³⁰¹

Řešení situace se ale stále oddalovalo, nakonec došlo ke střetu obou zneprátelených stran 23. září 1408 v bitvě u Othée.³⁰² Byť se zprávy o jejím průběhu rozcházejí, pro její výsledek se ovšem zásadní roli sehrálo to, že i když armáda vzbouřenců byla pravděpodobně větší, ta Janova byla profesionální. Vzbouřence proto rychle porazila.³⁰³ Henri i Thierry de Perwez sice padli přímo na bojišti, ale to nijak neumenšilo elektovu touhu pomstít se na svých protivnících. Když totiž zbylí lutyšští vzbouřenci přišli vyjednávat o míru, byli dovléčeni před elekta a ten je okamžitě nechal popravit. Následně se vydal na tažení do Lutychu, kde rozkázal další osoby, které měly s povstáním co dočinění, naházet do řeky, a to včetně žen a dětí, což rozhodně neodpovídalo ani tehdejšímu poměrně volným etickým normám kladeným na církevní hodnostáře. Jan také městu odňal řadu privilegií, jmenoval nové soudce a jiné úředníky a požadoval po městě náhradu škod 220 tisíc francouzských korun. Lutych si tak konečně podrobil a získal rovnou i přívlastek Nelítostný (*sans Pitié*). O pouhých devět let později se ovšem celého panství vzdal a zaměřil svou kariéru úplně jiným směrem.

Pokud se na celou věc podíváme zcela pragmaticky, je logické, že pokud Jan dostal šance zbavit se problematického Lutychu, v němž vládu držel spíše autoritářsky, a získat jiná území, kde by bylo snazší si pozici udržet, volil jistě tuto cestu. A Janovi se takové na první

³⁰⁰ Věra BERÁNKOVÁ — Denko ČUMLIVSKI (eds.), *Archivum Coronae regni Bohemiae V/2, 1378–1419*, Praha 2007, s. 140, č. 1409.

³⁰¹ Graf Lambert VON OBERNDORFF (ed.), *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein, T II. (1214-1508)*, s. 355-356, č. 4817.

³⁰² Bitvě u Othée byla věnována široká pozornost, srov. např. Hubert CARRIER, *Si vera est fama*; Paul HARSIN, *Liège entre France et Bourgogne*, in: *Liège et Bourgogne. Actes du colloque tenu à Liège les 28, 29 et 30 octobre 1968*, Liège 1972, s. 193–256; Yves CHARLIER, *La bataille d'Othée et sa place dans l'histoire de la principauté de Liège*, s. 138-278; Godefroid KURTH, *La cité de Liège au Moyen Âge III*, Paris 1910, s. 61–76; Jean LEJEUNE, *Liège. De la principauté à la métropole*, s. 87–95; H. PIRENNE, *L'histoire de Belgique I.*; Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425)*, s. 49-53; Jacques STIENNON, *Histoire de Liège*, Toulouse 1991, s. 65–68; Erich WILLE, *Die Schlacht von Othée*, Berlin 1908; Zuzana BOLERAZKÁ, *Lutyšský elekt dobývá Lutych. Příspěvek ke vztahům měst a vládnoucích elit ve středověkém Nizozemí*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 12, č. 2 (2020), s. 69-75.

³⁰³ O průběhu bitvy nás informují např. EDMOND DE DYNTER III, s. 672–675; JEAN DE STAVELOT, s. 118.

pohled jednoduché řešení v podobě výhodného sňatku a dědictví skutečně naskytlo. Oblast ho navíc mohla díky svému nebývalému ekonomickému rozvoji dobře zajistit.³⁰⁴

Podstatnou změnu jeho vyhlídek znamenal rok 1417, kdy zemřel Janův starší bratr Vilém, který držel ve své moci oblasti Holandska, Zélandu a Henegavska a zároveň neměl mužské potomky. Otevřela se tedy problematičtější otázka jeho nástupnictví. Možní dědicové se nabízeli dva - Jan a Vilémova jediná dcera Jakuba.³⁰⁵

Vilém sám asi počítal s tím, že by po jeho smrti mohly nastat komplikace a jeho dcera by o majetek mohla přijít. Řešení hledal ve sňatkové politice a od počátku se jí snažil zabezpečit oporu v manželovi, který by dokázal po boku Jakuby dědictví ubránit a následně jej zajistit pro společné potomky. Logicky se tedy muselo jednat o muže, pro kterého něco takového bude primárním cílem a nebude se například muset zabývat s řešením velkých problémů s jinými svými majetky, a bude mít dostatečnou podporu odjinud, třeba od své rodiny, nebo například římského krále. Zároveň mělo jít o někoho, kdo bude mít cit pro komplikované místní vazby.

Otázka nástupnictví v Holandsku totiž nesouvisela pouze s dědickými právy, souhlasem stavů a římského krále, ale i komplikovanými vztahy mezi místními městy a šlechtou. Tyto konflikty často vyústily ve spory a ozbrojené střety, které bývají téměř poeticky označovány jako války „tresek“ a „háčků“ (nizozemsky Hoeken en Kabeljauwen). Obecně se dá říci, že jako „tresky“ (Kabeljauwen) jsou označována holandská města, strana „háčků“ (Hoeken) naopak zahrnuje místní šlechtu.³⁰⁶ Manžel Jakuby musel tedy být tedy dostatečně schopný, aby dokázal

³⁰⁴ K ekonomické situaci více: Wim BLOCKMANS, *The Economic Expansion of Holland and Zeeland in the Fourteenth-Sixteenth Centuries*, in: Erik Aerts (ed.), *Studia Historica Oeconomica. Liber Amicorum Herman van der Wee*, Leuven 1993, s. 41-58.

³⁰⁵ V české historiografii nalezneme Jakubu pod různými variantami přepisu dnes neobvyklého ženského jména. V některých případech autoři vycházeli z francouzské varianty Jacqueline, v jiných počestili nizozemské Jacoba na Jakobu, Jakubu nebo Jakobii. V této práci užívám variantu Jakuba. Ke vztahu Jana Bavorského a Jakuby především: Michaela BLEICHER, *Das Herzogtum Bayern-Straubing in den Hussitenkriegen, Kriegsalltag und Kriegsführung im Spiegel der Landschreiberrechnungen* (nevydaná disertační práce), Regensburg 2004; Laetitia BOEHM, *Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden*, s. 93-130; Dick DE BOER - E. H. P. CORDFUNKE, *Grafen van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580)*, Zutphen 1997; Rick HONINGS - Olga VAN MARION, *Vrouw van het Vaderland: Jacoba van Beieren in literatuur en kunst*, Haarlem 2011; Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 - 1436)*; Dorit-Maria KRENN, *Das Herzogtum Straubing-Holland (1353-1425/1429)*, s. 111-122; Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland*; Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 - ca. 1480*; Joseph VON MUSSINAN, *Geschichte der herzoglichen niederbairischen Linie Straubing-Holland*, Sulzbach 1820.

³⁰⁶ V českých překladech se v některých případech vyskytují i podivné zkomoleniny a informace o sporech mezi *Hoeky a Kabeljauy*. Tyto tvary se bez bližšího vysvětlení vyskytují především v českém překladu pravděpodobně nejvýznamnějšího díla nizozemské mediévistiky *Podzim středověku* od Johana Huizingy. Český překlad této knihy však z neznámých důvodů vznikl druhotně z překladu německého

mezi oběma stranami obratně lavírovat a získat tak podporu obou zneprátelených frakcí, a nebo alespoň nalézt nějaký jiný modus vivendi, za nějž by mohl v Holandsku vládnout.

Takovou osobou, zdánlivě splňující všechny předpoklady, měl být podle Vilémových plánů Jan, jeden z mladších synů francouzského krále Karla VI. a jeho manželky Isabely Bavorské. Vzhledem k tomu, že se jednalo o čtvrtého syna tohoto manželského páru, skutečně se nepředpokládalo, že by mohlo dojít k tomu, že se stane nástupcem svého otce, ale zároveň mu jeho původ zaručoval velmi dobrou výchozí pozici. Dětský sňatek mezi ním a Jakubou proběhl v roce 1406 a Jan byl následně vychováván na henegavském dvoře, aby se připravil na očekávanou roli nového pána bavorsko–straubinských držav. Problém se tak zdál vyřešen.

Veškeré plány však proměnila nečekaná úmrtí. Nejdříve zemřeli všichni tři Janovi starší bratři a ten se tak v roce 1415 stal nástupcem svého otce na francouzském trůnu. O dva roky později však náhle zemřel i on sám a krátce po něm i Jakubin otec, holandský, zélandský a henegavský vévoda Vilém. Dostáváme se tak k jednomu z nejsložitějších rodinných bojů popsanych v této práci. Pokud si Jakuba chtěla udržet dědictví po svém otci, musela o něj

od Kurta Köstera *Herbst des Mittelalters* (podobně jako slovenský ze zkráceného anglického vydání *The Waning of the Middle Ages*). Nutno podotknout původní nizozemské vydání Huizingova díla obsahovalo rozsáhlé francouzské citace, které nebyly na rozdíl od německého nebo anglického vydání přeloženy ani v poznámkovém aparátu a vyžadovaly tak plnou znalost obou jazyků. V případě *Hoeků* a *Kabeljauů* se jedná spíše o nepochopení významu než o pokus o záměrné zavádění nizozemských (resp. německých) termínů do češtiny. V současné anglické literatuře se již často užívá *Hooks* a *Cods*, ve francouzštině *Crochets* a *Cabillauds*, v němčině *Haken* a *Kabeljau*, nejpřesnějším termínem v češtině by tak skutečně byly *háčky* a *tresky*. Etymologie těchto výrazů není dnes úplně jasná, tradičně se uvádí zjednodušený výklad, kdy *Kabeljauwen* jsou posilující měšťané a *Hoeken* upadající šlechta, která se snaží zmocnit prudce narůstajících měšťanských majetků. Proti tomuto čistě ekonomickému výkladu se mnohokrát staví i sám Huizinga. Smysluplnější se jeví složitější výklad pojmů se všemi jejich možnými konotacemi. Dá se totiž předpokládat, že se jedná o jakési hanlivé přirovnání, v kterém obyvatelé měst vystupují jako *tresky*, tedy mohutné, dravé ryby, které pojídají menší ryby, neustále přibývají na váze a musí pak jíst ještě víc. *Háčky* naopak odkazují na způsob lovu tresek a jde tedy spíše o výsměšné poukázání na to, že každá treska nakonec bude ulovena resp. poražena. Přísloví o pojídání malých ryb velkými (*De grote vissen eten de kleine*), se vyskytuje i v moderní nizozemštině a znamená, že velcí páni se obohacují na úkor malých chudáků, ale díky své velikosti jsou zároveň nepolapitelní, protože trhají síť. Historicky však bylo toto přísloví vyobrazeno už například na grafice Pietera Bruegela staršího *Velká ryba pojídá malé ryby* - viz Příloha č. 14 (srov. Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha – Litomyšl 2010; Johan HUIZINGA, *Herfsttij der middeleeuwen*, Amsterdam 2016; Johan HUIZINGA, *Herbst des Mittelalters*, Stuttgart 1939; Johan HUIZINGA, *The Autumn of the Middle Ages*, Chicago 1996; Johan HUIZINGA, *Jeseň středověku, Homo Ludens*, Bratislava 1990; Johan HUIZINGA, *The Waning of the Middle Ages*, London 1987. K příslovím více: K. TER LAAN (ed.), *Nederlandse spreekwoorden, spreuken en zegswijzen*, Houten – Antwerpen 1985, s. 355-356. Pieter Bruegel st. - Pieter van der Heyden, *Velká ryba pojídá malé ryby*, 1557, rytina, 22,9 x 29,6 cm, New York, The Metropolitan Museum of Art, inv. č. 17.3.859, dostupné online na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338694> (cit. 10. 10. 2022)). Více ke konfliktům také: Patrick LANTSCHNER, *The Logic of Political Conflict in Medieval Cities: Italy and the Southern Low Countries*, Oxford 2015.

bojovat s Janem Bavorským, svým strýcem. Oba dva se samozřejmě rozhodli hledat spojení a oba dva k tomu užili možností sňatkové politiky.

Jakuba v této věci využila pomoci své matky a jejího bratra Jana Nebojácného. Během pouhých dvou měsíců se podařilo dojednat její zasnuby s Eliščiným nevlastním synem, brabantským vévodou Janem IV.³⁰⁷ Jan Bavorský naopak začal pravděpodobně ve stejné době vyjednávat o možnosti sňatku přímo s Eliškou. Vznik složitého rodinného čtyřúhelníku značně přeskupil poměry sil v Nizozemí. Podívejme se proto na obě vyjednávání o manželství blíže.

To, že nemá smysl hledat podporu pro Jakuba na říšském stolci, bylo poměrně jasné již před smrtí jejího otce. V březnu 1416 se totiž Vilém pokusil marně od Zikmunda vymoci potvrzení, že jeho jedinou dědičkou bude právě Jakuba.³⁰⁸ U římského krále však neuspěl. Podle kronikáře Eberharda Windecke však získal potvrzení od papeže:

„...vévoda Vilém Holandský, bavorský vévoda a vnuk císaře Ludvíka Bavorského, zemřel, když se konal koncil v Kostnici. Nebohého vévodu Viléma tehdy vyslala do Kostnice manželka za papežem Martinem V. a žádal ho o souhlas, aby mohla provdat svojí dceru za syna svého brabantského bratra. Papež to povolil pod jednou podmínkou, pokud prokáží, že oblast nemá jiného dědice. To ale nebylo možné, protože byl ještě naživu Jan Holandský a Bavorský, který byl právoplatným a zvoleným lutyšským biskupem. To ale papežovi nebylo řečeno a tak vydal souhlas, že se děti sestry a bratra mohou vzít, za což si řekl 20 tisíc korun a kardinálové 10 tisíc...“³⁰⁹

Sugestivní popis Eberharda pokračuje líčením toho, kterak celá věc rozčílila Zikmunda, který svatému otci vytknul, že takový sňatek odsouhlasil a nakonec ho přesvědčil, aby rozhodnutí odvolal. Ke sňatku i tak došlo.

³⁰⁷ Richard VAUGHAN, *John the Fearless*, s. 249; Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 – 1436)*, s. 129 – 131.

³⁰⁸ K situaci po smrti Viléma více např. Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 – 1436)*, Amsterdam 2009, s. 103-124.

³⁰⁹ Překlad autorky, zdroj: Wilhelm ALTMANN (ed.), *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, Berlin 1893, s. 140-141: „...also daz concilium zu Costanz was, do starp herzog Wilhelm von Hollant, der ein herzog von Peyern was und was keiser Ludewigs enkel von Peyern. Do sante herzog Wilhelm seligen wip zu dem bobst Martinus qwintus gon Constanz und begerte zu erlouben, das sie ire dochter geben möchte irs brüders sün von Probant. Das erloupt der bobest uf solich fürwort, als sie im fürgeben, das lant hette keinen erben. Das was nit wor, wann herzog Hans von Hollant und von Peyern der lebete noch danne, doch da ser rechter und erwelter bischof zü Lüttich was, ouch wolt er sin veterlich erbe und das herzogentum haben zü Hollant. Das was bobest Martinus nit fürgebracht, darumbe gap er urlop die swester- und die brüderkinder zü geben z̄samen, doch so nam er 20tusent kronen und die cardinalen 10tusent kronen.“

Po smrti Viléma byla Jakuba uznána jako právoplatná dědička pouze v Henegavsku. Naopak Holandsko a Zéland se přikláněly spíše k Janovi. Vzhledem k výše nastíněným dlouhodobým sporům mezi městy a šlechtou v této oblasti, je třeba také zmínit, že Jakuba měla podporu spíše ze strany šlechty (*Hoeken*) a Jan zase ze strany bohatých a mocných nizozemských měst (*Kabeljauwen*). Z počátku se Jakuba pravděpodobně snažila se svým strýcem Janem udržet dobré vztahy a předejít konfliktu například tím, že jej jmenovala „strážcem a obráncem“ svého hrabství.³¹⁰ Ten se ovšem od své neteře odvrátil a spojil své síly raději se Zikmundem a Eliškou.

Zikmundova podpora se projevila nejen tím, že udělil Janovi dědictví po Vilémovi v léno a podpořil jeho sňatek s Eliškou Zhořeleckou, ale také tím, že politikařil v oblasti sňatků trochu jiným způsobem než jen jejich dojednáváním. Blízké příbuzenství Jakuby a Jana IV. Brabantského totiž znemožňovalo jejich spojení bez patričního papežského dispenzu, který získali v prosinci 1417.³¹¹ Jakubíným odpůrcům v čele se Zikmundem se však podařilo hned v lednu 1418 na kostnickém koncilu vymoci jeho zrušení.³¹²

Jakuba se však za Jana IV. Brabantského přeci jen ještě v témže roce provdala, navzdory tomu, že toto spojení bylo označováno přímo jako „skandální“.³¹³ Podařilo se jí tak upevnit spojení s burgundským dvorem. Třebaže životní peripetie Jakuby nejsou tématem této práce, pozornost, kterou jsem jí věnovala, pokládám za vhodnou právě ve vztahu k Eliščině sňatku s Jakubíným stýcem a odpůrcem v jedné osobě. Právě tato historie totiž ukazuje, že, že pokud chceme považovat sňatek za legitimní nástroj k dosažení politických cílů a hovořit o sňatkové politice, měli bychom se zaměřit i na to, jak se jednotlivci nebo rody někdy pokoušely už vznikající sňatkové aliance narušit, jak tomu je právě v případě Jakubině.

Nutno podotknout, že toto hledání spojenců ještě neznamenal, že by se vytvořily dva zcela zneprátelené tábory.³¹⁴ Zikmund v Janovi hledal spíše partnera, který bude dost silný, aby dokázal burgundským vévodům na hranicích říše konkurovat, ale zároveň s nimi zde zvládne koexistovat. Volba tedy logicky musela padnout na spojení s Janem nikoli Jakubou.

³¹⁰ Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, Bruxelles 1889, s. 91-92, č. 1157; EDMOND DE DYNTER III, s. 344-345.

³¹¹ Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, s. 109, č. 1173.

³¹² Tamtéž, s. 111, č. 1174.

³¹³ EDMOND DE DYNTER III, s. 344-346.

³¹⁴ Václav Drška například upozorňuje na to, že se Zikmund deklaroval burgundským spojencem proti armagnakům (viz Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, s. 239).

U Jakuby totiž opět hrozilo, že až nebude schopná v oblasti udržet sama klid, s přihlédnutím k jejím blízkým kontaktům s burgundským dvorem, své majetky raději prodá nebo odkáže burgundským vévodům. V takovém případě by opět byla ignorována Zikmundova pozice římského krále jako lenního pána oblasti, což rozhodně nechtěl připustit. Začal tak raději plně podporovat Jana a vyjednávat s ním i ohledně podmínek sňatku s Eliškou.

7.2 Vyjednávání a sňatek

Vyjednávání sňatku Elišky a Jana bylo specifické tím, že kromě uzavření standardních dohod o budoucím svazku, jako například věno, nebo otázky případného dědictví, bylo nutné se vypořádat i s komplikovaným postavením Jana v Lutychu, nebo jeho příbuzenstvím s Eliškou. Vzhledem k tomu, že většina jednání probíhala v letech 1417–1418, vhodnou platformou se přirozeně stal právě probíhající kostnický koncil.

V první řadě se Jan se kvůli manželství samozřejmě musel vzdát své funkce v Lutychu. Na tomto postu ho nahradil člen Řádu německých rytířů, někdejší řížský arcibiskup a jeden z aktivních účastníků kostnického koncilu, Jan z Wallenrode.³¹⁵

Skandální sňatek Elišky a Jana se odrazil i v pramenech reflektujících právě život Jana z Wallenrode. Pravděpodobně totiž došlo k až poněkud absurdnímu propojení informací o tomto manželství právě s jeho osobou. Jan z Wallenrode totiž býval historiky spojován s údajným milencem královny Barbory Celjské.³¹⁶

Jméno Jana z Wallenrode jakožto Barbořina milence uvádí například Jörg K. Hoensch, přičemž o něm mluví jako o novém lutyšském biskupovi. Před časem se této problematice detailněji věnovala také Daniela Dvořáková ve své knize *Barbora Celjská. Čierna kráľovná. Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej*. Upozornila zde, že tento výklad je nesprávný. Je o překroucení informací a chybnou interpretaci ze strany moderních historiků. Příběh však může přeci jen mít reálné jádro, ovšem vztahuje se k někomu docela jinému, a to k Elišce.³¹⁷

Dvořáková v kapitole zaměřené na pravděpodobně první větší manželskou krizi Zikmunda a Barbory a velmi nejisté informace o Barbořině nevěře mimo jiné zmiňuje, jako nejstarší přímý doklad toho, že by Barbora měla milence, kroniku Enocha Widmanna z bavorského města Hof.³¹⁸ Ten, i když dílo dokončuje až v roce 1597, uvádí k roku 1440 informaci o jistém Janovi z Wallenrode, který měl kdysi vyrůstat na Zikmundově dvoře a Barbora se do něj měla zamilovat. Dvořáková správně upozorňuje na to, že se by se mohlo

³¹⁵ K tomu více například: Bernhart JÄHNIG, *Johann von Wallenrode O.T., Erzbischof von Riga, Königlicher Rat, Deutschordensdiplomats und Bischof von Lüttich im Zeitalter des Schisma und des Konstanzer Konzils (um 1370-1419)*, Bonn - Godesberg 1970, s. 137-141.

³¹⁶ K tomu více: Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná*, s. 101-119; Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*, s. 496-497.

³¹⁷ Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná*, s. 105.

³¹⁸ Tamtéž, s. 103.

jednat o jednoho z Barbořiných familiárů, který je na lucemburském dvoře doložitelný až ve třicátých letech. I tak považuje za nepravděpodobné, že by byl skutečně jejím milencem.

Biskup Jan z Wallenrode i údajný Barbořin familiár pocházeli z okolí města Hof.³¹⁹ S Barborou se biskup mohl setkat například na kostnickém koncilu, kde aktivně vystupoval. Ovšem nejzásadnější je to, že se stal biskupem v Lutychu právě proto, že zdejší biskupský stolec opustil, jak je uvedeno výše, Jan Bavorský kvůli sňatku s Eliškou. Nabízí se proto, že kronikář v 16. století tyto dvě osoby zaměnil, respektive spojil, a příběh představuje jakýsi útržek informací, které se mohly už od první poloviny 15. století v nějaké formě šířit Evropou o skandálu Lucemburkovny a lutyšského biskupa.

V příběhu totiž hrál hlavní roli „milostný“ vztah vysoce postavené ženy spojené s rodem římských králů Václava a Zikmunda s lutyšským biskupem podobně jako u dříve zmíněného příkladu, kdy Jan Długosz zaměnil Elišku za Annu Českou a elekta z Lutychu za elekta z Utrechtu. Naopak pravděpodobnost, že by reálně nějaký vztah skutečně existoval mezi královnou a biskupem, je naprosto mizivá. Paradoxem zůstává, že i když ohlasy skandálu nalezneme v pramenech ještě v 16. století, diplomatické prameny, které přípravy sňatku reálně odrážejí, řeší celou problematiku zcela pragmaticky. Nepozorný čtenář by z nich téměř ani nenabyl dojmu, že manželství vzniklo poněkud neortodoxním způsobem.

Eliška Zhořelecká se rozhodla vstoupit do manželství s mužem, kterého již velmi dobře znala. Jak jsem již uvedla, nejpozději se s ním prokazatelně setkala již při cestě na svou první svatbu do Brabantska. Později jej musela potkávat na dvoře svého prvního manžela, protože oba muži byli spojenci. Ještě užší styky mezi nimi byly navázány v roce 1410, kdy se Jan stal kmotrem Eliščina a Antonínova syna Viléma.

Vyjednávání sňatku opět trvala delší dobu. Tentokrát v něm ale již nehrál ústřední roli Václav IV., který ovšem přesto sňatek podporoval, byť to znamenalo zásadní obrat jeho někdejší politiky a snahy naklonit si burgundské vévody.³²⁰ Hlavními aktéry nyní byli Zikmund a samotný Jan, kteří spolu jednali o Eliščině budoucnosti. Nutno ovšem ještě jednou zdůraznit, že nic nenasvědčuje tomu, že by ani sama Eliška se sňatkem nesouhlasila, spíše naopak.

³¹⁹ K tomu více: Bernhart JÄHNIG, *Johann von Wallenrode O.T., Erzbischof von Riga, Königlicher Rat, Deutschorde ndiplomat und Bischof von Lüttich im Zeitalter des Schisma und des Konstanzer Konzils (um 1370-1419)*, s. 4.

³²⁰ Srov. text níže.

Vyjednávání o sňatku muselo začít nejpozději někdy na počátku roku 1417, tedy ani ne dva roky po smrti Eliščina prvního manžela. Smlouva, která se zabývá podmínkami sňatku, je datována do 16. září 1417.³²¹ Jedná se o obdobný dokument jako u smlouvy týkající se Eliščina sňatku s Antonínem. Vzhledem k tomu, že ale Eliška byla v této době již zabezpečenou vdovou, nenalezneme v ní informace přímo o věnu v pravém slova smyslu. V důsledku smrti prvního manžela totiž bylo dříve dojednané věno přímo v Eliščiných rukou, jak stanovila původní smlouva. Vdova tak přicházela do manželství se svým majetkem a neměla logicky potřebovat finanční podporu od svých příbuzných. To ale samozřejmě neznamenalo, že by v rámci příprav nového manželství nemohlo dojít k ujednáním, jakým způsobem bude s těmito ženinými majetky nakládáno, nebo vyřešena problematika majetkového vypořádání snoubenců a případného nového dědictví.

Přesně v tomto duchu tak 16. září 1417 byla uzavřena předmanželská smlouva mezi Janem Bavorským a Eliščiným nejbližším a nejvýše postaveným mužským příbuzným – římským králem Zikmundem. Je důležité si uvědomit, že Zikmund ve smlouvě hraje roli nejen Eliščina zástupce z hlediska příbuzenského, ale vystupuje zde především i jako lení pán Eliščiných zemí.

Římský král tak listinou v první řadě dává Janu Bavorskému svou neteř za ženu. Následně Elišce z pozice římského krále potvrzuje držbu Lucemburska. Jana pověřuje vládou v Lucembursku po jejím boku stejným způsobem, jako to bylo uvedeno ve starších Václavových listinách, které se vázaly k prvním Eliščinu manželství s brabantským vévodou Antonínem. Zikmund však v tomto případě navíc snoubencům přislíbil svou podporu zavázal se, že sám zasáhne u papeže v jejich prospěch, aby došlo k vydání potřebných církevních dispenzů.

Sňatek byl totiž v tomto případě značně problematický nejen kvůli Janově církevní kariéře, ale také proto, že v momentně, kdy se Jan stal kmotrem Eliščina syna Viléma, vznikl mezi nimi podle kanonického práva příbuzenský vztah, jak bylo uvedeno výše. Vilém sice zemřel, to ovšem neznamenalo, že tento argument nemohl být proti manželskému páru kdykoli použit. Pomoc římského krále tedy byla na místě a snoubenci nepochybně právě díky

³²¹ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 171-173, č. 1578.

Zikmundově podpoře získali dispenz od nově zvoleného papeže Martina V.³²² Dvojici ale pomohlo i několik dalších okolností.

V první řadě ke zvolení papeže Martina V. do čela církve došlo před velmi krátkou dobou a ten si potřeboval udržet spojence. Další pomoc našli Jan s Eliškou u Janových možných nástupců. Lutyech byl významným biskupstvím, proto vidina zdejšího uprázdněného stolce přilákala i řád německých rytířů. O intervenci členů řádu jsme barvitě informováni díky zprávám generálních prokurátorů řádu kurii.³²³ Podle jedné z nich měl Iwan von Kortenbach, zemský komtur řádu německých rytířů z komendy Alden Biesen, která místně spadala právě do lutyšské diecéze, s třemi nejmenovanými bavorskými rytíři a jedním opatem, 14. května 1418 po nešporách požádat papeže Martina V., aby z funkce propustil Jana Bavorského a na jeho místo dosadil zmiňovaného Jana z Wallenrode. Přítomni této žádosti měli být také Zikmundův správce Ludvík z Öttingenu a několik dalších biskupů. Papež měl nejdříve odmítnout, ale posléze se rozhodl svolit a 30. května 1418 předal biskupství do rukou Jana z Wallenrode. Manželství Jana a Elišky tak již nestálo nic v cestě.³²⁴

Vraťme se však k jejich předmanželské smlouvě. Otázka dědictví v případě smrti jednoho z manželů byla opět řešena podobným způsobem jako v případě Elišky a Antonína. V případě, že by první zemřela Eliška a manželé neměli žádné společné potomky, Jan by držel Lucembursko po zbytek svého života. Jan naopak přislíbil, že Elišce zajistí příjmy (de facto ji obvění) ve výši nejméně 6 tisíc liber ročně, které mohla jeho manželka volně užívat i v případě, že by Jan zemřel, aniž by měli společného dědice.

Smlouva se však v tomto případě neomezovala pouze na chystanou svatbu, ale řešila i budoucnost ostatních majetků Jana Bavorského. Zikmund v ní totiž dále přislíbil, že Janovi udělí v léno Henegavsko, Holandsko, Zéland a všechny majetky, které drželi jako říšská léna již Albert a Vilém Bavorští. Jan Bavorský měl výměnou za to postoupit Zikmundovi Lutyech a podpořit ve funkci osobu, kterou sem Zikmund dosadí. Římskému králi měl také zaplatit 22 tisíc zlatých. Zajímavé tak je i to, že Zikmund se v listině staví do role lenního pána v Lutychu a dělá si nároky na dosazení Janova nástupce, kterým samozřejmě měl být vzhledem k dříve nastíněnému propojení funkcí opět biskup.

³²² EDMOND DE DYNTER III, s. 352-353.

³²³ Kurt FORSTREUTER - Hans KOEPPEN (eds.), *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, Köln 1960, s. 502-506, č. 261.

³²⁴ K nástupu Johanna von Wallenrode na lutyšský biskupský stolec více: Bernhart JÄHNIG, *Johann von Wallenrode O.T., Erzbischof von Riga, Königlicher Rat, Deeutschordensdiplomat und Bischof von Lüttich im Zeitalter des Schisma sund des Konstanzer Konzils*, s. 137-140.

Další jednání již pravděpodobně probíhala přímo mezi Janem a Eliškou. Ta byla totiž nyní v pozici majetné vdovy se zajištěnými majetky, kdy si mohla dovolit vystupovat samostatně. Jan dne 9. února 1418 v Ivoix vydal listinu, ve které Elišce zajistil k užití majetky. Obvĕnění se skládalo z veškerého jejího movitého i nemovitého majetku, dědictví a klenotů kdekoli na území Bavorska, Henegavska, Holandska a Zélandu.³²⁵ V případě, že by Jan zemřel dřív než Eliška a neměli společné dědice, směla jej volně užívat po celý svůj život, po její smrti by ale majetky připadly Janovým dědicům. Pokud by se z jejich manželství narodily děti, získala by Eliška po Janově smrti pouze polovinu příjmů z výše uvedených majetků. V podstatě stejně byl systém nastaven i v případě, že by jako první zemřela Eliška, s výjimkou 120 tisíc zlatých, které odpovídaly výši Eliščina původního věna, když se vdávala za Antonína, a které se vázaly na příjmy z Lucemburska. Ty po Janově smrti měly přejít právě do rukou dědice Lucemburska, nikoli na dědice Jana Bavorského. Listina se odkazuje na obdobný dokument, kde to samé měla prohlásit i Eliška. Snoubenci tak vlastně jen potvrdil předmanželskou smlouvu, kterou předtím uzavřel Zikmund s Janem.

Nemáme sice žádný přímý doklad o tom, jakým způsobem se k druhému sňatku Elišky Zhořelecké stavěl její druhý strýc Václav IV. Vzhledem ale k tomu, že v době, kdy dochází k jednáním o podmínkách manželství, se svou neteří aktivně spolupracoval na správě Lucemburska, nedá se předpokládat, že by se sňatkem nesouhlasil. Dne 4. října 1417 například v Praze vydal několik listin, kterými své neteři povoluje přestavbu lucemburských pevností v případě potřeby nebo dosazování vysokých úředníků v Lucembursku (s tím, že jejich výběr, ale musí sám schválit).³²⁶ Vzhledem k tomu, že obě Václavovy manželky byly navíc Janovými příbuznými a máme i pozdější doklady toho, že bratr královny Žofie na Janově dvoře pobýval, je nepravděpodobné, že by Václav měl jediný důvod s navázáním dalšího příbuzenského svazku s Wittelsbachy nesouhlasit.³²⁷

Především z dochovaných listin je tedy patrné, že k jednáním týkajícím se ženina druhého sňatku muselo být přistupováno poněkud jiným způsobem než u sňatků prvních. Na tomto případě se dá ilustrovat, že pokud se jednalo o majetnou ženu, která samostatně rozhodovala o svých záležitostech, role jejích příbuzných se v oblasti výběru nového partnera do jisté míry zmenšuje. I tak však je nepravděpodobné, že by do sňatku vůbec nezasahovali.

³²⁵ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 175-176, č. 1583.

³²⁶ Tamtéž, s. 173-175, č. 1579, 1580, 1581, 1582.

³²⁷ K pobytu Žofiina bratra Arnošta v Nizozemí více: Božena KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427*, s. 129.

Eliška Zhořelecká byla majetnou vdovou, která byla schopna vládnout v Lucembursku. Situace zde ale vzhledem k dlouhému bezvládní nemohla být příliš stabilní a vévodkyně zde logicky potřebovala podporu a Jan se projevoval jako obratný politik i silný vojevůdce. Věci jistě pomohlo zlepšení vztahů se Zikmundem. Jan pro něj navíc byl nejen vhodným kandidátem pro sňatek s Eliškou, ale zároveň ideální osobou, která se mohla ujmout vlády v oblastech Holandska, Zélandu a Henegavska. Měl se stát Zikmundovým spojencem a jistou protiváhou k rozpínajícím se burgundským vévodům. Václav IV. se v tomto sňatku pravděpodobně nijak více neangažoval, ale ani mu nebránil.

Co se majetkové stránky věci týče, je zásadní především to, že veškeré dokumenty se vztahují k oblastem v západní Evropě a o Elišce již se neuvažuje jako o univerzální dědičce rodu. To samozřejmě muselo souviset především s narozením Zikmundovy dcery Alžběty a Zikmund snad počítal i s možností, že s Barborou Celjskou bude mít ještě další potomky. I když z dnešního úhlu pohledu tak může sňatek Elišky Zhořelecké působit skandálně a mohl tak ze společenského hlediska působit snad i na současníky, jednalo se o krok naprosto pragmatický, ze všech stran dobře promyšlený, založený na kooperaci více členů rodu. Rozhodně tedy můžeme i nadále hovořit o tom, že vznikl na základě sňatkové politiky. Celou věc se navíc díky vzájemné spolupráci podařilo vyřešit i po právní stránce a mohlo tak dojít ke svatbě.

I když podmínky sňatku mezi Eliškou Zhořeleckou a Janem Bavorským byly domluveny nejpozději v únoru 1418, svatba samotná proběhla pravděpodobně až v červnu 1419.³²⁸ Důvodem byly pravděpodobně Janovy přetrvávající boje s neteří o oblasti Holandska, Zélandu a Henegavska, na které si Jakuba i nadále dělala nároky.

První velkou eskalací konfliktu představovala již v roce 1417 bitva u nizozemského města Gorinchem. Jan podporovaný měšťany i římským králem, zde byl poražen vojsky své neteře. Následovalo velké množství diplomatických jednání a střetů, motivovaných zjevně snahou situaci vyřešit politicky přičemž se neustále znovu a znovu dostávala na přetřes legitimita sňatku mezi Jakubem a Janem IV. Brabantským. Páru se však nakonec podařilo dispens získat alespoň dodatečně. Papež Martin V. dne 27. května 1419 ve Florencii vydal bulu, kterou sňatek potvrdil.³²⁹ Trochu paradoxně to však nakonec pomohlo spíše Janovi Bavorskému.

³²⁸ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 176-178, č. 1584, 1585.

³²⁹ Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, s. 199-201, č. 1235.

Pozice jeho protivníka totiž také nebyla nijak pevná a literatura často upozorňuje na extrémní dluhy, se kterými se Jan IV. Brabantský potýkal.³³⁰ V této době se navíc radikálně změnila politická situace v Burgundsku kvůli vraždě Jana Nebojácného na mostě u Montereau-Fault-Yonne 10. září 1419.³³¹ Mladý brabantský vévoda se tak už nemohl spoléhat na podporu svého mocného strýce. Z tohoto důvodu se 21. dubna 1420 uchýlil ke kroku, který byl poněkud nečekaný, a proti veškerým předešlým snahám Jakuby podepsal s Janem Bavorským v Sint-Maartensdijk úmluvy na jejichž základě za finanční kompenzaci získal jeho protivník na dalších dvanáct let do svého držení Holandsko, Zéland a Frísko.³³² Janovi Brabantskému a Jakubě tak zůstalo pouze Henegavsko. Jakuba však rozhodně s tímto vývojem spokojena nebyla a rozhodla se s celou situací vyrovnat velmi rázně – veškeré své následující snahy upnula ke zrušení manželství.³³³ I z tohoto příkladu je patrné, že spojení vybudované skrze sňatek nemuselo trvat věčně, a to i v případě, že bylo uzavřeno mezi oběma manžely.

Vraťme se ale ke vztahu Jana Bavorského a Elišky Zhořelecké. Jejich svatba se konala pravděpodobně v červnu 1419 v Lucemburku. Bohužel z dobových pramenů není možné říci nic moc konkrétního, protože se nám nedochoval žádný tak detailní popis události, jako v případě Eliščina prvního sňatku s brabantským vévodou Antonínem. Což ovšem nemusí nutně znamenat, že se jednalo o událost méně opulentní nebo důležitou.

To, že ke sňatku muselo dojít někdy v červnu 1419, nám nejlépe dokládá listinný materiál vzniklý v této době. Jan Bavorský totiž 9. a 10. června 1419 nechal vyhlásit, že mu po jeho svatbě s Eliškou Zhořeleckou všichni preláti, hrabata, šlechtici rytíři, panoši a dobrá města lucemburského vévodství a hrabství Chiny přísahali věrnost a vzdali mu poctu jako pravému a legitimnímu manželovi vévodkyně v souladu s listinou, kterou vydal v Praze 14. srpna 1411 Václav IV. a kterou následně doslovně reprodukuje.³³⁴ Takový dokument musel pochopitelně

³³⁰ Robert STEIN, *Magnanimous Dukes and Rising States, The Unification of the Burgundian Netherlands 1380-1480*, Oxford 2017, s. 92; k finanční situaci vévodů v Nizozemí také: Bart LAMBERT, *The city, the Duke and their Banker. The Rapondi Family and the Formation of the Bourgondian State (1384 – 1430)*, Turnhout 2006.

³³¹ K tomu více např. Bertrand SCHNERB, *Armagnacs et Bourguignons*, s. 264-271.

³³² Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, s. 220-222, č. 1251-1254.

³³³ K tomu více: Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 – 1436)*, Amsterdam 2009, s. 173-201.

³³⁴ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 176-178, č. 1584, 1585. Listina se konkrétně odkazuje na Václavovu listinu z 14. srpna 1411 (tamtéž s. 126-127, č. 1523), která je opisem listiny z 13. srpna 1411 (tamtéž s. 124-125, č. 1521). Jedná se o jeden z dokumentů, kterým se Václav aktivně snažil přispět k uklidnění situace v Lucembursku a klidnému převzetí vlády Antonínem a Eliškou. Václav v ní obyvatelům Lucemburska oznamuje, že z přátelství k brabantské vévodkyni Alžbětě, dceři svého zesnulého bratra Jana Zhořeleckého přidělil své neteři jako

vzniknout krátce po tomto prohlášení věrnosti a snad i po svatbě samotné. Na druhou stranu je ale možné, že svatba proběhla již dříve mimo Lucembursko a k přísaze věrnosti mohlo dojít až při prvním příjezdu manželů do Lucemburska.

věno částku 120 tisíc zlatých, zajištěných na lucemburském vévodství, hrabství Chiny a příslušné části Alsaska, a to za následujících podmínek. Eliška bude během svého života držet zmíněné území, děti obou pohlaví, které se narodí z jejího manželství s brabantským vévodou Antoinem, majetek zdědí. Pokud zemře, aniž by zanechala legitimní potomky, ponechá si tato území Antonín a jeho dědicové, dokud jim nebude vyplacena částka šedesáti tisíc zlatých. Václav si vyhrazuje právo za svého života jmenovat pro tytéž země správce, který bude odpovědný za vybírání určitých pro něj. Tyto země ale nadále budou spadat pod vládu Václava a jeho bratra Zikmunda. Eliška a Antonín na oplátku budou dodržovat všechny práva a svobody obyvatel těchto území. Z tohoto důvodu Václav nařídil všem hrabatům, šlechticům, opatům, prelátům, důstojníkům, rytířům, panošům i prostým obyvatelů tří výše zmíněných zemí, aby Elišce a jejímu manželovi složili přísahu věrnosti.

7.3 Manželství

Z hlediska sňatkové politiky druhé manželství Elišky Zhořelecké nebude rozhodně tak zajímavé jako její první sňatek. Zásadní roli v tom hraje především to, že ke spojení Elišky a Jana došlo ve shodě s plány Zikmunda Lucemburského. Díky tomu, že manželům udělil v léno Lucembursko a Jana podpořil v jeho snaze získat dědictví po jeho bratru Vilémovi, nemuseli manželé investovat energii do složitých jednání s ním a bojů přímo v Lucembursku. Relativní klid v oblasti dokládá i fakt, že během manželství Jan s Eliškou společně pobývali v Lucembursku pouze jedinkrát, a to právě v červenci 1419, který bývá spojován s jejich svatbou.³³⁵ Za hlavní sídlo si však určili holandský Haag. Správa Lucemburska byla prakticky zajišťována Janem z Parsbergu, kterého manželé před svým odjezdem touto funkcí pověřili.³³⁶

Naopak v oblastech Holandska, Zélandu a Henegavska nevedla z počátku ke zklidnění a stabilizaci ani Zikmundova intervence a nevyřešený konflikt manžele nejspíš plně zaměstnával. Po uzavření smluv ze Sint-Maartensdijk se sice Jan oficiálně ujal vlády nad velkou částí dědictví po Vilémovi, Jakuba sama však porážku neuznala a pokračovala po boku svých příznivců v boji. Zlomovým okamžikem se stalo dobytí významného jihoholandského města Leiden v roce 1420.³³⁷ Pád města dovedl Jakuba k poznání, že si bude muset najít silnějšího spojence než byl její manžel Jan IV. Brabantský, aby kýžené dědictví získala.

V první řadě tak 19. února 1421 ve Valenciennes prohlásila, že chce anulovat svůj sňatek a následně 6. března uprchla do Anglie.³³⁸ Obrátila se zde s žádostí o pomoc přímo na anglického krále Jindřicha V., který ji zde přijal, a následně nějakou dobu žila u jeho dvora. V roce 1422 se pak provdala za Humphreyho, vévodu z Gloucesteru. Vzhledem k tomu, že Jan IV. Brabantský byl v této době stále naživu a k žádnému jinému regulárnímu rozloučení Jakubina prvního manželství nedošlo, jednalo se o další skandální sňatkovou historii. Jakuba se

³³⁵ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 178-179, č. 1586; Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425)*, s. 104.

³³⁶ François-Xavier WÜRTH-PAQUET (ed.), *Table chronologique des chartes et diplomes relatif a l'histoire de l'ancien pays de Luxembourg. Règne de Sigismond. Du 16 août 1419 – 9 décembre 1437*, in: Publications de la Section historique de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg bd. XXVI (1871), č. 66, s. 18.

³³⁷ Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425)*, s. 107-112.

³³⁸ Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, s. 267-269, č. 1288. K tomu více např. Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425)*, s. 114-118; Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 – 1436)*, s. 192-213.

sice snažila situaci řešit odvoláním na to, že s Janem byli příbuzní a že v momentě, kdy to zjistila, jej okamžitě opustila. Naopak oba Janové, její strýc i „bývalý“ manžel se legalizaci nového manželství přirozeně pokusili zabránit, přičemž obvinili Jakubu z bigamie.³³⁹ V novém Jakubině manželovi jim totiž rozhodně vyrostl silný protivník.

Po náhlé smrti Jindřicha V. dne 31. srpna 1422 se totiž vévoda z Gloucesteru stal jedním z nejmocnějších mužů v Evropě, protože vládl za ještě nedospělého následníka trůnu Jindřicha VI. Jakuba tak po svém boku měla muže, v jehož moci mohlo být Jana Bavorského porazit. Na podzim 1424 se Jakuba s vévodou z Gloucesteru vylodili v Calais a obsadili Henegavsko. V následné válce o Holandsko se jim ale už Jan Bavorský postavit nemohl, protože 6. ledna 1425 zemřel.³⁴⁰

Pokud se budeme zabývat kontakty manželského páru s příbuznými, neměl by logicky být opomenut pražský dvůr. Václav IV. samozřejmě zemřel na Novém hradě u Kunratic již 16. srpna 1419 a manželům tedy pomoci nijak už nemohl. Mezi rodinnými příslušníky však nadále probíhala komunikace. Ve dvacátých letech se totiž v Haagu zdržoval bratr královny Žofie, vévoda Arnošt, jak dokazuje jejich společná korespondence.³⁴¹ Nepřehledná situace v husitských Čechách a úplně jiné zájmy na západě Evropy však kontakt Elišky s jejím rodištěm komplikoval. Přesto se zdá, že v případě, kdy chtěla svého původu využít, konala tak s dobrou znalostí poměrů, což dobře dokazuje onen již zmíněný moment, kdy se v roce 1442 „pokusila“ získat český trůn, jak bylo uvedeno v úvodu této práce, byť literatura na tento moment pohlíží spíše kriticky.³⁴²

Eliščin druhý sňatek trval opět poměrně krátkou dobu. Jan Bavorský zemřel na začátku roku 1425, takže manželství trvalo jen necelých šest let. K vévodově smrti pravděpodobně došlo v důsledku otravy, a jako viník bývá uváděn jeho někdejší rádce, ale zároveň Jakubin straník Jan van Vliet.³⁴³ Údajně se mělo jednat o osobní mstu, ale vzhledem ke sporu s Jakubou tomu tak být samozřejmě nemuselo. S Janem Eliška žádné potomky nezplodila, takže po smrti manžela měla mít dále v držení kromě Lucemburska nárok i na své majetky na území

³³⁹ Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 – 1436)*, s. 201-203.

³⁴⁰ Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425)*, s. 125.

³⁴¹ Božena KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: Korespondence královny Žofie z období března 1422 – prosinec 1427*, s. 129; Daniela DVORÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu české královny*, s. 75 – 114.

³⁴² Např. Božena KOPIČKOVÁ, *V soumraku Lucemburků*, s. 14.

³⁴³ Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425)*, s. 121-125, 231-236.

Holandska, Zélandu a Henegavska, jak ji bylo přislíbeno v předmanželských smlouvách.³⁴⁴ Z dostupných pramenů je velmi těžké určit, jestli tomu tak skutečně bylo a jaké výše její reálné příjmy dosahovaly. Co ale naopak z pramenů dokážeme zjistit poměrně jistě, je to, že se vévodkyně po celý zbytek svého života potýkala s vysokými dluhy. V takové situaci však nebyla sama.

Jak před několika lety ve své knize *De hertog en zijn Staten* dokázal Robert Stein, v této době byly například útraty burgundského a brabantského dvora skutečně nesmírné a pro fungování postupně vznikajícího jednotného státního celku pod vládou burgundského vévody bylo nezbytné financování státu zcela zrevidovat.³⁴⁵ Dvůr Eliščina druhého manžela Jana Bavorského si s těmi burgundských vévodů v ničem nezadal, což dokazuje například i přítomnost předních umělců této doby v Haagu, kde se nacházela hlavní rezidence páru.³⁴⁶ Vzhledem k tomu, v jakém prostředí se celou dobu pohybovala, nedalo se očekávat, že by se Eliška byla po Janově smrti schopná nějak zásadně uskromnit.³⁴⁷

Robert Stein upozornil na vysoké dluhy, do kterých za svého života kvůli sporu s Jakubou upadal Jan Bavorský.³⁴⁸ Potvrzuje to i jeden velmi specifický pramen. Když si totiž Jan na vojenské akce v roce 1419 půjčil 5 tisíc rýnských zlatých od Jana Nassavského a nebyl schopen je následně vrátit, Jan proti němu napsal tzv. štvavý list. Znamenalo to, že na různá

³⁴⁴ Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, s. 171-173, č. 1578; 175-176, č. 1583.

³⁴⁵ Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 – ca. 1480*, s. 272-277.

³⁴⁶ Na dvoře Jana Bavorského započal svou kariéru Jan van Eyck. Se samotnou Eliškou Zhořeleckou je pak spojováno hned několik dalších konkrétních uměleckých děl. K tomu více: Albert CHÂTELET, *Jean van Eyck enlumineur. Les Heures de Turin et de Milan-Turin*, Strasbourg 1993; Carol HERSELLE KRINSKY, *The Turin-Milan Hours: Revised Dating and Attribution*, in: *Journal of historians of Netherlandisch Art*, r. 6, č. 1 (2014), s. 1–27; Frédéric LYNA, *Elisabeth de Gorlitz et les «Heures de Turin et de Milan»*, s. 121-125; James MARROW, *Pictorial reversals in the Turin-Milan Hours*, in: *Scriptorium*, T 20, č. 1 (1966), s. 67 – 69; Jean-Claude MULLER, “*Le premier Paysage Luxembourgeois?*”: *Burg Befort, Elisabeth von Görlitz und die Maler van Eyck*, s. 5–17; Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Elisabeth von Görlitz (1451) – Letzte Lebensjahre, Nachlaßregelung und Grabdenkmal einer Herzogin von Luxemburg in Trier*, s. 211–252; Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Das Grabmal der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) – ein Frühwerk des Nikolaus Gerhaert in Trier?*, s. 171–220; Hans-Walter STORK, *Frömmigkeit einer Fürstin – Das Gebetbuch der Elisabeth von Görlitz*, s. 123–170; Hans-Walter STORK, *Eine illuminierte “Leben Jesu”*, s. 97-120; Jarmila VACKOVÁ, *Nizozemské malířství 15. a 16. století. Československé sbírky*, Praha 1989, s. 13-14; Jarmila VACKOVÁ, *Van Eyck*, Praha 2005, s. 50-58, 205-216; Jarmila VACKOVÁ, František ŠMAHEL, *Odezva husitských Čech v evropském malířství 15. století*, in: *Umění*, č. 30 (1982), s. 308-340.

³⁴⁷ K tomu více: Robert STEIN, *Magnanimous Dukes and Rising States, The Unification of the Burgundian Netherlands 1380-1480*, s. 81-83.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 94-95.

místa a různým osobám v říši (včetně Zikmunda) rozeslal dopis, ve kterém nevybíravě zpochybnil Janovu čest a důvěryhodnost, což měl v souladu s tímto žánrem demonstrovat i obrázek (tzv. Schandbild, viz Příloha č. 15), který zachycuje Jana Bavorského, jehož pečeť je znevážena tím, že ji umísťuje pod ocas prasnici.³⁴⁹ Pokud by ikonografií divák snad na první pohled nepochopil, pro jistotu je u obrázku i nápisová páska, která průběh tohoto procesu přesně popisuje.

I když extrémní útraty ve Flandrách v 15. století vedly k postupným legislativním změnám v oblasti, vrcholícím ve vydání zákona proti luxusu Filipem Sličným v roce 1497, neznámá to, že by společností byly vždy brány jako něco špatného.³⁵⁰ Zde mnohokrát citovaný pramen, Brabantsche Yeesten například nostalgicky vzpomíná na Václava Českého v Bruselu, který se měl věnovat plesům, hrám a turnajům, užívat si hudby a slavností s dámami. Obyvatelé byli s jeho vládou ale spokojeni, protože to pro všechny řemeslníky a pohostinství znamenalo vysoké zisky.³⁵¹

Finanční problémy dovedly Elišku Zhořeleckou nakonec k tomu, že nakonec podlehla a začala postupně rozprodávat své majetky burgundskému vévodovi Filipu Dobrému. Dne 14. března 1427 mu nejdříve v Dordrechtu prodala svoje majetky, které držela jako vdova po Janu Bavorském v oblasti Holandska.³⁵² Postupně se pak začala snažit na něj, i přes logický odpor Zikmunda, převést i Lucembursko. Delší dobu se zdálo, že jednání mezi Alžbětou a Filipem nebudou v tomto směru mít žádný výsledek.

To, že se Eliška snažila získat finance a svoje majetky prodat Filipu Dobrému, však nutně nemuselo znamenat, že by s ním měla přátelštější vztahy než se Zikmundem. Naznačuje to například Eliščin historiky spíše vysmívaný krok, kdy v roce 1436 na hradě v Arlonu hostila jistou Jeanne-Claude des Armoises – falešnou Pannu Orleanskou.³⁵³ Vzhledem k tomu, že na

³⁴⁹ Více k Schandbilder: Malcolm JONES, *The Secret Middle Ages*, Thrupp 2000, s. 81-86.

³⁵⁰ K potírání luxusu více: Frederik BUYLAERT – Wim DE CLERCQ – Jean DUMOLYN, *Sumptuary legislation, materiál culture and the semiotics of „vivre noblement“ in the county of Flanders (14th-16th centuries)*, in: *Social History* 36, č. 4 (2011), s. 393-417.

³⁵¹ J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Brabant, T. II*, Brussel 1843 (dále jen BY II), s. 239-240. K tomu více: Robert STEIN, *Magnanimous Dukes and Rising States, The Unification of the Burgundian Netherlands 1380-1480*, s. 81-83; Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Wenceslas de Bohême: un prince au carrefour de l'Europe*, s. 421-456.

³⁵² Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, č. 1606.

³⁵³ K tomu více: Colette BEAUNEOVÁ, *Jana z Arku*, Praha 2018, s. 377; Martin NEJEDLÝ, „Lucemburku, jsi světloplachý netopýr, mžourající sýček a přeušatý kalous.“ *Zápas o dědictví lucemburské dynastie pohledem „strůjce frašek a povyražení“ Michaulta Tailleventa*, s. 164.

upálení Jany z Arku nesla právě burgundská strana velký kus viny, jednalo se ze strany Elišky nejspíš o jakousi provokaci Filipa.

Nakonec však jednání byla dovedena do konce a Eliška výměnou za roční rentu Filipa Dobrého v roce 1441 nejdříve jmenovala regentem a v roce 1444 mu dala Lucembursko do zástavy, která pokračovala i po její smrti. Nutno ovšem podotknout, že dle všeho na burgundské vévodě nikdy nepřešla dědická práva k této zemi. Dědicové lucemburské dynastie se tak oprávněně mohli pokoušet zemi vyplatit a získat zpět. Můžeme proto nalézt pozdější doklady toho, že se jednotliví panovníci zemí Koruny české k lucemburskému dědictví hlásí. Další historický vývoj a problémy, které museli řešit, však zisk moci nad Lucemburskem reálně znemožňoval.³⁵⁴

Pro tuto práci je však zásadní, že po smrti Jana Bavorského není možné doložit žádné pokusy o provdání pětaticetileté vdovy, a to jak ze strany Elišky samotné, tak stárnoucího římského císaře Zikmunda (resp. Lucemburků) nebo potenciálních nápadníků. Otázka vedení sňatkové politiky se proto v případě Elišky Zhořelecké smrtí Jana Bavorského uzavírá.

Eliška zbytek života strávila v západní Evropě. Zemřela v létě roku 1451. Před svou smrtí stihla sepsat závěť. Tituluje se v ní i nadále i díky svým manželstvím jako: „...*Eliška Zhořelecká z boží vůle vévodkyně bavorská, lucemburská etc. paní na Chiny etc.*“³⁵⁵ V samotném textu testamentu se však oprostuje od veškerých státoprávních a dynastických témat, řeší drobné finanční transakce a především myslí na spásu své duše a zádušní mše. Je tomu tak i proto, že v této době již nepobývala v Lucembursku, reálně nekontrolovala žádné území a neměla ani přímé dědice, protože všichni ostatní Lucemburkové již byli po smrti. Životní příběh Elišky Zhořelecké tak končí podobně jako jejich příbuzných - královen Žofie Bavorské nebo Barbory Celjské.³⁵⁶ S jejím odchodem definitivně vymírá lucemburský rod –

³⁵⁴ K tomu více: Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 – ca. 1480*, s. 51-52; Élodie LECUPPRE-DESJARDIN, *Le royaume inachevé des ducs de Bourgogne (XIVe-XVe siècles)*, Paris 2016, s. 212-217. Příkladem panovníka, který se nadále tituluje jako lucemburský vévoda může být Jiří z Poděbrad; viz např. listina, kterou Jiří uděluje svým synům v léno třetinu Opavy a Kladsko, dostupná online na: <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1717/charter> (cit. 20. 8. 2023).

³⁵⁵ Překlad autorky, listina je edičně zpracována v příloze studie Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Das Grabmal der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) – ein Frühwerk des Nikolaus Gerhaert in Trier?*, s. 171–220: „Wir Elizabeth van Goirlitz van der Gotz gnaden hertzogynnen in Beyern und zu Lutzemburg etc. frauwe zu Chiny etc.“

³⁵⁶ K tomu více např. Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna královna*, s. 225-237; Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu českej kráľovnej*, in: *Studia mediaevalia Bohemica* 2 (2010), s. 75-114; Božena KOPIČKOVÁ, *Česká královna Žofie. Ve*

rod, který dnes známe především díky jeho mužským členům, který by ale nikdy nedosáhl svého významu bez žen.

znamení kalicha a kříže, Praha 2018, s. 217-262; Božena KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 8 (2001), s. 121-138.

8. Závěrem

V katalogu k rozsáhlé výstavě *Císař Karel IV.* věnoval stejné problematice, kterou se zabývá i tato práce, obsáhlou stat' Václav Žůrek. V jejím úvodu podotkl, že: „*Členové rodu Lucemburků prosluli důsledným a pragmatickým využíváním sňatkové politiky.*“³⁵⁷ Autor tím sice shrnul především konání Karla IV. v této oblasti, ale jak dokazuje tato práce, ani u dalších generací se nic podstatného nezměnilo. Zde uvedené příklady vyjednávání, zasnub a manželství Elišky Zhořecké a jejích příbuzných dokazují, že se vždy jednalo o promyšlené politické kroky, které nebyly jen nějakým nahodilým pokusem o sblížení dvou rodů bez jakýchkoli dalších reálných důsledků. Je také dobře patrné, že sňatkem samotným celá věc neskončila a v případě, že nebylo možné z nějakých důvodů splnit podmínky, za kterých došlo k uzavření manželství, nově sezdaný pár dále komunikoval s rodinou nevěsty a hledalo se řešení. I to snad dokazuje, že je naprosto nezbytné se do budoucna daleko více obecně zabývat kontakty urozených žen s jejich pokrevními příbuznými.

Na základě analyzované literatury a pramenů se také ukázalo, že je důležité důsledně oddělovat termíny dynastická (resp. rodinná) politika a sňatková politika. Jedná se totiž o jeden z mála nástrojů moci, které politicky využívají možnosti vzniku nového, uměle vybudovaného a prakticky nezrušitelného příbuzenského pouta.³⁵⁸ Na příkladu Elišky Zhořecké a jejího druhého manželství, také dobře vyniká, že na rozdíl od dynastické politiky, sňatková politika může být vedena i jednotlivcem (tj. v tomto případě Janem Bavorským). Podařilo se také doložit většinu jevů spojených se sňatkovou politikou a vysledovat nejrůznější typy strategií, úvah o manželství, úspěchů i neúspěchů s tím spojených, a snad ji tak i lépe definovat.

Od Eliščina dětství byly pokusy o získání její ruky motivovány zisky na obou stranách. Obecně se dá říci, že v době, kdy Eliška pobývala na dvoře svého strýce Václava, byly veškeré její zasnuby odvislé od panovníkovy aktuální situace. Eliška tak ve Václavově politice figurovala v jednom případě jako jakási odměna za pomoc, jednou jako vynucený důkaz smíru a ve všech ostatních případech jako součást diplomatických jednání o spolupráci a posila těchto vztahů. Situace po smrti Antonína Bavorského a vyjednávání Eliščina nového sňatku je naopak již daleko více spojena s říšskou politikou Zikmunda, ale zároveň ani nijak nenarušuje Václavovy zájmy.

³⁵⁷ Václav ŽŮREK, *Sňatková politika Karla IV.*, in: Jiří Fajt, Markus Hörsch (eds.), *Císař Karel IV. 1316-2016. První česko-bavorská zemská výstava*, Praha 2016, s. 189.

³⁵⁸ Z hlediska kanonického práva jediný podobný druh uměle vzniklého a prakticky nezrušitelného příbuzenského pouta může být to, že se určitá osoba stane kmotrem/kmotrou dítěte.

Pro Eliščinu nápadníky byla hlavní motivací možnost zisku nových území. Podle toho, kde se nacházela mužova doména, zajímal je zisk buď Lucemburska, nebo oblastí, které měl dříve ve správě Jan Zhořelecký. Do budoucna snad všichni mohli uvažovat o možnosti uplatnění nároků na celé dědictví po Lucemburcích, pokud by rod vymřel po meči a Eliška zůstala jedinou ženskou dědičkou. Impulzy ke sňatku tedy vždy nalezneme na obou stranách. Sňatkem také měla být posílena pozice těchto mužů v rámci říše.

Zajímavým zjištěním bezesporu je, že neuskutečnění sňatků, i když byly jasné domluveny, evidentně nehrálo pro zúčastněné strany v tomto případě žádnou větší roli. A to i přes to, že pozdější zásnuby Elišky již nemůžeme považovat za dětské a mohlo by k vymáhání sňatku nebo alespoň odškodného v nějaké formě dojít. Vše navíc působí paradoxněji ve srovnání s uvedeným Václavovým rozhořčením nad neuskutečněným manželstvím mezi jeho bratrem Janem Zhořeleckým a Valentinou Visconti. Důvodů proto může být několik. Primárně je možné, že Václav nepovažoval žádné z Eliščiných zásnub za dostatečně výhodné. Stejně tak z druhé strany se mužům mohla v daný čas naskytnout lepší nabídka než neteř bývalého římského krále, jehož pozice v říši i v Zemích Koruny české byla při nejmenším komplikovaná. Celá věc se jevila samozřejmě problematická i z hlediska kanonického práva, ale dá se předpokládat, že zde platilo jednoduché pravidlo, kde není žalobce, není soudce, a pokud nechtěla neuskutečněné manželství řešit ani jedna ze stran, nedolehl jednoduše skandál ani k uším církevních hodnostářů.

Jak již bylo řečeno, zatímco první sňatek Elišky se odvíjel od politických zájmů jejího strýce Václava IV., ten druhý již byl daleko více v režii jejího strýce Zikmunda a dle všeho snad i jí samotné. Rozbor průběhu vyjednávání a příprav Eliščiných svateb umožnil pohlédnout na politiku obou dvou těchto panovníků jinou optikou než bývá běžné. Zásadní se ukázala především výrazná snaha Václava IV. získat si silné spojence proti Ruprechtovi Falckému okolo roku 1409, která výrazně kontrastuje s Václavovou často proklamovanou pasivitou a naprostým nezájmem o vládu.

Naopak Zikmundův přístup ke sňatkům Elišky Zhořelecké je daleko více spojen s jeho pozicí římského krále. Ve svém odporu proti Antonínu Brabantskému, který držel svá území bez jeho vědomí, přímo navazuje na politiku Ruprechta a stejně jako on k němu přistupuje jako svrchovaný vladař oblasti a je nespokojen především s tím, že mu země neudělil v léno. Oba příklady tak nabízejí také nový pohled na vládu a politické zájmy Václava a Zikmunda nejen v kontextu dění v celé říši, ale především v její západní části, kterou můžeme nejlépe označit jako Nizozemí. Nizozemské dějiny nejsou v české literatuře dodnes příliš reflektovány, i přes

nezpochybnitelný kulturní a ekonomický význam oblasti a její důležitost pro dějiny Lucemburska. Tato práce si kladla za cíl to alespoň částečně napravit.

Analýza fondu *La Chambre des Comptes* přinesla zásadní informace především k dějinám umění a kultury brabantského dvora. Díky srovnání s narativními prameny, bylo možné rekonstruovat přípravy a průběh svatby Elišky Zhořelecké a Antonína Brabantského do takových detailů, že pro ně není v české historiografii srovnání, a to ani v případě nejpodrobněji popsaného svatebního obřadu Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským. Informace zachycené v úředních pramenech brabantské komory umožnily také nahlédnout do všedního života ženy a jejího dítěte. V širším politickém kontextu se však ukázaly relevantní i pro sňatkovou politiku. Horentní sumy, které byly utráceny za luxusní předměty, ale i nejrůznější slavnosti jsou totiž dokladem snah brabantského vévody upoutat pozornost nejen na sebe sama, ale i na Elišku Zhořeleckou, jako příslušnici významného rodu, a jejich nerozlučné spojení. Stejně tak důraz kladený na reprezentaci po narození jejich společného potomka ukazuje na význam cílené prezentace pokrevního spojení rodů.

Zásadní otázkou se ukázalo to, jakým způsobem přistupovat ke smlouvám, které řeší podmínky manželství. Vzhledem k tomu, že u takto politicky významných párů byl rozsah majetkových převodů extrémně velký, nabízí se interpretace, že obě strany musely počítat s tím, že k němu reálně ani nemohlo dojít. Smlouvy by tak fungovaly jen jakési proklamace významu sňatku. Na konkrétním příkladu smluv, které byly uzavřeny mezi Václavem IV. a Antonínem Brabantským se však jasně ukázalo, že se obě strany snažily smlouvu naplnit v co největším počtu bodů. Činili tak i přes to, že většina původních příčin k jejímu vzniku a výhod, které z ní vyplývaly, zmizela. Obě zúčastněné strany však musely jistě dopředu počítat i s tím, že ne vše ujednané musí nutně být naplněno.

Tyto smlouvy jsou také dobrým dokladem toho, že oba rody počítaly s kooperací do budoucna a jejich kontakty nekončily svatbou samotnou. Sňatek tedy nebyl jen okamžitým východiskem, které mělo vyřešit například komplikovanou situaci v danou chvíli. Na druhou stranu také vždy hrozilo, že se vztah mezi manžely nějakým způsobem zvrtně a vztahy mezi rody se naopak v důsledku toho vyostří. Na sňatkovou politiku se tedy snad dá nahlížet trochu jako na jakousi spekulaci. Obě strany vždy zkrátka vsázely na to, že z ní budou plynout výhody, počítalo se ale jistě i s tím, že tomu tak být nemusí.

Po smrti manžela Eliška Zhořelecká nakonec nezůstala závislá na rodině manžela ani se nevrátila zpět na pražský dvůr. Stala se z ní správkyně Lucemburska. Nemůžeme však hovořit

o tom, že by v této roli byla schopná fungovat zcela samostatně. Oporu hledala u obou svých strýců. Vzhledem k tomu, že byla relativně mladou vdovou s vysokým společenským postavením velmi rychle si našla nového manžela. I když se jedná o sňatek z právního i společenského hlediska velmi komplikovaný, k jeho uzavření díky souhlasu Zikmunda došlo relativně snadno.

Tato práce díky svému širšímu záběru snad také napomohla k nabourání jakéhosi obecně vžitého stereotypu, že „nebohé“ ženy ve středověku byly účelně provdávány, jediným dalším životním smyslem života se pro ně mohlo stát rození potomků, jinak žily stranou, svými příbuznými zapomenuty. Eliška naopak po značnou část života samostatně vládla v Lucembursku, čemuž využívala jak svých schopností, tak podpory svých pokrevních příbuzných, ale i svých manželů.

Schématický pohled na středověká manželství a role žen v nich je jen jakousi pesimistickou variantou známého klišé, kterým se obvykle ukončují pohádky: „Vzali se a žili spolu šťastně až do smrti.“ Právo, kultura, víra, politická situace a další fenomény spojené s naší společností sice vždy více či méně ovlivňují lidský život, ale do sňatků vstupují dva jednotlivci. Jakýkoli takový svazek a další život v něm je tedy také chtě nechtě ovlivněn i jejich individuálními vlastnostmi. Nemůžeme samozřejmě říci, že se nikdy v minulosti nestalo, že příbuzní donutili ženu vstoupit do manželství a ta následně po boku muže protrpěla celý svůj zbytek života. Nikdy ale ani neodhalíme, kolika ženám nastavení, kdy za ně rozhodoval někdo jiný, mohlo prostě a jednoduše vyhovovat.

Osobnost Elišky Zhořelecké můžeme v tomto směru také hodnotit na základě dochovaných pramenů jen komplikovaně. Mohla být ženou velmi ambiciózní, ale stejně dobře mohla být jen pragmatická, stavět se ke svému osudu čelem a aktivně řešit problémy, které před ní vyvstaly. Rozhodně ji ale nemůžeme považovat za zcela pasivní. Díky této práci snad ale došlo k určitému zpřesnění obrazu Elišky Zhořelecké a její role v rámci lucemburské dynastie. Jak však ukazuje nejen životní příběh Elišky Zhořelecké, ale i Zikmundovy dcery Alžběty, tento patriarchální pohled na Lucemburky, kdy hodnotíme mocenskou pozici dynastie jen prostřednictvím skutků jeho mužských členů, ale zapomínáme, že i ženy mohly být aktivními činitelkami, je neudržitelný. Tento historiografický konstrukt přitom nabourávali již sami Lucemburkové. Pokud totiž pomíneme skutečné dějiny rodu, i na začátku těch mytických totiž stojí žena – víla Meluzína.

Seznam zkratek

- BY II J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijmkronijk van Braband*, T. II, Brussel 1843.
- BY III J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijmkronijk van Braband*, T. III, Brussel 1869.
- CDLS III Richard JECHT (ed.), *Codex diplomaticus Lusatiae superioris III. Die ältesten Görlitzer Ratsrechnungen bis 1419*, Görlitz 1905-1910.
- CDM VII Josef CHYTIL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Siebenten Bandes (1334-1349)*, Brünn 1858.
- CDM XII Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Zwölfter Band. Vom Jahre 1391-1399*, Brünn 1890.
- CDM XIII Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Dreizehnter Band. Vom Jahre 1400 bis 1407*, Brünn 1897.
- CDSR 1B/II Otto POSSE, Hubert ERMISCH (ed.), *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae, erster Hauptteil, Abtheilung B, Band II*, Leipzig 1902.
- CIM II Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae, T. II., Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225-1419*, Praha 1893.

- DRTA IV Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. T. IV, 1400-1401*, Gotha 1882.
- DRTA VI Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. T. VI, 1406-1410*, Gotha 1888.
- EDMOND DE DYNTER III Petrus Franciscus Xaverius DE RAM (ed.), *Chronice Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum, autore Magistro Edmundo de Dynter, T. III*, Bruxellis 1857.
- ENGUERRAND DE MONSTRELET II J. A. BUCHON (ed.), *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, T.II, nouvelle édition entièrement refondue sur les manuscrits*, Paris 1826.
- ENGUERRAND DE MONSTRELET VIII J. A. BUCHON (ed.), *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, T.VIII, nouvelle édition entièrement refondue sur les manuscrits*, Paris 1826.
- FRB IV Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum bohemicarum. Tom. IV. Chronicon Aulae Reggiae - Excerpta de diversis chronicis additis quibusdam Aulae Regiae memorabilibus - Chronicon Francisci Pragensis – Chronicon Benessii de Weitmil*, Praha 1884.
- JEAN DE STAVELOT Adolphe BORGNET (ed.), *Chronique de Jean de Stavelot (Collection de chroniques belges inédites X)*, Brussels 1861.
- LC VI Josef EMLER (ed.), *Libri confirmationum. Ad beneficia ecclesiastica Pragensem per*

archidioecesim. Liber sextus ab anno 1399 usque ad annum 1410, Pragae 1883.

RI XI/I

Wilhelm ALTMANN (ed.), *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410-1437), I. Band (1410-1424)*, Innsbruck 1896-1897.

Seznam pramenů

Nevydané prameny:

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, registre n. 131, f LXVII, LXVIII.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 076, č. 46936.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 157, č. 4, f. 13.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 195, č. 45673, f 90v-91r.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 195, č. 45673, f 86v, 87r; f 102v.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, I 195, č. 45673, f 97.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 12902, f 206v – 207r.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395 f. 106r.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 170r.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 170r, 182v.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 170r, 200r-v.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 362r-v.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 396r.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 460v.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f 485r.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 493v.

Brusel, Archives générales du Royaume, La Chambre des Comptes, č. 2395, f. 102v – 105v.

Brusel, Koninklijke Bibliotheek van België, inv. č. ms. IV 684.

Brusel, Archives générales du Royaume, Chambre des Comptes, č. 2399, f 49r.

Koblenz, Landeshauptarchiv, MS 1 C 1.

Wiesbaden, Hessisches Hauptstaatsarchiv, Abt. 170, č. 1026.

Edice:

Wilhelm ALTMANN (ed.), *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, Berlin 1893.

Wilhelm ALTMANN (ed.), *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410-1437), I. Band (1410-1424)*, Innsbruck 1896-1897.

Věra BERÁNKOVÁ - Denko ČUMLIVSKI (eds.), *Archivum Coronae Regni Bohemiae. Editio diplomatum phototypica, T. V/2, 1378-1419*, Praha 2007.

Sylvain BALAU (ed.), *Chroniques liégeoises I. Chronique du règne de Jean de Bavière, 1387–1423*, Bruxelles 1913.

Paul BONENFANT - John BARTIER - Andrée VAN NIEUWENHUYSEN (eds.), *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur, 1381-1419, T2 (1394-1405)*, Bruxelles 1974.

Adolphe BORGNET (ed.), *Chronique de Jean de Stavelot (Collection de chroniques belges inédites X)*, Bruxelles 1861.

J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Braband*, T. II, Brussel 1843.

J. H. BORMANS (ed.), *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Braband*, T. III, Brussel 1869.

Iván BORSA - Elemér MÁLYUSZ (eds.), *Zsigmondkori oklevéltár IV (1413-1414)*, Budapest 1994.

Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Zwölfter Band. Vom Jahre 1391-1399*, Brünn 1890.

Vincenz BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Dreizehnter Band. Vom Jahre 1400 bis 1407*, Brünn 1897.

J. A. BUCHON (ed.), *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, T.II, nouvelle édition entièrement refondue sur les manuscrits*, Paris 1826.

J. A. BUCHON (ed.), *Chroniques d'Enguerrand de Monstrelet, T.VIII, nouvelle édition entièrement refondue sur les manuscrits*, Paris 1826.

H. CARDAUNS (ed.), *Chronik über Sigmund König von Ungarn*, in: *Forschungen zur deutschen Geschichte*, č. 16 (1876).

Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Codex iuris municipalis regni Bohemiae, T. II., Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1225-1419*, Praha 1893.

Petrus Franciscus Xaverius DE RAM (ed.), *Chronica Nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiaeque et regum Francorum, autore Magistro Edmundo de Dynter, T. III*, Bruxellis 1857.

Léopold DEVILLERS (ed.), *Cartulaire des comtes de Hainaut de l'avènement de Guillaume II à la mort de Jacqueline de Bavière, T. IV*, Bruxelles 1889.

Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum bohemicarum. Tom. IV. Chronicon Aulae Reggiae - Excerpta de diversis chronicis additis quibusdam Aulae Regiae memorabilibus - Chronicon Francisci Pragensis – Chronicon Benessii de Weitmil*, Praeae 1884.

Josef EMLER (ed.), *Libri confirmationum. Ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim. Liber sextus ab anno 1399 usque ad annum 1410*, Praeae 1883.

Émile FAIRON (ed.), *Regestes de la cité de Liège III. 1390 à 1456*, Liège 1938.

Kurt FORSTREUTER - Hans KOEPPEN (eds.), *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, Köln 1960.

Antonín HAAS (ed.), *Archiv Koruny české 5. Katalog listin z let 1378-1437*, Praha 1947.

Alfons HUBER (ed.), *Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV (1346-1378)*, Böhlau 1968.

Josef CHYTIL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris moraviae. Siebenten Bandes (1334-1349)*, Brünn 1858.

Richard JECHT (ed.), *Codex diplomaticus Lusatiae superioris III. Die ältesten Görlitzer Ratsrechnungen bis 1419*, Görlitz 1905-1910.

Hermenegild JIREČEK (ed.), *Codex juris Bohemici T.II/I. Documenta juris publici saec. XIVmi (1306-1378)*, Praha 1896.

František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, díl 2.*, Praha 1842.

František PALACKÝ - Jaroslav CHARVÁT – František KRČMA (eds.), *Dílo Františka Palackého II., Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*, Praha 1941.

František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte. Nebst Beilagen. Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIV und XV Jahrhunderte. Zweite Lieferung*, Praha 1847.

Otto POSSE - Hubert ERMISCH (eds.), *Codex diplomaticus Saxoniae Regiae, erster Hauptteil, Abtheilung B, Band II*, Leipzig 1902.

Fritz QUICKE, *Un testament inédit de l'Empereur Charles (18 octobre 1377)*, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 6 (1927), s. 256-277.

Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. II., 1438-1444*, Praha 1932.

Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Eine Erbtheilungs- und Erbfolgeordnungsurkunde Karls IV.*, in: Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 31 (1892/93), s. 1-13.

František Antonín TINGL (ed.), *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per archidioecesin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Annus 1390*, Pragae 1865.

Danuta TURKOWSKA (ed.), *Joannis Dlugossii, Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber undecimus (1413 – 1430)*, Warszawa 2000.

W.-A. VAN DIEVE (ed.), *Petrus Divaeus, Jaerboeken der stad Leuven van 240 tot 1507*, Bruxelles-Louvain 1856.

Verein für Mecklenburgische Geschichte (eds.), *Mecklenburgisches Urkundenbuch XIX, 1376-1380*, Schwerin 1899.

Alphonse VERKOOREN - Micheline SOENEN - Arlette GRAFFART (eds.), *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse, III/2 (1396-1404)*, Bruxelles 1966.

Alphonse VERKOOREN (ed.), *Inventaire des chartes et cartulaires du Luxembourg, T. IV*, Bruxelles 1917.

Jan z VIKTRINGU, *Iohannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum*, in: J. F: Böhmer (ed.), *Fontes rerum germanicarum I*, Stuttgart 1843, s. 271-450.

Graf Lambert VON OBERNDORFF (ed.), *Regesten der Pfalzgrafen am Rhein, T II. (1214-1508)*, Innsbruck 1912.

Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. T. IV, 1400-1401*, Gotha 1882.

Julius WEIZSÄCKER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht. T. VI, 1406-1410*, Gotha 1888.

François-Xavier WÜRTH-PAQUET (ed.), *Table chronologique des chartes et diplomes relatifs à l'histoire de l'ancien pays de Luxembourg. Règne de Sigismond. Du 16 août 1419 – 9 décembre 1437*, in: Publications de la Section historique de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg bd. XXVI (1871).

Seznam literatury

A

Tracy ADAMS, *The Life and Afterlife of Isabeau of Bavaria*, Baltimore 2010.

Erik AERTS, *Les comptes du duché de Brabant au bas Moyen Age et de ka recherche historique*, in: Bulletin trimestriel di Crédit Communal de Belgique, r. 36, č. 142 (1982), s. 275-294.

Erik AERTS, *Quelques réflexions sur les comptes du duché de Brabant au bas Moyen Age*, in: Archives et bibliothèques de Belgique, č. 53 (1982), s. 108-174.

Erik AERTS, *Het bronnenmateriaal van de economische geschiedenis. Een encyclopedisch overzicht*, in: Het Oude Land van Aarschot, č. 16 (1981), s. 174-184.

Christopher ALLMAND (ed.), *The New Cambridge Medieval History VII, c. 1415-c.1500*, Cambridge 2015.

Robert ANTONÍN a kol., *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*, Praha 2020.

Robert ANTONÍN, *Jan Jindřich*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 152-158.

Marianne AWERBUCH, *Über die Motivation der burgundischen Politik im 14. und 15. Jahrhundert*, Berlin 1970.

B

Tomáš BALETKA, *Jošt Lucemburský – markrabě moravský, braniborský a král římský*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 721-723.

František Michálek BARTOŠ, *České dějiny II. / 6, Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha 1947.

Robert BARTLETT, *Blood Royal. Dynastic Politics in Medieval Europe*, Cambridge 2020.

Francesca BATTISTA, *Italian Rhetoric and Courtly Love in the Formulary of Queen Kunhuta. A Critical Edition of the Letter Collection of Magister Bohuslav with English Introduction* (nevydaná disertační práce), Praha 2016.

Wilhelm BAUM, *Císař Zikmund. Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996.

Wilhelm BAUM, *Kaiser Sigismund, Hus, Konstanz und Türkenkriege*, Graz – Wien – Köln 1993.

Colette BEAUNEOVÁ, *Jana z Arku*, Praha 2018.

Klára BENEŠOVSKÁ (ed.), *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Praha 2010.

Zdeněk BERAN, *České královny a královská Věnná města v pohusitské době (1436-1526)*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 2 (2019), s. 119-152.

Marie BLÁHOVÁ, *Čtyři ženy Karla IV.*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 166-173.

Marie BLÁHOVÁ, *Edmond de Dynter – diplomat a historik. Diplomatická cesta vyslanců vévody Antonína Brabantského ke dvory Václava IV. na podzim roku 1412*, in: Martin Kovář, Václav Drška (eds.), *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*, Praha 2014, s. 42-59.

Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

Marie BLÁHOVÁ, *Svatba Alžběty Zhořelecké s Antonínem Brabantským*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 32-45.

Lenka BLECHOVÁ, *Výchova dítěte podle knížecích zrcadel*, in: Dana Dvořáčková - Malá (ed.), *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015, s. 21-30.

Michaela BLEICHER, *Das Herzogtum Bayern-Straubing in den Hussitenkriegen, Kriegsalltag und Kriegsführung im Spiegel der Landschreiberrechnungen* (nevydaná disertační práce), Regensburg 2004.

Wim BLOCKMANS, *De geschiedenis van Nederland, 1100-1560, Metropolen aan de Noordzee*, Amsterdam 2013.

Wim BLOCKMANS, *The Burgundian Court and the Urban Milieu as Patrons in 15th Century Bruges*, in: M. North (ed.), *Economic History and the Arts*, Cologne 1996, s. 15-26.

Wim BLOCKMANS, *The Economic Expansion of Holland and Zeeland in the Fourteenth-Sixteenth Centuries*, in: Erik Aerts (ed.), *Studia Historica Oeconomica. Liber Amicorum Herman van der Wee*, Leuven 1993, s. 41-58.

Wim BLOCKMANS, *La représentation de la noblesse en Flandre au XVe siècle*, in: Jacques Paviot, Jacques Verger (eds.), *Guerre, pouvoir et noblesse au Moyen Âge. Mélanges en l'honneur de Philippe Contamine*, Paris 2000, s. 93-99.

J.H.C. BLOM - Emiel LAMBERTS, *History of the Low Countries*, New York 2009

Lenka BOBKOVÁ, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást České koruny v letech 1319-1396*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 5 (1998), s. 67-90.

Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018.

Lenka BOBKOVÁ, *Jan Zhořelecký*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 753-757.

Lenka BOBKOVÁ, *Lucembursko-přemyslovský dědic Českého království Karel IV.*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 71-85.

Lenka BOBKOVÁ, *Na prahu pozdního středověku*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 13-38.

Lenka BOBKOVÁ, *Úloha dítěte v dynastické politice prvních Lucemburků na českém trůně*, in: Dana Dvořáčková - Malá (ed.), *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha 2015.

Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, *Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica I, Studia historica – Monographiae I*, Ústí nad Labem 1993.

Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV. a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003.

Lenka BOBKOVÁ, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, in: Dana Dvořáčková - Malá a kol., *Dvory a rezidence ve středověku. II, Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008, s. 197-214.

Lenka BOBKOVÁ, *Zhořelecké vévodství v koncepci lucemburské České koruny*, in: *Historie - Otázky - Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 9-22.

Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. IV.b (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003.

Lenka BOBKOVÁ - Tomáš VELIČKA, *Jan Zhořelecký. Třetí syn Karla IV.: Korunní země v dějinách českého státu VII.*, Praha 2016.

Laetitia BOEHM, *Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden*, in: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte* 44, 1981, s. 93–130.

Serge BOFFA, *Antoine de Bourgogne et le contingent brabançon à la bataille d'Azincourt (1415)*, in: *Revue belge de philologie et d'histoire*, T 72, č. 2 (1994), s. 255-284.

Zuzana BOLERAZKÁ, *Božena Kopičková - Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, in: *Studia Mediaevalia Bohemica* 1, r. 10 (2018), s. 119-120.

Zuzana BOLERAZKÁ, *How to Reject a King and to Marry a Bishop*, in: *Prague Papers on the History of International Relations* 1 (2022), s. 7-17.

Zuzana BOLERAZKÁ, *Lutyšský elekt dobývá Lutych. Příspěvek ke vztahům měst a vládnoucích elit ve středověkém Nizozemí*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 12, č. 2 (2020), s. 69-75.

Zuzana BOLERAZKÁ, *Poslední lucemburská princezna. Životní osudy Elišky Zhořelecké v letech 1390-1425* (nevydaná diplomová práce), Praha 2016.

Paul BONENFANT, *Philippe le Bon*, Bruxelles 1945.

Eric BOUSMAR, *La place des hommes et des femmes dans les fêtes de cour bourguignonnes (Philippe le Bon – Charles le Hardi)*, in: Jean-Marie Cauchies (ed.), *A la cour de Bourgogne. Le duc, son entourage, son train*, Turnhout 1998, s. 11-31.

Boris BOVE, *Stoletá válka*, Praha 2021.

Anton Philipp BRÜCK, *Johan II. von Nassau*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Band 10, Berlin 1974, s. 496.

Frederik BUYLAERT – Wim DE CLERCQ - Jean DUMOLYN, *Sumptuary legislation, material culture and the semiotics of „vivre noblement“ in the county of Flanders (14th-16th centuries)*, in: *Social History* 36, č. 4 (2011), s. 393-417.

C

Bram CAERS – Mark VISSCHER, *The Illuminated Brabantsche Yeesten Manuscripts IV 684 and IV 685 in the Royal Library of Belgium: an Unfinished project of Brabantine Historiography*, in: *In Monte Artium. Journal of the Royal Library of Belgium*, č. 11 (2018), s. 7-35.

Joseph CALMETTE, *Les grands ducs de Bourgogne*, Paris 1949.

Emma CAPRON, *Paintings, Prayers, and Salvation: The Jan Vos Virgins in Context*, in: Emma Capron - Maryan Ainsworth - Till-Holger Borchert (eds.), *The Charterhouse of Bruges. Jan van Eyck, Petrus Christus, and Jan Vos*, New York - London 2018, s. 12-69.

Hubert CARRIER, *Si vera est fama. Le retentissement de la bataille d'Othée dans la culture historique au XVe siècle*, *Revue historique* 303, 2001, č. 3, s. 639–670.

Pavlna CERMANOVÁ - Robert NOVOTNÝ - Pavel SOUKUP (eds.), *Husitské století*, Praha 2014.

Paul COLIN, *Les ducs de Bourgogne*, Bruxelles 1942.

Stephanie COONTZ, *Marriage, a History: How Love Conquered Marriage*, New York 2006.

Č

Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1378 – 1437. Lucemburkové na českém trůně II.*, Praha 2000.

Jaroslav ČECHURA – Václav ŽŮREK, *Lucemburkové: životopisná encyklopedie*, České Budějovice 2012.

Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. V. (1402-1437)*, Praha – Litomyšl 2010.

D

Mario DAMEN, *Convocatie en representatie. De Staten van Brabant in de late middeleeuwen*, in: Noordbrabants historisch jaarboek 29 (2012), s. 29-43.

Mario DAMEN - Louis SICKING, *Bourgondië voorbij. De Nederlanden 1250-1650*, Hilversum 2010.

Dick Edward Herman DE BOER, *Ein Dreieck wird gespannt. Der Weggang Albrechts von Bayern-Straubing in die Niederlande im Licht der Territorienbildung*, in: Jahresbericht des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung 89 (1987), s. 33-56.

Dick Edward Herman DE BOER, *Mittelpunkt in der Ferne. Die Rolle Straubings in der Holländisch-bayrischen Verwaltung um 1390*, in: Alfons Huber, Johannes Prammer (eds.), *1100 Jahre Straubing 897-1997*, ed., Straubing 1998.

Dick Edward Herman DE BOER, „*Certamen semper averte*“: *Person und Neutralitätspolitik Albrechts I. (1336-1404) von Bayern-Straubing-Holland*, in: Alfons Huber, Johannes Prammer, *650 Jahre Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland. Vortragsreihe des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung*, Straubing 2005.

Dick Edward Herman DE BOER – Erich Heinz Pieter CORDFUNKE, *Graven van Holland. Portretten in woord en beeld (880-1580)*, Zutphen 1997.

Edward DE MAESSCHALCK, *Bourgondische Vorsten. 1315-1530*, Leuven 2012.

Jeroen DEPLOIGE - Peter STABEL, *Textile entrepreneurs and textile workers in the medieval city*, in: Véronique Lambert, Peter Stabel (eds.), *Golden Times. Wealth and Status in the Middle Ages*, Tiel 2016, s. 240-281.

Charles DONAHUE, *Law, Marriage, and Society in the Later Middle Ages: Arguments about Marriage in Five Courts*, Cambridge 2007.

Václav DRŠKA, *Dějiny Burgundska. Nomen Burgundiae ve středověku*, České Budějovice 2011.

Václav DRŠKA, *Karlova závěť a Česká koruna. K možnostem diachronní komparace*, in: Luděk Březina, Jana Konvičná, Jan Zdichynec (eds.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové*, Praha 2006, s. 65-78.

Václav DRŠKA, *Na cestě k rozdělení? Francouzsko-burgundský diskurs po zavraždění Ludvíka Orleánského*, in: Martin Kovář, Václav Drška (eds.), *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*, Praha 2014, s. 60-73.

Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský. Liška na trůně*, Praha 1996.

Nurul Ilmi DRUS, *Gender relations in an Indonesian Society: Bugis Practices of Sexuality and Marriage*, Leiden 2016.

Tereza DUFKOVÁ, *Cesta krále Václava IV. do Francie roku 1398. Politické, kulturní a geografické aspekty* (nevydaná bakalářská práce), Praha 2016.

Jan DUMOLYN — Jelle HAEMERS, *Patterns of Urban Rebellion in Medieval Flanders*, in: *Journal of Medieval History* 31 (2005), č. 4, s. 369–393.

Graeme DUNPHY (ed.), *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle 1, 2*, Leiden – Boston 2010.

Tomáš DURDÍK, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 1995.

Dana DVOŘÁČKOVÁ - MALÁ - Martin HOLÝ - Tomáš STERNECK - Jan ZELENKA a kol., *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství*, Praha 2019.

Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Alžbeta Luxemburská, Žigmundova dcéra v rokoch 1438-1442*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 143-159.

Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Barbora Celjská. Čierna kráľovná. Životný príbeh uhorskej, rímsko-nemeckej a českej kráľovnej (1392 – 1451)*, Budmerice 2017.

Daniela DVOŘÁKOVÁ a kol., *Človek a svet zvierat v stredoveku*, Bratislava 2015.

Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Kôň a člověk v středověku*, Budmerice 2007.

Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska*, Budmerice 2017.

Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Zikmundova vláda v Uhrách*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 702-709.

Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Žofia Bavorská a Žigmund Luxemburský. K bratislavskému pobytu českej kráľovnej*, in: *Studia mediaevalia Bohemica* 2 (2010), s. 75 – 114.

E

Dagmar EICHBERGER (ed.), *Women at the Burgundian Court: Presence and Influence*, Turnhout 2011.

Petr ELBEL, *Jan Soběslav a Prokop*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 710-718.

Petr ELBEL, *Vlašimský epilog dynastie: Markéta z Lucemburku na Úsově*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 773-776.

Petr ELBEL, *Zikmund Lucemburský*, in: Pavlína Cermanová, Robert Novotný, Pavel Soukup (eds.), *Husitské století*, Praha 2014, s. 194.

Petr ELBEL - Stanislav BÁRTA - Wolfram ZIEGLER, *Die Heirat zwischen Elisabeth von Luxemburg und Herzog Albrecht V. von Österreich. Rechtliche, finanzielle und machtpolitische Zusammenhänge (mit einem Quellenanhang)*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje (Colloquia mediaevalia Pragensia 14)*, Praha 2014, s. 79-152.

Michael ERBE, *Belgien – Niederlanden – Luxemburg – Geschichte des niederländischen Raumes*, Stuttgart 1993.

Theresa EARENFIGHT, *Queenship in Medieval Europe*, Cham 2013.

Theresa EARENFIGHT, *The King's Other Body: Maria of Castile and the Crown of Aragon*, Philadelphia 2011.

F

Marion FACINGER, *A Study of Medieval Queenship: Capetian France, 987-1237*, in: *Studies in Medieval and Renaissance History*, č. 5 (1968), s. 1-48.

Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Lenka BOBKOVÁ, *Lucemburské nevěsty*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 174-177.

Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václav I. k moci (1334-1354)*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.) *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku* Praha 2003, s. 293-353.

Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Rezidence Václava Českého, vévody lucemburského a brabantského, jejich funkce a úloha v rodinných a "mezinárodních" vztazích*, in: Lenka Bobková, Jana Konvičná (eds.), *Korunní země v dějinách českého státu. III, Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.-17. století: sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 29.-31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha 2007.

Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Wenceslas de Bohême: un prince au carrefour de l'Europe*, Paris 2013.

Zdeněk FIALA, *Předhusitské Čechy. Český stát pod vládou Lucemburků, 1310-1419*, Praha 1978.

Paricia H. FLEMING, *The Politics of Marriage among Non-Catholic Royalty*, in: *Current Anthropology* 14, č. 3 (1973), s. 231-249.

Jean FLORI, *Eleonora Akvitánská. Vzpurná královna*, Praha 2014.

Suzanne FONAY WEMPLE, *Women in Frankish society. Marriage and the cloister 500 to 900*, Philadelphia 1981.

Susan FRANCES JONES, *The Workshop and Followers of Van Eyck* (nevydaná disertační práce), London 1998.

Bruce W. FRIER – Thomas A.J. MCGINN, *A Casebook on Roman Family Law*, Oxford 2004.

G

John Allyne GADE, *Luxembourg in the Middle Ages*, Luxembourg 1951.

Richard GELBE, *Herzog Johann von Görlitz*, in: *Neues Lausitzische Magazin*, č. 59 (1882), s. 1-201.

Alois GERLICH, *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach. Im Kampf um die deutsche Königskrone*, Wiesbaden 1960.

Jack GOODY, *Proměny rodiny v evropské historii*, Praha 2000.

František GRAUS, *Několik zpráv z bruselského archivu k českým dějinám z let 1402 – 1413*, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých*, č. 57 (1949), s. 107 – 108.

Myriam GREILSAMMER, *L'Envers du tableau. Mariage & maternité en Flandre médiévale*, Paris 1990.

H

Jelle HAEMERS - Chanelle DELAMEILLIEUDE (eds.), *Wijvenwerld. Vrouwen in de middeleeuwse stad*, Antwerpen 2019.

Edwin HALL, *The Arnolfini Betrothal. Medieval Marriage and the Enigma of van Eyck's Double Portrait*, Berkley-Los Angeles-London 1994.

Paul HARSIN, *Liège entre France et Bourgogne*, in: *Liège et Bourgogne. Actes du colloque tenu à Liège les 28, 29 et 30 octobre 1968*, Liège 1972, s. 193–256.

Heinz-Dieter HEIMANN, *Zwischen Böhmen und Burgund Zum Ost-Westverhältnis innerhalb des Territorialsystems des Deutschen Reiches im 15. Jahrhundert*, Köln - Wien 1982.

Xavier HÉLARY, *Orléans, Charles duc d' (1394-1465)*, in: Philippe Contamine, Olivier Bouzy, Xavier Hélyary (eds.), *Jeanne d'Arc. Histoire et dictionnaire*, Paris 2012, s. 893-894.

Alexandre HENNE, Alphonse WAUTERS, *Histoire de la ville de Bruxelles, T1*, Bruxelles 1845.

Ivana HERGLOVÁ, *České království – soused Bavorska v pozdním středověku a raném novověku* (nevydaná disertační práce), Praha 2015.

Carol HERSELLE KRINSKY, *The Turin-Milan Hours: Revised Dating and Attribution*, in: *Journal of historians of Netherlandish Art*, r. 6, č. 1 (2014), s. 1–27.

Karen K. HERSCH, *The Roman Wedding, Ritual and Meaning in Antiquity*, Cambridge 2010.

Ivan HLAVÁČEK, *Václav IV. na říšském stolci*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

Ivan HLAVÁČEK, *Wenzel (IV.) und Giangaleazzo Visconti*, in: Paul-Joachim Heinig, Sigrud Jahns et al., *Reich, Regionen und Europa in Mittelalter und Neuzeit. Festschrift für Peter Moraw*, Berlin 2000, s. 203-226.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Zápisy z manželských sporů – nepovšimnutý pramen 15. století*, in: Zdeněk Beneš, Eduard Maur, Jaroslav Pánek (eds.), *Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně*, Praha 1991, s. 79 – 91.

Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368-1437*, München 1996.

Jörg K. HOENSCH, *Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu, 1308-1437*, Praha 2003.

Mlada HOLÁ, *Slezská knížata na lucemburském dvoře*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 408-413.

Mlada HOLÁ, *Sňatek Karla IV. s Annou Svidnickou*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 69-76.

Walther HOLTZMANN, *Die englische Heirat Pfalzgraf Ludwigs III.*, in: *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 43 (1930), s. 1-22.

Rick HONINGS - Olga VAN MARION, *Vrouw van het Vaderland: Jacoba van Beieren in literatuur en kunst*, Haarlem 2011.

Astrid HOUTHUYS, *Middeleeuws kladwerk. De autograf van de Brabantse Yeesten, boek IV (vijftiende eeuw)*, Hilversum 2009.

Martha C. HOWELL, *The Marriage Exchange. Property, Social Place, and Gender in Cities of the Low Countries, 1300-1550*, Chicago – London 2009.

Alfons HUBER - Johannes PRAMMER, *650 Jahre Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland. Vortragsreihe des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung*, Straubing 2005.

Johan HUIZINGA, *The Autumn of the Middle Ages*, Chicago 1996.

Johan HUIZINGA, *Herbst des Mittelalters*, Stuttgart 1939.

Johan HUIZINGA, *Herfsttij der middeleeuwen*, Amsterdam 2016.

Johan HUIZINGA, *Jeseň stredoveku, Homo Ludens*, Bratislava 1990.

Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha – Litomyšl 2010.

Johan HUIZINGA, *The Waning of the Middle Ages*, London 1987.

CH

Albert CHÂTELET, *Jean van Eyck enlumineur. Les Heures de Turin et de Milan-Turin*, Strasbourg 1993.

Yves CHARLIER, *La bataille d'Othée et sa place dans l'histoire de la principauté de Liège*, Bulletin de l'Institut archéologique liégeois 97, 1985, s. 138–278.

Sophie Elise CHARRON, *The Empress and the Humanist: Profit and Politics in the Correspondence of Anne of Świdnica and Petrarch*, in: *Journal of Medieval History* 49, č. 1 (2023), s. 72-92.

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Petr Žitavský a mýtus poslední Přemyslovny*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 41-53.

Anne CHEVALIER, *Le Brabant à l'aube du XVe siècle: fêtes et solennités à la cour des ducs de la branche cadette de Bourgogne-Valois (1406-1430). Le mariage d'Antoine de Bourgogne et d'Elisabeth de Goerlitz*, in: *Publications du Centre Européen d'Etudes Bourguignonnes*, č. 34 (1994), s. 175-186.

Anne CHEVALIER-DE GOTTAL, *Les fêtes et les arts à la cour de Brabant à l'aube du XVè siècle*, Frankfurt am Main 1996.

CHEVALIER, Anne, «*Guillaume, un prince brabançon à l'aube du XVe siècle*», in Cahiers Bruxellois, t. 33, 1992, s. 1-15.

I

Wojciech IWAŃCZAK, *Jan Lucemburský*, Praha 2018.

J

Anna JAGOŠOVÁ, *Conсор, soror, filia, mater et ducissa. K vládní praxi žen po boku přemyslovských knížat (do roku 1197)*, in: Studia Historica Brunensia 62, č. 1 (2015), s. 73-103.

Bernhart JÄHNIG, *Johann von Wallenrode O.T., Erzbischof von Riga, Königlicher Rat, Deutschordensdiplomat und Bischof von Lüttich im Zeitalter des Schisma und des Konstanzer Konzils (um 1370-1419)*, Bonn - Godesberg 1970.

Antheun JANSE, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401 – 1436)*, Amsterdam 2009.

Eugène JARRY, *La vie politique de Louis de France duc d'Orléans*, Paris – Orléans 1889.

Adéla JILEMNICKÁ, *Sňatková politika Jana Lucemburského (nevydaná bakalářská práce)*, Praha 2015.

Malcolm JONES, *The Secret Middle Ages*, Thrupp 2000.

Jindřich JŮNA (ed.), *Monografie Hořovicka a Berounska*, Praha 1931.

K

Antonín KALOUS, *Tři týdny slávy, tři roky šťastného manželství: Beatrix a Matyáš*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje - Colloquia mediaevalia Pragensia* 14, Praha 2014, s. 187-205.

Josef KANDERT, *Sňatky Přemyslovců aneb Jak si vybírali ženichy a nevěsty*, in: *Historická sociologie*, č. 2 (2013), s. 117-124.

Victor KARANDASHEV, *Romantic Love in Cultural Context*, Cham 2017.

František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV. Královské sňatky*, Praha – Litomyšl 2002.

Stanislav KASÍK, *Znaky na arkýři zámku v Brandýse nad Labem*, in: *Herladická ročenka* 21 (1994), s. 95-110.

František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, Praha 1998.

František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. II. díl (1364–1378)*, Praha 1993.

Gottfried KENTENICH, *Elisabeth von Görlitz*, in: *Trierische Chronik* 16 (1920), s. 98-104.

Gustav KÖHLER, *Elisabeth, Herzogin von Görlitz und Luxemburg*, in: *Neues Lausitzsches Magazin* vol. 35 (1859), s. 274–281.

Božena KOPIČKOVÁ, *Bemerkungen zur Regierung König Wenzels IV. und Markgrafen Jobsts in Luxemburg*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (eds.), *Husitství – Reformace – Renaissance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 213-223.

Božena KOPIČKOVÁ, *Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, Praha 2018.

Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká*, Praha 2008.

Božena KOPIČKOVÁ, *Mnichovský fascikl č. 543: Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica*, č. 8 (2001), s. 121-138.

Božena KOPIČKOVÁ, *Projevy mateřského citu nebo smyslu pro povinnost u bezdětné české královny Žofie?*, in: Zuzana Silagiová, Hana Šedinová, Petr Kitzler (eds.), *Donum magistrae. Ad honorem Dana Martínková*, Praha 2007, s. 179-188.

Božena KOPIČKOVÁ, *V soumraku Lucemburků*, in: *Dějiny a současnost* r. 16, č. 6 (1994), s. 9-14.

Dorit-Maria KRENN, *Das Herzogtum Straubing-Holland (1353–1425/1429)*, in: Karl Batz (ed.), *Bayern-Ingolstadt, Bayern-Landshut. Glanz und Elend einer Teilung. Ausstellung des Stadtarchivs, der Wissenschaftlichen Stadtbibliothek und des Stadtmuseums Ingolstadt*, Ingolstadt 1992, s. 111–122.

Dorit-Maria KRENN – Werner SCHÄFER, *Wer war Agnes Bernauer?*, Straubing 2015.

Dorit-Maria KRENN — Joachim WILD, „Fürste in der ferne.“ *Das Herzogtum Niederbayern-Straubing-Holland 1353–1425 (Hefte zur bayerischen Geschichte und Kultur 28)*, Augsburg 2003.

Jean-Marie KREINS, *Historie du Luxembourg*, Paris 2003.

Jean-Louis KUPPER, *Empire et Bourgogne : le séjour à Liège du roi des Romains Sigismond (décembre 1416-janvier 1417)*, in: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, r. 149, č. 2 (2005), s. 457-477.

Godefroid KURTH, *La cité de Liège au Moyen Âge III*, Paris 1910.

L

Bart LAMBERT, *The city, the Duke and their Banker. The Rapondi Family and the Formation of the Burgundian State (1384 – 1430)*, Turnhout 2006.

Patrick LANTSCHNER, *The Logic of Political Conflict in Medieval Cities: Italy and the Southern Low Countries*, Oxford 2015.

Henri LAURENT - Fritz QUICKE, *Les origines de l'état Bourguignon. L'accession de la Maison de Bourgogne aux duchés de Brabant et de Limbourg (1383-1407)*, Bruxelles 1939.

Jean-Philippe LECAT, *Quand flamboyait la Toison d'or*, Paris 1982.

Élodie LECUPPRE-DESJARDIN, *Le royaume inachevé des ducs de Bourgogne (XIVe-XVe siècles)*, Paris 2016.

Jean LEJEUNE, *Liège. De la principauté à la métropole*, Antwerpen 1968.

Milena LENDEROVÁ a kol., *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Dětství*, Praha-Litomyšl 2021.

Frédéric LYNA, *Elisabeth de Gorlitz et les «Heures de Turin et de Milan»*, In: *Scriptorium*, T 15, č. 1 (1961), s. 121-125.

M

Josef MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.

Memunat Olayemi MAHMUD, *A Study of the Yoruba Traditional Marriage as a Rite of Passage*, in: *International Journal of African Society, Cultures and Traditions* 10, č. 1 (2022), s. 40-52.

Dimpho Takane MAPONYA, *The African Woman's Plight of Reproduction: A Philosophical Analysis of Marriage, Procreation and Womanhood*, in: *Agenda* 35, č. 3 (2021), s. 82-91.

Karel MARÁZ, *Václav III.*, in: Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 338-340.

Karel MARÁZ, *Václav III. (1289-1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.

Paul MARGUE, *Luxemburg im Mittelalter und Neuzeit*, Luxembourg 1967.

James MARROW, *Pictorial reversals in the Turin-Milan Hours*, in: *Scriptorium*, T 20, č. 1 (1966), s. 67 – 69.

Mina MARTENS (ed.), *Histoire de Bruxelles*, Toulouse 1976.

Tereza MAZANCOVÁ, *Kateřina Lucemburská*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s. 99-109.

Jo Ann MCNAMARA, *Sisters in Arms: Catholic Nuns Through two Millennia*, Cambridge 1996.

Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava, 1310 – 1423*, Praha 1999.

Léon MIROT, *Isabelle de France, reine d'Angleterre pendant la guerre de Cent ans*, in: *Revue d'histoire diplomatique* 18 (1904), s. 545-573.

Jean-Baptiste MOLIN - Protas MUTEMBE, *Le rituel du mariage en France du XIIe au XVIe siècle*, Paris 1974.

Jean-Claude MULLER, “*Le premier Paysage Luxembourgeois? “: Burg Belfort, Elisabeth von Görlitz und die Maler van Eyck*, in: *Beaufort im Wandel der Zeiten*, Bd. 1, Luxemburg 1993, s. 5–17.

P.-J. MULLER, *Tatsachen aus der Geschichte des Luxemburger Landes*, Luxembourg 1932.

Stéphane MUND, *Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404 – 1415)*, in: *Revue belge de philologie et d'histoire : recueil trimestriel*, T 76, č.2 (1998), s. 319 – 355.

N

A. NAMUR, *Monnaies de la duchesse Elisabeth de Goerlitz*, in: *Neues Lausitzsches Magazin* vol. 30 (1853), s. 84-85.

Martin NEJEDLÝ, „*Lucemburku, jsi světloplachý netopýr, mžourající sýček a přeušatý kalous.*“ *Zápas o dědictví lucemburské dynastie pohledem „strůjce frašek a povražení“ Michaulta Tailleventa*, in: *Historie – Otázky – Problémy*, r. 3, č. 2 (2011), s.161-180.

Martin NEJEDLÝ, *Poezie Eustacha Deschampse jako historický pramen 14. století*, in: *Český časopis historický*, r. 96, č. 1 (1998), s. 26-71.

Martin NEJEDLÝ, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, Praha 2014.

David NICHOLAS, *Vlaanderen in de Middeleeuwen*, Antwerpen 2000.

Karen S. NICHOLAS, *Countesses as Rulers in Flanders*, in: Theodore Evergates (ed.), *Aristocratic Women in Medieval France*, Philadelphia 1999.

Martin NODL, *Dekret Kutnohorský*, Praha 2010.

Martin NODL, *In facie ecclesiae*, in: Paweł Kras, Martin Nodl (eds.), *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčeje - Colloquia mediaevalia Pragensia 14*, Praha 2014, s. 53-61.

Martin NODL, *Královské svatby a rozvody*, in: Martin Nodl, František Šmahel (eds.), *Slavnosti ceremonie, a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 69-119.

Martin NODL, *Pronikání kanonického práva do českého prostředí, jeho recepce nařízeními církve a rezistence laického prostředí vůči kanonickým předpisům*, in: Pavel Krafl (ed.), *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV*, Praha 2008, s. 651-659.

Martin NODL, *Royal Weddings and Divorces*, in: František Šmahel, Martin Nodl, Václav Žůrek (eds.), *Festivities, Ceremonies, and Rituals in the Lands of Bohemian Crown in the Late Middle Ages*, Leiden 2022.

Martin NODL, *Sexuální morálka a královská autorita*, in: Český časopis historický 118, č. 3 (2020), s. 599-618.

Martin NODL, *Sňatky a svatební slavnosti*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, 213-215.

Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015.

Martin NODL, *Rituál královských svateb a zásnub*, in: Martin Nodl, Daniela Tinková (eds.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 163-187.

Martin NODL, *Rituál rozvodu*, in: Martin Wihoda, Demeter Malat'ák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 113-134.

Michael NORDBERG, *Les ducs et la royauté. Études sur la rivalité des ducs d'Orléans et de Bourgogne 1392-1407*, Uppsala 1964.

Robert NOVOTNÝ, *Spor Václava IV. s panstvem*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 664-674.

P

František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II., III., IV.*, Praha 1939.

Patrik PASTRNAK, *Nuptial Journeys: A Cultural History of Wedding Travel in Selected Habsburg Unions ca 1450-1550* (nevydaná disertační práce), Oxford 2021.

Patrik PASTRNAK, *Letentur et exultetur universa Panonia. An Unkonown Gratulatory Oration for King Matthias's Betrothal to Beatrice of Aragon*, in: *Verbum – Analecta Neolatina* 23, č. 2 (2022), s. 329-348.

Michel PAULY, *Geschichte Luxemburges*, Munich 2011.

Zdeněk PETRÁŇ – Pavel RADOMĚŘSKÝ, *Encyklopedie české numismatiky*, Praha 1996.

Henri PIRENNE, *L'histoire de Belgique II. Du commencement du XIVe siècle à la morte de Charles le Téméraire*, Bruxelles 1903.

Walter PREVENIER – Wim BLOCKMANS, *Les Pays-Bas bourguignons*, Paris 1986.

Mária PROKOPP, *Úvod: Dynastické vztahy ve střední Evropě ve 14. století*, in: Kornélia Kolářová Takácsová (ed.), *Ženy ve středověku, zakladatelky, mecenášky, matky*, Praha 2022, s. 11-17.

R

Olaf B. RADER, *Fridrich II. Sicilan na císařském trůně*, Praha 2016.

Jan ROYT, *Lucemburský rodokmen*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 789-791.

S

Martine SEGALLEN, *Historical Anthropology of the Family*, Cambridge 1986.

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl šestý – Podbrdsko*, Praha 1995.

Ferdinand SEIBT, *Karel IV. Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999.

Jana SLAVÍKOVÁ, *Sňatková politika Karla IV. (nevydaná bakalářská práce)*, Plzeň 2012.

William SHAKESPEARE, *The Life of Henry the Fifth*, in: John Jowett, William Montgomery, Gary Taylor, Stanley Wells (eds.), *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*, Oxford 2005.

William SHAKESPEARE, *Jindřich V.*, Praha 2009.

Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Elisabeth von Görlitz (1451) – Letzte Lebensjahre, Nachlaßregelung und Grabdenkmal einer Herzogin von Luxemburg in Trier*, in: *Kontinuität und Wandel. 750 Jahre Kirche des Bischöflichen Priesterseminars Trier. Eine Festschrift aus Anlaß der feierlichen Wiedereröffnung 1993*, Trier 1994, s. 211–252.

Gabriele SCHMID – Wolfgang SCHMID, *Das Grabmal der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) – ein Frühwerk des Nikolaus Gerhaert in Trier?*, in: Jean Schroeder (ed.), *Productions et échanges artistiques en Lotharingie médiévale*, Luxembourg 1994, s. 171–220.

Ondřej SCHMIDT, *Druhé zajetí Václava IV. z italské perspektivy*, in: *Studia Mediaevalia Bohemica* 9 (2017), s. 163-214.

Ondřej SCHMIDT, *Jan z Moravy. Zapomenutý Lucemburk na aquilejském stolci*, Praha 2016.

Ondřej SCHMIDT, *Lovečtí psi, mor a další nemoci: smrt královny Johany Bavorské ve světle nově objeveného italského pramene*, in: *Husitský Tábor* č. 26 (2021), s. 189-208.

Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373 – 1425). Ein Kirchenfürst und Staatsmann am Anfang des XV. Jahrh.*, Vaduz 1965.

Bertrand SCHNERB, *Armagnacs et Bourguignons*, Paris 2009.

Bertrand SCHNERB, *Des nobles de Bohême à la cour de Bourgogne au temps des ducs de la Maisonde Valois*, in: Martin Nejedlý, Jaroslav Svátek (eds.), *La noblesse et la croisade à la fin du Moyen Âge*, Toulouse 2015, s. 109-130.

Bertrand SCHNERB, *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paris 2005.

Bertrand SCHNERB, *L'Etat bourguignon*, Paris 2005.

Michael SCHRÖTER, „*Wo zwei zusammenkommen in rechter Ehe...*“ *Sozio- und psychogenetische Studien über Eheschließungsvorgänge vom 12. bis 15. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 1985.

Monique SOMMÉ, *Le cérémonial de la naissance et de la mort de l'enfant princier a la cour de Bourgogne au XVe siècle*, in: *A la cour de Bourgogne. Le duc, son entourage, son train*, Jean-Marie Cauchies (ed.), Turnhout 1998, s. 33 – 48.

Petr SOMMER, Dušan TŘEŠTÍK, Josef ŽEMLIČKA (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009.

Ben SPEET, *De tijd van steden en staten. Kleine geschiedenis van Nederland. 1000-1500*, Zwolle 2008.

Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1980.

Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. (1361-1419): k předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986.

Karl Heinz SPIEß, *Europa heiratet. Kommunikation und Kulturtransfer im Kontext europäischer Königsheiraten des Spätmittelalters*, in: *historische Zeitschrift. Beihefte 40* (2006), s. 435-464.

Karl Heinz SPIEß, *Unterwegs zu einem fremden Ehemann. Brautfahrt und Ehe in europäischen Fürstenhäusern Des Spätmittelalters*, in: Irene Erfen, Karl-Heinz Spieß (eds.), *Fremdheit und Reisen im Mittelalter*, Stuttgart 1997, s. 17-36.

Peter SPUFFORD, *Handbook of Medieval Exchange*, London 1986.

Peter SPUFFORD, *Moneys of Account in the Burgundian Netherlands. The Extent of the Burgundian Netherlands in the Fifteenth Century*, in: Johan van Heesch – Jean-Marie Yante – Hannes Lowagie (eds.), *Monnaies de compte et monnaies réelles. Pays-Bas méridionaux de Liège au Moyen Âge et aux Temps modernes*, Louvain-la-Neuve 2016, s. 137-162.

Robert STEIN, *Burgundian Bureaucracy as a Model for the Low Countries? The Chambres des Comptes and the Creation of an Administrative Unity*, in: Robert Stein (ed.), *Powerbrokers in the Late Middle Ages. The Burgundian Low Countries in a European Context*, Turnhout 2001, s. 3-25.

Robert STEIN, *Edmond de Dynter*, in: Jan van Oudheusden (ed.), *Brabantse biografien. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders. Deel 4*, Amsterdam – Meppel 1996, s. 89-91.

Robert STEIN, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380 – ca. 1480*, Hilversum 2014.

Robert STEIN, *Politiek en historiografie: het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*, Leuven 1994.

Robert STEIN, *Magnanimous Dukes and Rising States, The Unification of the Burgundian Netherlands 1380-1480*, Oxford 2017.

Karel STLOUKAL, *Královny, kněžny a velké ženy České*, Praha 1941.

Hans-Walter STORK, *Frömmigkeit einer Fürstin – Das Gebetbuch der Elisabeth von Görlitz*, in: *Kontinuität und Wandel. 750 Jahre Kirche des Bischöflichen Priesterseminars Trier*, Eone Festschrift aus Anlass der feierlichen Wiedereröffnung 1993, Trier 1994, s. 123–170.

Hans-Walter STORK, *Eine illuminierte “Leben Jesu“ – Handschrift aus dem Besitz der Elisabeth von Görlitz (+ 1451) in Lüttich (UB, Ms. Wittert 71) und deren Parallelüberlieferung in Chantilly (Musée Condé, Ms. 35 [1455])*, in: Wolfgang Haubrichs, Patricie Oster (eds.), *Zwischen Herrschaft und Kunst. Fürstliche und adlige Frauen im Zeitalter Elisabeths von Nassau-Saarbrücken (14.-16.Jh.)*, Saarbrücken 2013, s. 97-120.

Jacques STIENNON, *Histoire de Liège*, Toulouse 1991.

Marek SUCHÝ, *Anna Lucemburská, anglická královna*, in: František Šmahel, Lenka Bobková, Pavlína Mašková, Robert Novotný (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 763-766.

Š

Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011.

Martin ŠANDERA, *Mělnický dvůr královen vdov Barbory Celské a Johany z Rožmitálu*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 21, č. 2 (2018), s. 7-27

Věra ŠLANCAROVÁ, *Středověký šperk. Archeologické nálezy z Jižní Moravy*, Brno 2018.

František ŠMAHEL, *Diví lidé (v imaginaci) pozdního středověku*, Praha 2012.

František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie*, Praha 2006.

František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 2. Kořeny české reformace*, Praha 1996.

František ŠMAHEL, Lenka BOBKOVÁ, Pavlína MAŠKOVÁ, Robert NOVOTNÝ (eds.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*, Brno 2002.

Václav ŠTĚPÁN, *Vražda čtyř členů královské rady na Karlštejně roku 1397*, in: *Český časopis historický*, r. 92, č. 1 (1994), s. 24-44.

T

Lubna TARABEY, *Family Law in Lebanon: Marriage and Divorce among the Druze*, London 2013.

K. TER LAAN (ed.), *Nederlandse spreekwoorden, spreuken en zegswijzen*, Houten – Antwerpen 1985.

Jan TOMÁŠEK, *Směřování rodové politiky meklenburských vévodů v pozdním středověku a raném novověku na příkladu vývoje dynastického příběhu ve dvou dobových kronikách*, in: *Historie - Otázky – Problémy*, r. 7, č. 1 (2015), s. 90-101.

Susan TREGGIARI, *Roman Marriage*, New York 1991.

U

Barbora UCHYTILOVÁ, *Nástěnné malby na hradě Karlštejn ve světle restaurátorských zásahů* (nevydaná diplomová práce), Praha 2019.

Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III./1, Věk poděbradský*, Praha 1915.

André UYTTEBROUCK, *Le gouvernement du duché de Brabant au bas Moyen Âge (1356-1430)*, Bruxelles 1975.

V

Jarmila VACKOVÁ, *Nizozemské malířství 15. a 16. století. Československé sbírky*, Praha 1989.

Jarmila VACKOVÁ, *Van Eyck*, Praha 2005.

Jarmila VACKOVÁ, František ŠMAHEL, *Odezva husitských Čech v evropském malířství 15. století*, in: *Umění*, č. 30 (1982), s. 308-340.

Anne-Laure VAN BRUAENE - Bruno BLONDÉ - Marc BOONE (eds.), *Gouden eeuwen. Stad den samenleving in de lange landen, 1100-1600*, Gent 2016.

Han VAN DER HORST, *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005.

Rob VAN ROOSBROECK (ed.), *Geschiedenis van Vlaanderen. Deel 1. Van de vroegste tijden tot en met de Bourgondische tijd*, Hasselt 1972.

Raymond VAN UYTVEN, *Edmond de Dynter (ca. 1370-1449), kroniekschrijver, ambtenaar*, in: Nationaal biografisch woordenboek, vol. 2, Brussel 1966, s. 185-188.

Raymond VAN UYTVEN (ed.), *Geschiedenis van Brabant van het hertogdom tot heden*, Leuven 2004.

Raymond VAN UYTVEN, *Splendor or Wealth: Art and economy in the Burgundian Netherlands*, in: *Fifteenth Century Flemish Manuscripts in Cambridge Collections*, in: Transactions of the Cambridge Bibliographical Society, Vol. 10, No. 2 (1992), s. 101 – 124.

Nicolas VAN WERVEKE, *Die Erwerbung des Luxemburger Landes durch Anton von Burgund*, Luxemburg 1891.

Richard VAUGHAN, *Charles the Bold. The Last Valois Duke of Burgundy*, London 1973.

Richard VAUGHAN, *John the Fearless. The Growth of Burgundian Power*, London – New York 1979.

Richard VAUGHAN, *Philip the Bold: The Formation of the Burgundian State*, London 1962.

Richard VAUGHAN, *Philip the Good. The Apogee of Burgundy*, London 1970.

Richard VAUGHAN, *Valois Burgundy*, London 1975.

Věra VEJRYCHOVÁ, *Figures de reines dans les chroniques tchèques du XIVe siècle: idéal, pouvoir, transgressions*, in: *Médiévales Automne*, č. 67 (2014), s. 31-47.

Věra VEJRYCHOVÁ, *Role královny a jejich reflexe ve Zbraslavské kronice*, in: *Studia Mediaevalia Bohemica*, č. 1 (2015), s. 55-79.

Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.*, Warendorf 1988.

Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišici páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

Jan VOJTÍŠEK, *Věnná města za vlády lucemburské dynastie*, in: Josef Žemlička, Eva Semotanová (eds.), *Věnná města českých královen*, Praha 2022, s. 97-138.

Joseph VON MUSSINAN, *Geschichte der herzoglichen niederbairischen Linie Straubing-Holland*, Sulzbach 1820.

W

Paul WEBER, *Geschichte des Luxemburger Landes*, Luxemburg 1948.

Raymond WEILLER, *Stručné dějiny studia lucemburských mincí*, in: *Numismatické listy* 4, r. 38 (1983), s. 109-114.

Elena WOODACRE (ed.), *A Companion to Global Queenship*, Leeds 2018.

Elena WOODACRE, *Queens and Queenship*, Leeds 2021.

Erich WILLE, *Die Schlacht von Othée*, Berlin 1908.

Gabriel WYMANS, *La conclusion du contrat de mariage d' Antoine duc de Brabant et d' Elisabeth de Görlitz (1408 – avril 1409)*, in: *Annales de la soc. royale d' Archéologie de Bruxelles*, 1956 – 1961, s. 297-303.

Ž

Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990.

Josef ŽEMLIČKA, *Rozmach a vrchol přemyslovské moci*, in: Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička (eds.), *Přemyslovci. Budování českého státu*, Praha 2009, s. 295-299.

Václav ŽŮREK, *Karel IV. Portrét středověkého vládce*, Praha 2018.

Václav ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*, in: Martin Nodl, František Šmahel (eds.), *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století - Colloquia mediaevalia Pragensia 12*, Praha 2009, s. 203-212.

Václav ŽŮREK, *Sňatková politika Karla IV.*, in: Jiří Fajt, Markus Hörsch (eds.), *Císař Karel IV. 1316-2016. První česko-bavorská zemská výstava*, Praha 2016, s. 189-193.

Václav ŽŮREK, *The Coronation of Bohemian Kings and Queens*, in: František Šmahel, Martin Nodl, Václav Žůrek (eds.), *Festivities, Ceremonies, and Rituals in the Lands of Bohemian Crown in the Late Middle Ages*, Leiden 2022, s. 9-52.

Citované online zdroje

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11342805x.r=elisabeth%20de%20goerlitz?rk=64378;0>
(cit. 23. 7. 2022)

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338694> (cit. 10. 10. 2022)

<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1416/charter> (cit. 31. 10. 2020)

<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1011/charter> (cit. 31. 10. 2020)

<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1010/charter> (cit. 31. 10. 2020)

<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1009/charter> (cit. 31. 10. 2020)

<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1717/charter> (cit. 20. 8. 2023)

https://www.monasterium.net/mom/IlluminierteUrkunden/1419_Wiesbaden/charter (cit. 31. 7. 2023)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Goldenes_R%C3%B6ssl.JPG (cit. 31. 7. 2023)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_of_Luxemburg-Wedding.jpg (cit. 31. 7. 2023)

<https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

<https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

<https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

<https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/465966> (cit. 31. 7. 2023)

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11342805x.r=elisabeth%20de%20g%C3%B6rlitz?rk=21459;2#> (cit. 31. 7. 2023)

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11342805x.r=elisabeth%20de%20g%C3%B6rlitz?rk=21459;2#> (cit. 31. 7. 2023)

<https://dams.antwerpen.be/asset/z1eyeJtGYLG8MkZYKfBU5SiM/D1eVjwObUqJGNNnQQNYsDRyy> (cit. 31.7.2023)

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338694> (cit. 31. 7. 2023)

http://images.monasterium.net/illum/IIIUrk/1419_-21_Schand.jpg (cit. 31. 7. 2023)

https://www.hubert-herald.nl/Luxemburg_bestanden/image072.jpg (cit. 31. 7. 2023)

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php> (cit. 31. 7. 2023)

<https://donum.uliege.be/handle/2268.1/1629> (cit. 31. 7. 2023)

<http://clostovaneyck.kikirpa.be/verona/#viewer/rep1=2&id1=29-118r-VIS-CU> (cit. 31. 7. 2023)

Seznam příloh

1. Přehled míst, kde došlo k uzavření sňatku s Lucemburky
2. Obrácení sv. Pavla, Liège, es bibliothèques de l'Université de Liège, MS Wittert 71, fol. 1.

Zdroj: <https://donum.uliege.be/handle/2268.1/1629> (cit. 31. 7. 2023)
3. Zvěstování, Liège, es bibliothèques de l'Université de Liège, MS Wittert 71, fol. 19v.

Zdroj: <https://donum.uliege.be/handle/2268.1/1629> (cit. 31. 7. 2023)
4. Turínsko-milánské hodinky, Nalezení svatého kříže císařovnou Helenou, Torino, Palazzo Madama – Museo Civico d'Arte Antica, inv. č. 47, fol. 118r.

Zdroj: <http://closertovaneyck.kikirpa.be/verona/#viewer/rep1=2&id1=29-118r-VIS-CU> (cit. 31. 7. 2023)
5. Iluminace zobrazující sňatek Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského, Codex Balduini Trevirensis, Koblenz, Landeshauptarchiv, MS 1 C 1.

Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_of_Luxemburg-Wedding.jpg (cit. 31. 7. 2023)
6. Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala De Brabantsche Yeesten of Rijmkronijk van Brabant z první poloviny 15. století: Svatba Gotfrýda II. z Lovaně s Luitgardou ze Sulzbachu, za nevěstou stojí římský král Konrád III. Štaufský, který měl za manželku Luitgardinu sestru Gertrudu, Brusel, De Koninklijke Bibliotheek van België, ms. IV 684, fol. 6r.

Zdroj: <https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)
7. Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala De Brabantsche Yeesten of Rijmkronijk van Brabant z první poloviny 15. století: Svatba císaře Sv. říše římské Oty IV. Brunšvického s Marií Brabantskou, Brusel, De Koninklijke Bibliotheek van België, ms. IV 684, fol. 17v.

Zdroj: <https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

8. Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala De Brabantsche Yeeften of Rijmkronijk van Braband z první poloviny 15. století: Svatba Jana I. Brabantského s Markétou z Dampierre, za Janem stojí jejich společní synové (Godfrey a Jan II.), za Markétou společné dcery (Markéta a Marie), Brusel, De Koninklijke Bibliotheek van België, ms. IV 684, fol. 36v.

Zdroj: <https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

9. Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala De Brabantsche Yeeften of Rijmkronijk van Braband z první poloviny 15. století: Gotfrýd III. v kolébce, jemuž je slibována věrnost, Brusel, De Koninklijke Bibliotheek van België, ms. IV 684, fol. 9r.

Zdroj: <https://uurl.kbr.be/1065581> (cit. 31. 7. 2023)

10. Jesličky pro Ježíška používané při liturgických hrách v jižním Nizozemí, New York, The Metropolitan Museum of Art - Gift of Ruth Blumka, in memory of Leopold Blumka, 1974, inv. č. 1974.121a–d.

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/465966> (cit. 31. 7. 2023)

11. Groš Elišky Zhořecké, 1415-1419 (avers), Bibliothèque nationale de France, département Monnaies, médailles et antiques, L 1275 (40-20-41).

Zdroj: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11342805x.r=elisabeth%20de%20g%C3%B6rlitz?rk=21459;2#> (cit. 31. 7. 2023)

12. Groš Elišky Zhořecké, 1415-1419 (revers), Paris, Bibliothèque nationale de France, département Monnaies, médailles et antiques, L 1275 (40-20-41).

Zdroj: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b11342805x.r=elisabeth%20de%20g%C3%B6rlitz?rk=21459;2#> (cit. 31. 7. 2023)

13. Jan Bavorský a Jakuba Bavorská na iluminaci v zápisníku Hendrika van Heessel, Antwerpen, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, B 89420 (C2-549 b), fol. 162r.

Zdroj: <https://dams.antwerpen.be/asset/z1eyeJtGYLG8MkZYKfBUUsiM/D1eVjwObUqJGNNnQQNYsDRyy> (cit. 31.7.2023)

14. Pieter Bruegel st. - Pieter van der Heyden, Velká ryba pojídá malé ryby, 1557, rytina, 22,9 x 29,6 cm, New York, The Metropolitan Museum of Art – Harris Brisbane Dick Fund, inv. č. 17.3.859.

Zdroj: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/338694> (cit. 31. 7. 2023)

15. Vulgární zobrazení Jana III. Bavorského na listu Jana Nassavského, Wiesbaden, Hessisches Hauptstaatsarchiv, Abt. 170, č. 1026.

Zdroj: http://images.monasterium.net/illum/IIIUrk/1419_-21_Schand.jpg (cit. 31. 7. 2023)

16. Okruhu Nicolase Gerhaerta van Leyden, Náhrobek Elišky Zhořelecké z trevírského kostela jezuitů (dříve minoritů), okolo 1460.

Zdroj: https://www.hubert-herald.nl/Luxemburg_bestanden/image072.jpg (cit. 31. 7. 2023)

17. Rodokmen mužských potomků Karla IV., kteří se dožili dospělosti, a jejich manželských dětí.

18. Rodokmen Antonína Brabantského a jeho napojení na Lucemburky.

19. Rodokmen Jana III. Bavorského a jeho napojení na Lucemburky a burgundské vévody.

Přílohy

1.

Sňatek:	Místo:
Jindřich Lucemburský + Markéta Brabantská	Tervuren
Jan Lucemburský + Eliška Přemyslovna + Beatrice Bourbonská	Špýr Vincennes
Karel IV. + Blanka z Valois + Anna Falcká + Anna Svídnická + Alžběta Pomořanská	Paříž Bacharach Svídnice Krakov
Jan Jindřich + Markéta Korutanská + Markéta Opavská + Eliška Těšínská + Markéta Habsburská + Alžběta z Oettingenu	Innsbruck ? ? ? ?
Václav Český + Johana Brabantská	?
Václav IV. + Johana Bavorská + Žofie Bavorská	Norimberk Cheb
Zikmund + Marie Uherská + Barbora Celjská	Zvolen ?
Jan Zhořelecký + Kateřina Meklenburská	Praha
Jošt + Alžběta Opolská + Anežka Opolská	? ?
Marie + Karel IV. Sličný	Provins
Beatrice + Karel Robert z Anjou	Zbraslav - per procurationem
Markéta + Jindřich Dolnobavorský	?
Jitka (Bona) + Jan II. Dobrý	Melun
Anna + Ota Veselý	Znojmo
Markéta + Ludvík I. Veliký	Budín ?
Kateřina + Rudolf IV. + Ota z Wittelsbachu	Praha Praha
Eliška + Albrecht III.	Praha
Anna + Richard II.	Londýn
Markéta + Jan III. z Hohenzollernu	?
Alžběta + Albrecht II. Habsburský	Vídeň
Eliška Zhořelecká + Antonín Brabantský + Jan III. Bavorský	Brusel Lucemburk
Kateřina + Jindřich Nemodlínský	?
Eliška + Vilém I., markrabě míšeňský	?

2.

Obrácení sv. Pavla z kodexu, který patřil Elišce Zhořecké.

3.

Zvěstování z kodexu, který patřil Elišce Zhořelecké.

4.

Nalezení svatého kříže císařovnou Helenou z tzv. Turínsko-Milánských hodiněk - uvažuje se, že se jednalo o objednávku Elišky Zhořelecké.

5.

Iluminace zobrazující sňatek Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského v Codex Balduini Trevirensis.

6.

Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Brabant* z první poloviny 15. století: Svatba Gotfrýda II. z Lovaně s Luitgardou ze Sulzbachu, za nevěstou stojí římský král Konrád III. Štaufský, který měl za manželku Luitgardinu sestru Gertrudu.

7.

Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Brabant* z první poloviny 15. století: Svatba císaře Sv. říše římské Oty IV. Brunšvického s Marií Brabantskou.

8.

Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Brabant* z první poloviny 15. století: Svatba Jana I. Brabantského s Markétou z Dampierre, za Janem stojí jejich společní synové (Godfrey a Jan II.), za Markétou společné dcery (Markéta a Marie).

9.

Iluminace z rukopisu kroniky Jana Boendala *De Brabantsche Yeesten of Rijkronijk van Brabant* z první poloviny 15. století: Gotfrýd III. v kolébce, jemuž je slibována věrnost – z podobného důvodu musela být přichystána druhá (reprezentační) místnost pro syna Elišky Zhořelecké.

10.

Jesličky pro Ježíška používané při liturgických hrách v jižním Nizozemí - vzhledem k tomu, jak je v pramenech popisována kolébka pro syna Elišky Zhořelecké, jednalo se pravděpodobně o podobnou luxusní práci.

11.

Groš Elišky Zhořelecké, 1415-1419 (avers).

12.

Groš Elišky Zhořelecké, 1415-1419 (revers).

13.

Jan Bavorský a Jakuba Bavorská na iluminaci v zápisníku Hendrika van Heessel.

14.

Pieter Bruegel st. - Pieter van der Heyden, *Velká ryba pojídá malé ryby*.

15.

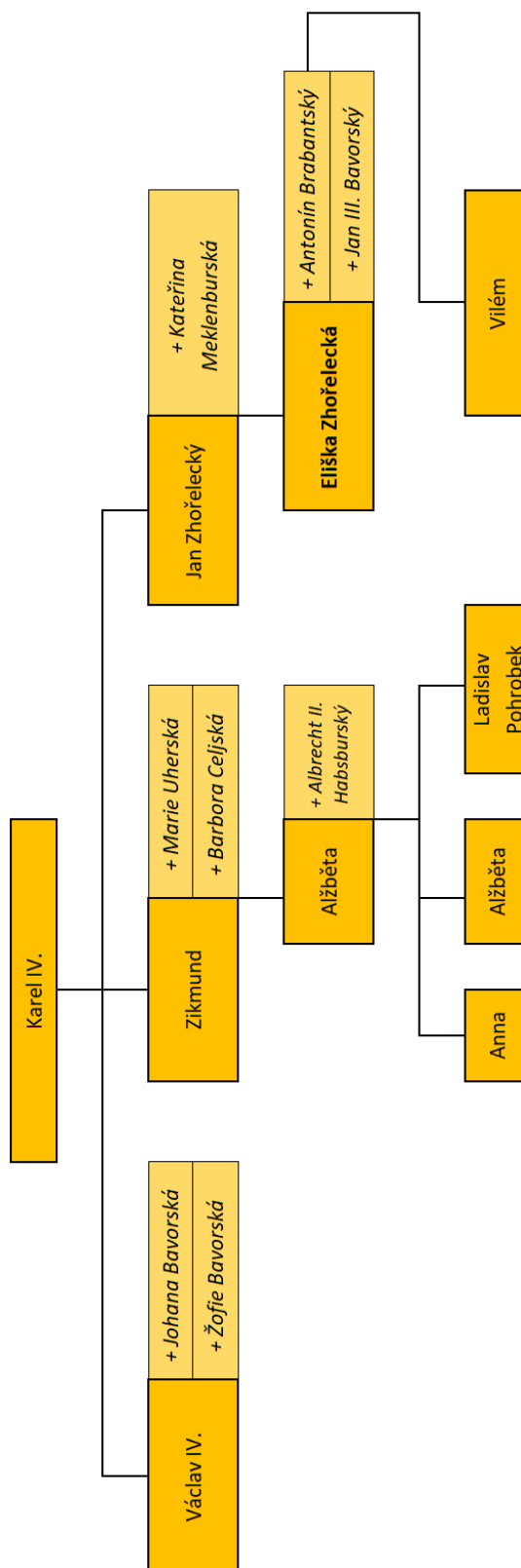
Vulgární zobrazení Jana III. Bavorského na listu Jana Nassavského.

16.

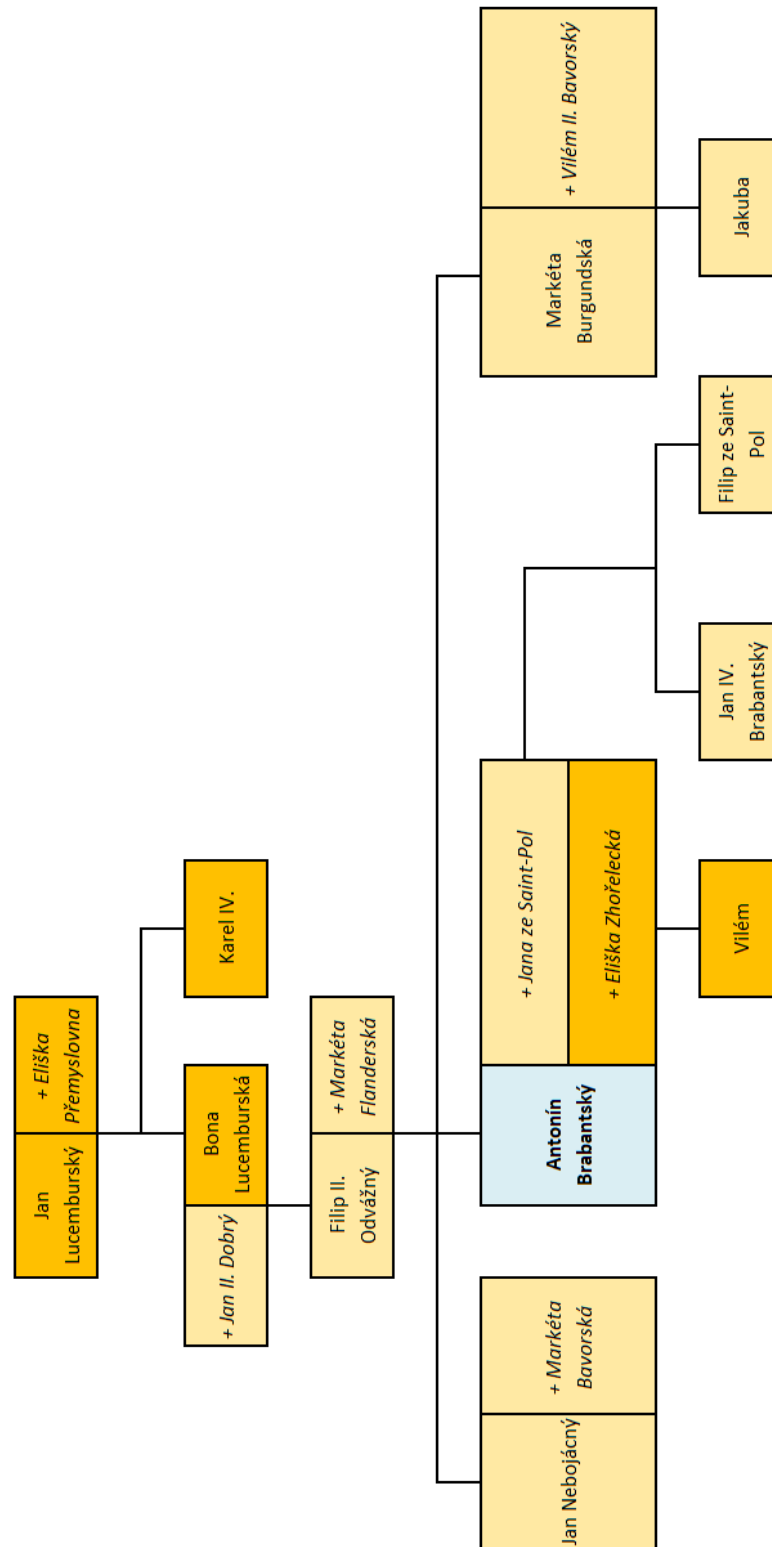

Pozdně gotický náhrobek Elišky Zhořelecké z trevírského kostela jezuitů (dříve minoritů) vznikl okolo roku 1460 a je připisovaný blízkému okruhu Nicolase Gerhaerta van Leyden.

17.

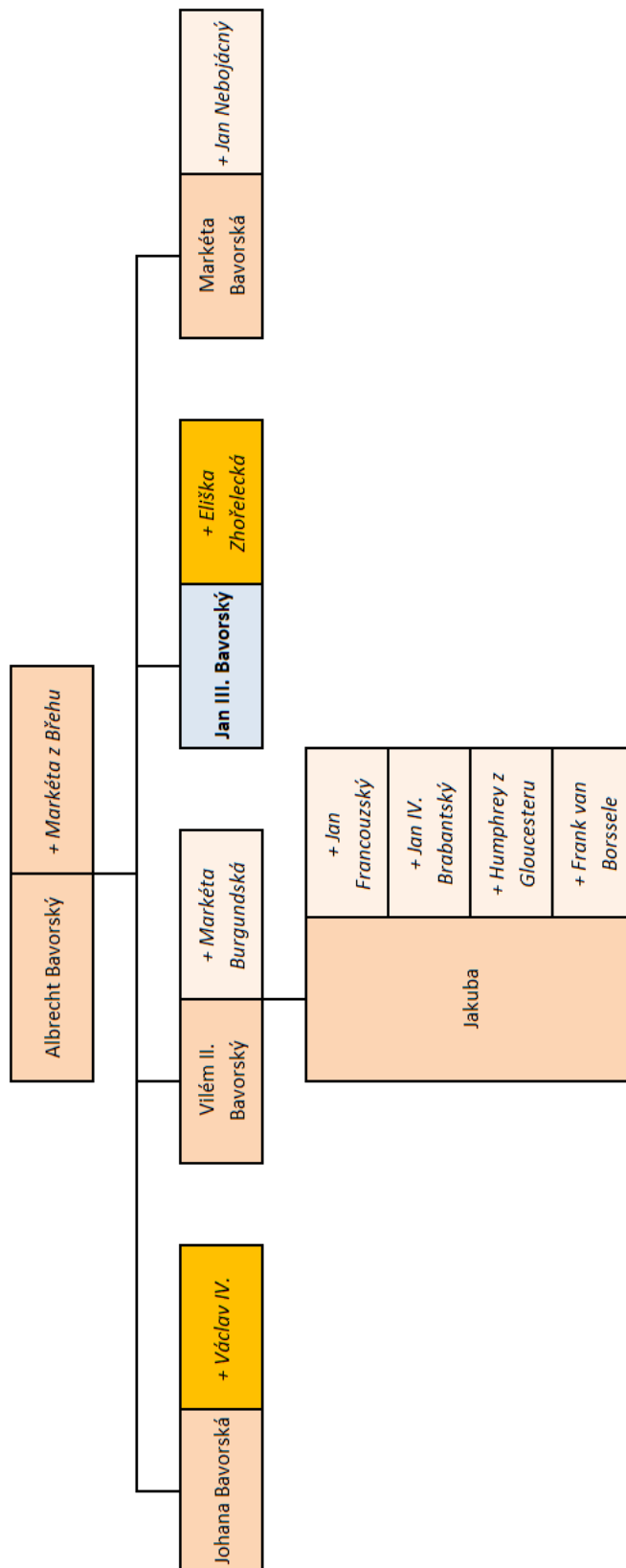

Rodokmen mužských potomků Karla IV., kteří se dožili dospělosti, a jejich manželských dětí.

Rodokmen Antonína Brabantského a jeho napojení na Lucemburky.

19.

Rodokmen Jana III. Bavorského a jeho napojení na Lucemburky a burgundské vévody.